

DİYARBAKIR GÖÇ ARAŞTIRMASI

TOPLUMSAL KABUL, UYUM VE DEĞİŞME BAĞLAMINDA
DİYARBAKIR İLİNDE GÖÇ OLGUSU:
SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER

Adem SOLAK

Editör

Prof. Dr. Ural MANÇO

Yrd. Doç. Dr. Rahman ÇAKIR

Doç. Dr. Vahap ÖZPOLAT

Doç. Dr. Nurten SARGIN

Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

Doç. Dr. Yusuf GENÇ

Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

Prof. Dr. Hacer TOR

Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

Uzm. Öner SOLAK

DİYARBAKIR GÖÇ ARAŞTIRMASI

“Toplumsal Kabul, Uyum ve Değişme Bağlamında
Diyarbakır İlinde Göç Olgusu:
Sorunlar ve Çözüm Önerileri”

HEGEM Vakfı

2016

HEGEM A Yayınları : 64

Adem SOLAK Eserleri : 37

Araştırma İnceleme Serisi

DİYARBAKIR GÖÇ ARAŞTIRMASI

“Toplumsal Kabul, Uyum ve Değişme Bağlamında

Diyarbakır İlinde Göç Olgusu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”

Editör: Adem SOLAK

ISBN: 978-605-8295-12-4

2016, Ankara

Baskı:

HERMES OFSET

www.hermesofset.com.tr

Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler

0312 384 34 32 Ankara

“DİYARBAKIR GÖÇ ARAŞTIRMASI”

*Araştırma Projesi, Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından
finanse edilmiş ve 2015 - 2016 yılları sürecinde Şiddetle
Mücadele Vakfı tarafından yürütülmüştür.*

*Raporun içeriğinden Şiddetle Mücadele Vakfı sorumlu
olup Karacadağ Kalkınma Ajansının görüşlerini
yansıtılmamaktadır.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	3
1.1. Göç Tanımı	3
1.2. Göç Türleri.....	3
1.3. Göç Nedenleri	5
1.4. İç Göçün Etki ve Sonuçları	6
1.5. Türkiye’de İç Göç ve Özellikleri.....	7
1.6. Diyarbakır’daki Göçün Niteliği.....	14
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	17
2.1. Araştırmanın Modeli.....	17
2.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler	17
2.3. Evren ve Örneklem	18
2.4. Uygulama Süreci	20
2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	22
2.6. Araştırmanın Sınırlılık ve Güçlükleri	24
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ	27
3.1. Ankete Katılanların Genel Özellikleri	27
3.1.1. Demografik Özellikler	27
3.1.2. Öğrenim Durumu.....	28
3.1.3. Mesleki Durum	29
3.1.4. Ekonomik Düzey	31
3.2. Hanehalkı Yapısı	32
3.2.1. Medeni Durum	32
3.2.2. İlk Evlilik Yaşı.....	32
3.2.3. Ailedeki Çocuk Sayısı.....	33
3.2.4. Hanehalkı Büyüklüğü	34
3.2.5. Ailede Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi.....	35

3.2.6. Boşanmalar Karşısındaki Tutumlar.....	36
3.2.7. Erkek ve Kız Çocuklarının Okumasına İlişkin Tutumlar.....	36
3.2.8. Ailenin Temel Sorunları.....	37
3.3. Dil, Kimlik ve Aidiyet.....	38
3.3.1. Kimlik ve Aidiyet Bilinci.....	38
3.3.2. Kullanılan Dil ve/ya Lehçeler.....	40
3.4. İş, Meslek ve Ekonomik Durum.....	48
3.4.1. İş-Meslek ve Çalışma Hayatı.....	48
3.4.1.1 Göç Öncesi Yapılan İş ve Meslek.....	48
3.4.1.2. Göç Sonrası Yapılan İş ve Meslek.....	49
3.4.1.3. İşsizlik Durumu ve Geçimlerini Sağlama Biçimleri.....	49
3.4.1.4. Çocuk İşçiliği.....	51
3.4.1.5. Mevsimsel İşçilik.....	52
3.4.1.6. Kadınların Ekonomik Hayata Katılımı.....	55
3.4.2. Ekonomik Yatırım ve Tasarruf Durumu.....	57
3.4.3. Konut ve Barınma Durumu.....	59
3.5. Sağlık ve Sosyal Güvenlik.....	62
3.5.1. Sosyal Güvenlik.....	62
3.5.2. Sosyal Yardımlar.....	63
3.5.3. Sağlık.....	66
3.6. Tüketim Kalıpları ve Gündelik Hayat.....	70
3.6.1. Tüketim Kalıpları.....	70
3.6.2. Gündelik Hayat.....	72
3.6.2.1. Boş Zamanları Değerlendirme Biçimleri.....	72
3.6.2.2. İnternet Aboneliği.....	73
3.6.2.3. Medya Takip Eğilimleri.....	73
3.7. Kente Göç ve Kentsel Uyum.....	76
3.7.1. Diyarbakır'a Göç Edilen Yer.....	76
3.7.2. Kente Göç Nedenleri ve Göç Öncesi ve Sonrası Hayatı.....	80
Değerlendirme Biçimi	
3.7.2.1. Kente Göç Etme Nedenleri.....	80
3.7.2.2. Göç Öncesi ve Sonrası Hayatını Değerlendirme Biçimi.....	87

3.7.3. Kentte Yaşamaktan Memnuniyet Durumu.....	88
3.7.4. Kente Uyum Problemi ve Dışlanma Algısı	96
3.7.4.1. Kente Uyum Problemi	96
3.7.4.2. Dışlanma Algısı	99
3.7.5. Geri Dönmeye İlişkin Tutumlar ve Başka Bir İle	102
Göç Etme Düşünceleri	
3.7.5.1. Geri Dönmeye İlişkin Tutumlar	102
3.7.5.2. Başka Bir İle Göç Etme Düşünceleri.....	107
3.8. Kamusal Hizmetlere Erişim ve Memnuniyet Durumu	109
3.8.1. Kamu Hizmetlerine Erişim ve Memnuniyet Durumu.....	111
3.8.2. Yerel Yönetimlere Erişim ve Memnuniyet Durumu.....	113
3.9. Güncel, Toplumsal ve Siyasal Tutumlar	116
3.9.1. Siyasal Tercihlerde Göz Önünde Bulundurulanan Faktörler	116
3.9.2. Kurumlara Güven Durumu	117
3.9.3. Ülkenin En Önemli Sorununu Tanımlama Biçimleri.....	122
3.9.4. Kendisi, Ailesi ve Ülkenin Geleceğini Değerlendirme Biçimleri.....	125
3.9.5. Gelecek Beklentileri	129
3.9.6. Milli Birlik ve Kardeşlik Projesine Yaklaşımlar ve Beklentiler.....	131
3.10. Diyarbakır Gençlik Durum Analiz Anketi	138
SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME	163
Sonuç	163
Genel Değerlendirme.....	170
ÖNERİLER	181
KAYNAKLAR.....	195
EK	201

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Odak Grup Toplantıları ve Katılımcıların Nitelikleri.....	18
Tablo 2: Odak Grup Toplantılarında Sorulan Sorular.....	21
Tablo 3: Odak Grup Toplantılarında Sorulan Sorulardan Oluşturulan Birleştirilmiş Soru Grupları	22
Tablo 4: İş Durumu.....	29
Tablo 5: İşsizlerin Geçimi.....	30
Tablo 6: Aile Sorunları.....	37
Tablo 7: Dil Kullanımı Hakkındaki Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli...	46
Tablo 8: Göç Durumu.....	49
Tablo 9: 2015 Yılı İŞKUR Temel Göstergeleri	56
Tablo 10: İşsiz Kadınların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	56
Tablo 11: Kullanılan Konutun Özellikleri	60
Tablo 12: Evde Sahip Olunan Eşyalar.....	61
Tablo 13: Diyarbakır Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfınca Periyodik Paydan Yapılan Yardımlar (01.01.2012 – 30.04.2016)	64
Tablo 14: Bakanlığın Doğrudan Desteklediği Merkezi İl Geneli Yardımları.....	65
Tablo 15: Ulusal/Uluslararası Yardım Kuruluşları Desteği.....	65
Tablo 16: Tüketim Türleri.....	70
Tablo 17: Boş Zaman Faaliyetleri.....	72
Tablo 18: Tercih Edilen Ulusal Tv Programı.....	74
Tablo 19: Diyarbakır İline Göç Etme Nedenleri	80
Tablo 20: (Eğer Göçle Geldiyseniz) Akrabalar, İş Arkadaşları, Komşular, Arkadaş ve Tanıdıklar İle İlişkilerin Geldiği Yere Kıyasla İlişki Düzeyi	83
Tablo 21: (Eğer Göçle Geldiyseniz) Ekonomik Durum, Güvenlik Durumu..... ve Çalışma Ortamının Geldiği Yere Göre Değerlendirilmesi	84
Tablo 22: Göç Olgusu Hakkındaki Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli.....	85
Tablo 23: Kentsel Memnuniyet	88
Tablo 24: Kentte Yaşamaktan Memnuniyet Durumuna İlişkin Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli	89

Tablo 25: Devletin Sunduğu Hizmetlerde Ayrımcılık Algısı	97
Tablo 26: Sosyal Dışlanma Nedenleri	99
Tablo 27: Kente Uyum Problemi ve Dışlanma Algısına İlişkin Sorulara.....	100
Verilen Yanıtların Söylem Eşkali	
Tablo 28: Göçle Geri Dönme İsteği Nedenleri	104
Tablo 29: Göçle Geri Dönme İstememe Nedenleri.....	104
Tablo 30: Geri Dönüş Göçü ve Yeniden Göç Olgusu Hakkındaki	105
Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli	
Tablo 31: Yurttaş Memnuniyeti ve Yaşanan Sorunlar Konularında	109
Elde Edilen Söylem Eşkali	
Tablo 32: Devletin/Belediyenin Sunduğu Hizmetlerden Memnuniyet.....	111
Tablo 33: Oy Verme Tercihi.....	116
Tablo 34: Kurumlara Güven Hakkında Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli.....	119
Tablo 35: Ülkenin Önemli Sorunları Hakkında Verilen Yanıtların	123
Söylem Eşkali	
Tablo 36: Gelecek Beklentileri Konusundaki Söylem Eşkâli	126
Tablo 37: “Olumlu Gelecek” Tasvirleri ve “Olumsuz Gelecek” Tasvirleri	128
Tablo 38: Gelecekte En Önemli Beklentiler.....	129
Tablo 39: Terör Sorununa ve Milli Birlik ve Kardeşlik (Çözüm Süreci)	132
Projesine Dair Söylem Eşkâli	
Tablo 40: Ailenin Demografik Durumu.....	138
Tablo 41: Evde Yaşayan Kişi Sayısı	138
Tablo 42: Ailenin Gelir Durumu	139
Tablo 43: Anne-Babadan Psikolojik Şiddet Görme	139
Tablo 44: Anne-Babadan Fiziksel Şiddet Görme Durumu	140
Tablo 45: Varsa Ağabey ve Abladan Fiziksel Şiddet Görme	141
Tablo 46: Öğretmenlerden/Yöneticilerden Psikolojik veya Fiziksel.....	142
Şiddet Görme	
Tablo 47: Varsa Kardeşe veya Arkadaşa (Geçmişte) Fiziksel Şiddet Uygulama..	143
Tablo 48: Anne-Baba Arasında Yaşanan Fiziksel Şiddete Doğrudan	144
Tanık Olma Durumu	
Tablo 49: Evde-Okulda Kendini Mutsuz, Gergin Hissetme	144

Tablo 50: Evde Öfkeli Davranışlar Sergileme Durumu.....	145
Tablo 51: Katılanın Şiddet ve Saldırganlık Duyguları Yaşama Durumu	146
Tablo 52: Birine Şiddet Uygulama Sonrasında Yaşanan Duygular.....	146
Tablo 53: Saldırganlık/Şiddet Duyguları Yaşar mısınız?	147
Tablo 54: Geçmişte Keyif Verici Maddeleri Kullandınız mı?	148
Tablo 55: Okuduğunuz Okullarda Öğrenciler Birbirine Fiziksel	149
Şiddet Uygular mıydı?	
Tablo 56: İlköğretimdeyken, Diğer Bir Öğrencinin Şiddetine Maruz	149
Kalındığında Hangi Yolu İzlerdiniz?	
Tablo 57: İnsanları Suç İşlemekten Alıkoyan En Önemli Korku	150
Sizce Aşağıdakilerden Hangisidir?	
Tablo 58: Çocukken Kavgaya Karışır mıydınız?	151
Tablo 59: Çocukken Eşyalara (Masa, Sandalye, Kanepe, Tabela, Araba, Vb.)	151
Zarar Verdiniz mi?	
Tablo 60: Çevredeki Gençler Delici-Kesici Alet (Jilet, Çakı, Bıçak, Şiş Vb.)	152
Taşıyor mu?	
Tablo 61: Son On Beş Yılda, Ailenizde İntihara Teşebbüs Eden Oldu mu?	153
Tablo 62: Ailenizde, Sürekli Hasta ya da Engelli Biri Var mı?	153
Tablo 63: Yakın Akrabalarınız Arasında Aile İçi Şiddete Tanık Oldunuz mu?....	154
Tablo 64: Ailenizden, Son On Beş Yılda Suça Karışan Bir Yakınız Oldu mu?	155
Tablo 65: Vücudunda Dış Etkenli Fiziki İz Var mı?.....	155
Tablo 66: Yaşadığınız Ortamlarda, Cinsel Taciz Olaylarına.....	156
Tanık Oldunuz mu?	
Tablo 67: Suçluluk Duygusu Yaşar Mısınız?	157
Tablo 68: Okul Arkadaşlarınız Anlaşmazlık Yaşadıklarında, Sorunlarını.....	157
Daha Çok Nasıl Çözüyorlar?	
Tablo 69: Gündelik Yaşantınızda Sinirli ve Gergin Olur musunuz?.....	158
Tablo 70: Geçmişte Kendinize Kasten Fiziki Zarar Verdiniz mi?	158
Tablo 71: Çevrenizdeki İnsanlardan/Toplumdan Nefret Etme.....	159
Hissi Yaşar mısınız?	
Tablo 72: Önemli Bir Sıkıntınızı, Öncelikle Kiminle Paylaşmayı.....	160
Tercih Edersiniz?	

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Yaş.....	27
Grafik 2: Cinsiyet.....	27
Grafik 3: Medeni Durum.....	28
Grafik 4: Öğrenim Durumu.....	28
Grafik 5: Okulu Terk Durumu.....	29
Grafik 6: Meslek.....	30
Grafik 7: Hanedekilerin Çalışma Durumu.....	31
Grafik 8: Geçim Algısı.....	31
Grafik 9: Medeni Hal.....	32
Grafik 10: İlk Evlilik Yaşı.....	33
Grafik 11: Çocuk Sayısı.....	34
Grafik 12: Hanedeki Aile Sayısı.....	34
Grafik 13: Hane Halkı büyüklüğü.....	35
Grafik 14: Aile İçi Karar Verme Durumu.....	35
Grafik 15: Boşanma Tutumları.....	36
Grafik 16: Erkek ve Kız Çocukların Eğitim Görmesine Bakış.....	37
Grafik 17: Ekonomik Zorlukların Şiddetteki Rolünü Değerlendiriş.....	38
Grafik 18: Etnik Kimliğin İfade Edilişi.....	39
Grafik 19: Konuşulan Dil veya Lehçeler.....	40
Grafik 20: En Çok Konuşulan Dil.....	42
Grafik 21: En Çok Konuşulan Dilin Kullanıldığı Yer.....	44
Grafik 22: Hanede Çalışan Çocuk Sayısı (Çocuk İşçiliği).....	52
Grafik 23: Hanedekilerin Mevsimlik İşçiliğe Gitme Durumu.....	53
Grafik 24: Mevsimlik İşçiliğin Yapıldığı Yerler.....	53
Grafik 25: Kadınların Ekonomik Faaliyetleri.....	55
Grafik 26: Köyde Arazi-Toprak Sahipliği.....	57
Grafik 27: Köydeki Arazi-Toprağın İşletilme Biçimi.....	58
Grafik 28: Tercih Edilen Ekonomik Yatırım.....	58
Grafik 29: Kentsel Dönüşüm Kapsamında Konut Talebi.....	61
Grafik 30: Kentsel Dönüşüm Kapsamında Borçlanmalı Konut Talebi.....	61

Grafik 31: Evin Tuvalet İmkânı.....	62
Grafik 32: Faydalanılan Sosyal Güvenlik Hizmetleri	63
Grafik 33: Engellilik Türü	66
Grafik 34: Hamileliği (Gebeliği) Önleyen Korunma Yöntemlerinde..... Bilgi Sahipliği	67
Grafik 35: Hamileliği (Gebeliği) Önleyen Korunma Yöntemleri	68
Grafik 36: Aşı Düzenliliği.....	69
Grafik 37: Madde Kullanımı.....	70
Grafik 38: Alışveriş Yapılan Yerler	71
Grafik 39: İnternet Aboneliği.....	73
Grafik 40: Tercih Edilen Kürtçe Ulusal/Yerel TV Kanalları.....	74
Grafik 41: Diyarbakır’da Tercih Edilen Radyolar.....	75
Grafik 42: Abone Olunan Gazete ve/ya Dergiler	76
Grafik 43: İkamet Yeri.....	76
Grafik 44: Diyarbakır’a Göç Edildiği Yer.....	77
Grafik 45: İkamet Edilen Yer	77
Grafik 46: Diyarbakır’da İkamet Edilen Yıl.....	78
Grafik 47: Mevcut İkamet Yerinde Geçen Zaman.....	78
Grafik 48: (İl Merkezine Göçle Geldiyse) Daha Önce İkamet Edilen Yer.....	79
Grafik 49: (Göçle Geldiyse) Göç Ettiği Kişiler	81
Grafik 50: Göç Etme Sayısı.....	81
Grafik 51: (Göç Kararı Verirken) Diyarbakır’daki İş Beklentisi	82
Grafik 52: (Göçle Geldiyse) Önceki Temel İş.....	82
Grafik 53: Göç Öncesi/Sonrası Durum Kıyaslaması	83
Grafik 54: Kendinizi Diyarbakır’a yabancı hissediyor musunuz?.....	96
Grafik 55: Sosyal Dışlanma Algısı	97
Grafik 56: Diyarbakır’a Göç Etmek İsteyenlere Tavsiyeler.....	102
Grafik 57: (Göçle Geldiyse) Önceki Yere Geri Dönme Düşüncesi.....	103
Grafik 58: Göç Edilmek İstenen İller	107
Grafik 59: Kurumlara Güven.....	117
Grafik 60: En Önemli Ülke Sorunu.....	122
Grafik 61: “Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci”ne Destek	131
Grafik 62: Milli Birlik ve Kardeşlik Sürecinden Beklentiler.....	131

ÖNSÖZ

Tüm dünyada olduğu gibi 21. yüzyılda ülkemizde de hızlı sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler yaşanmaktadır. Yaşanan değişimlerin, bireyleri, aileleri ve toplumun tüm kesimlerini değişik biçimlerde etkilemesi ise kaçınılmazdır. Göç olgusu tarih boyunca bireyleri, aileleri ve diğer sosyal kurumları en çok etkileyen sosyal olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde göç eden ailelerin sayısının yüksek oluşu sosyal sorunları beraberinde getirmektedir. Özellikle, son elli yılda, şehir merkezlerine hızlı bir göç akımının yaşanması, göç edilen şehirlerdeki yerleşik nüfusun da göç edenler düzeyinde etkilenmesine neden olmuştur. TBMM Şiddet Araştırma Raporu verilerine göre, liseye devam eden öğrencilerin %46'sı buldukları ile başka yerlerden göçle gelmişlerdir.

Göçle gelenlerin yeni ortamlarına uyum sağlaması ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bununla beraber, yerleşik olanların da göçün ani nüfus artışı ve gecekondulaşma gibi sosyal sonuçlarından etkilenmesi kaçınılmazdır. Göç edilen şehirlerde meydana gelen kontrolsüz nüfus artışı ve plansız yapılaşmalar yalnız bireyleri ve aileleri değil eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik gibi hizmetlerin sunumunu da etkilemektedir.

Diyarbakır Göç Araştırması Projesi, bahsi geçen hususların önemine binaen Diyarbakır Valiliği'nin koordinatörlüğünde, Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın mali desteği ile HEGEM Vakfı tarafından yürütülmüştür. Saha çalışmaları ve araştırmanın raporlaştırılması sekiz ayrı üniversiteden 10 bilim insanının ve çok sayıda uzmanın özverili gayretiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında, Diyarbakır ilinin göç eksenli sosyal gerçekliği, yine Diyarbakırlılarla yüz yüze görüşmeler üzerinden ortaya konmuştur. Projede görevli bilim insanları/uzmanlar, farklı meslek alanlarından yetişkin ve genç gruplarla bir araya gelerek Diyarbakır ilinin göç eksenli sosyal sorunlarını irdelemiştir.

Resmi ya da özel tüm kurumların, hizmet stratejilerini, plan ve programlarını bulunulan yerin ihtiyaçlarına göre geliştirmesi, bu bağlamda bilimsel ön çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Ortaya çıkan bu çalışmanın, Diyarbakır iline yönelik stratejilerde, hizmet planlamaları ve uygulamalarında ilgililere yol gösterici olmasını temenni eder; emeği geçenlere teşekkürlerimi bildiririm.

Hüseyin AKSOY

Diyarbakır Valisi

1. BÖLÜM:

GİRİŞ

1.1. Göç Tanımı

Birçok tanımı olmakla birlikte göç, “belirli bir zaman ve mekânda bireylerin veya sosyal grupların, belirli bir hedef doğrultusunda ya da belirli bir hedef olmaksızın, kısa veya daimi süreli bir mekân ve sosyo-kültürel alana yerleşmeleri” olarak tanımlanabilir (AAK, 1998; Güneş vd., 2013:85). Göç Sosyolojisi adlı kitabında Cemal Yalçın (2004:13), göçe dair ortak noktalardan hareketle bir tanım yapmaya çalışmaktadır: “göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir”. Göç, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanıyla yakından ilişkili ve bu alanları etkileyen kapsamlı bir süreçtir. Çok kapsamlı olması, meydana gelişle birey yaşamında ve toplumsal yapıda büyük değişiklikler yapması nedeniyle göç, incelenmesi ve yorumlanması gereken bir konudur. Göçü daha ayrıntılı ele alabilmek için göç türleri ve özellikleri ayrıt edilmelidir.

1.2. Göç Türleri

Birleşmiş Milletlerin sınıflamasına göre (akt. Sürmeli, 2016:15) mesleki bilgi, tecrübe, eğitim almak amacıyla yüksek vasıflı kişilerin ve işadamlarının göçü, anlaşmalı göç (mevsimlik ve geçici), yerleşmek amacıyla göç, kanun dışı göç, barınma ve iltica amacıyla yapılan göç olmak üzere yedi göç şekli vardır.

Sürmeli’ye göre (2016:22) genel olarak göç türleri üç farklı bakımdan kategorize edilebilir; 1. Karar verme süreci açısından göçler: zorunlu göç ve gönüllü göç, 2. Nitelikleri açısından göçler: İşgücü göçü ve beyin göçü, 3. Hareketliliğin yönü açısından göçler: Dış göç ve iç göç.

Türkiye gerçeğinde değerlendirildiğinde Sürmeli’nin belirttiği göç türleri birbirini içerebilen ayrı türlere de ayrılabilir. Örneğin iç göçler, hem zorunlu hem gönüllü olarak ayrılabilir. Aynı zamanda iç göçler genelde

işgücü göçü biçiminde belirlemektedir. Konumuz gereği, üzerinde durulacak göç türü daha çok iç göç olacaktır. İç göçler de zorunlu ve gönüllü göçler; mevsimlik-geçici ve devamlı göçler ve kırdan kente, kentten kente ve az da olsa kırdan kıra göçler olarak kategorize edilebilir.

Bir ülke içinde yaşayan insanların ülkenin bir yerinden diğer bir yerine, çalışmak, eğitim almak, iş kurmak ve yerleşmek amacıyla gitme olayına “iç göç” denilmektedir (Tümertekin, 1994:165). İç göçler, yerleşim yerli kıstasına göre birçok farklı nedene bağlı olarak üç türe ayrılabilir;

1-Kırdan Kente

2- Kırdan Kıra

3-Kentten Kente.

Daha çok görülen kırdan kente göçler, kırsal bölgelerin ekonomik, sosyal ve ekonomik nedenlerle “kırın itmesi” şeklinde ve yine sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle “kentin çekmesi” şeklinde süreçlerle değerlendirilebilir (HUNEE, 1975:44). Kırdan kıra olan göçe bir köyden diğer bir köye giden gelinler veya mevsimlik olarak yaylalara çıkan köylüler örnek olarak verilebilir. Kentten kente olan göç ise bir kentte yaşayan kişilerin çeşitli nedenlerle bir başka kente göç etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu olgu temelde bölgesel, sosyal ve ekonomik dengesizliklerden kaynaklanmaktadır (DPT, 1997:75).

Göçlerin iradeye göre sınıflandırılmasına göre ise zorunlu göçler ve gönüllü göçler olarak ikiye ayrılabilir. Gözlemlenen göçlerin çoğunluğu isteğe bağlı iken; zorunlu olan göçlere ise güvenlik sebebiyle veya baraj yapılacak ve su altında kalacak olan köy halkının bir başka yere yerleştirilmesi örnek olarak verilebilir (Yıldırım, 2014:32-33).Bu göç, göç edecek bireyin kendi rızasının dışında gerçekleşmektedir. Devletin, sosyal, ekonomik, güvenlik vb. gibi çeşitli konularda aldıkları kararların uygulanması sonucunda nüfus yoğunluğunda meydana gelen hareket zorunlu göçü oluşturur. Örneğin, son yıllarda ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör olayları nedeniyle, çevre bölgelerdeki halkın güvenliğinin sağlanması açısından bazı köylerin boşaltılması da bu göçe örnek teşkil eder (Akkayan, 1979:23).

Ayrıca göç edilen yerleşimdeki kalış süresine göre, geçici ve devamlı olarak ayrı bir kategoride de iç göçler ayrıştırılabilir. İç göçlerin bir kısmının devamlı ve bir kısmının geçici oluşu bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Geçici göçler, güdülen amaca göre devamlı olarak göç edilen yerde ikametgâhı gerektirmeyebilir. İşin

özelliğine veya amacına göre kalış süresi belli bir zaman dilimiyle sınırlanabilir (Yıldırım, 2004:33).

Bu teorik açıklamalar ve kavramsallaştırmalar ışığında Diyarbakır ilinin göç karakterini -ilerideki ayrıntılı açıklamalarımız saklı kalmak şartıyla- kısaca belirtmek gerekirse; Diyarbakır'a gelen göçler, önemli kısmı civar illerden, kırsal kesimlerinden ve ilin kırsal bölgelerinden; bir kısmı geçici, mevsimlik, bir kısmı devamlı statüde; gönüllü ve zorunlu nedenlerle gelen göçlerle şekillenmektedir.

1.3. Göç Nedenleri

Petersen, göç etme nedeni bağlamında dört farklı tipteki göçten bahsetmektedir. Bunlar; ilkel, zorunlu, zorlayıcı ve gönüllü göçlerdir (akt. Kaygalak, 2009:11-12). Kırdan kentlere olan göçlerin nedenleri belirtilirken öncelikle kentin çekiciliği, cazibesi, kırsal ise iticiliğinden bahsedilmektedir. Kentten kırsala olan göçlerde ise kentin iticiliği ve kırsalın çekiciliği etkili olmaktadır. Kırdan kente göç olayı çarpık kentleşme sorununu ortaya çıkartmaktadır. Kentten kırsala göç olayının yaşanmasının nedeni de kırdan kente yaşanan yoğun ve kontrolsüz göçlerin çarpık kentleşmeye sebep olması ve bu "çarpık kentleşme" sonucunda kentlerin köyleşmesine yol açılmış olmasıdır (Koçak ve Terzi, 2012: 167). Göçün "itici" ve "çekici" faktörlere ilaveten ülkemizde ekonomik, sosyal, kültürel yönleriyle kendine özgü faktörler etkisiyle iç göç yaşanmaktadır. Ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel koşullarıyla sıkı bir ilişki içerisinde olan iç göç hareketleri, daha çok ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden, gelişmiş ve iyi yaşam şartlarının olduğu bölge ve kentlere doğru gerçekleşmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 168-169). Buradaki nedenleri Diyarbakır örneğiyle birlikte ele alacak olursak;

Diyarbakır'a göçler, daha çok terör ve güvenlik nedeniyle köylerin boşaltılması; adam öldürme, kız kaçırma olaylarından sonra başlayan kan davası olgusu; çaresizlik, ekonomik sorunlar, kalkınmada dengesizlik gibi ekonomik nedenler; sağlık nedenleri; eğitim nedenleri; su ve tarımsal meseleler gibi nedenlere bağlı olarak kırsal kesimden ve Doğu ve Anadolu Bölgesinin civar illerinden gerçekleşmiştir. Diyarbakır'dan göçler de yine ama kısmen terör ve güvenlik sorunları; ekonomik nedenler; eğitim nedenleri; yüksek doğurganlık; yüksek refah arayışı ve sağlık nedenleri gibi nedenlerledir.

1.4. İç Göçün Etki ve Sonuçları

Göçlerin kentlerde, sosyal yapıda, ailelerde ve bireylerde birçok olumlu ve olumsuz etkisi söz konusudur. Aile Araştırma Kurumu'nun Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki araştırma raporunda (1998) belirtildiği üzere bunların bazıları kentlerin fiziki ve sosyo-kültürel açıdan köyleşmesi; suç ve suça teşebbüs eğilimlerinin artması; belediye hizmetleriyle ilgili sorunlarda artışlar; sağlık hizmetlerindeki yoğunlaşmadır. Burada bahsedilen etki ve sonuçlar, olumsuz sonuçlardır. Göçün etkice sonuçlarını (konumuz gereği daha çok olumsuz olanlarını) üç başlıkta ele almak mümkündür; 1-Ekonomik sonuçlar; 2- Sosyal sonuçlar ve 3- Bireysel-Ruhsal sonuçlar.

Ekonomik sonuçlar, Türkiye'de göç edenlerin varış noktalarında istihdam, sınıfsal farklılaşma, uyum, gerginlik ve barınma birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca göç, illerin homojen dağılımını daha fazla bozmakta (Geray, 1997:129) ve kırsal kesimden kente göç eden insanlar, genellikle işsiz, gizli işsizi bol kentler meydana getirmekte; sektörler arası dengesizlik, altyapı hizmetlerinde tıkanma, konut problemi meydana getirmektedir (Es ve Ateş, 2004: 218).

Sosyal sonuçlar arasında, çarpık kentleşme, çevrenin tahribi, plansızlık ve yerleşme düzensizliği, sosyal sınıflar arası eşitsizliğin artması, sosyal çözülme, kültür değişmesi ve boşluğu, yüksek suç oranlarının artışı sayılabilir (Sezal, 1992:74; Es ve Ateş, 2004:219). Ayrıca göçün sosyo-ekonomik yapıya etkisine 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda işaret edilmiş olup kente göç edenlerin yeni bir kültürle karşılaşmanın yarattığı sarsıntılar, iç çatışmalar, bunalımlar gibi birey ve toplulukları derinden etkileyen sorunların da ortaya çıktığı; bunların özellikle gençleri içlerine kapanmaya veya tam tersine radikal örgütlenmelere, yasadışı işlere ve suç işlemeye yönelttiğine işaret edilmektedir (DPT, 1997:17). Ayrıca anomie de sosyal sonuçlardandır. Bayhan (1997:182) Türkiye'deki iç göç olgusunu Merton ve Parsons'un teorileriyle açıklamaktadır; kırsal alanlardan kente daha iyi iş, daha iyi ev, daha iyi sosyal ve kültürel çevre edinmek için ve terör-güvenlik nedenleri gibi diğer nedenlerle göçen kitleler, kentin hazır olmayan sosyal alt yapısında bu özlemlerini ve amaçlarını gerçekleştirecek araçları bulamadıkları için anomik kentleşme ve kentleşme döngüsüne girmektedirler.

Bireysel-ruhsal sonuçlar; Kentlere göç eden grupların kentlerde yaşadıkları yoksulluk; sağlık, eğitim, barınma sorunlarının yanı sıra karşılaştıkları uyum güçlükleri ve kimlik karmaşası, göçün psikolojik ve sosyal yönüne de dikkati

çekmektedir. Göç sonrası yaşanan bu zorlukların, bireylerin ruh sağlıklarında kısa ya da uzun dönemli yaralar açabileceği, bilinen bir gerçekliktir. Göç, sosyal yer değişimi ve bunun sonucunda gelişen kültürel uyum güçlüğü ruh hastalıklarına ilişkin tanı sınıflandırmalarında (DSM IV; ICD-10) da yer almaktadır. Göç eden insanın, bilmediği bir yaşam biçimi ve kültürel yapı ile karşı karşıya gelmesi sonucundaki rahatsızlıklar, travma sonrası stres bozukluğu, bağlanma ve uyum sorunları, anksiyete, duygudurum bozukluğu ve madde kullanımı en çok ifade edilenlerdendir (Polat, 2007: 90).

1.5. Türkiye’de İç Göç ve Özellikleri

Türkiye’de içgöç hız kesmeden devam etmektedir ancak Türkiye’nin iç göç hareketi nedenleri ve sonuçları itibariyle hızlı değişim geçirmektedir. 10-15 yıl öncesine ait göç bulguları dahi daha tartışması bitmeden geçerliliğini yitirebilmektedir.

Konunun anlaşılması adına birkaç örneğe dikkat çekmek yararlı olacaktır: Ülke içinde kırsaldan büyük kentlere yapılan “köylü” göçü büyük ölçüde tamamlanmış, önemini yitirmiş, yerine kentler arası seçici göç önem kazanmıştır. Gelinen noktada Türkiye göç sürecinde kazanan ve kaybeden iller sorunu ortaya çıkmıştır. Göç veren illerin önemli bölümü ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerini kaybetmişlerdir. Buna karşın, kaybedilen bu sermayeyi kazanan, başta İstanbul olmak üzere heterojenik büyük kentler, metropol aşamasını dahi aşarak post-metropolis ya da ekümenopolis denilen yeni bir aşamaya yönelmişlerdir.

Türkiye’de göç artık sadece başta İstanbul olmak üzere ülkenin batı ve kıyı bölgelerinde yer alan büyük kentlere yapılmamaktadır. Söz konusu bu kentlerin taşınım toprağının altın olmadığı¹ anlaşıldığı andan itibaren göç veren bölgelerde “yıldızı parlayan kentler” belirmiş ve bunlar göç için çekim merkezi olmaya başlamıştır. Örneğin Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erzincan ve Tunceli; Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Antep; Karadeniz Bölgesi’nde Düzce ve Sinop; İç Anadolu Bölgesi’nde Kayseri ve Eskişehir; Akdeniz Bölgesi’nde Osmaniye ve Burdur; Ege Bölgesi’nde Muğla ve Aydın; Marmara Bölgesi’nde Çanakkale, Balıkesir ve Tekirdağ bunlardan bazılarıdır.

1 Kentlerde istihdam sahalarının kapasitesinin dolması

Göçe etki eden yeni aktör ise küreselleşme sürecinin kendisidir. Dış dinamik olarak küreselleşme sürecinde yurt dışından yabancı göçmenler Türkiye nüfusuna farklı biçimlerde eklenmektedir. Örneğin çeşitli gerilim hallerinde komşu ülkelerden sığınmacılar, misafirler gelebilmekte; Batı ülkelerinde emekli olanlar ömürlerinin kalan kısmı için Türkiye'yi tercih edebilmekte; uluslararası sermaye beraberinde nitelikli nüfus kesimlerini de getirebilmekte; ya da sosyoekonomik ve siyasal açıdan az gelişmiş denilen bölgelerden kaçak işçiler Türkiye'ye gelebilmektedirler.

Göçün sonuçlarından belki de en önemlisi kentleşmeye olan etkisidir. Göç kentleşmeyi doğrudan etkileyen sosyolojik olgudur. İç ve dış göçün kentleşmeyi şekillendiren farklı sonuçlarından söz edilebilir:

Kentsel ortamda eskiden beri bilinen zengin-fakir ayrımı son dönemde sosyal kesimlerin birbirleriyle "temassızlık" haline almaya ve karşılıklı "ötekileştirme" süreçlerine dönüşmeye başlamıştır. "Varoşların" karşısında seyirlik alanlar olarak "refah adacıkları" giderek yaygınlaşmaktadır. Bu ikili yapının önümüzdeki süreçte yeni kentsel gerilimlere yol açabileceğinden endişe edilmektedir.

Göçün önümüzdeki süreçte giderek önem kazanacak bir diğer boyutu şiddet ve suçla nedensel ilişkisidir. Solak'ın (2009a, 2009b, 2009c ve 2010a, 2010b) araştırma bulgularına göre, kentin yerlilerine kıyasla, göç eden ailelerde şiddet davranışı daha yüksek oranda ve yaygındır". Örneğin, "baba fiziksel şiddeti" göçle gelenlerde yerleşik olanlara göre %117 oranında daha fazladır. TBMM Şiddet Araştırma Komisyonu raporuna (2007) göre de, ceza infaz kurumlarında bulunan çocukların yaklaşık yarısı göçle gelen ailelere mensuptur. Yine Solak'ın (2011a ve 2011b) Türkiye Suç Haritası çalışmasında faili meçhul olaylar, çocuk suçluluğu, çocuk mükerrer suçlar, boşanmalar ve hatta toplam olaylarda Antalya, Muğla, Mersin, İstanbul gibi göç alan illerin diğer illere göre daha sıkıntılı olduğu bulgulanmıştır. Bu bilgiler oldukça düşündürücüdür.

Yabancı nüfus ve sermayeye açık Türkiye kentleri markalaşma stratejilerinin de yardımıyla kentlerarası ağda bölge merkezi kent adayları olarak boy göstermeye başlamışlardır. Bu süreçte, uluslararası sermaye beraberinde sosyal ve kültürel sermayeleri de getirebilmektedir ve bu "kazanç" olarak değerlendirilebilir. Ancak her iki kesimin (yerli ve yabancı dışarıdan gelenler ve kent soylular) kültürleşme ilişkisinde yeni ve farklı "ayrışma" süreçleri söz

konusu olabilecektir. Kentsel bütünleşme konusunda temel tartışma “kent kimliği”nin ne ve nasıl olacağı sorunsalı üzerinedir.

Sonuç olarak, göçle beslenen ve göçün şekillendirdiği kentleşme/kentleşme sürecinin olumlu gelişmelerinin yanında; kayıt dışı nüfus, kayıt dışı ekonomi, eksik istihdam ve bölüşüm sorunları; tarihi kent merkezlerinde gözlenen fiziki ve sosyal çöküntü, filizlenen “suç bölgeleri” ve bunlara karşı yapılması düşünülen kentsel dönüşümün ne ve nasıl olacağı²; kültürel kapanma, marjinalleşme ve yabancılaşma gibi boyutlarıyla olumsuz nitelikte yeni kültürleşme biçimleri; giderek yaygınlaşan enformel ilişkiler ve bunun sonucu derinleşen “patronaj ilişkiler” ve diğerleri çözülmesi gereken sorunlar olarak sosyolojinin önüne çıkmış bulunmaktadır.

Tüm bu ve diğer gözlemlerin kapsamlı demografya ve sosyoloji araştırması ile betimlenmesi ve ardından açıklanması gerekmektedir.

Göç literatüründe göçün nedenlerini esas alan dört yaklaşım ya da paradigma mevcuttur (Onat, 1993:4):

- i. Birincisi sistemin bozulan dengesinin sağlanmasına yönelik iş olanakları, ücret farklılıkları gibi nedenlerin ön plana çıkarıldığı ekonomik bakış açısıdır (Bkz. Wolpert).
- ii. İkinci gruptaki göç analizleri göçleri nüfus büyüklüğü gibi toplumsal parametrelerin fonksiyonları olarak açıklar. Buna göre toplumda var olan dengelerden sapmalar olmasa bile göçler olacaktır, ancak göçler toplumun dengesinde değişme doğurmaz (Bkz. Toley).
- iii. Üçüncü gruptaki görüşler sosyal sistemde siyasal süreçler sonucu ortaya çıkan göçler üzerinde yoğunlaşır (Bkz. Fridman).
- iv. Dördüncü kategoride ise göç toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan sosyal değişimler olarak değerlendirilir. Bu sonuncu bakış açısıyla kırdan kente göç; kentleşme, sanayileşme ve modernleşme gibi değişimlerle bağlantılı olarak gelişen bir süreç olarak değerlendirilebilir.

2 Yenileme mi, soylulaştırma mı?

Türkiye göç çalışmaları çoğunlukla dördüncü paradigma halkası içerisinde yer alır. Türkiye göç hareketlerini konu alan literatür oldukça geniştir.³ Aşağıda bu çalışmalardan elde edilen genel sonuçlar ana hatlarıyla sunulacaktır.

Ruşen Keleş (1990) tarafından kırdan kente göçün nedenleri itici, çekici ve iletici etkenler olarak sınıflandırılmıştır.⁴ İtici güçler kır yaşamında var olan olumsuzluklardır. Örneğin toprak parçalanması, gelir düşüklüğü veya daha rahat yaşama arzusu bunlardan birkaçıdır. Çekici etkenler kent yaşamının sunduğu kolaylıklardır. Örneğin kamusal hizmetlerin yaygın ve yoğun sunumu, iş olanaklarının fazla oluşu bunlardan bazılarıdır. İletici etkenler ise kır ve kent arasındaki hareketliliğe aracılık eden her şeydir. Örneğin kırsal insanın kent hakkında bilgilenmesini sağlayan iletişim ve ulaşım araçları bunlar arasında sayılır.

Karpat (2003: 105) kırsal kesimden kentlere doğru yaşanan göçlerin nedenleri konusunda altyapısal ve üstyapısal değişmelerinin bir arada önemine dikkat çeker:

Tarımın özellikle 1961'den sonraki yavaş fakat düzenli makineleşmesiyle birleşen köy ekonomisinin bölgesel ve ulusal pazarlara uyarlanması üretimde maliyet muhasebesi, etkinlik ve artışla sonuçlandı. Bu gelişme, marjinal çiftlikleri bertaraf etti ve atlı işgücünün köyde kalmasına, aile bağları her ne olursa olsun gerçek üreticilerin emeğinden geçinmesine hiçbir meşru zemin bırakmadı. Bazı toprak ağaları ve aşiret reislerinin baskıları ve kan davası kırsal göçü teşvik eden diğer önemsiz etkenlerdi. Böylece, 1955'ten sonra yeni bir dizi teknolojik, iktisadi ve siyasal etken köylüyü iktisadi ve psikolojik olarak etkiledikçe göç yoğunlaştı.

Türkiye'de kırdan kente göçün 1950'li yıllarla birlikte hız kazandığı görülmektedir. DİE verilerine göre 1935 yılında nüfusun yıllık artış hızı kentlerde binde 17,5; kırsal kesimde binde 22,2 iken, bu oran 1950 yılında kentler için binde 22,5'e yükselmiş, kırlarda ise 21,5'e gerilemiştir. 1950'de kırdan binde 22,5 olan yıllık nüfus artış hızı 1955'te binde 17,4'e gerilerken kentte binde 22,5'ten binde 55,7'ye yükselmiştir (DİE, 1992). İkinci büyük köyden

3 Yasa (1966), Geray (1962), Hart, (1969), Yörükan (1966), Karpat (1976, 2003), Kartal (1983), Kıray (1972), Kıray ve Hinderick (1970), Kongar (1986), Şenyapılı (1979), Tekeli (1990, 1998, 2007), Ersoy (1985), Erder (1996), Özbay ve Yücel (2001), Abadan-Unat (2002) ve Tekeli ve Erder (1978).

4 Göçün bu nedensel açıklama biçimini birçok sosyal bilimci benimsemiş ve kullanmıştır: Örn. Bayhan, 1997

kente göç dalgası 1960-1975 yılları arasında görülmüştür. Bu dönemde kır-kent oranı 74/26'dan 59/41'e düşmüştür. Bu, Cumhuriyet tarihinde ulaşılmış en yüksek kentleşme oranını göstermektedir (İçduygu ve Sirkeci 1999:253). Bu tarihlerden sonra kırsaldan kente yönelen göç akımı devam etmekle birlikte hızı azalmıştır. 2010'lu yıllarda nüfusun yaklaşık %75'i kentlerde yaşamaktadır.

Özbay ve Yücel'in (2001:13) değerlendirmesine göre, kırdan kente göç ailelerin yaşam stratejilerinden biri olarak gerçekleşmektedir:

Kırdaki aile oğullarından birini, muhtemelen en gencini kente göndermekte, bir süre ona köyden destek sağlayarak kentte tutunması ve iş bulması için gerekli süre içinde geçimini sağlayabilmektedir. Bundan sonra genç erkeğin, köye gerektiğinde nakit yardımı yapması, sağlık, eğitim, hukuk gibi ailenin kentteki ilişkilerini düzenlemesi ve yeni gelecek üyeleri barındırması beklenmektedir.

Göç literatüründe yer eden önemli isimlerden biri olan Kemal Kartal çalışmalarında özel olarak "Türkiye'de kentlileşme" konusunu ele almıştır. Kentlileşme Ruşen Keleş'in tanımına (1990) göre, "kentleşme akımı sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi (özdeksel) ve manevi (tinsel) yaşam biçimlerinde değişiklik yaratma sürecidir". Kartal'a (1992) göre "kentlileşme" göçe bağlı bir değişim sürecidir. Kentlileşmenin ekonomik ve sosyal olmak üzere iki boyutu vardır. Ekonomik anlamda kentlileşme kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerde sağlıyor olmasıdır. Sosyal bakımdan kentlileşme ise, kentli insana özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve manevi değer yargılarını benimsemesi ve gerçekleştirmesidir. Kartal'ın gözlem ve tespitine göre göç üç aşamada gerçekleşir. İlk ailede karar vericiler göç için gidilecek yerin ortamını yani koşullarını, kazanç ve olanaklarını ve bunlara ilişkin ailenin beklentilerini gözden geçirirler. İkinci aşamada kente gidiş gelişler yapılır. Göç edecek ailede "öncü" diyebileceğimiz kişi(ler) belli bir süre çalışmak için kente gidip gelir. Üçüncü aşamada göç kararı verilir ve gerçekleştirilir. Artık bundan sonra kent yaşamına uyum ve yaşam için mücadele dönemi başlamıştır.

Sema Erder göç akımı sonucu ortaya çıkan enformel ilişki biçimleri ve çarpık kentleşme konularını araştırmıştır. Erder'in gözlemine göre göç sürecinde önemli olan, kente sermaye ve hüneleriyle gelen nüfusun değil kente umutlarıyla ve çaresizliğiyle gelenlerin nelerle karşılaşacağını bilmesidir. Çünkü sermayesiyle gelen avantajlı durumda olduğu halde

sermayesi olmayan kentte iş bulmak ve yer edinmek gibi pek çok problemle boğuşmak durumundadır. Kent ortamında verilen bu mücadele sonucunda organik dayanışma temelli kentsel bütünleşme sağlanamamakta; kişiler geleneksel mekanik dayanışmacı enformel ilişki biçimlerini kent ortamında yeniden üretmekte ve bunların sonucunda patronaj ilişkiler, kentsel gerilimler ve yönetilemeyen kent gibi türlü bağlantılı sosyolojik problemler çıkmaktadır (Erder, 1996 ve 1997).

Yukarıda birkaç örnek sunulan ve daha çok 1980 öncesi döneme ait olan göç çalışmalarının kalkınmayla ve politikayla ilişkili ve makro ölçekli ortak yönleri vardır. Saraçoğlu'na (2012) göre bunların belirli bir paradigma oluşturduğu söylenebilir. Klasik diyebileceğimiz çalışmalarda göç Türkiye'deki genel toplumsal ve ekonomik dönüşümle ilişki içine ele alınmış ve çoğunlukla bu dönüşümün bir bileşeni olarak kabul edilmiştir. "Bu dönem(de) ..göç alan belirli bölgelere dair yapılan yerel ölçekli araştırmalar bile asıl olarak ..ülke ölçeğindeki kentleşme ve iç göç dinamiklerini anlama gayesi güdüyorlardı." İlhan Tekeli, Mübeccel Kıray, Tansı Şenyapılı ve Emre Kongar gibi sosyal bilimcilerin çalışmalarda göç "sanayi kapitalizmin gereksinim duyduğu emek gücünün kentlere akışını temsil ediyordu". Bu temelden göç kentleşme ve sanayileşme yoluyla modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak betimlendi. Göçün kentlerde oluşturduğu gecekondu ve bütünleşememe gibi toplumsal sorunlar ve değişim ise buna göre ya kapitalizmin sorunları ya da modernleşmenin sancıları olarak kabul edildi.⁵ Böylece göç toplumsal değişiminin bağımsız değişkeni (olgu) olarak ele alınmamış oldu.

1980 sonrasında yukarıda genel hatlarıyla tanımlanan klasik göç yaklaşımı büyük oranda terk edildi ama yerine de sağlam bir paradigma ikame edilemedi. Bunda yeni dönemdeki göçün nitelik değiştirmesi ve uygulamaya konulan neoliberal politikaların etkisi olduğu kadar Türkiye'deki sosyal bilimlerde ortaya çıkan (modernden postmoderne) epistemolojik kaymanın da etkisi var. Ama sermaye, devlet, sınıf ilişkilerinin özel önemi var. Şöyle ki: Sermaye bir önceki dönemde (M. Castells'ın tabiriyle) birinci çevrimini yaparken kendisini sanayi yatırımı olarak görünür kılmıştı, yeni dönemde ise ikinci çevrimine başlayan sermaye kent arazisinden bir tür rant aracı olarak istifade etmeye başladı. Artık kente yeni gelenler eskisi kadar kolay yer ve iş olanakları bulamıyordu ve üstelik masum, gariban görülen bir önceki dönemin göçle gelenleri de çeşitli yollarla ya kiracı olmaya ya da kent dışına çıkmaya

⁵ Karpas, 1976; Şenyapılı, 1978; Keleş, 1985.

zorlanıyordu. Kentsel dönüşüm projeleri bu boyutuyla eleştirilmektedir. Bu gelişmeler sonucunda köylü göçü hız kesti. Gerçi kırsaldan göç edecek nüfusun belli bir doygunluğa ulaşması da bunda etkilidir. Bir de yakın zamanda yapılan araştırmalarda sermaye ve neoliberal politikaların dışında başka içsel dinamiklerin de göçün yapısını değiştirdiği bulgulanmıştır. Örneğin Gökçe vd.'nin (1993) tespitine göre gecekondulardaki "biricik", "içten", "samimi", "masum" mekanik dayanışma ilişkileri hızla değişmektedir, bunların yerini rasyonel, bireysel davranışlar ve çağdaş organizasyonlar almaktadır. Bu temelden Tüfekçioğlu'nun (2003) önerisiyle artık "gecekondu" kavramı yerine rahatlıkla "varoş" kavramı kullanılabilir. Çünkü büyük kentlerden başlamak üzere Türkiye kentleşme sürecinde de Batı'da gözlenen ilişki biçimleri yaygınlaşmaya başlamıştır.

1980 sonrası dönem için içgöçün değişen niteliğini betimleyebilecek çalışmalar yapılmış ise de yapısal bir çözümleme inşa edilemedi. Bu çalışmalar ya lokal düzeyde kalan araştırmalara (örneğin Sema Erder'in Ümraniye çalışması) ya da Kürt göçünün nasıl tanımlanacağı etrafında dönen tartışmalara terk edildi (örnek TESEV raporu) (Saraçoğlu, 2012).

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'deki göç olgusunun günümüzdeki durumunun nedenleri, sonuçları ve başlıca sorun alanlarıyla birlikte tanınmasını sağlayacak verilerin elde edilmesi ve sorunlarla ilgili çözüm önerilerinin geliştirilmesidir.

Kırsal nüfusun ve tarımsal üretimin belirleyici olduğu sanayi öncesi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci insanlık tarihindeki en köklü dönüşümlerden birisini oluşturmuştur. Ülkemizde bu süreç özellikle son yarım yüzyıllık dönemde hızlı bir şekilde yaşanmaktadır. 1950 yılında nüfusun yaklaşık yüzde 75'i kırsal kesimde, yüzde 25'si şehirde yaşarken, kentli nüfus 1980'de yüzde 50 günümüzde ise yüzde 75'e ulaşmıştır. Bu durum, kısa sayılacak bir zaman dilimi içerisinde ülke nüfusunun yarıdan fazlasının köylerden şehirlere göç ettiği anlamına gelmektedir. Bu dönüşümün ekonomik ve sosyal yönleri olduğu kadar kültürel sonuçları da önem taşımaktadır.

Ülkemizde yarım yüzyılı aşan bu yoğun göç hareketinin ortaya çıkardığı durum; köklü bir dönüşüm sürecini içermesi nedeniyle etkileri bağlamında süreklilik taşımaktadır. Göç edenlerin kentteki yaşama uyumu barınma (konut), iş bulma, çevre ile ilişkileri, çocuklarının eğitimi ve diğer sorunları yeni şartlar içinde devam etmektedir.

Öte yandan yarım yüzyıldan beri devam eden bu göç olgusun zaman içinde farklılaştığı, göç olgusuna yeni boyutların eklendiği görülmektedir. Bu kapsamda son yirmi yıl içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör sonucu oluşan güvenlik sorunları, büyük ölçekli kalkınma projeleri, doğal afetler nedeniyle meydana gelen yer değiştirmeler de eklenmiştir (Bu tür zorunluluklar nedeniyle yer değiştirenler için “Yerinden Olmuş Nüfus” kavramı kullanılmaktadır).

Göç ile ilgili veriler kapsamında Nüfus Sayım sonuçlarından, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden ve ülke genelini kapsayan örnekleme yapılan fakat konusu doğrudan göç olmayan bazı araştırmalardan sınırlı ve çok genel bazı veriler elde edilebilmektedir. Göç konusundaki bir grup araştırma ise kapsamı dar olan, ülke geneli hakkında bilgi vermeyen araştırmalardır. Doğrudan göç hakkında olup kapsamı daha geniş olan ve ülke geneli hakkında bilgi edinilen iki araştırma HÜNEE’ce gerçekleştirilen “Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA) (2004-2006)” ve ASAGEM’in “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Terörden Kaynaklanan Göçlerin Aile Yapısına Etkileri Araştırması”dır (1997). Ancak bu araştırmalardan birinin üzerinden 15 diğerinden ise 6 yıl geçmiş olması nedeniyle yeni bazı sorun alanlarıyla birlikte güncel verilerin elde edilmesi için bu konuda bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

1.6. Diyarbakır’daki Göçün Niteliği

Diyarbakır Türkiye’nin Güneydoğu Bölgesi’nde yer alan, nüfusunun çoğunluğunun orta ve alt sosyoekonomik düzeyde olduğu büyük bir ilidir. Çevre illerden ve kırsal bölgelerden göç almaktadır. Son 30 yılda terör saldırıları nedeniyle bireylerin travma maruziyetleri yüksektir (Şimşek vd., 2014:23).

Diyarbakır göç sürecinde bir şehirdir. Göç, daha çok köylerden, ilçelerinden ve civar illerden ve ilçelerden terör ve güvenlik nedeniyle gelenlerle oluşan bir zorunlu göç niteliğindedir. 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise daha çok çatışma ortamının yaşandığı kırsal alanların yakınında yer alan Doğu ve Güneydoğu’da göçün önemli duraklarından birisi Diyarbakır olmuştur.

Diyarbakır’daki zorunlu göçlerle ilgili bir araştırmada (Keser, 2011) vurgulandığı üzere, Diyarbakır ilinde ikamet eden hanelerin birçoğunun bu kente başka bir yerleşimden gelmiş olmasının gösterdiği gibi Diyarbakır’ın mevcut yapısının oluşmasında göçler oldukça güçlü bir etkiye sahiptir. Keser

(2011:65) çalışmasında, Diyarbakır'a yönelik göçlerin dörtte birlik kısmının zorunlu göç olduğunu ve bu zorunlu göçlerin büyük kısmının ise insan kaynaklı şiddet sonucunda gerçekleşen zorunlu göçler olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Diyarbakır'a yönelik zorunlu göçlerin büyük kısmının (%85,5) il içi göç olduğu ve bu zoraki göçlerin çok büyük kısmının da köylerden il merkezine olduğunu ifade etmektedir (Keser, 2011:75).

Diyarbakır'a yönelen göç dalgası da önemli sorunları beraberinde getirmiştir. 1990 sonrasında göç eden zorunlu göçle gelen nüfusun eğitim, gelir, işsizlik, geçim sıkıntısı, iş olanaklarının olmayışı, barınma sorunu, konutların yetersizliği, kentsel altyapı sorunları, sağlık, çevre ile uyum sağlayamama, kültür farklılığı, güvenlik eksikliği, tedirginlik, yalnızlık duygusu, bulaşıcı hastalıklar gibi sorunları söz konusudur.

Ayrıca Kaya ve arkadaşları (2008), Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yürüttükleri bir çalışmada, 1990'lar sonrasında ortaya çıkan göç dalgasının kentsel yoksulluk, kayıtdışı ekonomi, artan suç oranları, sokak çocukları, gecekondulaşma, gettolaşma, intiharlar, namus cinayetleri, aile içi şiddet, mafyavari ilişkiler gibi konularda önemli oranda ve güçlü bir etkiye sahip olduklarını vurgulamaktadırlar.

Diyarbakır, 1990'lardan itibaren terör/güvenlik olaylarıyla anılmaya başlamıştır. Aynı yıllar aynı zamanda yoğun göçün yaşandığı bir kent olma özelliğiyle de anılmaktadır. Bu süreçte hem devletin güvenlik amacıyla hem de PKK ve Hizbullah gibi terör örgütlerinin baskıları sonucunda köy boşaltmaları ve arazilerin hem verimsiz olması (sulama imkânının olmaması) hem de miras yoluyla bölünmesi gibi ekonomik koşullar sonucunda hem kırdan kente hem de civar kentlerden kente yoğun bir göç dalgasının olduğu görülmektedir. Kentte hem bu köylerden gelenleri hem de ilçe ve civar illerden gelenleri istihdam edecek iş imkânının ve ikamet sağlayacak konutun olmaması sosyal, ekonomik ve bireysel-ruhsal birçok problemi de beraberinde getirmiştir.

İster zorunlu isterse ekonomik koşulların dayatmasıyla olsun kente göçle gelen nüfus, yeni yerleşim yerlerinde kendilerinin alışık olmadıkları bir yaşam tarzına alışmak ve yeni geldikleri bu yere tutunmak zorunda kalmışlardır. Göç, Diyarbakır için biten bir süreç değil, her daim yaşanan ve uzun bir dönem daha yaşanacak bir süreç olarak bu bağlamıyla araştırmaya değer bir konu olarak görülmüştür. Bu çalışmayla hem Diyarbakır şehrinin sosyo-ekonomik yapısı ortaya konmuş, hem de göçün yol açtığı/açmaya devam ettiği sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri getirilmiştir.

Bu araştırmada Diyarbakır ilinin iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel yapısının ve Diyarbakır merkez ilçelerinin ge bağlı olarak yaşadığı sorunlarının tespiti amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle kaynak taramasıyla konunun teorik erevesi ortaya konulmuş, kamu kurumlarından ve TK'ten elde edilen istatistiki bilgilerle nitel veriler ve alan taramasıyla nicel verilerle mevcut durum ortaya konulmuştur.

Araştırma ile Diyarbakır ilinin ekonomik durumu, istihdam kapasitesi ve diğer sosyal-kültürel sorunlarının g ile bağlantısını sosyolojik bir yaklaşımla analiz etmek ve literatür taraması, istatistiki veriler ve alan taraması verilerinden yararlanarak;

- a- İlin genel olarak sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının tespit edilerek mevcut durumunun ve sorunların analiz edilmesi,
- b- Diyarbakır'ın Merkez ilçeleri olan Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir ilçelerine g ile gelenlerin mevcut durumlarının alan taramasıyla ortaya konulması, yaşadığı sorunların tespit edilerek bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır.

2. BÖLÜM:

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Modeli

Diyarbakır ilinin iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel yapısının ve Diyarbakır merkez ilçelerinin göçe bağlı olarak yaşadığı sorunların tespit edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada kamu kurumlarından ve TÜİK'ten elde edilen istatistikî bilgilerle ve alan taramasıyla elde edilen veriler, sosyolojik bir yaklaşımla analiz edilerek; yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen ve HEGEM Vakfınca yürütölen Diyarbakır İli Göç Araştırmaları Projesi kapsamında öncelikle literatür taramasıyla şehrin tarihi, kültürel ve ekonomik gelişimi ile ilgili bilgiler toplanmıştır. Ayrıca yine bu kapsamda hem yerel hem de ulusal bazdaki istatistikî verilerden istifade edilerek şehrin genel bir profili çizilmiştir. Daha sonra şehrin geneli ve göç ile ilgili verilerin sağlanması amacıyla nitel ve nicel saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Diyarbakır Göç Araştırması, hem nicel (quantitative) hem de nitel (qualitative) yönü olan bir araştırma modeline dayalıdır. Araştırmanın anketlere dayalı verileri, araştırmanın nicel yönünü; şehrin ileri gelenleri ve paydaşlarının katılımının sağlandığı odak grup görüşmelerinde elde edilen görüşler ise nitel yönünü oluşturmaktadır.

Diyarbakır'da gerçekleştirilen odak grup toplantılarının amacı; hem başlı başına birinci elden, Diyarbakırlılardan, kentsel yaşamları ve hayatlarındaki göç olgusu konularında nitel içerikli bilgiler toplamak, hem de proje kapsamında temsili örneklem üzerinde gerçekleştirilen nicel anket araştırmasının elde ettiği verilere sözel veri desteği sağlamaktır. Nicel anket araştırmasında sorulan soruların bazılarının cevapları bu şekilde odak grup toplantılarında elde edilen benzer konulu nitel söylem verileri ile derinleştirilmiş olacaktır. Söz konusu bölümlerde, nitel ve nicel araştırmaların sonuçları arasında karşılaştırma yapılabilecektir.

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Diyarbakır ilinin tamamı, çalışma evreni ise Diyarbakır ilinin merkez ilçeleri olan Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir'dir. Örneklem ise, söz konusu ilçelerde ikamet eden 18 yaş ve üstü bireylerden kotalı örnekleme seçilen kişilerden oluşmuştur. Örneklem seçiminde öncelikle 18 ve üstü yaş nüfusları belirlenmiştir. Daha sonra bunlar cinsiyet, yaş ve eğitim seviyesine göre kotalandırılmıştır. Her ilçe için elde edilen bu sayılar tespit edildikten sonra yüz yüze anket uygulanmıştır.

Tablo 1'de gösterildiği gibi 16 odak grup toplantısı düzenlenmiştir. Odak grup toplantılarının örnekleme aşağıda belirtilen katılımcılardan oluşmuştur.

Tablo 1: Odak Grup Toplantıları ve Katılımcıların Nitelikleri

Katılımcı Kategorileri	Toplantı Tarihleri	Toplantı Sayısı	Katılımcı Sayısı	Cinsiyet Dağılımı	Ağırlıklı Yaş Grubu	Ağırlıklı Eğitim Seviyesi
İLKOKUL ÖĞRENCİ VELİLERİ (VEL)	22.12.2015 18.01.2016 19.01.2016	4	40	Kadın: %50 Erkek: %50	Orta	Düşük - Orta
SOSYAL HİZMET YARARLANICILARI (SHY)	19.01.2016	2	30	Kadın: %80 Erkek: %20	Orta - Yaşlı	Düşük - Orta
ADEM KURSİYERLERİ (ADK)	18.01.2016 19.01.2016	4	60	Kadın: %100 Erkek: %0	Genç - Orta	Düşük
İŞKUR KURSİYERLERİ (İŞK)	19.01.2016	2	35	Kadın: %20 Erkek: %80	Genç	Orta - Yüksek
LİSE ÖĞRETMENLERİ (ÖĞR)	25.12.2015 18.01.2016	2	35	Kadın: %40 Erkek: %60	Genç - Orta	Yüksek
STK VE VAKIF YETKİLİLERİ (STK)	25.12.2015 19.01.2016	2	35	Kadın: %10 Erkek: %90	Orta - Yaşlı	Yüksek
TOPLAM	-	16	235	Kadın: %54 Erkek: %46	-	-

Not: İlk sütunda parantez içinde belirtilen kısaltmalar raporun devamında toplantılarda söylenenlere yapılacak göndermelerde tarih belirtilmeden kullanılacaktır. Hangi ifadenin hangi katılımcı grubuna ait olduğu bu şekilde görülebilecektir.

İlkokul öğrenci velisi grupları (VEL); Sur, Yenişehir ve Kayapınar ilçelerinde oturan ve çocukları 4 ayrı ilkokula kayıtlı öğrenci velilerinden oluşmuştur. Sosyal hizmet yararlanıcı grupları (SHY); Kayapınar ve Yenişehir'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının çeşitli hizmetlerinden faydalanan

insanlardan oluşmuştur (örneğin: Yenişehir ilçesinde evde engelli bakımı alan vatandaşlardan bir grup).

Aile Danışma Merkezleri kursiyer grupları (ADK), Yenişehir ve Bağlar ilçelerinde bulunan 4 ayrı birimde ADEM faaliyetlerine (örneğin: kuaförlük meslek edindirme kursları) katılan kadınlardan oluşmuştur. İŞKUR kursiyer grupları (İŞK), Diyarbakır'da İŞKUR desteğinden faydalanan iş arayan vatandaşlardan ve İŞKUR'un TURKCELL ile ortalaşa düzenlediği meslek edindirme kursuna (TURKCELL Global Çağrı Merkezi kursu) devam edenlerden oluşmuştur.

Lise öğretmenleri grupları (ÖĞR), Diyarbakır'ın çeşitli liselerinde görevli rehber öğretmenlerden oluşmuştur. Sivil toplum kuruluşları yetkilileri grubu (STK), İl Dernekler Müdürlüğünün ve İl Vakıflar Müdürlüğünün her toplantı için davet ettiği yaklaşık 25 STK'dan (2 toplantı için toplam 50 STK) temsilci göndermeyi kabul eden dernek ve vakıflardan oluşmuştur. Toplantılara katılan dernekler veya vakıflar; sosyal yardımlaşma (göçmen, sığınmacı, engelli, yetim, kadın), eğitim (öğretmenler, eğitim gönüllüleri, kuran kursu), ve turistik tanıtım-kalkınma konularında etkin kurumlardır.

Yukarıda tanıtılan 6 katılımcı grubunun tercih nedenlerinin de açıklanmasında fayda bulunmaktadır. İlkokul velileri ve sosyal hizmet faydalanıcılarının geniş ve muhtemelen çoğunlukla dar gelirli halk kitlelerinden gelen insanları temsil ettikleri düşünülebilir. Kayapınar ilçesi dışında görüşmeler için seçilen mekânlar, Diyarbakır kentinin en düşük gelirli tabakalarının oturduğu bölgelerden oluşmaktadır. İlk iki katılımcı grubunun genellikle aynı sosyal ve ekonomik seviyeden oldukları kabul edilmekle birlikte; İŞKUR ve ADEM kursiyerlerinin daha genç yaşlarda ve meslek edindirme eğitimi almakta oldukları hesaba katılırsa, geleceğe dair kapsamlı proje sahibi ve daha girişimci ruhlu insanlar oldukları ileri sürülebilir.

Rehber öğretmenler ile sivil toplum kuruluşları ve vakıf temsilcilerinin ise çoğunlukla yüksek eğitilmiş oldukları bilinmektedir. Meslekleri dolayısıyla veya bağlı buldukları kurum aracılığıyla, toplumun çeşitli kesitlerini her gün ayrıntılı olarak gözlemledikleri düşünülebilir. Bundan dolayı bu son iki katılımcı grubunun Diyarbakır toplumunun "imtiyazlı gözlemcileri" oldukları söylenebilir.

Katılımcılar arasında kadın ve erkeklerin aşağı yukarı eşit sayıda olması olumlu bir nitelik oluşturmaktadır. Ancak odak grup toplantılarının

örnekleminde gençler ve özellikle genç erkekler az edilmişlerdir edildiler. Bu eksikliğin altını çizmek gerekir.

Diyarbakır Göç Araştırması'na ilaveten HEGEM Vakfı'nın şu ana dek 110 binin üzerinde gençle yürüttüğü Gençlik ve Şiddet araştırmaları kapsamında Diyarbakır Göç Araştırması'nı desteklemesi bakımından önem verilen anket, 2016 Mart ve Nisan aylarında Diyarbakır'daki okullarda öğrenim gören 2.528 gence uygulanmış ve gerekli görülen bazı verileri analiz edilip değerlendirilmiştir.

2.4. Uygulama Süreci

Araştırmanın nicel verilerinin elde edilmesinde öncelikle örneklem belirlenmiş ve uygulama öncesinde anketörlük eğitimi almış 15 anketöre şehirdeki üniversitede görevli proje araştırmacısı öğretim üyesi tarafından anket soruları tek tek anlatılarak nasıl yapılacağı söylenmiş ve belirlenen kotalar dağıtılmıştır. Anket çalışması 5 Ocak-29 Şubat 2016 tarihleri arasında yüz yüze uygulanmış, uygulanan anketler her akşam toplanarak incelenmiş, uygun olmayanlar çıkartılmıştır. Ayrıca uygulama esnasında uygulanan anketlerin yüzde 5'i telefonla aranarak kontrolü yapılmıştır.

Nicel verilerin toplanması amacıyla hazırlanan anket formunun birinci bölümünde katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, gelir gibi sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde konut, tüketim, sağlık ve sosyal hayata ilişkin sorulara; üçüncü bölümünde gelir durumu, gelir kaynakları ve sosyal yardıma ilişkin sorulara; dördüncü bölümde aile, kadın konularına ve çocukların eğitimine ilişkin sorulara; beşinci bölümde siyaset, yönetim ve ülkeye ilişkin sorulara; son bölümde ise göç etme, göçe neden olan sorunlar, göç edilen yerde yaşanan sorunlara ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Odak grup toplantılarının her biri HEGEM Vakfı araştırmacılarından iki öğretim üyesi tarafından gerçekleştirilmiş ayrıca toplantılarda proje çalışma deneyimi olan iki yazıcı da hazır bulundurulmuştur. Katılımcıları rahatsız etmemesi için toplantılarda ses kaydı yapılmamıştır.

Düzenlenmiş olan 16 odak grup toplantısının toplam süresi 34 saati aşmıştır. Toplantılarda hazır bulunan yazıcılardan temin edilen, içerik analizinde kaynak olarak kullanılan, ilk dökümlerin toplamı 100 sayfaya erişmiştir. Aşağıdaki çizelge, düzenlenen 16 odak grup toplantısında araştırmacı ekiplerinin sorduğu 21 soruyu sunmaktadır.

Tablo 2: Odak Grup Toplantılarında Sorulan Sorular

DİYARBAKIR İLİ SOSYAL YAPI VE GÖÇ ANALİZİ ODAK GRUP ÇALIŞMALARI SORU FORMU
Bu çalışma HEGEM Vakfı adına yapılmaktadır. Çalışmada elde edilecek veriler toplu olarak analiz edileceğinden kişisel bilgileriniz hiçbir şekilde deşifre edilmeyecektir. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.
01- İlinizin sizi en çok gururlandıran özelliği/özellikleri nelerdir?
02- İlinizin size göre en olumsuz özelliği/özellikleri/sorunları nelerdir?
03- Diyarbakır'ın <u>en önemli üç</u> sorunu nedir?
04- Ülkemizin <u>en önemli üç</u> sorunu nedir?
05- Hangi dil veya lehçeleri konuşabiliyorsunuz? Birden çok dil kullanıyorsanız hangisini <u>daha fazla</u> kullanıyorsunuz?
06- Aile içinde <u>daha çok</u> hangi dilde iletişim kuruyorsunuz?
07- Devletin sunduğu hizmetlerden (sağlık, eğitim, adalet (hukuk), güvenlik, ulaşım vb.) memnun musunuz?
08- Belediye hizmetleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
09- Diyarbakır'da en çok hangi kurum/kurumlara güveniyorsunuz? Neden?
10- Türkiye'nin geleceği hakkında olumlu veya olumsuz ne düşünüyorsunuz?
11- Diyarbakır'ın geleceği hakkında olumlu veya olumsuz ne düşünüyorsunuz?
12- Diyarbakır'a göç etme nedeniniz nedir?
13- Şimdiki yaşantınız ile buraya göç etmeden önceki yaşantınızı karşılaştırsanız, neler söylersiniz? Göç etmedeki beklentilerinizin hangilerine ulaşabildiniz?
14- Kendinizi Diyarbakır'a yabancı hissediyor musunuz? Neden?
15- Bundan sonra başka bir yere göç etmek ister misiniz?
16- Yaşadığınız çevrede farklı nedenlerden dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden?
17- Fırsat olsa geldiğiniz yere geri döner misiniz? Geri dönüşlerle ilgili en büyük problemler nelerdir?
18- Gelecekteki hayatınız hakkındaki beklentileriniz nelerdir?
19- Milli birlik ve kardeşlik (çözüm süreci) hakkındaki düşünceleriniz ve beklentileriniz nelerdir?
20- Bu konuya katkı sağlamanız gerekseydi, önerileriniz ne olurdu.
21- Başka söylemek istediğiniz bir şey var mı?

2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Odak grup toplantılarında elde edilen sözel materyalin çözümlenebilmesi için 3 ayrı “yoğunlaştırma” aşamasına başvurulmuştur:

- 1- Birinci yoğunlaştırma aşaması, her katılımcı grubunun ilk dökümlerinin birleştirilmesi, gerektiği yerde özetlenmesi ve tekrarların elenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Böylece eldeki sözel materyal, yukarıda Tablo 1’de belirttiği gibi, 6 ayrı katılımcı grubun her birinin kendi ortak söylemine (İlkokul Velileri, Sosyal Hizmet Yaranlanıcıları; ADEM Kursiyerleri, İŞKUR Kursiyerleri, Lise Öğretmenleri, STK ve Vakıf Temsilcileri) ve 42 sayfaya indirgenmiştir.
- 2- İkinci yoğunlaştırma aşaması, toplantılarda sorulan toplam 21 sorunun birbirlerine benzeyenlerinin veya aynı konuya dair olanlarının birleştirilmesinden oluşmuştur. Bu şekilde, aşağıdaki çizelgede gösterildiği gibi, orijinal soru listesinde bulunan 21 soru yerine, ortaya 8 birleştirilmiş soru grubu çıkarılmıştır. Soruların birleştirilmesindeki amaç tabii ki değişik ama benzer sorulara verilen cevapların bir araya getirilmesidir. Bu yolla yanıtlarda beliren tekrarlar bir kez daha elenmiştir. İkinci yoğunlaştırma işlemi sonucunda eldeki söylem materyali 32 sayfaya indirgenmiştir.

Tablo 3: Odak Grup Toplantılarında Sorulan Sorulardan Oluşturulan Birleştirilmiş Soru Grupları

1- Giriş soruları
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
1- İlinizin sizi en çok gururlandıran (olumlu) özelliği/özellikleri nelerdir?
2- İlinizin size göre en olumsuz özelliği/özellikleri/sorunları nelerdir?
2- Yapısal sorunlara dair sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
3- Diyarbakır’ın <u>en önemli üç</u> sorunu nedir
4- Ülkemizin <u>en önemli üç</u> sorunu nedir?
3- Yurttaş memnuniyeti ve yaşanan sorunlarla ilgili sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
7/8- Devletin/Belediyenin sunduğu hizmetlerden memnun musunuz?

9- Diyarbakır'da en çok hangi kurum/kurumlara güveniyorsunuz? Neden?
4- Geleceğe dair fikirler/beklentiler konusundaki sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
10- Türkiye'nin geleceği hakkında olumlu veya olumsuz ne düşünüyorsunuz?
11- Diyarbakır'ın geleceği hakkında olumlu veya olumsuz ne düşünüyorsunuz?
18- Gelecekteki hayatınız hakkındaki beklentileriniz nelerdir?
5- Teröre/Kürt sorununa çözüm bulma sorunsalı hakkındaki sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
19- Milli birlik ve kardeşlik (çözüm süreci) hakkındaki düşünceleriniz ve beklentileriniz nelerdir?
20-Bu konuya katkı sağlamanız gerekseydi, önerileriniz ne olurdu?
6- Kültürel kimlik ve dil kullanımı konusundaki sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
5- Hangi dil veya lehçeleri konuşabiliyorsunuz? Birden çok dil kullanıyorsanız hangisini <u>daha fazla</u> kullanıyorsunuz?
6- Aile içinde <u>daha çok</u> hangi dilde iletişim kuruyorsunuz?
7.1- Göç olgusu (göç nedeni ve değerlendirmesi) hakkındaki sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
12- Diyarbakır'a göç etme nedeniniz nedir?
13- Şimdiki yaşantınız ile buraya göç etmeden önceki yaşantınızı karşılaştırsanız, neler söylersiniz? Göç etmedeki beklentilerinizin hangilerine ulaşabildiniz?
7.2- Göç olgusu (olası yeniden göç projesi) hakkındaki sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
15- Bundan sonra başka bir yere göç etmek ister misiniz?
17- Fırsat olsa geldiğiniz yere geri döner misiniz? Geri dönüşlerle ilgili en büyük problemler nelerdir?
8- Ayrımcılık algısı konusundaki sorular
Birleştirilen sorular ve orijinal listedeki numaraları:
14- Kendinizi Diyarbakır'a yabancı hissediyor musunuz? Neden?
16- Yaşadığımız çevrede farklı nedenlerden dolayı ayrımcılığa uğradığımızı düşünüyor musunuz? Neden?
21- Başka söylemek istediğiniz bir şey var mı? (İçeriğine göre, bu soruya verilmiş olan yanıtlar yukarıdaki birleştirilmiş 8 soru grubundan biri ile ilişkilendirildi)

- 3- Üçüncü ve sonuncu yoğunlaştırma aşaması; her 6 katılımcı grubunun 8 ayrı birleştirilmiş soru grubuna verdiği yanıtların, verilen cevapların çeşitliliğine sadık kalınarak önemli ölçüde özetlenmesi veya anahtar kelime (ya da anahtar deyim) şekline indirgenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Sözel materyalin bu son yapılandırma işlemi sayesinde, her katılımcı grubunun birleştirilmiş soru gruplarına verdiği yanıtların oluşturduğu “söylem eşkâli” ortaya çıkarılmıştır.

Nicel alan araştırmasında anket tekniğiyle elde edilen veriler SPSS programına girilerek tablollaştırılmış, nitel çalışmanın verileriyle desteklenerek alanında uzman projenin araştırmacıları olan öğretim üyeleri tarafından yorumlanarak raporlanmıştır. Nicel verilerin sunumunda karmaşıklığın önüne geçebilmek için sadece % (yüzde) oranları verilmiştir. Elde edilen rapor tüm araştırmacılara dağıtılarak katkıları istenerek tekrar gözden geçirilmiş ve son editörlük sürecinden geçerek sonuçlandırılmıştır.

2.6. Araştırmanın Sınırlılık ve Güçlükleri

Diyarbakır Göç Araştırması'nın hem nitel hem de nicel boyutu Diyarbakır'ın merkezi 4 ilçesi olan Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir'de yaşayan 15 yaş ve üstü bireylerle sınırlıdır.

Çalışmanın nicel verilerinin toplanması sırasında yaşanan güçlükler

Diyarbakır Göç Araştırması kapsamında gerçekleştirilen nicel anket çalışmasında yaşanan en önemli güçlük araştırmaya sosyal yapının da dâhil edilmesiyle artan soru sayısıdır. Anket açık ve kapalı uçlu olmak üzere toplam 92 sorudan oluşmaktadır. Bu güçlüğü aşmak için anketörlere eğitim verilerek soruların tek tek nasıl sorulup-cevaplandırılacağı anlatılmış ve özellikle anketörlerin soruları katılımcılara formları dağıtarak değil, bizzat kendilerinin okumaları sağlanarak okuma-yazma problemi olanların veya okuma güçlüğü çekenlerin anketi yarıda bırakmalarının önüne geçilmiştir.

Nicel çalışma sırasında yaşanan diğer bir güçlük ise çalışmanın ocak-şubat döneminde yapılması nedeniyle kış koşullarında tabakalandırılan örnekleme bulmada zorluk çekilmesidir. Bu zorluğu aşmak için anketörler hastane, sağlık ocağı, okul, kahvehane, kafe, okul, cami çay ocağı gibi kalabalık mekânlara yönlendirilerek hedeflenen sayıda örnekleme ulaşılmıştır.

Anket uygulaması sırasında görülen başka bir güçlük ise Sur ilçesindeki çatışma ve sokağa çıkma yaşağından dolayı burada hedeflenen sayıya

ulaşılması noktasında yaşanmıştır. Burada ise Sur ilçesinin sokağa çıkma yasağı bulunmayan ve çatışmanın olmadığı mahalleler ile Sur'dan geçici olarak Bağlar ilçesine yerleşenlerle görüşülmüştür. Ayrıca şehirde genel olarak gergin bir havanın olması zaman zaman anket uygulaması sırasında anketörlerin bazı zorluklar yaşamasına neden olmuştur.

Odak grup toplantılarına dair güçlükler

Diyarbakır Göç Araştırması kapsamında gerçekleştirilen nicel anket çalışmasına destek olarak önemli bir nitel araştırma yöntemi olan odak grup toplantılarına da başvurularak sosyal gerçeklik hakkında veri toplama araçlarının çeşitlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinin gözlemleri az sayıda katılımcıdan oluşan sınırlı örneklem yoluyla gerçekleştirilir. Bu örneklem; nicel anketlerin gerçekleştirilmesi için oluşturulan, büyüklüğü istatistiksel güvenilirlik ve geçerlilik ölçütlerine uygun olan, temsili ve rastlantısal örneklemelerin tersine “yargısal” karakterde olurlar. Yani nitel gözlemlere katılacak denekler; araştırmanın düzenleyicileri tarafından, araştırmanın amaçları doğrultusunda kasıtlı olarak seçilirler. Burada önemli olan, seçilen deneklerin belirli bir sosyolojik evreni nesnel ve orantılı olarak temsil etmeleri değildir. Önemli olan, söz konusu deneklerin; araştırmanın konusu hakkında, nicel bir anketin doğası gereği ve olanakları itibarıyla, hiç bir zaman erişemeyeceği anlamlılıkta ve öznellikte, derin ve kapsamlı bir söylem üretebilecek kabiliyete sahip olmalarıdır. Nitel yöntemli araştırmalarda en geniş bireysel görüş yelpazesini elde edebilmek amacıyla; örneklemin katılımcıları az sayıda olsalar bile, onların “çok sesli” olmalarına, yani birbirlerinden oldukça farklı sosyal, ekonomik, kültürel, dinsel, etnik, siyasi, vs. ufuklardan gelmelerine özellikle dikkat edilir.

Alan çalışmasının sonunda, ilerideki sayfalarda da sunulduğu gibi odak grup toplantılarına davet edilen katılımcıların oldukça geniş bir sosyolojik yelpazeyi temsil ettikleri gözlemlenmiştir. Odak grup toplantılarının büyük kısmının çoğulcu ve rahat bir ortamda gerçekleştirilmiş olduğu görülmüştür. Araştırmacılar olarak, yukarıdaki ifadeleri not edebilmiş olmamız bile resmî makamlarca oluşturulan Diyarbakır odak grup toplantıları örnekleminin “tek sesli” olmadığının kanıtı olarak kabul edilebilir.

Bununla beraber, odak grup toplantılarının yarattığı grup dinamiği ortamında, katılımcılar arasındaki görüş farklılıkları üzerine birbirini etki altında bırakma gayretlerine de kısmen şahit olunmuştur.

“Devlet ilk önce belediyeleri denetlemeli, gerekirse kapatmalı. Kışkırtıcılık yapan onlar. Hizmet götürmek yerine yangına körükle gidiyorlar.” Bu görüş diğer katılımcılar tarafından tepki ile karşılanmış ve söz alan katılımcı susturulmuştur: “Belediyeler seçimle geldi. Hükümet kadar onlar da halk iradesinin ifadesi.”

“Şehrimizin güzellikleri hakkında ne söyleyebiliriz ki? Şehir merkezinde seken kurşunlar var. Hiçbir hayat sevincimiz kalmadı (yutkundü, boğazı düğümlendi, duygulandı). Şimdi ara yıl tatiline giriyoruz. Ben de istemez miyim eşimle, çocuklarımla tatil projesi yapmak? Hiçbir şey yapacak gücümüz kalmadı. Sanki ailemde bir vefat varken, siz bana en sevdiğim yemek nedir diye soruyorsunuz.” Bu söz alımına karşın: “Hayatın normal devam ettiği yerler yok mu burada? Normal yaşantısına devam eden hiç kimse kalmadı mı? Rahat mahalle neden olmasın Diyarbakır’da?” diyerek başka biri söze girmiştir. Yüksek sesle ve sinirli girişimde bulunan katılımcı bu cümlelerden sonra diğer bazı katılımcıların kendisine yönelik bakışları karşısında susmuş ve toplantı süresince bir daha hiç konuşmamıştır (Lise öğretmenleri grubu).

Sözü edilen olumsuzluklara rağmen, özellikle katılımcıların çoğunluğunun hemfikir olduğu konuların sayısı yüksek (“tek seslilik” işareti) olsa bile; toplantılarda sık sık katılımcılar arası fikir ayrılıklarına ve yukarıdaki alıntılardan da belli olabileceği gibi, bazı sert tartışmalara rastlanmıştır. Analizde ortaya çıkan verimli sonuçların da gösterdiği gibi, araştırmamız kapsamında düzenlenen odak grup toplantılarında, bilimsel açıdan yeterli bir ölçüde, çok seslilik ilkesine saygı gösterildiğini söyleyebiliriz.

Fakat odak grup toplantılarının düzenlendiği günlerde Diyarbakır’ın Sur ilçesinde sürmekte olan terörle mücadele operasyonları ve sokağa çıkma yasağı uygulamasının, toplantılarda vuku bulan tartışmaları belli bir ölçüde etkilemiş olma olasılığı söz konusudur. Geçmişe dair değerlendirmeler ve gelecekle ilgili ortaya konan görüşler belli bir ölçüde güncel olarak yaşananlarla ilintili sunulmuştur.

Sınırları ve güçlükleri belirtilen odak grup toplantılarında toplanan nitel verilerin analiz yöntemi bir sonraki bölümde açıklanacaktır. Odak grup toplantılarının sonuçları, nicel anket araştırmasının sonuçları ile karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

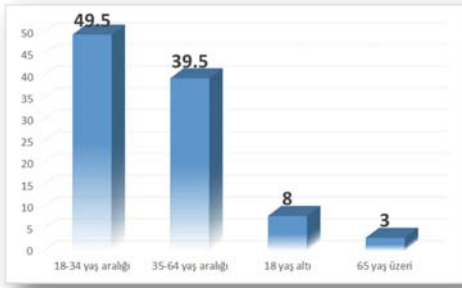
3. BÖLÜM:

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

3.1. Ankete Katılanların Genel Özellikleri

3.1.1. Demografik Özellikler

Grafik 1: Yaş

Ankete katılanların yarısı 18-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerdir

Ankete katılanların yarısı 18-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerdir. 35-64 yaş aralığında yer alan orta ve ileri yetişkinlerin oranı ise yüzde 40 civarındadır. 65 yaş üstü yaşlıların oranı yüzde 3 ve 18 yaş altı çocukların (ergenler) oranı ise yüzde 8'dir.

Grafik 2: Cinsiyet

Ankete katılanların %52.2'si erkek; %47.8'i kadındır.

Katılımcıların yarısından biraz fazlası erkek, biraz azı ise kadındır. Yürütülen ankette erkek-kadın dengesi, Diyarbakır geneline uygun biçimde kotalandırılarak sağlanmıştır.

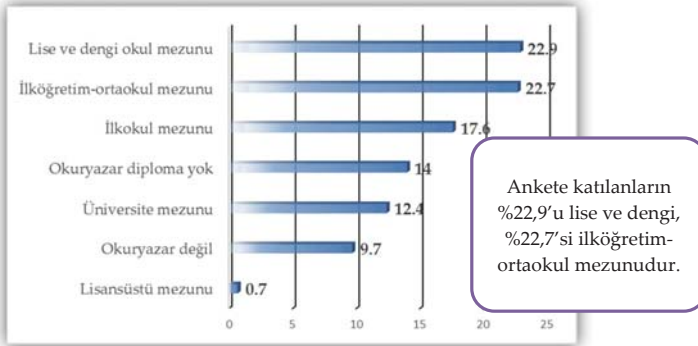
Grafik 3: Medeni Durum

Görüşülen bireylerin yarısından fazlası evli bireylerden oluşmaktadır. Eşi ölmüş, ayrı yaşayan ve boşanmış bireylerin (parçalanmış ailelerde yaşayanların) oranı yüzde 5,4'tür. Alan taraması kapsamında görüşülen bekâr (evlenmemiş) bireylerin oranı ise yüzde 39,3'tür.

3.1.2. Öğrenim Durumu

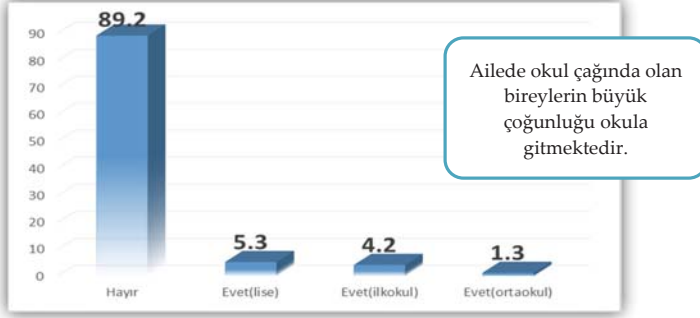
Grafik 4: Öğrenim Durumu

Ankete katılanlardan okuryazar olmayanların oranı oldukça yüksektir (%9,7). Neredeyse her 10 kişiden biri okuryazar değildir. Okuryazar olup da diploması olmayanların oranı ise yüzde 14'tür. Diploma sahipliği açısından baktığımızda (%9,7 ve %14 birlikte değerlendirildiğinde) neredeyse her dört

kişiden birinin diplomasının olmadığını görmekteyiz ki bu oranlar oldukça yüksek ve dikkate değerdir. Üniversite ve üzeri mezuniyete sahip bireylerle görüşülme oranı ise yüzde 21,1'dir.

Grafik 5: Okulu Terk Durumu

Okul çağında (zorunlu eğitim çağında) olup da okula gitmeyen kişilerin oranı yüzde 10,8'dir. Yani her 10 hanede 1 hanede okula gitmeyen çocuk bulunmaktadır.

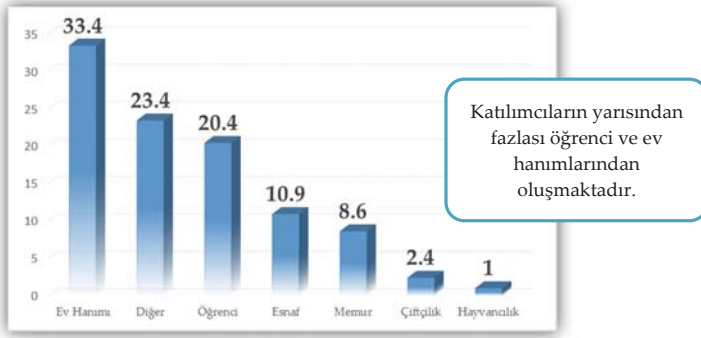
3.1.3. Mesleki Durum

Tablo 4: İş Durumu

Katılımcıların yüzde 61'i tatmin edici bir mesleğe sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Sadece yüzde 39'unun yeterli para kazandığı bir işi vardır. Haliyle burada iş yaşamıyla ilgili vatandaş algısı düşündürücüdür. Ekonomik kazancın olmaması ya da yetersiz olmasının birtakım sosyolojik sonuçları vardır. Gelir düşüklüğü ya da iş memnuniyetsizliği insanların mutluluğu, suç ve şiddet davranışları ve yaşam doyumu, memnuniyetsizliği vs. arasında ilişki vardır.

Grafik 6: Meslek

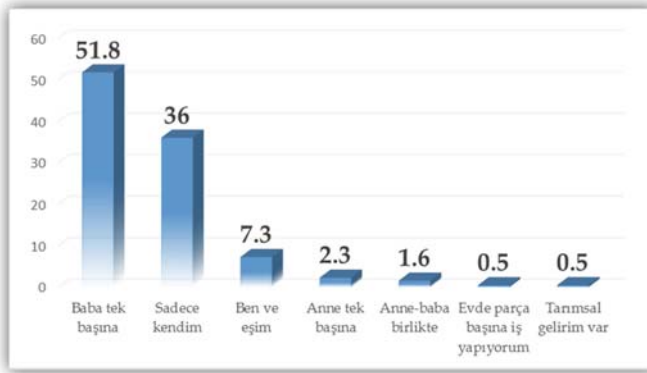
Ankete katılımcıların yarısından fazlası öğrenci ve ev hanımlarından oluşmaktadır. Çalışanların çoğunluğu ise esnaf, memur ve diğer iş kollarındadır. Çiftçilikle ve hayvancılıkla uğraşanların oranı yüzde 3,4'tür.

Tablo 5: İşsizlerin Geçimi

	Yüzde
Ailemin desteğini alıyorum	40.4
Eşim çalışıyor	34.0
Çocuklar çalışıyor	5.6
Mevsimsel işçilik	2.1
İşsizlik ödeneği alıyorum	1.9
Evde parça başı iş yapıyorum	.9
Toprak-kira geliri alıyorum	.3
Konut-kira geliri alıyorum	.3
Tarımsal gelir alıyorum	.2
Diğer	5.5

Görüşülen işsizlerin yarısına yakını (%40,4) ailesinin desteğini almakta, üçte biri (%34) eşinin çalışmasıyla geçimini sağlamakta, yüzde 5,6'sı çocuklarının da çalışıp aile bütçesine katkı vermesiyle geçimini sağlamaktadır.

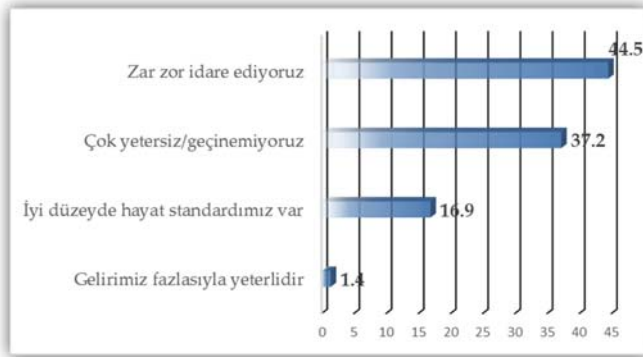
Grafik 7: Hanedekilerin Çalışma Durumu

Görüşülen hanelerin yüzde 51,8'inde baba tek başına haneye gelir getirmektedir. Görüşülen kişilerin yüzde 36'sı kendisi gelir getirici bir işte çalışmakta, sadece yüzde 7,3'ü eşiyle birlikte gelir getirici bir işte çalışmaktadır. Annenin tek başına gelir getirici bir işte çalışması nadir rastlanan bir durumdur ve hanelerin sadece yüzde 2,3'ü böyledir.

3.1.4. Ekonomik Düzey

Grafik 8: Geçim Algısı

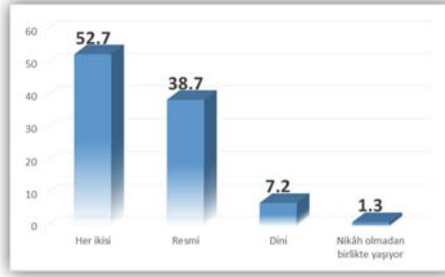

Gelirinin yeterli düzeyde olduğunu ve iyi düzeyde yaşam standardının bulunduğunu ifade edenlerin oranı yüzde 18,3'tür. Ailelerinin aylık gelirinin yetersiz olduğunu, geçinemediklerini ve zor idare ettiklerini ifade edenler ise çoğunluktadır (%81,7).

3.2. Hanehalkı Yapısı

3.2.1. Medeni Durum

Grafik 9: Medeni Hal

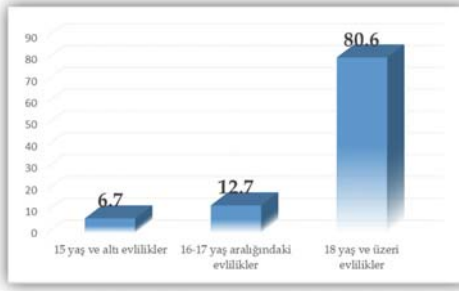
Çoğu eş, hem dinî hem de resmî nikâhla evlidir.

Çoğu eş, hem dinî hem de resmî nikâhla evlidir. Resmî nikâh olmaksızın dinî nikâhla evlilerin oranı yüzde 7,2'dir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde poligami (çok eşlilik) diğer bölgelere göre daha sık rastlanan bir durumdur. Çok eşlilik yasal olarak mümkün olmadığından iki ve üzeri evliliklerde resmî nikâh olmaksızın sadece dinî nikâh kıyılmaktadır. Böylece evlilikler, yasal değil belki ama toplumsal ve dinî olarak meşrulaştırılmış olmaktadır. Son zamanlarda özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Suriyeli mülteci kız/kadınlarla evliliklerde artışların olduğu tartışılmaktadır.

3.2.2. İlk Evlilik Yaşı

18 yaş altı evlilikler, uluslararası literatürde "erken evlilik" olarak tanımlanmaktadır. Kanunlarımıza göre 18 yaş altı kişiler, çocuk olarak tanımlandığından 18 yaş altı evliliklerde aynı zamanda "çocuk evlilikler"; kızların erken evliliklerindeyse "çocuk gelin" kavramsallaştırılması kullanılır. Hatta bireyin ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamadan yaptığı bu evliliklerin büyük çoğunluğu bireyin bilinçli rızası dışında yapıldığı kabul edilerek "zorla yapılan evlilikler" olarak literatürdeki yerini almıştır. 18 yaş altı erken evlilikler, tartışılan ve önlenmesi gereken bir sosyo-kültürel olgudur.

Grafik 10: İlk Evlilik Yaşı

Ankete katılanların büyük kısmı 18 yaşından sonra evlenmiştir.

Erken evliliklerin öncelikle bireyler, daha sonra toplum üzerinde trajik sonuçları meydana gelmektedir. Bu sorunlar sağlıktan (adölesan gebelik, anne ve bebek ölümleri) eğitime (düşük eğitim seviyesi, okulu erken terk), toplumsal yaşamdan (sosyal izolasyon, yoksulluk) intiharlara kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Önce bireysel sonuçlar olarak ortaya çıkan gelişmeler, zamanla toplumsal bir niteliğe bürünerek çözümlenmesi çok zor ve karmaşık problemler olarak tezahür etmektedir. Erken evlilikler, çoğunlukların çocukluklarını ellerinden almakta, derin fiziksel ve psikolojik hasarlara sebep olmaktadır (Aydemir, 2011: 23).

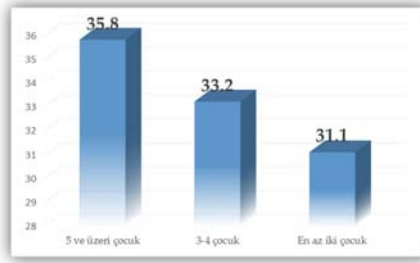
Diyarbakır alan taramasında erken evlilik oranı yüzde 19,4 olarak tespit edilmiştir. Özellikle kanunen de suç olan 15 yaş altı evliliklerin oranı yüzde 6,7'dir. Diyarbakır'daki erkek evlilik oranları, Türkiye ortalamasının biraz üzerindedir. Türkiye'de erken evlilik oranı, 2011 yılı verileriyle, yüzde 17,6'dır (2011 Aile Yapısı Araştırması).

Evlilerin ilk evlilik yaşlarının ortalaması ise 21,6'dır. Ayrıca araştırma verilerine göre en erken evlilik yaşı 13 olarak tespit edilmiştir ki bu yaş, evlilik için oldukça düşük bir yaşır.

3.2.3. Ailedeki Çocuk Sayısı

Diyarbakır'da ailelerde çocuk sayısı yüksektir. Diyarbakır ailelerinin üçte birinden fazlası, 5 ve daha fazla çocuğa sahiptir. Araştırmaya göre hanelerde hiç çocuk olmayan da 12 çocuk olan da vardır. Hanelerdeki ortalama çocuk sayısı ise 4,02'dir. Diyarbakır'da araştırma kapsamında görüşülen ailelerin ortalama 4 çocuğu vardır.

Grafik 11: Çocuk Sayısı

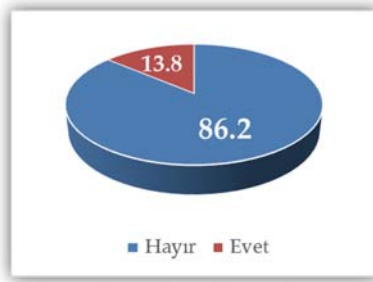

Ailelerde çocuk sayısı fazladır.

Çocuk sayısının çokluğu, uygun politikalarla desteklenmediğinde ekonomik, eğitim, sağlık ve sosyal birçok sorunu ve eksikliği beraberinde getirmektedir.

3.2.4. Hanehalkı Büyüklüğü

Grafik 12: Hanedeki Aile Sayısı

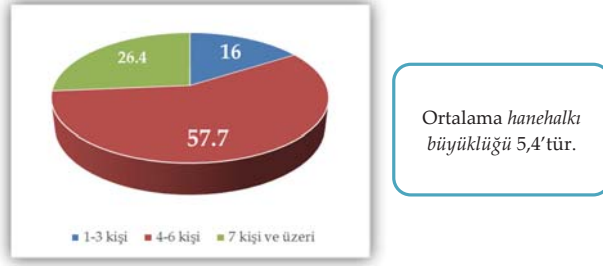

Hanelerin çoğunda tek aile yaşamaktadır.

Hanelerin yüzde 13,8'inde birden fazla aile yaşamaktadır. Birden çok ailenin aynı evde ikamet etmesi barınma, sağlık, sosyal, ekonomik birçok sorunu beraberinde getirmekte; özellikle eşler arası problemlere yol açabilmesi bakımından ve çocuklar açısından (çocuk ihmali ve istismarı başta olmak üzere) olumsuzluklara yol açmaktadır.

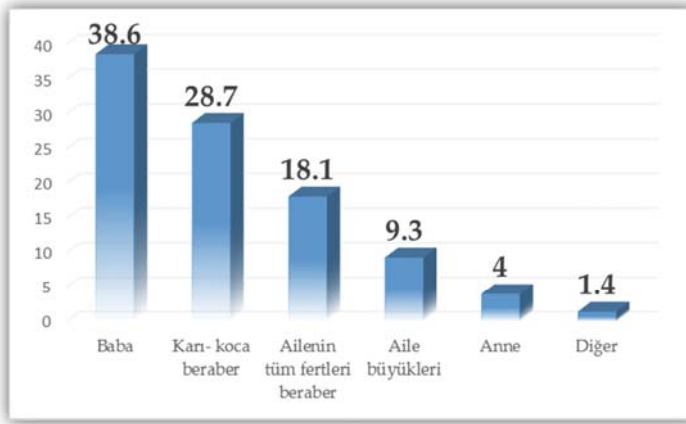
Ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,4'tür. Türkiye'de hanehalkı büyüklüğünün 3,6 (TÜİK, 2014) olduğunu düşündüğümüzde; Diyarbakır, Türkiye ortalamasının üzerinde hanehalkı büyüklüğüne sahiptir. 7 kişinin üzerinde kişinin ikamet ettiği hane oranının yüzde 26,4 olması da önemli bir bulgudur. Çok fazla kişinin aynı evde barınması; hanehalkı tarafından barınma, sağlık, sosyal, ekonomik birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Grafik 13: Hane Halkı büyüklüğü

3.2.5. Ailede Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi

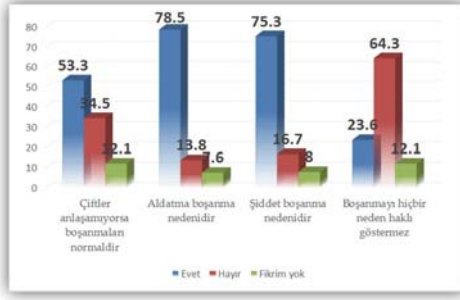
Grafik 14: Aile İçi Karar Verme Durumu

Türkiye’de otorite örüntüsü ve karar verme yetkisi aile biçimlerine göre değişebilir nitelikte olsa da genellikle erkeğe aittir. Karar verme yetkisi ve otorite örüntüsü, karar verilecek konuların içeriklerine göre değişebilmektedir. Genelde geleneksel olarak kadın ev ve çevresi ile ilgili alanlarda karar verme yetkisine sahipken; erkek, ailenin geçindirilmesi başta olmak üzere parasal konular ve iş çevresinde karar verme yetkisine sahip olarak görülmektedir. Ancak giderek ev içi konularda ve diğer konularda karar verme yetkisi çoğunlukla eşitlikçi yönde değişmeye başlamıştır. Diyarbakır’da da değişimin niteliklerini ve izlerini görmekteyiz. Eşlerin ve ailenin tüm fertlerinin aile içi ilişkilerde birlikte karar vermesinin oranı yüzde 46,8’dir. Kısaca hanelerin neredeyse yarısı, kararları birlikte vermektedir. Gelenekselliğin göstergelerinden olan sadece erkeğin ve aile büyüklerinin karar verme oranı yüzde 47,9’dur.

3.2.6. Boşanmalar Karşısındaki Tutumlar

Grafik 15: Boşanma Tutumları

Boşanmalarını normal bulanların oranı %53,3'tür.

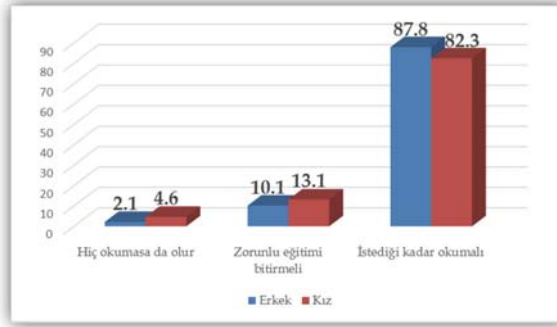
Çiftler anlaşamıyorsa boşanmalarını normal bulanların oranı yüzde 53,3'tür. Aldatmayı boşanma nedeni olarak görenlerin oranı yüzde 78,5'tür. Şiddetin boşanma nedeni olduğunu ifade edenler yüzde 75,3'tür. Boşanmayı hiçbir nedenin hakkı göstermediğini düşünenler ise daha az (%23,6).

Dikkati çeken durum, aldatmanın, şiddete göre daha yüksek bir boşanma nedeni görme durumudur. Aslında şiddeti daha çok kadınların maruz kaldığını hesaba kattığımızda, maruz kalınan şiddetin boşanma gerekçesi olmasının meşru değerlendirilmesi geleneksel aile değerlerinin daha yaygın olduğunu düşündüğümüz Diyarbakır için şaşırtıcı bir veri ve tespittir. Ayrıca yasal olarak çiftlerin boşanması için önemli nedenlerden olan anlaşamamanın eşlerin boşanma nedeni olmaması gerektiğini düşünenler azımsanmayacak orandadır.

3.2.7. Erkek ve Kız Çocuklarının Okumasına İlişkin Tutumlar

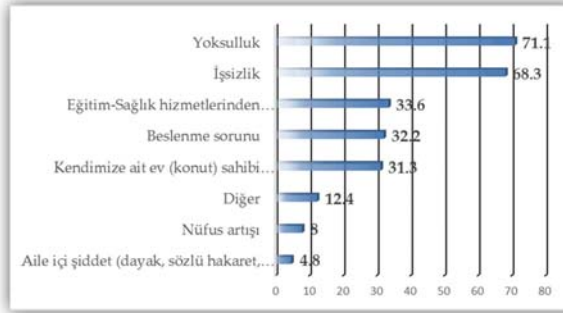
Geleneksel yapı ve bölgelerde kız çocuğunun okutulup okutulmamasıyla ilgili tutumların okutulması lehine gelişmiş olduğu araştırmalarda tespit edilen bir durumdur (Taylan, 2003: 103). Son yıllarda toplumdaki değişmelere paralel olarak geleneksel bölgelerde de değişmeler olmuş, kız çocuğunun da okutulmasının artan oranı gözlenen bir olgu olmuştur. Alan taramamızda büyük oranda (%82,3) kız çocuğunun okutulması yönünde görüş belirlemiştir. Ancak bu oran erkeklerin okutulması gerektiğini düşünenlerden daha azdır (erkeklerin okutulması sağlanmalı diyenlerin oranı %87,8).

Grafik 16: Erkek ve Kız Çocukların Eğitim Görmesine Bakış

3.2.8. Ailenin Temel Sorunları

Tablo 6: Aile Sorunları

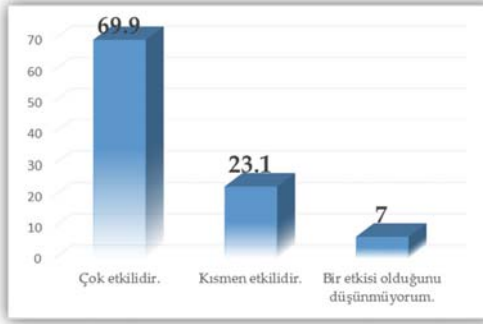

(* Çoklu seçenek tercih edilmiştir.)

Ailelerin en temel sorunları sırasıyla yoksulluk (%71,1), işsizlik (%68,3), eğitim-sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama (%33,6), beslenme sorunu (%32,2), konut sorunu (%31,3), nüfus artışı (%8) ve aile içi şiddettir (%4,8).

Bu sorunlar içinde özellikle yoksulluk ve işsizlik en başta gelen ve oldukça fazla sayıda katılımcının muzdarip olduğu sorunlardır. Ekonomik nedenler, diğer nedenlerden çok daha öncelikli ve ivedilikle çözülmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Grafik 17: Ekonomik Zorlukların Şiddetteki Rolünü Değerlendiriş

Maddi zorluklar, aile içi şiddet ve suç örgütlerine yönelmede etkilidir.

Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (%69,9), ekonomik sıkıntıların aile içi şiddette, çocuk ve gençlerin suç ve şiddete bulaşmasında çok fazla etkisinin olduğunu ve yüzde 23,1'i de kısmen etkisinin olduğunu düşünmektedir. Kısaca çok ya da az katılımcıların yüzde 93'ü ekonomik zorlukların aile içi şiddette ve çocukların/gençlerin suça ve şiddete bulaşmasında etkisi olduğunu düşünmektedir. Sadece yüzde 7'si etkisinin olmadığını düşünmektedir.

3.3. Dil, Kimlik ve Aidiyet

Toplumsal bir olgu olan kimlik ve aidiyet, birey, grup, topluluk ve toplumları diğerlerinden ayıran, toplumsallaşma (sosyalleşme) sürecinde, toplumsal rollere atfedilen beklentilerle şekillenen dinamik bir oluşumdur. Bu oluşumda aidiyet duygusu büyük ölçüde etkilidir. Bireyin genel, etnik, dinî, siyasi, sosyal vb. gibi birden fazla kimliği bulunmaktadır. Bu bölümde araştırma sahasındaki deneklerin etnik, dinî ve siyasi kimliklerini tanımlama biçimlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.3.1. Kimlik ve Aidiyet Bilinci

Kimliğin rahatça ifade edilebilmesi, demokratik toplumların en belirgin özelliklerinden birisidir. Bu bağlamda ankete katılanlara "Etnik kimliğinizi her ortamda rahatça açıklayabiliyor musunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş, verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki grafik oluşturulmuştur.

Grafik 18: Etnik Kimliğin İfade Edilişi

Ankete katılanların %87,8'i etnik kimliğini her ortamda rahatça kullandığını belirtmektedir

Ankete katılanların yüzde 87,8'i etnik kimliğini her ortamda rahatça kullandığını belirtirken bunu açıklayamadığını belirtenlerin oranı yüzde 12,2 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma verileri ankete katılanların çok büyük bir kısmının kimliğini buldukları her ortamda rahatça ifade edebildiklerini ortaya koymaktadır ki bu durum, araştırma kapsamında Diyarbakır'da yürüttüğümüz alan taraması esnasındaki gözlemlerimiz ve görüştüğümüz göçmenler tarafından da doğrulanmıştır. Bu da Türkiye'nin son yıllarda gerçekleştirdiği demokratik açılımların vatandaşlar üzerindeki olumlu etkisiyle izah etmek daha doğrudur. Bununla birlikte, etnik kimliğini rahatça açıklayamadığını belirtenler buna gerekçe olarak en çok sosyal dışlanmadan kurtulmayı ve korkuyu göstermişlerdir. Nitekim odak grup görüşmeleri esnasında kullanılan aşağıdaki ifadeler bu durumu bütün açıklığıyla ortaya koymuştur:

Grafik 19 ile ilintili odak grup toplantısı söylem örnekleri:

Kesinlikle ayrımlara girmemek gerek. Burada hepimizin ortak kimliği Kürt olmaktır. Hangi dili konuşursak konuşalım, kimliğimizle ilgili bir sorunumuz yoktur.

Etnik, kültürel kimliğimizi Diyarbakır'da açıklayabiliyoruz ama batıya gittiğimizde açıklayamıyoruz. Burada Kürt'üm ama batıda Kürt asıllı Türk vatandaşım. Duruma göre, burada bile bazen kimliğimizi gizlemek zorunda kalıyoruz.

Kürtçe, Arapça, Zazaca, Türkçe. Bu diller içerisinde en çok Kürtçe ve Türkçe konuşulmaktadır. Eskiden bu dilleri konuştukları için ayrımcılık yapanlarla karşılaşılırken şimdilik herhangi bir ayrımcılık yapan yoktur. Şimdi herkes istediği dili rahatça konuşabilmektedir.

1996'da (Kardak krizi zamanında) 19 ay askerlik yaptım. Bayrak töreninde "Ne mutlu Türk'üm diyene" diye bağırmadığım için komutan beni çağırdı. Neden bağırmadığımı sordu. "Kürt olduğum için ve 21. yüzyıla layık bir demokraside yaşamak istediğimden

dolayı”, dedim. Komutan: “Elinde bir bomba var. Sakin ol. Burada karışıklık yaratma sivilce dönünce istediğini yap” dedi ve hakkımda başka işlem yapmadı.

Son yıllarda daha serbestiz. Kürtçe radyo, televizyon ve müzik var. Çocuklar daha kolay kapıyorlar dilimizi. Şimdi moda zaten. Gençler Kürtçeye pek meraklı. Kürtçe artık doğal olarak öğreniliyor.

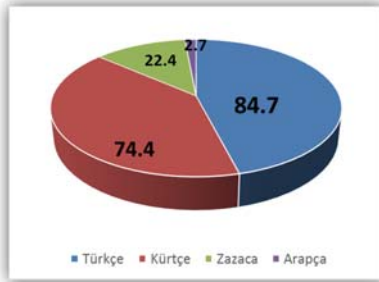
Köylerde de eğitilmilerin sayısı artıyor. Sosyal yaşam orada da modernleşti. Teknoloji girdi köylere. Artık yaygın bir şekilde Türkçe konuşuluyor köylerde de.

Yukarıdaki ifadeler, Batı illerinde dışlanma korkusu nedeniyle etnik kimliğin açıklanamamasının yanı sıra, aslında aynı hatta daha farklı endişelerle Diyarbakır’da kimliğin açıklanmasında daha büyük sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır.

3.3.2. Kullanılan Dil veya Lehçeler

Dil veya lehçe kültürünün aktarılması noktasında en etkin faktörlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda, ankete katılanlara: “Hangi dil ve lehçeleri konuşabiliyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş, ilgili soruya verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Grafik 19: Konuşulan Dil veya Lehçeler

Ankete katılanların %84,7’si Türkçe, %74,4’ü Kürtçe konuşabildiğini belirtmiştir.

(* Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

Grafikten de görüldüğü gibi, ankete katılanların yüzde 84,7’si Türkçe, yüzde 74,4’ü Kürtçe, yüzde 22,4’ü Zazaca, yüzde 2,7’si ise Arapça konuşabildiğini belirtmiştir.

Grafikteki veriler, ankete katılanların büyük çoğunluğunun Türkçeyi konuşabildiğini, önemli bir kısmının Türkçe ile birlikte Kürtçe ve Zazacayı

konusabildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, odak grup görüşmelerine katılanların ifadeleri ile de doğrulanmıştır. Nitekim söz konusu görüşmeler esnasında bu husus da derlenen ifadelerin en dikkat çekenleri aşağıya çıkarılmıştır:

Kürtçe/Türkçe/Zazaca. Eskiden bu dilleri konuştukları için ayrımcılık yapanlarla karşılaşılırken şimdilik herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmamışlar. Şimdi herkes istediği dili rahatça konuşabilmektedir.

Anadilimiz Kürtçe ama Türkçeyi daha çok kullanıyoruz. Az da olsa Zazaca ve Arapça konuşanlar da var.

Türkçeyi ve Kürtçeyi rahat kullanabiliyorum. Sorunum yok.

Türkçe, Kürtçe, Zazaca. Hemen herkes en az iki dil konuşulabiliyor.

Köylerden şehre ekonomik veya zoraki göç başladıktan sonra hem şehrin nüfusu hızla arttı hem de kentin nüfusunda Diyarbakırlı olmayanlar kademe kademe çoğunluk oldular. Böylece Kürtçe, kırsal kesimdeki ve ilçelerdeki gibi şehir merkezinde de hâkim dil oldu. Örneğin, 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında göreceli bir yumuşama dönemi oldu. Piyasaya Kürtçe plaklar ve gazeteler sürülebildi. 12 Eylül sonrasında, 1990'lardan itibaren bu durum daha belirgin bir hâl aldı. O zamandan bu yana eğitim seviyesi durmadan artmakta. Eğitimle beraber Türkçe bilenlerin sayısı tabii ki arttı ve köylere kadar bir dil asimilasyonu gerçekleşti ama aynı zamanda eğitim sayesinde insanlar daha çok ve çabuk bilinçlendi ve Kürtçe konuşmak utanılacak bir şey olmaktan çıktı.

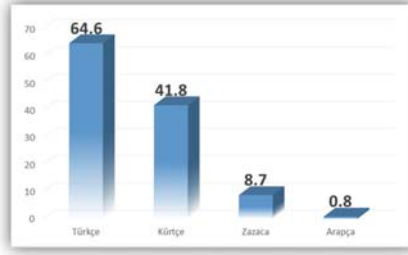
Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Zazaca konuşulmaktadır. Birden fazla dil kullananlar genelde Türkçe-Kürtçe, Türkçe-Arapça ve Türkçe-Zazaca'yı tercih edip konuşmaktadırlar.

Anadil olarak Kürtçe yaygın olarak konuşulmaktadır. İkinci dil olarak her yerde Türkçe belirlemektedir.

Kürt olmasına rağmen Türkçe konuşan çok. Kültürler karışıyor. Günlük konuşmalarda iki dilden de kelimeler karışıyor her zaman. Kürtçe ve Türkçe karışıyor bazen.

Araştırma kapsamında dil konusunda üzerinde durulan diğer bir husus ailede (evde) en çok hangi dil veya lehçeyle anlaşma sağlandığının sorgulanmasıdır. Bu bağlamda ankete katılanlara, "Ailede (evde) en çok hangi dil veya lehçelerle anlaşma sağlıyorsunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş, söz konusu soruya verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Grafik 20: En Çok Konuşulan Dil

En çok kullanılan dil Türkçedir.

(* Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

Grafikte görüldüğü gibi, ankete katılanların yüzde 64,6'sı ailede (ev ortamında) daha çok Türkçe ile anlaşma sağlandığını belirtirken Kürtçe ile anlaşma sağlandığını belirtenlerin oranı yüzde 41,8, Zazaca ile anlaşma sağlandığını belirtenlerin oranı yüzde 8,7 ve nihayet Arapça ile anlaşma sağlandığını belirtenlerin oranı ise yüzde 0,8 olarak tespit edilmiştir.

Tablodaki veriler, ankete katılan göçmenlerin ailede (ev ortamında) en çok Türkçe ile iletişim sağladığını, Kürtçe ile anlaşma sağladığını belirtenlerin oranının da oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

- Türkçe daha çok kullanılıyor. Yüzde 80 Türkçe, yüzde 20 Kürtçe konuşuluyor.
- Aile içinde Kürtçe, Zazaca ve Türkçe kullanılıyor. Ancak kuşaklar arasında farklılıklar var. Diyarbakır'a göçen birinci kuşak kendi dilini, yani Kurmancı ve Zazaca lehçelerini kullanıyor. İkinci kuşak, Türkçeyle beraber bu iki dilden birini kullanabiliyor. Tamamıyla kentte doğup büyüyen üçüncü kuşak, sadece Türkçe kullanıyor.
- Aile içinde genellikle evde büyüklerle Kürtçe dili konuşulurken çocuklarla da daha çok Türkçe dili konuşuluyor. Çocuklarla Türkçe dili konuşulmasındaki neden çocuklar okula başladıklarında herhangi bir sorun yaşamalarının istenmemesidir.
- Kürt ve Zaza kimliğimizin daha belirleyici olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle Kürtçe, Türkçe ve Zazaca ağırlıklı olarak konuşuyoruz. Ama daha çok Türkçe ve Kürtçeyi daha fazla konuşuyoruz. Ailede içinde, kendi aramızda daha çok Kürtçeyi kullanmakla birlikte Türkçeyi de kullanıyoruz. Zira çocuklar Türkçeyi daha fazla kullanıyor.
- Aile içinde anadil neyse o konuşulur, sıklık sırasına göre; Kürtçe, Zazaca, Arapça, Türkçe.

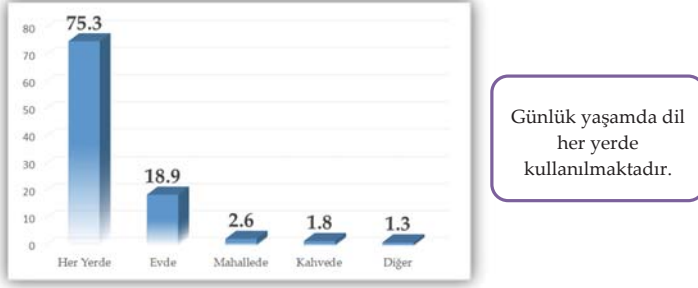
- *Aile içinde genelde Kürtçe diliyle iletişim kurulur.*
- *Babam ile Türkçe, annem ile Kürtçe konuşuyoruz. Türkçe bilmediği için. Ama aile içinde Kürtçe konuşanlar çoğunlukta.*
- *Genelde evde Türkçe konuşuruz (Bir tek yaralanıcı evde sadece Kürtçe konuştuklarını söyledi). Bizler 20-25 yıl önce Türkçeyi Diyarbakır'a yerleşince ve çoğunlukla evlenince öğrendik. Sokakta, alışverişte, televizyon seyrederken, çocuklarımız okula başlayınca. Ama sık sık karı-koca olarak Kürtçe konuşuruz kendi aramızda. Çocuklarımız da Kürtçe anlarlar. Öyle kocanla gizli gizli Kürtçe konuşacaksın, çocuklar seni anlamayacak, yok öyle şey! Her şeyi anlıyorlar(gülüşmeler). Son yıllarda daha serbestiz. Kürtçe radyo, televizyon ve müzik var. Çocuklar daha kolay kapıyorlar dilimizi. Şimdi moda zaten. Gençler Kürtçeye pek meraklı. Kürtçe artık doğal olarak öğreniliyor.*
- *Ailelerde genellikle Kürtçe ve Türkçe birlikte konuşuluyor. Ana ve babanın dil kullanımına bağlı olarak, çocukların dil bilgisi ve konuşma alışkanlıkları da değişiyor. Kesin olan şu ki yaş yükseldikçe, sadece Kürtçeyi kullananların sayısı artıyor.*
- *Türkçe ve Kürtçe dilleri içerisinde genel anlamda anadil olarak Kürtçe dili tercih edilip konuşulmaktadır. Ailede ev içerisinde hem Türkçe hem de Kürtçe dili konuşanlar da vardır.*
- *Sosyal hayatta Kürtçe ve Zaza, bazen de Arapça konuşuruz. Meslek hayatında Türkçe konuşuruz.*
- *Aile de ev içerisinde bireylerin Arapça konuşanlarında olduğunu dile getirenler de olmuştur.*

Görüldüğü gibi, odak grup görüşmeleri esnasında kullanılan ifadeler, bu konuda anket verilerinin aksine bir kafa karışıklığı yaşandığını ortaya koymaktadır. Nitekim anket verilerinde ailede (evde) en çok kullanılan dilin Türkçe olduğu (%64,6) vurgulanmışken, odak grup görüşmelerinde bu durum muğlaklaşmaktadır. Bununla birlikte, ailede özellikle aile büyükleri arasında daha çok Kürtçe, aile büyükleri ile çocuklar arasında ve çocukların kendi aralarında ise daha çok Türkçe ile anlaşma sağlandığı sıkça dile getirilmiştir. Aynı ifadelerde Türkçenin ailede gittikçe daha çok kullanılmasında eğitim dili olmasının ve göçün etkisi ön plana çıkarılan diğer bir önemli husus olarak dikkatimizi çekmektedir.

Araştırma kapsamında sorgulanan bir diğer husus da gündelik hayatta en çok kullanılan dilin/lehçenin en çok nerede kullanıldığının tespit edilmesi olmuştur. Bu bağlamda ankete katılanlara; "Diyarbakır'da gündelik yaşamda

konuştuğunuz dili en çok nerede kullanıyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş, ilgili soruya verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki grafik oluşturulmuştur:

Grafik 21: En Çok Konuşulan Dilin Kullanıldığı Yer

Grafikte görüldüğü gibi, ankete katılanların yüzde 75,3’i Diyarbakır’da gündelik yaşamda en çok konuştuğu dili mekân fark etmeksizin her yerde, yüzde 18,9’u evde (ailede), yüzde 2,6’sı mahallede, yüzde 1,8’i kahvede ve yüzde 1,3’ü de sayılan yerlerin dışında kullandığını belirtmiştir.

Grafikteki veriler, ankete katılanların çok büyük bir kısmının (%75,3) gündelik hayatta en çok kullandıkları dili/lehçeyi mekân fark etmeksizin her yerde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Bu da dilin her mekânda, kullanılması hususunda bir zorluk çekilmediğini ortaya koymaktadır. Nitekim bu husus ile ilgili odak grup görüşmelerine katılanların kullandığı ifadeler içerisinde en dikkat çekici olanları aşağıya çıkarılmıştır:

- *Diyarbakır’da Türkçe, Kürtçe ve Zazaca, bazen de Arapça konuşulur. Her türlü resmi işlem için Türkçeyi kullanırız. Memur kesimi Türkçe kullanır. Diğerleri, sosyal yaşantıda genellikle Kürtçeyi kullanırlar. Aile ortamında, anadili Zazaca veya Arapça olan varsa, onu da konuşur.*
- *Buranın halkı her zaman Kürttü ama Kürtçeye olan ilişkisi sosyal tabakalara göre değişir ve bu ilişki zaman içinde evrildi. Aile içinde anne ve baba Kürtçe biliyorsa muhakkak kendi dilini konuşur. Ama toplumda eğitim seviyesi yükseldikçe, Türkçe hâkim olmaya başlıyor. Fakat olaya daha yakından bakarsak ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Göç süreçleri başlamadan önce Diyarbakır’ın merkezinde Türkçe konuşulurdu. Eski devletçi CHP mantığı ile eğitilmişler ve eşraf aileleri Türkçe konuşurdu. Sosyal statü bunu gerektiriyordu. Kürtçe konuşmak ayıptı; avamlıktı. Siyasi bir baskı ve yaptırımlar da vardı. Ezanın bile Türkçe okunduğu bir dönemde nasıl Kürtçe konuşulabilirdi?*

- *Köylerde de eğitimlilerin sayısı artıyor. Sosyal yaşam orada da modernleşti. Teknoloji girdi köylere. Artık yaygın bir şekilde Türkçe konuşuluyor köylerde de.*
- *Sosyal yaşamda sadece Türkçe dilini konuşanların daha kalabalık olduğunu söyleyebiliriz.*
- *Bugün tüm diller serbest hatta bunlar gençler arasında bir moda, fetişist bir merak odağı oldular. Ama dil gitgide daha zor aktarılıyor. Anne ve babanın çok önemli bir özveri göstermesi gerekli. Bu, herkesin başarabileceği bir şey değil. Dilin aktarılması sekteye uğrayınca gurur kaynağı olarak ailenin tarihi, yerel kültür ve ahlak da tam olarak geçmiyor bir kuşaktan diğerine. Hem kopukluk ve iletişimsizlik oluyor; hem de bu durum toplumsal yozlaşmaya yol açıyor. Ailelerde Kürtçeden başka Zazaca ve hatta Arapça da varsa, olay daha karmaşık ve vahim bir hal alıyor. Aramızda ne annesinin ne de babasının dilini bilmeyen, sadece Türkçe bilen yetişkin ve çocuk sahibi insanlar çok. Bu insanların iç dünyasında eksiklikler, eziklikler yok mu? (dil konusunun tarihi ve sosyolojik arka planının sunulmasında salonda yüksek sesli tartışmalar oldu ancak sonunda yukarıdaki metin her katılımcının kabullendiği bir sunum olarak belirdi).*

Yukarıdaki ifadeler derinlemesine analiz edildiğinde, Diyarbakır'da Kürtçenin günlük hayatta yaygın dil olarak kullanılmasına rağmen, resmi işlerin takip edilmesi esnasında, memurlar arasında ve eğitimli gençler arasında daha çok Kürtçenin kullanılmaya başlandığı, teknolojinin gelişmesine paralel olarak Kürtçenin köylere kadar girdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, odak grup görüşmelerine katılan bazı Diyarbakırlılar tarafından söz konusu durumun kültürel açıdan bir yozlaşma olarak algılandığı aynı ifadeler içerisine sıkıştırıldığı tespit edilmektedir.

Tablo 7: Dil Kullanımı Hakkındaki Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkali

Katılımcı Kategorileri	Kullanılan dil ve lehçeler	Aile içinde kullanılan dil
I. GRUP	* Sosyal hayatta Kürtçe ve Zazaca, bazen de Arapça konuşulur. İş hayatında Türkçe.	* Kendi aramızda çoğunlukla Kürtçe kullanırız ama çocuklar Türkçeyi daha fazla kullanıyor.
II. GRUP	* Anadilimiz Kürtçe ama Türkçeyi daha çok kullanırız. Az da olsa Zazaca ve Arapça konuşanlar var.	* Çoğunlukla Kürtçe iletişim kurulur.
III. GRUP	* Sosyal hayatta hemen herkes Türkçe ve Kürtçe kullanır. Kürtçe, Zazaca veya Arapça anadil olabilir ama Kürt olsalar bile, daha çok Türkçe konuşan insanlar da var. Günlük konuşmalarda iki dilden kelimeler sık sık karışıyor.	* Ailede ev içerisinde hem Türkçe hem de Kürtçe (veya Zazaca, Arapça) konuşulur. Gençler daha çok Türkçe; yaşlılar, ise, Kürtçe konuşur.
IV. GRUP	* Kürtçe, Arapça, Zazaca, Türkçe. Bu diller içerisinde en çok Kürtçe ve Türkçe konuşulmaktadır. Gençler ve eğitimliler daha çok Türkçe kullanılıyor.	* Evde büyüklerle Kürtçe konuşulurken, çocuklar kendi aralarında Türkçe konuşur.
V. GRUP	* Türkçe, Kürtçe, Zazaca. Hemen herkes en az iki dil konuşabiliyor.	* Aile içinde Kürtçe, Zazaca ve Türkçe kullanılıyor. Diyarbakır'a göçen birinci kuşak, kendi dilini; ikinci kuşak, Türkçeyle beraber bu iki dilden birini kullanabiliyor. Kentte doğup büyüyen üçüncü kuşak ise sadece Türkçe kullanıyor.
VI. GRUP	* Hangi dili konuşursak konuşalım, hepimizin ortak kimliği Kürt olmaktır. Her türlü resmi işlem için Türkçe kullanılır. Memur kesimi özel yaşantısında da daha çok Türkçe kullanır. Diğerleri, sosyal yaşantıda genellikle Kürtçe kullanırlar.	* Ailelerde genellikle Kürtçe ve Türkçe birlikte konuşuluyor. Ana ve babanın dil kullanımına bağlı olarak çocukların dil bilgisi ve konuşma alışkanlıkları da değişiyor. Yaşlılarda Kürtçeyi kullananların sayısı çok, gençlerde Türkçe kullananların sayısı çok.

Diyarbakır'da dil kullanımı

Kimlik ve dil konusunda, odak grup toplantısı verileri nicel anketin sonuçları uyumluluk gösteriyor diyebiliriz. Kürt kimliği katılımcılarının hemen hemen tümünün ortak noktası (odak grup toplantılarına davet edilen katılımcıların hemen hepsi bu konuda mutabık ya da her katılımcı grubunun çoğunluğun kabul ettiği bir olgu). Ancak konuşulan diller ortam veya sosyal konuma göre çeşitlenebiliyor. Her türlü resmî işlem için Türkçe kullanılıyor. Nicel ankete verilen cevaplarda da belirttiği gibi, Türkçe her ortamda mevcut. Genç yaş gruplarına mensup olanlar ve yükseköğrenim seviyesine sahip olanlar öncelikle Türkçe konuşuyorlar. Sosyal yaşantıda, örneğin çarşı-pazarda, Türkçe dışında genellikle Kürtçe konuşuluyor. Kürtçe, Zazaca ve hatta Arapça anadil olabilir ama Diyarbakır'da herkes yeterince Türkçe biliyor. Odak grup toplantılarına katılanların hemen hepsi kendilerini Kürt olarak tanımlamasına rağmen, sosyal yaşantıda en çok kullandıkları dil Türkçe. Günlük konuşmalara çeşitli dillerden kelimelerin sık sık karıştığı da söylendi.

Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Zazaca konuşulmaktadır. Birden fazla dil kullananlar genelde Türkçe-Kürtçe, Türkçe-Arapça, Türkçe-Zaza dilini tercih edip konuşmaktadırlar. Anadil olarak Kürtçe dili yaygın olarak konuşulmaktadır. İkinci dil olarak her yerde Türkçe belirmektedir.

Buranın halkı her zaman Kürt'tü ama yerel halkın Kürtçeyle olan ilişkisi sosyal tabakalara göre değişti ve bu ilişki zaman içinde evrildi. Aile içinde anne ve baba Kürtçe biliyorsa muhakkak kendi dilini konuşur. Ama toplumda eğitim seviyesi yükseldikçe, Türkçe hâkim olmaya başlıyor. Fakat olaya daha yakından bakarsak ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Göç süreçleri başlamadan önce Diyarbakır'ın merkezinde Türkçe konuşulurdu. Eski devletçi CHP mantığı ile eğitililer, memurlar ve eşraf aileleri Türkçe konuşurdu. Sosyal statü bunu gerektiriyordu. Kürtçe konuşmak ayıptı, avamlıktı. Siyasi bir baskı ve yaptırımlar da vardı. Ezanın bile Türkçe okunduğu bir dönemde nasıl Kürtçe konuşulabilirdi? Köylerden şehre ekonomik veya zoraki göç başladıktan sonra hem şehrin nüfusu hızla arttı hem de kentlin nüfusunda kentli olmayanlar kademe kademe çoğunluk oldular. Böylece Kürtçe, kırsal kesimdeki ve ilçelerdeki gibi şehir merkezinde de hâkim dil oldu. Örneğin, 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında göreceli bir yumuşama dönemi oldu. Piyasaya Kürtçe plaklar ve gazeteler sürülebildi. 12 Eylül sonrasında, 1990'lardan itibaren bu durum daha belirgin bir hâl aldı. O zamandan bu yana eğitim seviyesi durmadan artmakta. Eğitimle beraber Türkçe bilenlerin sayısı tabii ki arttı ve köylere kadar bir dil asimilasyonu gerçekleşti ama aynı zamanda eğitim sayesinde insanlar daha çok ve çabuk bilinçlendi ve Kürtçe konuşmak utanulacak bir şey olmaktan

çıktı. Bugün tüm diller serbest hatta bunlar gençler arasında bir moda, fetişist bir merak odağı oldular. Ama dil git- gide daha zor aktarılıyor. Anne ve babanın çok önemli bir özveri göstermesi gerekli. Bu, herkesin başarabileceği bir şey değil. Dilin aktarılması sekteye uğrayınca gurur kaynağı olarak ailenin tarihi, yerel kültür ve ahlak da tam olarak geçmiyor bir kuşaktan diğerine. Hem kopukluk ve iletişimsizlik oluyor; hem de bu durum toplumsal yozlaşmaya yol açıyor. Ailelerde Kürtçeden başka Zazaca ve hatta Arapça da varsa, olay daha karmaşık ve vahim bir hâl alıyor. Aramızda ne annesinin ne de babasının dilini bilmeyen, sadece Türkçe bilen yetişkin ve çocuk sahibi insanlar çok. Bu insanların iç dünyasında eksiklikler, eziklikler yok mu? (Dil konusunun tarihi ve sosyolojik arka planının söz konusu olduğu anlarda salonda yüksek sesli tartışmalar oldu. Ancak sonunda yukarıdaki özet metin her katılımcının mutabık olduğu bir sunum olarak belirdi)

3.4. İş, Meslek ve Ekonomik Durum

Diyarbakır, başta ilçeleri olmak üzere çevre illerden göç alan aynı zamanda batıdaki iller başta olmak üzere birçok ilimize göç veren bir ilimizdir. Göç sirkülasyonunun yoğun olduğu bu ilimizde meydana gelen hareketlilik, aile ve toplumun işgücü piyasasını olumsuz etkilemektedir. Özellikle kırsaldan şehre göç hareketliliğinde, vatandaşların eğitim seviyesinin düşük olması ve mesleki vasıfsızlık işgücü piyasasına katılımı engellemekte ve işsizlerin sayısını artırmaktadır.

3.4.1. İş-Meslek ve Çalışma Hayatı

Diyarbakır'da çalışan sayısının ülke geleninin altında olması ve çalışanların daha çok hizmet sektöründe istihdam edilmesi yeterli iş ortamının olmaması anlamına gelmektedir. İlin nüfusuna göre yeterince iş sahası olmadığı, mevcut işlerin daha çok hizmet sektöründe olduğu ve vasıfsız işçilerin çalıştığı işlerin de aileleri geçindirmeye yetmediği görülmektedir.

3.4.1.1 Göç Öncesi Yapılan İş ve Meslek

Göç edenlerin büyük çoğunluğu köylerden gelmekte ve geldiği yerde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. İnsanlar köylerindeki arazilerde tarımla meşgul olmakta ve imkânları ölçüsünde hayvancılık da yapmakta idiler. Özellikle şehir hayatına olan özlem; eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik açısından şehirlerin cazibesi vatandaşların il merkezine göç etmesini hızlandırmış ancak vatandaşlar şehirde kentli yoksulluk gibi yeni bir kavramla buluşmuşlardır.

3.4.1.2. Göç Sonrası Yapılan İş ve Meslek

Göç yoluyla Diyarbakır'a gelen birey ve ailelerin işgücüne yeterli düzeyde katıldığı söylenemez. Göçler daha çok köylerden ve daha az kalkınmış yerlerden geldiği için insanların donanımının yeterli seviyede olmadığı, birçok kişinin ise vasıfsız olduğu görülmektedir. Bu il göç alan ve veren bir ilimizdir. 2014 yılı verilerine göre verdiği göç aldığı göçe oranla yüzde 76.88 fazladır. Diyarbakır'ın net göç hızı binde -6,77'dir. Diyarbakır en çok İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Mersin, Adana illerine göç vermektedir. Diyarbakır'a göç yoluyla gelenler ile bu ilden göç edenlerin nitelikleri arasında ilişki tamamen bilinmemektedir. Ancak göç yoluyla gelenler kırsaldan geldiği için çoğunun meslekleri olmadığı için vasıfsız işlerde çalışmaktalar veya iş bulamamaktadırlar. Bu insanların köyde tarımla ilgilenmeleri işsiz olmalarından daha değerlidir. Köyde geçim şehre göre daha kolaydır. Düzensiz ve dengesiz göç önlenmelidir.

Tablo 8: Göç Durumu

İl	ADNKS 2014 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Diyarbakır	1.635.048	36.920	48.019	-11.099	-6,77

(TÜİK 2015)

Göç sonrası yapılan işlerin insanların geçimi için yeterli olmamakta ve bu da geçim sıkıntısına sebep olmaktadır. Diyarbakır'ın coğrafi ve siyasi yapısı gereği yeterince yatırım yapılamadığı ve iş sahaları açılmadığı görülmektedir. Göç yoluyla gelenler daha çok beden gücü gerektiren işleri tercih etmek zorunda kalmaktadır.

3.4.1.3. İşsizlik Durumu ve Geçimlerini Sağlama Biçimleri

İşsizlik, işgücüne katılım ve istihdam imkânlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu alanda vatandaşların iş talepleri anlamlıdır. İŞKUR 2015 yılı Diyarbakır faaliyet raporuna göre Türkiye genelinde bu ilimiz işgücüne katılma oranında 80., işsizlik oranında 5. ve istihdam oranında 77. sırada yer almaktadır (Bu veriler 2010 yılına aittir.)

2013 yılına göre Diyarbakır işgücüne katılım oranı yüzde 37,2'dir. Önceki yıllara göre bu oran oldukça iyidir. Ancak bu yıl TÜİK'in işsizlik tanımı değişmiştir ve ev işleri ile meşgul hanımların çalışmak istemelerinin bu oranda önemli bir payı vardır. Bu gelişme ilin Türkiye genelindeki sıralamasını

etkilememiştir. Aynı uygulama tüm ülke için geçerlidir. İlin istihdam oranının artması ile ülke sıralamasında üç puan kazandırmış ve Diyarbakır 80. sıradan 77. sıraya yükselmiştir. Son 6 yıl boyunca Diyarbakır'ın işsizlik oranını Türkiye ortalamasının altına düşmüştür.

İlde süregelen bu işsizlik sorunu başka sorunları tetiklemektedir. İşsizliğinde etken olmasıyla gençler daha riskli alanlara kaymakta ve gerektiğinde terör örgütlerinin potansiyel adayları hâline gelmektedirler. Gençler ayrıca uyuşturucu, terör, kapkaç, hırsızlık ve yağmalama gibi suçlara yönelmektedirler.

Odak grup toplantılarına davet edilen 6 ayrı katılımcı grubunun 5 tanesinde ekonomik içerikli olarak belirlenen “Diyarbakır'ın İktisadi Kalkınma, Alt Yapı ve İstihdam Eksiklikleri ve Yoksulluk” sorunlar kategorisi de aşağıda birkaç örnekle temsil edildiği gibi dillendirilmiştir.

“Hangi gelirle geçineceğiz? Sur içinde kiramız 200 TL'ydi. Şimdi Yenişehir'de 600 TL veriyoruz. Her ay okuyan çocuklarıma toplam 1000 TL ayırırdım. Artık onlara para gönderemiyoruz. Son 50 gündür devletten topu topu 300 TL yardım aldık. Çocukların okul servisine para kalmadı. Ben getirip götürüyorum onları. Anaokulundaki çocuğu okuldan almak zorunda kaldık, ona para vermemek için. Şimdi hep yanımda taşıyorum çocuğumu. Sosyal yardım alamıyoruz çünkü eşimin engelli maaşı var ve ailemizde asgari ücretle sigortalı çalışan biri var.”

“Ekonomik ortam çok kötü. Devlet alt yapı inşa ediyor, yatırım yapıyor ama bunları kullanacak özel sektör yatırımcıları gelmeye çekiniyor. Yerel küçük sanayi var ama büyük sanayi yok. Birçok iş yeri kapalı. Müşteriler parasız. İnsanlar eve ekmek götürme çabasında çaresiz kalıyorlar. Aileler kalabalık ve geçim sorunları çok büyük. Her evde 10 nüfus var ama sadece kişinin işi veya emekli maaşı var. Çok yüksek oranda işsizlik ve yoksulluk diğer sorunlar için zemin hazırlıyor.”

“İşsizlik ve yoksulluk önde gelen sorunlarımız. İş güvencesinin olmaması ve çalışma hayatının devlet tarafından denetlenmemesi de ekonomik istikrarsızlığı arttırıyor.”

Vatandaşların bu görüşleri tüm toplumun fikrini yansıtmaya da düşünceler hakkında önemli ipuçları vermektedir. Sosyal yardımlar konusunda da bir talebin olduğunu söyleyebiliriz.

3.4.1.4. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği ülkenin ve bölgenin önemli sorunlarından biridir. Anayasamızın 50. maddesi; kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağını, küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel şekilde korunacaklarını hükme bağlamıştır. Ülkemizde ekonomik gerekçelerle çocuk işçi çalıştırılması yaygın bir uygulamadır. İş Kanunu'nun 71. maddesinde, çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı düzenlenerek, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenler okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.

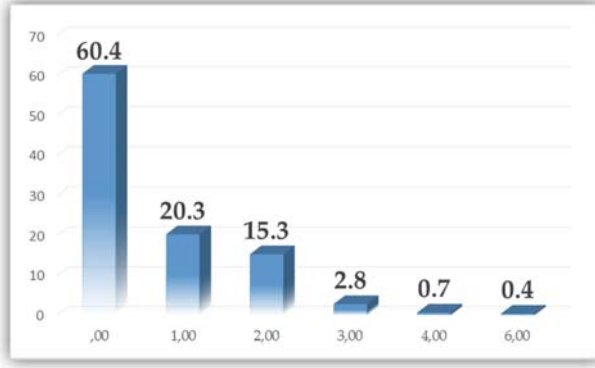
Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. On beş yaşını tamamlamış çocuklar ise günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saattir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri günde yedi ve haftada otuz beş saati aşamaz. Bir çıraklık okuluna veya meslek lisesine devam etmeyen çocukların çalıştıkları işyerlerinde normal sigortalı olarak Sosyal Sigortalar Kurumu'na bildirilmesi gerekmektedir. Temel eğitimi tamamlamış (ilköğretim) 14 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış işçi, çocuk işçi; 15 yaşını doldurmuş 18 yaşını tamamlamamış işçi ise genç işçi olarak anılmaktadır.

Çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma usul ve esasları hakkında yönetmelik; çocuğun ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psiko-sosyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yeteneklerinin dikkate alınmasını esasa bağlamıştır. Çocuk ve genç işçiler, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak işlerde çalıştırılabilirler.

Diyarbakır'da çalışan çocuk sayısı oldukça fazladır. Aileler çocukların eve ekonomik destek vermesini beklemektedir. Ailelerinden yeteri kadar harçlık alamayan çocukların ailenin isteği dışında çalıştığı da bilinmektedir. Araştırmamızda vatandaşların üçte ikisinin çocuklarının çalışmadığı, yüzde 20'sinin bir çocuğunun çalıştığı, yüzde 15'inin de 2 çocuğunun çalıştığı görülmektedir. Üç çocuğu çalışan aileler bile bulunmaktadır. Öngörümüz

bu çalışan çocukların çoğunun kayıt dışı, kontrolsüz ve çalışmaması gereken işlerde çalıştığı yönündedir. Bir kısmının ise çalışma yaşının altında ve temel eğitim çağında olduğu düşünülmektedir. Bu konuda gerekli önlemlerin alınması, bu çocukların eğitim hayatına devam etmelerine, ileriki hayatlarında meslek sahibi olmalarına ve nitelikli işlerde çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Grafik 22: Hanede Çalışan Çocuk Sayısı (Çocuk İşçiliği)

3.4.1.5. Mevsimsel İşçilik

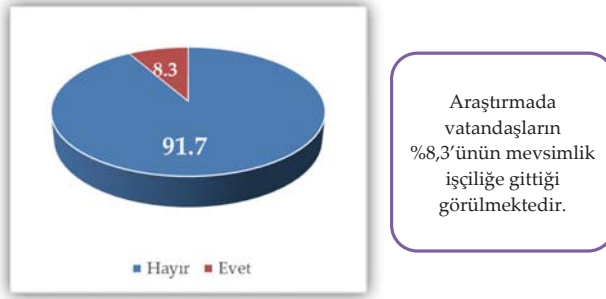
Bölgenin ve özellikle Diyarbakır'ın bir alışkanlığı da mevsimlik işçi olarak çalışma eğilimidir. İl ve ilçelerde birçok aile ve birey ülkenin çeşitli bölgelerinde mevsimlik işçi olarak çalışmayı tercih etmektedir. Bunun iki sebebi vardır. Birisi, bu durumun alışkanlık hâline getirilmesi ve vatandaşların uzun süre çalışma isteğinin olmamasıdır. Diğeri ise bir kısmının sürekli iş bulamadığından beden gücü gerektiren işlerde mevsimlik olarak çalışmak istemesidir. Araştırmada vatandaşların yüzde 8,3'ünün mevsimlik işçiliğe gittiği ve bu alandan yıllık ihtiyaçlarının bir kısmını karşıladığı görülmektedir. Bu yüzdelik nüfusun geneline uyarlandığında sayısal olarak önemli bir yekûn teşkil edecektir⁶. Bu eyleme mevsimlik işçilik yerine mevsimlik tarım işçiliği, geçici işçilik gibi kavramlar kullanmak daha doğru olur.

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların dörtte biri fındık işçiliğini tercih etmekte, beşte biri Adana'ya, yüzde 11,2'si Mersin'e ve bir kısmı da Ege bölgesine gitmektedir. Bu mevsimlik işçilik bireysel bir hareket değildir, birçoğu ailece gitmektedir. Aile bireylerinin tamamı çalışmakta ve böylece daha çok para kazanıldığı düşünülmektedir. Bu sürecin kendi içinde olumsuzlukları

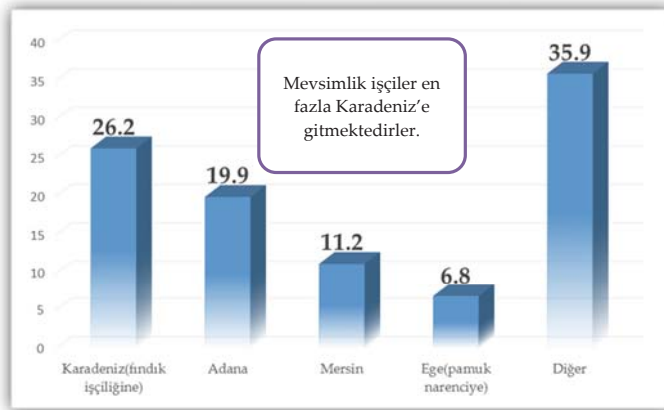
⁶ 2015 yılı verilerine göre Diyarbakır'ın toplam nüfusu 1.654.196 kişidir. Bunun %8,3'ü 135,708 kişiye denk gelmektedir.

oldukça fazladır. Özellikle çocukların eğitim çağına denk gelmesi nedeniyle çocukların okullara devamsızlık yapmaları söz konusu olmakta ve eğitimleri aksamaktadır. Bu durum lise ve üniversite sınavlarına da olumsuz yansımaktadır. Öte yandan mevsimlik işçi olarak gidilen yerlerde çadır hayatı yaşanmakta, çok fazla yer değiştirilmekte, aile birliği bozulmasa da düzenli bir hayat yaşanmamaktadır. Barınma şartlarının getirdiği tüm sağlıksız koşullar, altyapı eksiklikleri ve bu eksikliklerin yol açtığı hijyen koşulları, ulaşım koşullarının güvensizliği, çalışma koşullarının güvencesizliği, değişkenliği ve denetimsizliği, bu sürecin içine doğan, içinde büyümeye, yaşamaya çalışan çocukların yaşamları ve sağlıkları başta olmak üzere tüm haklarını tehdit etmektedir.

Grafik 23: Hanedekilerin Mevsimlik İşçiliğe Gitme Durumu

Grafik 24: Mevsimlik İşçiliğin Yapıldığı Yerler

Mevsimlik işçiliğin kayıt dışı olduğu ve sosyal güvenlik sistemine tabi olmadığı düşünüldüğünde bu durumun bireyler, aileler ve sosyal güvenlik kurumları açısından sakıncaları oldukça yüksektir. İşçi olarak gidilen bölgelere uyum sağlanması ve asli ihtiyaçların giderilmesi, mahrem ilişkilerin sağlıklı kurulması, hijyen ve aile ortamı oluşturulması mümkün olmamaktadır. Düşük sosyo-ekonomik düzeyde ve sağlıksız ortamlarda yaşanması, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler başta olmak üzere kentsel hizmetlere erişilememesi ve pestisit, sıcak/soğuk etkileşimi ve ağır iş yapmaya bağlı erken ölüm ve hastalık riskinin yükselmesi bu grupların özel risk grubu olarak ele alınmalarına neden olmuştur (Kavak, 2012). Tarım işçiliği olarak yürütülen bu mevsimlik işçilik gidilen yer ve bölgeler için de risk oluşturmaktadır. Hâlbuki aileler ve bireylerin kalıcı ve sürekli işlerde ve kayıt altında çalışması oldukça önemlidir. Bu durumun değerlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Bu konuda 24 Mart 2010 tarihinde resmî gazete de yayımlanan “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” adlı Başbakanlık Genelgesinin 11.maddesi, “İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yaptırılacak, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır” şeklindedir. Buna bağlı olarak Diyarbakır’da Toplum Sağlığı Merkezlerinin sorumluluk bölgelerinde, Aile Sağlığı Merkezlerinin de gerekli desteği alınarak çalışmak için gelen ailelerin tespitlerinin yapıp sayıca yoğun olarak yerleştikleri bölgelerde sağlık hizmetlerinde gerekli düzenlemeler için ekipler oluşturulmuştur. 15.04.2015 tarihinde oluşturulan ekiplere mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetlerin detaylarına ilişkin eğitimler verilmiştir.

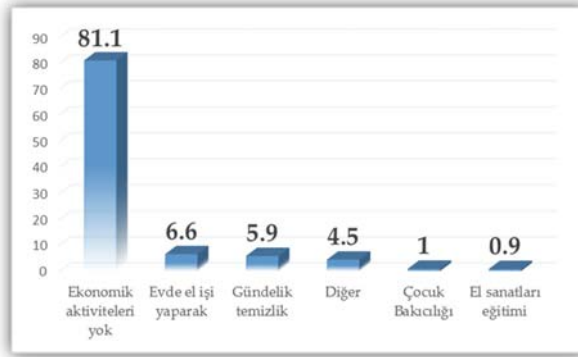
GAP’ın temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını arttırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi millî kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktır. Bu proje desteklenerek bölge halkının kendi topraklarında çalışması ve tarım işçiliğinde çalışmak isteyenler de burada tutularak ailelerin evlerinden kopmalarının önüne geçilmesi sağlanabilir.

3.4.1.6. Kadınların Ekonomik Hayata Katılımı

Toplumsal yapımızda kadının çalışması her zaman gündem konusu olmaktadır. Kadının iş ve beyin gücünden yararlanmak kalkınmanın da bir göstergesidir. Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta yer alması birçok alanda önem arz etmektedir. Ülkemizde çalışan kadınların kadınlar arasındaki oranı yüzde 30 seviyelerindedir. Ancak bu oran Diyarbakır için geçerli değildir. Diyarbakır'da kadınların işgücüne katılma oranları ülke ortalamasının çok altındadır (Diyarbakır İli İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu 2015 Yılı Faaliyet Raporu).

Araştırma bulgularına göre; kadınların yüzde 81'inin herhangi bir ekonomik faaliyeti bulunmamaktadır. Yüzde 19'luk kesimin de yüzde 5,6'sı gündelik temizlik işi yapmakta, yüzde 6,6'sı evde el işi yapmaktadır. Bu iki kesim de geçici iş yapmaktadır, sabit bir işleri yoktur ve elde ettikleri gelir oldukça azdır.

Grafik 25: Kadınların Ekonomik Faaliyetleri

Ancak 2015 yılı İŞKUR verilerine göre 16.283 kadın iş için başvurmuş, bunlardan 1724 kişi işe yerleşmiştir. Erkeklerde işe yerleşme sayısı kadınların dört katına yakındır. İşverenlerin işçi tercihleri daha çok erkek kimlik üzerinedir. Ancak kadınlara uygun iş olmaması, eğitim durumları, iş ile ikametgâh arasındaki mesafe ve kadınların işgücü piyasasına henüz girmiş olmasının sayıda etkili olduğu düşünülmektedir. Kadınlarda kayıtlı işgücü sayısı 35.517 ve kayıtlı işsiz sayısı 19.584 kişidir. Aradaki farkı oluşturan 15.933 kişi hâlen bir işte çalıştığı ya da emekli olduğu hâlde geliri kendisine yetmeyen, iş kanununa tabi işçi statüsünde kamu kuruluşlarında kurum isteğini dikkate alarak işe girmek isteyen, maaşı kendisi için yeterli olmayıp ücreti daha yüksek işlere girmek isteyen kişilerden oluşmaktadır. Kayıtlı işsizler ise yeni işe

girmek isteyen veya işten çıkarılmış iş arayanlardır. Bunların yanında çalışmak istediği halde halen İŞKUR'a başvurmayan bireyler de mevcuttur. Çalışmak için başvuru sayısı genel nüfusa göre oldukça az olup işe yerleşenler de sayıca çok azdır.

Tablo 9: 2015 Yılı İŞKUR Temel Göstergeleri

	2015 Yılı		
	Kadın	Erkek	Toplam
Başvuru	16.283	27.789	44.072
İşe yerleştirme	1.724	7.622	9.346
Kamu	2	38	40
Özel	1.722	7.584	9.306
Kayıtlı işgücü	35.517	74.795	110.312
Kayıtlı işsiz	19.584	31.189	50.773

Kaynak: İŞKUR 2015 Yılı Raporu

Çalışmak için başvuran kadın kayıtlı işgücünün eğitim durumlarına baktığımızda ve erkeklerle karşılaştığımızda, kadınların yarısı ilköğretim ve altı eğitim seviyesindedir. Erkeklerde bu oran üçte iki seviyesindedir. Erkeklerle göre kadınların eğitim seviyesi daha iyi olmasına rağmen erkeklerin işe yerleşme oranları daha yüksektir. Kadınların işe yerleşememe gerekçeleri ayrıca araştırılabilir. İŞKUR sadece işe yerleştirme için sadece aracı görevi yapmaktadır.

Tablo 10: İşsiz Kadınların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın		Erkek	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okur Yazar Olmayan	454	1,3	1380	1,9
Okur Yazar	5489	15,5	5243	7,0
İlköğretim	11917	33,5	39467	52,7
Ortaöğretim (Lise Dengi)	10329	29,0	18181	24,3
Ön lisans	4388	12,4	5662	7,6
Lisans	2884	8,1	4747	6,4
Yüksek lisans	54	0,2	110	0,1
Toplam	35.517	100,0	74.795	100,0

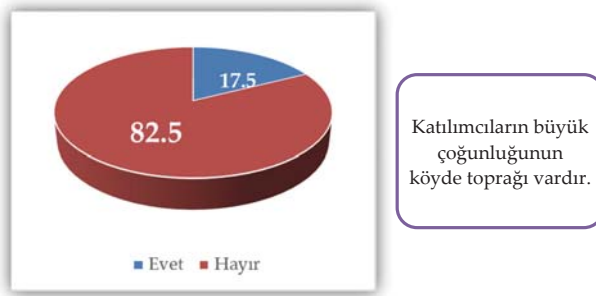
Kadınların çalışması önemli olmakla birlikte çalışacakları iş sahasının olmaması ayrı bir sorundur. Bölgede istihdam alanlarının oluşturulması, iş atölyelerinin kurulması, fabrika ve yatırımların çoğalması gerekmektedir. Bölgenin güvenlik sorunu dolayısıyla yatırımcı bölgeyi riskli görmekte ve yatırım yapmamaktadır. İç yatırımcının yeterli katkı vermemesi dış yatırımcıyı da olumsuz etkilemektedir. Terör olayları bu engelin temel ruhunu oluşturmaktadır. Özel yatırımcının ilgisizliğini kamu yatırımları bir miktar kapatabilir. Vatandaşın da beklentisi bu yödedir. Bölgeye kalkınmada öncelik verilmesi devletin duyarlılığının ve sorunu fark etmesinin bir göstergesidir.

3.4.2. Ekonomik Yatırım ve Tasarruf Durumu

Oryantalist toplumlar yapıları ve gelenekleri gereği ekonomik olarak biriktirme kültürüne sahip toplumlardır. Özellikle sosyal güvenlik ağları, çalışma şartları ve işgücü durumları gereği gelecek kaygısı taşıyan toplumlardır. Türk toplumu da bu şuuraltı ile yaşamaktadır. İnsanların bu gelecek kaygısı, biriktirme kültürlerini körüklemekte ve yaşam kalitelerini düşürmektedir. Asgari ücret gibi çok düşük meblağlara çalışmak durumunda olan bireyler aynı zamanda mallarını biriktirme ihtiyacı duymaktadırlar.

Özellikle göç yoluyla Diyarbakır'a gelen vatandaşların köylerindeki toprakları da durmaktadır. Araştırmamıza katılan bireylerin de yüzde 17,5'inin köyde arazileri bulunmaktadır. Bu insanlar şehirde işsiz kalmayı köylerine geri dönmeye tercih etmektedirler.

Grafik 26: Köyde Arazi-Toprak Sahipliği

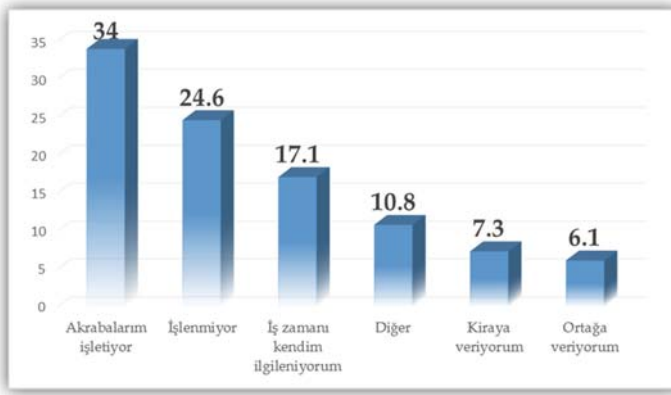

Köylerinde toprağı bulunan bireylerin üçte birinin arazisini akrabaları işletmektedir. Bir kısmı ortağına vermekte, bir kısmı kiraya vermekte, yüzde 17'si kendisi ilgilenmektedir. Katılımcıların dörtte birinin arazisi ise işlenmemektedir. Arazi köyde boş, vatandaş ise şehirde işsizdir. Köylerin

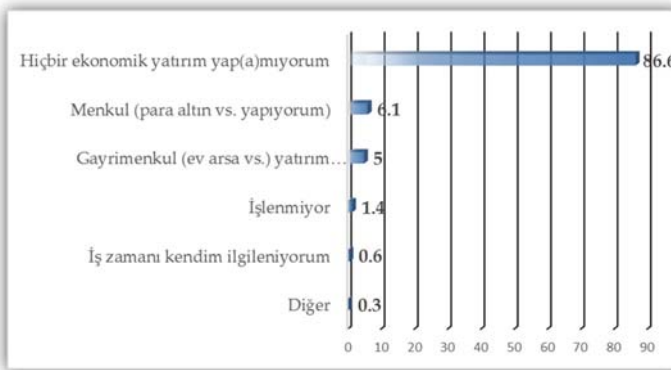
cazibesi artırılarak boş olan arazilerin tekrar tarıma kazandırılması gerekir. Yazın köylerine gidip tarlalarında çalışanlar ise bir gelir peşinde olmadıklarını, kısmen tatil niyeti ile kendilerini oyaladıklarını belirtmektedirler. Odak gruplardan elde ettiğimiz kanaatler ise, katılımcıların tarlasını ticari amaçla değerlendirmesinin pahalıya mal olduğu, yapılan masrafın karşılanmadığı yönündedir. Burada tarla sahiplerinin sübvansız edilmesi düşünülebilir.

Zaten zor şartlarla yaşayan vatandaşların büyük bir çoğunluğu (%86,6) hiçbir ekonomik yatırım yapmadıklarını beyan etmektedirler. Yüzde 5'i gayrimenkul ve yüzde 6,1'i de menkul (para, altın) yatırımı yaptıklarını ifade etmektedirler. Burada vatandaşların aldıkları paraların kendilerine yetmediği de söylenebilir.

Grafik 27: Köydeki Arazi-Toprağın İşletilme Biçimi

Grafik 28: Tercih Edilen Ekonomik Yatırım

Bu veriler şunu göstermektedir ki özellikle araştırma grubumuzun çalışma, kazanma, geçinme ve işinden memnun olma sorunları vardır. Bu yaşam şartlarında insanların refah seviyesine ulaşmaları oldukça zordur. Bu aile yapısının eğitim, sağlıklı yaşam ve sağlıktan da yeterli seviyede yararlanamadıklarını söyleyebiliriz.

3.4.3. Konut ve Barınma Durumu

Yoğun nüfuslanma, Diyarbakır kenti alan kullanımındaki ve fiziksel yapılaşmasındaki düzensizliğin en önemli nedenlerinden biridir. Bu neden öylesine bir sosyal faktöre dönüşmektedir ki kaynak dağılımını ve ekonomisinin kaderini tayin etmekte, toplumsal yapıyı belirlemektedir. Bunun yaşanması ise özellikle genişleyen şehirlere ve gelen sorunlara karşı bir türlü çözüm tabanı oluşturamadığımızı açıkça göstermektedir. Artan şehir nüfusuyla ortaya çıkan gelişigüzel yapılaşma plansız şehirleşme bakımından önüne geçilemeyecek sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle plansız yerleşimin olduğu şehir merkezleri başlı başına bir sorun olmakta ve birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

1940'lı yıllara kadar ilin nüfusunun hemen hemen hepsi surlarla çevrili bir kale kent içerisinde ve kendine özgü avlulu evlerde yaşarken, günümüzde ilin toplam nüfusunun yüzde 80'inden fazlası sorun dışındaki kısmen planlı ama büyük bir çoğunluğu çarpık kentleşme diye adlandırabileceğimiz bölgelerde yaşamaktadır. 1990 yılından sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan güvenlik sorunları bölgedeki kırsal göçü daha da hızlandırmıştır. Bu göç yoğunluğu Diyarbakır kent nüfusunun artış hızını 2- 3 katına ulaştırmıştır. Bu olumsuz gelişmeler zaten yetersiz olan kentsel altyapı sorunlarını artırmış, kentsel hizmetleri yetersiz kılmış ve tarihi dokunun tahribatında hızlandırıcı bir faktör olmuştur.

Diyarbakır kentinde 1990'dan günümüze kadar 34000 konut yapıldığı ya da kullanıma alındığı araştırma bulgularından çıkarılabilmektedir. Ancak bu denli büyük bir yapılaşma sürecinde ve yine aynı dönemde 882 konuta belediye tarafından ruhsat verilebilmiş olması kaçak yapılaşmanın delillerinden birisidir. Mevcut konut stoku dağılımı bakımından en fazla yoğunluğun yüzde 42,6 ile Bağlar İlçesinde olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun bu bölgede fazla olması ve yapıların birçoğunun eski ve ruhsatsız olarak inşa edilmesi nedeniyle bu bölge en fazla çarpık kentleşmenin yoğunlaştığı bölge konumundadır. Yapı stokunun çok büyük bir bölümünde kötü kalitede yapılardan oluşan bölge kentlerinde, sürdürülebilir gelişme açısından en büyük riski afet tehlikesi

oluşturmaktadır. Diyarbakır Suriçi bölgesi, 04.11.2012 tarih ve 28457 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında riskli alan ilan edilmiştir.

Tablo 11: Kullanılan Konutun Özellikleri

Konutun Durumu		%	İmar Durumu		%
Konutun Türü	Kiracı	35.2	Konutun Oda Sayısı	İmarlı	86,6
	Aileye Ait Fakat Kira Ödüyor	2.1		1 oda	.7
	Diğer	3.2		2 oda	5.1
	Apartman dairesi	81.0		3 oda	43.8
Gece kondu	11.5	4 oda		45.7	
Bahçeli müstakil ev	5.3	5 oda		4.2	
Diğer	2.1	6 oda		.5	
			7 oda	.1	

Diyarbakır Büyükşehir kentsel bölge içinde, kişi başına 23,07 m² konut yerleşim alanı, 1,72 m² merkezî iş alanı düşmektedir. Kişi başına sosyal donatı alanları açısından, 0,64 m² ilköğretim alanı, 0,90 m² orta ve mesleki öğretim alanı, 0,42 m² sağlık tesisi alanı, 1,00 m² yeşil alan, 0,31 m² spor tesisleri alanı, 0,17 m² sosyal ve kültürel tesis alanı düştüğü görülmektedir. Bu değerler yasal standartların oldukça altındadır.

Yapılan araştırmada Diyarbakır’da konutların yüzde 86,6’sının imarlı olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu, yukarıda örneklendirilen 34000 konuttan ancak 883’üne ruhsat verildiği bilgisi ile çelişmektedir. İmarlı konut oranının daha az olacağı akla yakın gelmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere kişi başına düşen konut miktarı sınırlıdır ve sınırlılığa bağlı olarak, nitelikleri de sorgulanabilir. Diyarbakır’da nüfusun yaklaşık yüzde 60’ı kendi evinde oturmaktadır. Bu Diyarbakır için oldukça makul bir orandır. Fakat oturanların yüzde 81’nin dikey apartmanlarda yaşıyor olması, gelir düşüklüğünün ve kişi başına düşen alan azlığının ispatı gibidir. Nüfusun büyük bir bölümünün (%45,7) 4 odalı evleri tercih etmesi, büyük evlerin rağbet gördüğünün ve hanehalkı büyüklüğünün fazla olduğunun delili olarak anlaşılabilir.

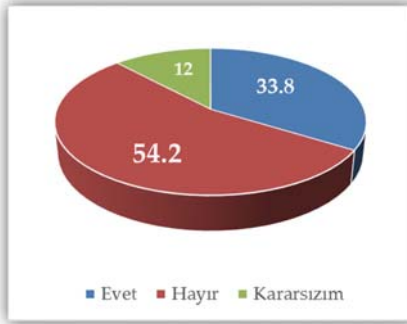
Grafik 29: Kentsel Dönüşüm Kapsamında Konut Talebi

Halkın yarısına yakını (%46,3) kentsel dönüşüm ve buna karşılık yer değiştirmeye sıcak bakmaktadır.

Katılımcıların yarısına yakını (%46,3) kentsel dönüşüm ve buna karşılık yer değiştirmeye sıcak bakmaktayken yüzde 11,6'sı hâlâ kararsızdır. Bununla birlikte evlerinin üzerine ödeme yapma fikri cazip gelmemektedir. Yani devlet veya belediyenin evlerine karşılık olarak vereceği konuta razı olan fakat ek külfete sıcak bakmayan anlayışın hâkim olduğu anlaşılabilir.

Grafik 30: Kentsel Dönüşüm Kapsamında Borçlanmalı Konut Talebi

Katılımcıların üçte biri (%33,8) kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak yeni bir evin bedeli için borçlanmak istemektedir.

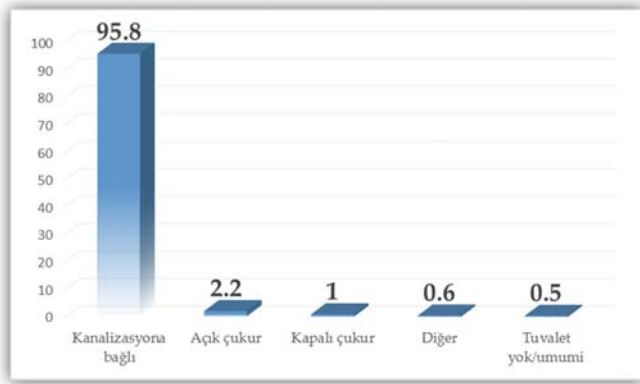
Katılımcıların üçte biri (%33,8) kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak yeni bir evin bedelinin karşılanamaması durumunda ödenemeyen bedeli, kira öder gibi borçlanmak istemektedir. Katılımcıların yarısından biraz fazlası (%54,2) ise böyle bir yöntemi tercih etmemektedir.

Tablo 12: Evde Sahip Olunan Eşyalar

Buzdolabı	Çamaşır Makinası	TV	Bilgisayar	Paralı Kanallar	Ev Telefonu	Cep Telefonu	Otomobil
98.8	97.1	96.4	38.3	6.8	13.1	86.2	17.6

(* Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

Grafik 31: Evin Tuvalet İmkânı

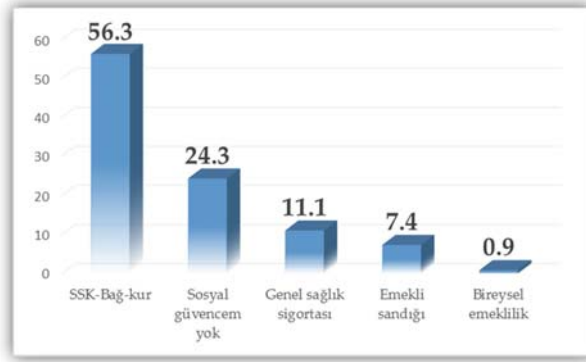
Evin iç dizaynı ve ev eşyaları ile ilgili sorgulamalarda, Diyarbakır'da evlerin modern bir iç döşemeye sahip oldukları ve her türlü teknolojik donanımına da ortalama olarak sahip oldukları anlaşılmaktadır. Konutların neredeyse tamamında televizyon, buzdolabı ve çamaşır makinesi standart olarak bulunmaktadır. Cep telefonunun oranı da yüzde 90'lara yakındır. Bilgisayarlı ev oranı yüzde 38,3'tür. Büyük geniş ve donanımlı evlerin çoğunlukta olduğu şehirde bu oranında daha yüksek çıkması beklenirken, oran görece düşük kalmıştır.

3.5. Sağlık ve Sosyal Güvenlik

3.5.1. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik; gelirleri ne olursa olsun, kişilere belirli sosyal riskler (iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm, işsizlik) karşısında gelir ve sağlık güvencesi sağlama görevini yerine getiren uygulamalar topluluğudur. Kanun gereği sigortalılık zorunlu olup kanunda yer alan sigorta hak ve yükümlülüklerini ortadan kaldırmak, azaltmak, vazgeçmek veya başkasına devretmek mümkün olmayıp bu konuda aksine sözleşme yapılamamasını ifade etmektedir. Çalışan bir kişinin, bu hakkından kendi isteği ile de olsa vazgeçmesi mümkün değildir. Bu bakımdan çalışan kişiler, aynı zamanda "sigortalı" olarak adlandırılmaktadır.

Grafik 32: Faydalanılan Sosyal Güvenlik Hizmetleri

Hane bireylerinin sağlık durumlarını en doğrudan etkileyen değişkenin bir sosyal güvenlik kurumu ve dolayısıyla da sağlık sigortası olup olmadığı ile ilişkili olduğu açıktır. Bu çerçeveden bakıldığında Diyarbakır'da kenar semtlerde yaşayanların yüzde 25'inin hiç bir sağlık sigortası olmaması ne denli büyük bir risk altında yaşadıklarının kanıtıdır. Diğer sağlık sigortalarına göre daha kısıtlı hizmet alımına yol açan yeşil kart sahibi olmak Diyarbakır'da son derece yaygındır. Nitekim görüşülen kişilerin yarısından fazlası yeşil kart sahibidir.

3.5.2. Sosyal Yardımlar

Sosyal yardım ve sosyal hizmet ihtiyacı insanlık tarihi kadar eskidir. Eski çağlarda insanlar sosyal sorunlarını kendi imkânları ve tecrübeleriyle çözmeye çalışıyorlardı. Sosyal devletin getirisi olan sosyal hizmet, günümüz dünyasında tüm toplumların üzerinde durduğu konulardan biridir. İnsanlara, özellikle yardıma ve desteğe muhtaç insanlara, insanca hizmet etmek sosyal hizmetin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Sosyal hizmet, toplumun bütün üyelerine değil, belirli özel gereksinim içinde bulunan bireylerine ve gruplarına yoğunlaşmaktadır. Sosyal hizmetin amacı, insanların kapasitelerini, yeteneklerini geliştirmelerini, yaşamlarını zenginleştirmelerini yani hayat kalitelerini yükseltmelerini sağlamak ve asosyallik gibi değişik sosyal risklerin ortaya çıkmasını önlemektir.

1994 yılından beri Türkiye'de sosyal yardımlar devlet eliyle il ve ilçelerde kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca aynı ve nakdi olarak yapılmaktadır. Yardımlar merkezden ve Vakfın kendi bütçesinden olmak üzere iki kalemden yapılmaktadır. Merkezi yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar

Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Ayrıca ASP İl Müdürlüğü tarafından da nakdi olarak yardımlar yapılmaktadır.

Diyarbakır'da SYDV tarafından yapılan yardımlar dikkate alındığında; 2015 yılı itibariyle Diyarbakır nüfusu 1.654.196 kişi olup 2015 yılında il geneli periyodik paydan yardım (yiyecek, giyim, nakdi yakacak, barınma, eğitim, sağlık vb.) alan kişi sayısı toplamı 665.244 kişidir. Böylece Diyarbakır nüfusunun yüzde 40,21'i yardım almaktadır. Bu sayı 2012 yılında 215.058 kişi olup 2015 yılı itibariyle yardım alanların sayısı yüzde iki yüz artmıştır. 2012 yılında toplam yardım tutarı 17.474.279 TL, 2014 yılında 27.213.948 TL iken 2015 yılsonu itibariyle bu tutar 54.682.065 TL olmuştur. 2015 yılında 2012 yılının üç katından fazla, 2014 yılına göre ise iki katı kadar artış olmuştur. 2016 yılının ilk dört ayında 2013 yılının tamamına ulaşılmıştır. Tablo 13'teki verilere göre Diyarbakır'a devletin yaptığı sosyal yardımlar önceki yıllara göre çok fazla artmış olup bu il Türkiye'de sosyal yardımda en fazla artış olan illerden biridir.

Tablo 13: Diyarbakır Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfınca Periyodik Paydan Yapılan Yardımlar (01.01.2012 – 30.04.2016)

YIL	Kişi	YARDIM TUTARI TL
2012	215.058	17.474.279
2013	232.269	19.372.120
2014	290.289	27.213.948
2015	665.244	54.682.065
2016	152.291	19.803.404
TOPLAM	1.555.151	138.545.817

Diyarbakır'da SYDV'lerin kendi bütçelerinin yanında merkezden (Bakanlık) yapılan yardımlar oldukça yüksektir. Bu yardımlar şartlı nakit transferi (şartlı eğitim ve sağlık ile eşî vefat etmiş kadınlara yapılan eğitim yardımları) engelli aylığı vs. şeklindedir. Bu yardımlardan 2012 yılında 321.416 kişi yararlanırken 2015 yılında 354.765 kişi yararlanmıştır. 2012 yılında toplam yardım tutarı 184.089.597 TL iken bu rakam 2015 yılında 281.296.692 TL ye çıkmıştır. Yardım tutarları sürekli artmaktadır. Bu yardımlar her yıl hem nitelik ve hem de nicelik olarak artmaktadır.

Tablo 14: Bakanlığın Doğrudan Desteklediği Merkezi İl Genel Yardımları

YIL	KİŞİ	YARDIM TUTARI TL
2012	321.416	184.089.597
2013	341.719	208.007.550
2014	353.491	252.770.902
2015	354.765	281.296.692
2016 Nisan sonu	310.198	87.203.242,44
TOPLAM	1.681.589	1.013.367.983

Yukarıdaki verilere baktığımızda vatandaşların ekonomik olarak yeterli düzeyde olmadıklarını söyleyebiliriz. Böyle bir toplum ve kitle için sosyal yardımlar oldukça önemlidir.

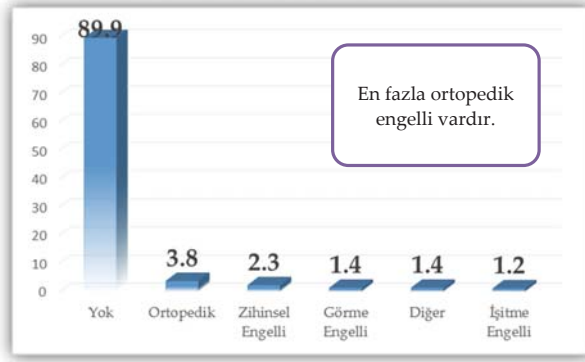
Tablo 15: Ulusal/Uluslararası Yardım Kuruluşları Desteği

	Yüzde
Hayır almadım	84.0
SYDV(Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı)	12.1
Yerel yönetimler/belediyeler	.8
Sivil toplum kuruluşları	.1
Hayırseverler	.7
Akrabalar	1.5
Komşular	.1
Dini cemaatler	.2
Diğer	.6

Sosyal yardım alanların üçte biri gıda dörtte birine yakını yakacak, yüzde 11,1'i ev eşyası ve bir kısmı da giyim yardımı almıştır. Toplam nüfustan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından yardım alanların sayısının daha çok olduğu düşünülmektedir.

3.5.3. Sağlık

Grafik 33: Engellilik Türü

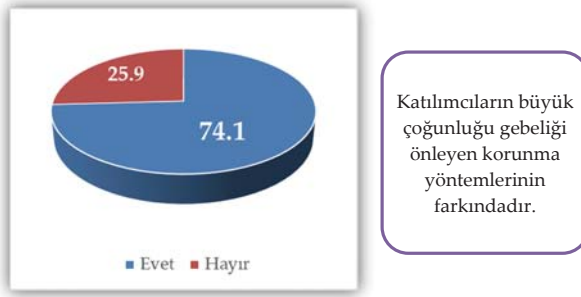

Ülkemizde engelliler için kamu ve özel kaynaklı, maddi ve manevi birçok sosyal hak bulunmaktadır. Engelli vatandaşlarımızın yaşam koşullarını iyileştirmek ve engelsiz bireyler ile aynı yaşam koşullarına sahip olmalarını sağlamak için verilen bu haklar ülkemizin sosyal bir kültüre ve pozitif ayrımcılığa sahip olduğunun en önemli göstergesidir. Evde bakım maaşı; engelli sağlık kurulu raporunda “yüzde 50 ve üzeri ağır engelli” ibaresi bulunan ve başkası olmadan kendi bakımını üstlenemeyecek engelliler için, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından engellinin bakımını üstlenen kişilere verilen, şu anki mevzuatımızda maddi açıdan bir engellinin yararlanabileceği en iyi parasal destektir. Net tutarı bir asgari ücretin asgari geçim indirimsiz hâlidir ve aylık olarak ödenmektedir.

Muhtaçlık aylığı; Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yüzde 40 veya daha yukarı oranda özrü bulunan, sosyal güvencesi olmayan, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmayan, gelir getirici taşınır veya taşınmaz bir malı olmayan veyahut olsa bile bunlardan elde edeceği ortalama gelir muhtaçlık aylığı miktarını geçmeyen 18 yaşından büyük engellilere ya da 18 yaşından küçük engelli yakını bulunanlara verilen maddi bir haktır. Sakatlık indirimi, Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından gelir vergisine tabi ücretli çalışan ya da serbest meslek kazancı elde eden engelliler ile ailesinde ücretli çalışan ya da serbest meslek kazancı elden eden bakmakla yükümlü olduğu engelli bulunan engelli yakınlarına ödenir.

Hanelerin yüzde 89,9'unda engelli birey yoktur. Görme engelliler yüzde 1,4, işitme engelliler yüzde 1,2, ortopedik engelliler yüzde 3,8, zihinsel engelliler ise yüzde 2,3 olarak tespit edilmiştir. Nüfusun yüzde 10'u hafif veya yüksek oranda engellilerden oluşmuştur. Kent için yüksek bir oranda engelli nüfus bulunmaktadır. Araştırmada Diyarbakır'da ikamet eden engelli vatandaşlarımızın pek çoğunun devletin engellilere tanıdığı sosyal haklardan haberdar olduğu ve bundan faydalandığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte yüksek oranda engeli bulunan nüfus fazla değildir. Engel oranı düşük olan nüfus grupları da yüksek engelli grubun haklarından faydalanmayı talep etmektedirler. Hakları genişletmek tüm Türkiye için yeni bir sorunlu/ tartışmalı alan oluşturacaktır. Devlet engelli gruba engelleri oranında adil bir sistem uygulamaktadır.

Grafik 34: Hamileliği (Gebeliği) Önleyen Korunma Yöntemlerinde Bilgi Sahipliği

İlde hamileliği (gebeliği) önleme için herhangi bir yöntem bilmeyenlerin oranı yüzde 25,9'dur. Katılımcıların yüzde 74,1'i ise yöntemler hakkında bilgi sahibidir.

Her kadının istediği zamanda ve istediği sayıda çocuk sahibi olması en doğal hakkıdır. Oluşabilecek gebeliğin geçici olarak önlenmesine tıp dilinde "kontrasepsiyon", bu amaçla kullanılan yöntemlere de "kontraseptif" yöntemler denir. Amaç anne ve doğacak çocukların sağlıklı olması ve çocuk sahibi olmak istendiğinde gebeliğin oluşmasıdır. Çünkü iki yıldan az aralıklarla yapılan doğumlar annenin vücut sağlığını önemli ölçüde bozmakta, gebelik sırasında riskleri artırmakta, hatta ara vermeden arka arkaya yapılan doğumlar anne ölümlerine dahi neden olabilmektedir. Ayrıca sık aralıklarla doğan çocukların da anne karnında gelişmeleri tam olmamakta, düşük doğum

ağırlıklı bebekler doğmakta, sakatlık oranı yükselmekte, bakımları güçleşmekte ve bebek ölümleri artmaktadır. Elbette doğum kontrolü kadın sağlığına zarar vermeyecek yöntemler ile sağlanmalıdır.

Diyarbakır gibi büyükşehirlerde, bireysel faktörlere ek olarak, nüfus artışı, hanehalkı miktarının yüksekliği, gelir düzeyinin düşüklüğü, iş bulma sorunu vb. nedenlerin de eklenmesi ile “bakabileceğin kadar çocuk sahibi olma anlayışı” daha bir önemli hâle gelmektedir. Tabloya göre, Diyarbakır’da evli çiftlerin yüzde 75’i doğum kontrol yöntemlerinden haberdardır. Bilgi sahibi olunan yöntemler ise sırasıyla hap kullanma (%79), prezervatif kullanma (%7,4), iğne yaptırma (%5,5), rahim içi araç kullanma (%4,6) ve diğer yöntemlerdir (%3,5). Oranlar ana-çocuk sağlığı açısından fevkalade yüksektir ve şehrin nüfus artışı düşünüldüğünde, olumlu bir etken olarak görülebilir.

Grafik 35: Hamileliği (Gebeliği) Önleyen Korunma Yöntemleri

İnsan vücudu hastalıklara karşı bağışıklık sistemi tarafından korunur. Bu sistem hastalık etkenlerine karşı özel antikorlar (savunma maddeleri) üretir. Antikorların üretimi için vücudun hastalık etkeni ile karşılaşmış olması gerekir. Yani hastalığa yakalandığımız zaman bağışıklık sistemi mikrobu tanır. Tekrar aynı mikrop ile karşılaştığında hazırlıklı olur.

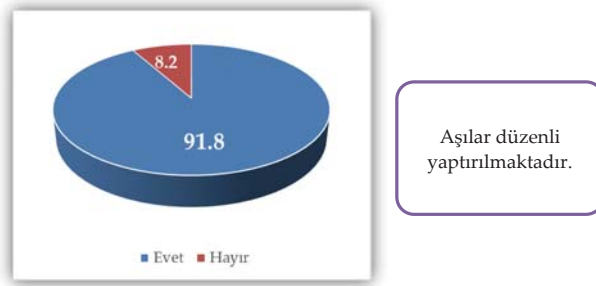
Aşılar ise hastalığa yakalanmadan vücudun hastalık etkenini tanımasını ve önceden antikor üretilmesini sağlar. Aşı, zayıflatılmış ya da öldürülmüş hastalık etkenini ya da bu etkenin zehirli ürünlerini içeren karışımlardır.

Bulaşıcı hastalıklara karşı üretilen aşılar, hastalığı hiç geçirmemiş kişilere verilir. Aşılanmış kişiler ya hiç hastalanmazlar ya da hastalığı hafif geçirirler. Ülkemizde çocuklar doğumdan itibaren belirli bir aşı takvimine

göre aşılırlar. Düzenli olarak uygulanan aşilar; verem, difteri, çocuk felci, boğmaca, tetanos, kızamık, kızamıkçık, kabakulak, Hepatit B'dir. 2006 yılından itibaren de Haemophilus influenza (Hemofilyusinflüenza) tip B (hib) aşısı takvime eklenmiştir.

Diyarbakır nüfusunun yüzde 92'si çocuklarının aşilarını düzenli olarak yaptırdığını ifade etmiştir. Şehir için makul bir düzey olarak görülse de devletin aldığı önlemler, takip sistemi, okul ve konutlarda uygulanan aşılama yöntemleri düşünüldüğünde yüzde 8,2'lik aşılınmamış bebek-çocuk nüfus kitlesinin varlığı yüksek bir orandır.

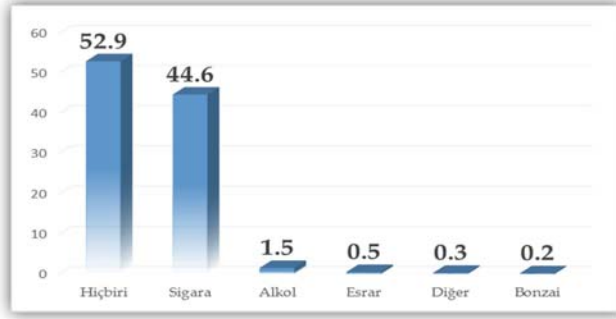
Grafik 36: Aşıl Düzenliliği

İçki, sigara ve zararlı maddeler bağımlılık yapan maddelerdir. İnsan vücudunun bağımlılık maddelerine ihtiyacı yoktur. Mükemmel bir şekilde tasarlanan insan beyni, vücudun bütün dengelerini orantılı bir şekilde yönetmektedir. Bağımlılık, bireyin herhangi bir nesne veya durum ile kurduğu ilişkide bir süre sonra ortaya çıkan özel durum olarak tanımlanabilir. Bağımlılık, bir ilişkidir ve bir süreçtir. Bağımlı olan birey, özgürlüğünü kaybeder, kendine olan güveni zayıflar, kendini kontrol altında tutamaz, insani prensipleri yok olmaya başlar ve ideallerini yitirir. Bağımlılık yapan maddelerin ortak özellikleri:

- Madde alındığında davranış, düşünce ve duygu durumunda değişme yapar,
- Alan kişiyi kısa sürede gerçeklerden koparır,
- Kişi karşı koyulması çok zor bir istek ile madde arama davranışı içine girer. Giderek alınan maddenin miktarı artar.

Grafik 37: Madde Kullanımı

Araştırmaya göre nüfusun yüzde 52,9'u herhangi bir zararlı madde ve kötü alışkanlığa sahip değildir. Yüzde 44,6'sı sigara kullanıcısıdır. Alkol (%1,5) ve diğer zararlı maddeleri kullanım oranları oldukça düşüktür (%1) düzeyindedir. Bununla birlikte nüfusun yüzde 1'inin uyuşturucu maddeleri kullanması ve kullanan nüfusun genç nüfus olması, gençler ve aileleri için büyük bir sorundur.

3.6. Tüketim Kalıpları ve Gündelik Hayat

Tüketim kalıbı, bireyin gelirini nelere harcadığı, neleri satın aldığı ve gündelik hayatta hangi mal ve hizmetlerin kullanıldığı ve tüketildiği ile ilgili bir kavramdır.

3.6.1. Tüketim Kalıpları

Sosyolojik açıdan bireyin tüketim davranışları, içerisinde yaşanan sosyal çevrenin bireye kültürel olarak aktardığı tüketim alışkanlıkları ve bunun yanı sıra sahip olunan sosyo-ekonomik imkânlarla yakından ilişkilidir.

Kentleşme sürecinde göçün belirgin hale gelmesi, mevcut sosyal ve ekonomik haklardan daha fazla yararlanmak ve refah seviyesinin yükselmesidir. Bu bağlamda ankete katılanlara: "Aylık harcamalarınızda en fazla payı aşağıdakilerden hangilerine ayırmaktasınız?" şeklinde bir soru yöneltilmiş, söz konusu soruya verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 16: Tüketim Türleri

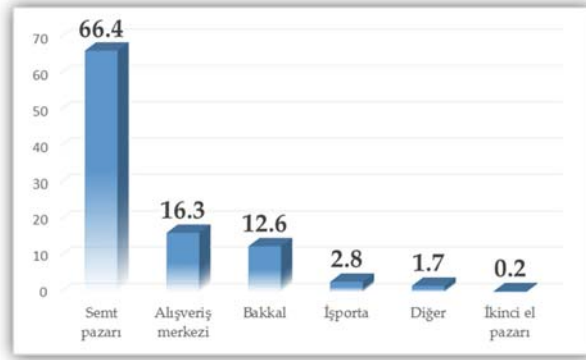
Gıda	Giyim	Kira	Ulaşım	Eğitim	Sağlık	Eğlence, Sinema, Tiyatro	Faturalar
66.6	3.1	8.5	5.3	2.3	4.2	1.3	8,7

Ankete katılanlar gelirlerini en çok gıdaya (%66,6) harcamaktadırlar. Bunu sırasıyla yüzde 8,7 ile fatura (elektrik, su, telefon vb.), yüzde 8,5 ile kira, yüzde 5,3 ile ulaşım, yüzde 4,2 ile sağlık, yüzde 3,1 ile giyim, yüzde 2,3 ile eğitim ve yüzde 1,3 ile de eğlence, sinema ve tiyatro gibi boş zaman değerlendirmeleri takip etmektedir.

Tablodaki veriler, araştırma sahasında ankete katılanların tüketim alışkanlıklarının ülkemiz genelindeki tüketim alışkanlıklarıyla benzer özellikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Öyle ki harcamalar içerisinde gıda harcamaları en büyük oranı tutmaktadır. Diğer harcamaların toplamı gıdaya yapılan harcamaya yaklaşmamaktadır. Diğerlerine göre birey açısından daha önemli sayılan, özellikle eğitim ve sağlık gibi alanlara yapılan harcamaların oranlarının toplam harcamalar içerisindeki oranlarının yüzde 5'ler seviyesine ulaşamamış olması oldukça düşündürücüdür.

Konu tüketim alışkanlıkları olunca ele alınması gereken diğer bir önemli husus da alışverişlerin en çok nereden yapıldığının tespit edilmesidir. Bu bağlamda katılımcılara harcamalarını en çok nereden yaptıkları sorulmuş, söz konusu soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Grafik 38: Alışveriş Yapılan Yerler

Grafikte görüldüğü gibi, ankete katılanlar günlük alışverişlerini en çok yüzde 66,4 oranıyla semt pazarlarından karşıladıklarını belirtmişlerdir. Alışveriş merkezini tercih edenlerin oranı yüzde 16,3 iken, bakkalları tercih ettiğini belirtenlerin oranı yüzde 12,6 olarak gerçekleşmiştir. Geri kalanların yüzde 2,8'i alışverişlerinde işportacıları, binde 2'si ikinci el pazarlarını tercih ettiğini ifade ederken yüzde 1,7'si ise sayılanların dışındaki mekânlardan alışveriş ettiğini belirtmiştir.

Grafikteki veriler, araştırmaya katılanların önemli kısmının günlük alışverişlerinde semt pazarlarını ve bakkalları tercih ettiklerini ortaya koymakta; modern alışveriş mekânlarını tercih edenlerin oranının semt pazarlarını tercih ettiğini belirtenlerin oranın üçte birinden bile daha düşük olması, daha çok eski alışkanlıkların terk edilmesinin çok da kolay olmamasıyla izah edilebilir. Nitekim birey, alışık olduğu sosyal çevrede daha rahat etmekte; her türlü iletişimde tanıdığını tercih etmeye yatkın durmaktadır.

3.6.2. Gündelik Hayat

3.6.2.1. Boş Zamanları Değerlendirilil Biçimleri

Ankete katılanlara: "Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?" şeklinde bir soru sorulmuş, verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 17: Boş Zaman Faaliyetleri

Boş (Serbest) Zamanların Değerlendirilil Biçimi	Yüzde
Televizyon izlerim	70.1
Sinemaya giderim	4.4
Ailemle vakit geçiririm	16.7
Kitap okurum	3.1
Bilgisayarda internete girerim/sosyal medyayı takip ederim	2.3
Kahveye giderim	.6
Spor yaparım	.6
Alışveriş yaparım	.9
Derneğe sendikaya vb. giderim	.2
Diğer	1.1

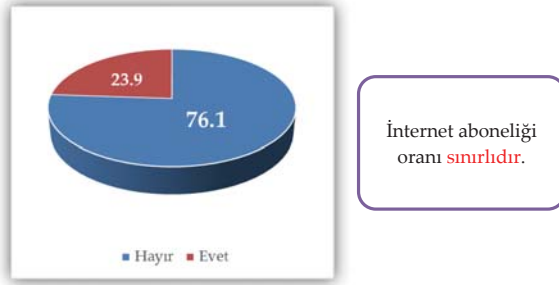
Tabloda grldğı gibi, ankete katılanlar boş (serbest) zamanlarını en çok televizyon izleyerek (%70,1) geçirdiklerini belirtmişlerdir. Serbest zamanlarını en çok ailesiyle vakit geçirmeye ayırdığını belirtenlerin oranı yüzde 16,7, sinemaya giderek değerlendirdiğini belirtenlerin oranı yüzde 4,4, kitap okuyarak geçirdiğini belirtenlerin oranı yüzde 3,1 ve bilgisayarda internete girerek veya sosyal medyayı takip ederek geçirdiğini belirtenlerin oranı ise yüzde 2,3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı tablodaki verilere göre boş zamanlarını kahveye giderek, spor yaparak, alışveriş yaparak ve derneğe, sendikaya giderek değerlendirenlerin oranı toplamda yüzde 2,3 olup sayılanların dışında serbest zaman değerlendirenlerin oranı ise yüzde 1,1'dir.

Tablodaki veriler, ankete katılanların boş zamanlarını en fazla televizyon seyretmekle değerlendirdiklerini, dolayısıyla da boş zamanların çok büyük kısmının ev ortamında geçirildiğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, söz konusu davranışın Türkiye genelinde gözlenen boş zaman değerlendirilmesi davranışıyla benzer özellik gösterdiği söylenebilir.

3.6.2.2. İnternet Aboneliği

İnternet günümüz modern toplumlarında en görünür iletişim araçlarının başında gelmektedir. Bu bağlamda, internetin gündelik hayat içerisinde kullanıldığı yerler gittikçe önem kazanmaktadır. Buradan hareketle ankete katılanların internet aboneliğinin olup olmadığını ölçmek amacıyla kendilerine “İnternet aboneliğiniz var mı?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Aşağıdaki grafikte ilgili soruya verilen cevapları içeren bulgulara yer verilmiştir.

Grafik 39: İnternet Aboneliği

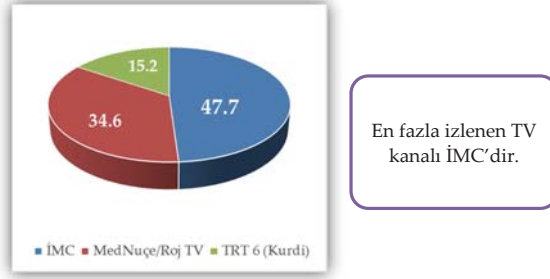

Ankete katılanların dörtte birine yakını (%23,9) internet aboneliğinin olduğunu belirtirken, aboneliği olmadığını belirtenlerin oranı yüzde 76,1'dir. Bu veriler, ankete katılanların önemli bir kısmının internet kullanımının sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

3.6.2.3. Medya Takip Eğilimleri

Araştırma kapsamında ele alınması gereken önemli hususlardan birisi de ankete katılanların Kürtçe yayın yapan ulusal/yerel kanallarını seyretme oranlarının tespit edilmesi olarak görülmüştür. Bu bağlamda ankete katılanlara, Kürtçe yayın yapan Ulusal/yerel TV kanallarından hangisini/hangilerini seyreteceğiniz? şeklinde bir soru yöneltilmiş, söz konusu soruya verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Grafik 40: Tercih Edilen Kürtçe Ulusal/Yerel TV Kanalları

Grafikteki veriler, ulusal düzeyde Kürtçe yayın yapan TRT6 (Kürdi)'nin seyredilme oranının, yerel yayın yapan diğer Kürtçe kanalların oldukça gerisinde kaldığını göstermektedir. Söz konusu durumun nedenini tepkisellikle izah etmek daha yerinde olacaktır. Zira araştırma kapsamında gerek Diyarbakır sokaklarındaki halk ve gerekse odak grup ve bireysel görüşmelere katılanlar ile yapılan mülakatlar esnasında sık sık devlet tarafından yapılan her açılım ve girişimin genelde kuşkuyla karşılandığı, dolayısıyla da tepkiyle karşılandığı gözlenmiştir. Bu bağlamda, TRT6 (Kurdi)'nin devletin resmi ideolojisini yansıttığı, yanlış yayın yaptığı sıkça dile getirilmiş, bu nedenle diğer yerel kanalların daha çok takip edildiği dile getirilmiştir.

Serbest zaman (boş zaman) değerlendirmeleri içerisinde en sık başvurulanlarından biri de televizyon seyretmektir. Bu bağlamda ele alınması gereken önemli hususlardan biri de hiç şüphesiz ankete katılanların ulusal kanallarda en çok hangi programları takip ettiklerinin bilinmesidir. Bu bağlamda ankete katılanlara "Ulusal televizyon kanallarında hangi programı/programları seyredersiniz?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Aşağıdaki tabloda ilgili soruya verilen cevapları içeren bulgulara yer verilmiştir.

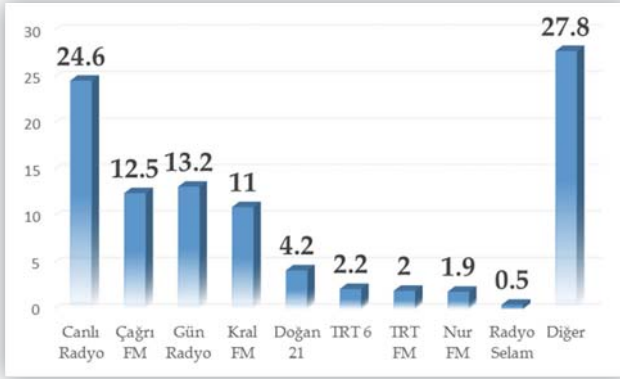
Tablo 18: Tercih Edilen Ulusal TV Programı

Seyredilen Televizyon Programları	Yüzde
Haber Programları	66.2
Film ve Diziler	13.5
Hiçbir TV Programı Seyretmem	12.9
Açık Oturum Ve Tartışma Programları	3.0
Müzik Ve Eğlence Programları	1.5
Spor Programları	.9
Belgeseller	.9
Evlilik Programları	.3
Diğer	.8

Ankete katılanlar Televizyon programları içerisinde yüzde 66,2 oranıyla en çok haber programlarını takip ettiğini belirtmiştir. Haber programlarını sırasıyla yüzde 13,5 oranıyla film ve diziler, yüzde 3,0 oranıyla açık oturum ve tartışma programları ve yüzde 1,5 oranıyla müzik ve eğlence programları takip etmiştir. Geriye kalan programların seyredilme oranı ise genel toplamda sadece yüzde 2,9'dur. Aynı tablodaki verilere göre yüzde 12,9'luk bir kesim hiçbir programı takip etmediğini belirtmiştir.

Serbest zaman etkinliği kapsamında değerlendirilecek diğer bir husus da ulusal ve yerel radyoların takibi konusudur. Bu bağlamda ankete katılanlara hangi radyo kanallarını takip ettikleri sorulmuştur. Aşağıdaki grafikte ilgili soruya verilen cevaplara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

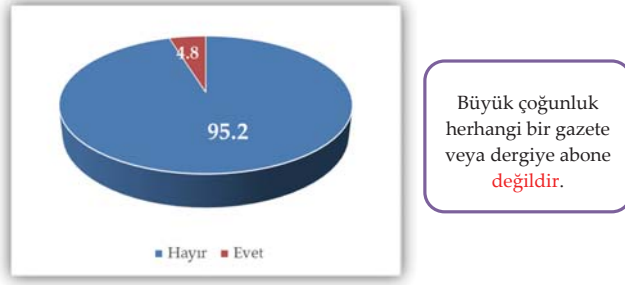
Grafik 41: Diyarbakır'da Tercih Edilen Radyolar

Grafikte görüldüğü gibi ankete katılanlar yüzde 24,6 oranıyla en fazla Canlı Radyo kanalını izlediğini belirtirken, onu sırasıyla yüzde 13,2 ile Gün Radyo, yüzde 12,5 ile Çağrı FM, yüzde 11,0'la Kral FM izlemektedir. Geriye kalan radyo kanallarının izlenme oranı toplamda yüzde 10,7'dir. Aynı tablodaki verilere göre ankete katılanların yüzde 27,8'i ise sayılanların dışındaki radyo kanallarını takip ettiğini belirtmiştir.

Yazılı medya takibi gelişmiş toplumlarda oldukça önemsenen bir durumdur. Öyle ki günlük ulusal ve uluslararası gelişmeler takip edilerek pek çok konuda farkındalık oluşmaktadır. Araştırma kapsamında ankete katılanlara yazılı medyadan (ulusal veya yerel gazete veya dergiler) abone oldukları gazete veya dergilerin olup olmadığı sorulmuş, söz konusu soruya verilen cevaplardan hareketle aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Grafik 42: Abone Olunan Gazete ve/ya Dergiler

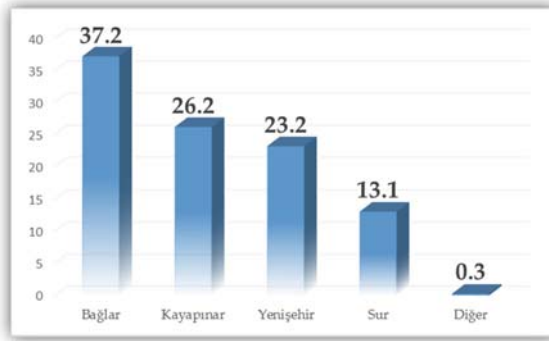
Grafikte görüldüğü gibi, ankete katılanlardan herhangi bir yerel veya ulusal gazete veya dergiye abone olduğunu belirtenlerin oranı sadece yüzde 4,8 iken, abone olmadığını belirtenlerin oranı ise yüzde 95,2 olmuştur.

Tablodaki veriler, ankete katılanlar içerisinde yazılı basını sürekli takip etme oranının çok düşük düzeyde kaldığını ortaya koymaktadır.

3.7. Kente Göç ve Kentsel Uyum

3.7.1. Diyarbakır'a Göç Edilen Yer

Grafik 43: İkamet Yeri

Türkiye İstatistik Kurumu'nun *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin* 31 Aralık 2014 tarihli verilerine göre Diyarbakır'ın merkez ilçelerinin toplam nüfusu 824 bin 133 kişidir. Bu toplam içinde; Bağlar ilçesinin payı yüzde 35,5, Kayapınar ilçesinin payı yüzde 25, Yenişehir ilçesinin payı yüzde 15 ve Sur ilçesinin payı yüzde 14'tür. Anketimize katılanların verdikleri cevaplar ışığında, örneklemin bu dağılıma oldukça sadık bir biçimde seçilmiş olduğunu tespit edebiliriz. Bir tek Yenişehir ilçesinin nüfusu, TÜİK verilerine göre,

merkez ilçelerin toplamının sadece yüzde 15'ini oluştururken, örnekleme halen Yenişehir'de ikamet ettiğini söyleyen katılımcı oranı yüzde 23 olarak beliriyor. Ancak bu durum örneklemin temsil gücünü tehdit edecek nitelikte değildir.

Grafik 44: Diyarbakır'a Göç Edildiği Yer

Diyarbakır'a en çok göç sırasıyla; Mardin (%18,9), Şanlıurfa (%12,6), Bingöl (%10,2) ve Batman'dan (%4,7) gelmektedir. Her dört il de Diyarbakır'a değildir

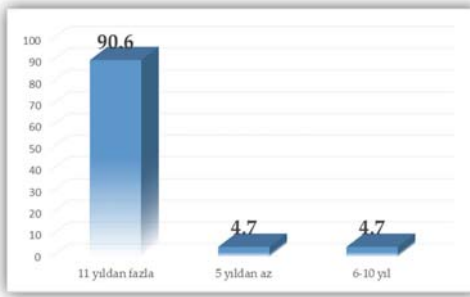
Grafik 45: İkamet Edilen Yer

Diyarbakır'da daha önce ikamet edilen yer (önemli bir olasılıkla Diyarbakır'a ilk göç edilen yer) ile bugün Diyarbakır'da ikamet edilen yer arasında önemli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Kente yerleşenler, Diyarbakır'a göçlerini izleyen yıllarda, gelir düzeylerinin değişimine/iyileşmesine göre, kent içinde de belirli bir hareketlilik sergilemektedirler. Diyarbakır'a ilk yerleşilen yerler Bağlar (%31) ve Sur (%28) ilçeleri olarak belirmektedir. Bu ilçeler coğrafi açıdan merkezi yerler ama aynı zamanda Diyarbakır'ın sosyal ve ekonomik seviyesi en düşük ailelerinin sıklıkla oturduğu ve imarın kalitesiz, dolayısıyla barınma maliyetinin ucuz olduğu yerleşim merkezleridir.

Anketin sonuçlarına göre, göçü izleyen yıllarda kent içindeki hareketlilik, özellikle Kayapınar gibi, daha az merkezi olsa bile sosyal ve ekonomik seviyesi görece olarak daha yüksek ve yeni imarlı bir ilçeyi hedef almaktadır. İlk yerleşilen yer olarak Kayapınar yüzde 7 olarak belirirken bugün oturlan yer sorusuna verilen cevapta Kayapınar yüzde 27 olarak belirmektedir. Bu tespite göre, nicel ankete katılan her 5 kişiden birinin Diyarbakır'a yerleştikten sonra, kent içinde göç ettiği (taşındığı) yer Kayapınar olarak belirmektedir. Buna karşıt olarak, en çok terk edilen ilçe Sur'dur. Sur'a ilk yerleşenlerin örnekleme oranı yüzde 28'den, bugün ikamet edilen yer oranında yüzde 13'e düşmektedir. Bu duruma; herkes bu değişimi aynı oranda yaşamasa bile, Diyarbakır'a yerleşen ailelerin sosyal ve ekonomik seviyelerinde kente yerleşmeleri ile ilintili bir iyileşme olduğu anlamına geliyor açıklamasını getirebiliriz.

Grafik 46: Diyarbakır'da İkamet Edilen Yıl

Büyük çoğunluk 11 yıldan daha fazla bir süredir Diyarbakır'da ikamet etmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu (her 10 denekten 9'u) 11 yılı aşkın bir süredir, yani en az 2000'li yılların başından beri Diyarbakır'da yaşamaktadır.

Grafik 47: Mevcut İkamet Yeri Geçen Zaman

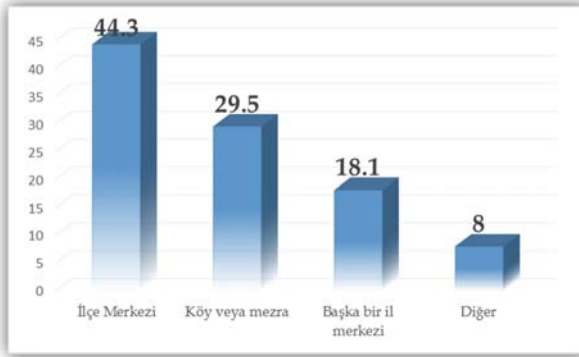
Büyük çoğunluk 11 yıldan daha fazla ikamet yerinde oturmaktadır.

İkamet yerinde 11 yılı aşkın bir süredir oturanlar katılımcıların çoğunluğunu oluşturmakta (%63). Yine de her 10 katılımcıdan 4'ünün son 10 yıl içinde en az bir kez Diyarbakır'ın bir semtinden bir diğerine taşındığının altı çizilmeli. Diyarbakır içinde, göreceli olarak müreffeh semtlere doğru azımsanamayacak bir kentsel hareketlilik olgusunun varlığı tespit edilmiştir. Diyarbakır'a göç edenlerin çoğunluğunu oluşturmasalar bile, kent içi hareketliliği, göçle gelen ailelerin bir kısmının iktisadi durumlarının iyileşmesi ile ilişkilendirilebilir.

Odak grup toplantılarından birinde aşağıdaki konuşma kaydedilmiştir. Bu konuda oldukça aydınlatıcı bir içeriğe sahip olduğu için buraya örnek olarak eklenmiştir:

“Kayapınar İlçesi, nüfusunun zenginliği açısından Türkiye sekizincisi olduğu söyleniyor. Batı'daki büyük şehirlerin zengin semtlerini aratmayacak şekilde, Kayapınar'da ve başka mahallelerde yeni lüks apartman blokları, havuzlu villalar, pahalı veya lüks araçlar, modern ve büyük AVM'ler mevcut. Yerel televizyonlarda lüks rezidans reklamları var. Toplu taşıma araçlarında benzer lüks tüketim ürünlerinin veya Kürtçe çocuk televizyon kanallarının reklamları boy gösteriyor. Diyarbakır'ın, burada ve Türkiye'nin her yerinde zengini bol. Ancak gelir dağılımı eşitsizliği Türkiye ortalamasından daha kötü bir durumda.”

Grafik 48: (İl merkezine göçle geldiyse) Daha Önce İkamet Edilen Yer

Katılımcıların Diyarbakır'a göçü yüzde 44 oranında ilçe merkezlerinden (muhtemelen büyük bir ölçüde Diyarbakır'ın ilçelerinden) kaynaklanmaktadır. İkinci önemli kaynak yüzde 30'luk pay ile kırsal kesim olarak belirmektedir. Üçüncü önemli göç kaynağını yüzde 18'lik bir oran ile diğer il merkezleri oluşturmaktadır. Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu'nun en önemli kenti olduğundan, özellikle çevredeki diğer il merkezlerinden göç alması şaşırtıcı değildir. Ayrıca bu önemli bölgesel kent merkezine tayin ile gelen memur veya özel sektör profesyonellerini de saymak gerekir.

3.7.2. Kente Göç Nedenleri ve Göç Öncesi ve Sonrası Hayatı Değerlendirme Biçimi

3.7.2.1. Kente Göç Etme Nedenleri

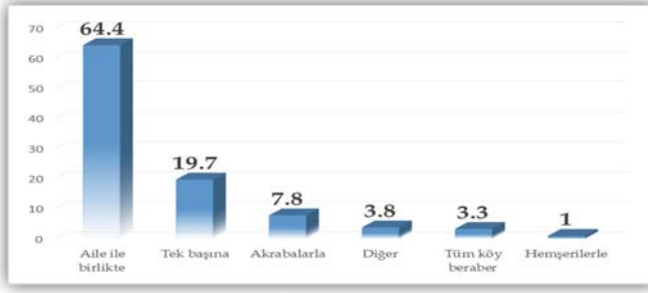
Tablo 19: Diyarbakır İline Göç Etme Nedenleri

	Yüzde
İş bulmak için	27.7
Diğer	20.7
Sosyal hizmetlerden (Sağlık, eğitim, ulaşım vb.) daha fazla faydalanmak için	18.5
Fakirlik	18.1
Güvenlik/terör nedeniyle	17.8
Yerleşim alanlarının boşaltılması nedeniyle (zorunlu göç ettirilme)	15
Akrabalarımla birlikte olmak için	11.9
Tayin / emeklilik nedeniyle	6.6

(*Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

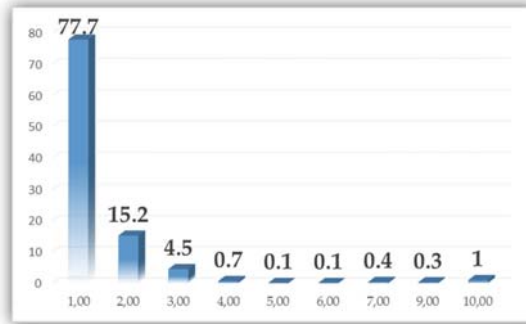
Birden fazla cevap verilebilen bu soruya alınan yanıtlara göre Diyarbakır'a göç nedenleri arasında en önemli olanları ekonomik nedenlerdir. Yoksulluk dolayısıyla ve istihdam arayışı nedeniyle (veya buraya tayin edildiği için) Diyarbakır'a yerleşme, yüzde 53'lük bir oranla tartışmasız ilk sırayı oluşturmaktadır. İkinci göç nedeni, yüzde 33'lük cevap oranı ile güvenlik konusu ile ilintilidir. Terör nedeniyle köylerin boşaltılması yoluyla zorunlu göç tabi tutulma sebebiyle Diyarbakır'a yerleşenler bu kategoride bulunmaktadır. Sosyal nedenler, yüzde 31'lik temsil oranı ile üçüncü göç nedeni kategorisini oluşturmaktadır: Sağlık ve eğitim gibi kentsel hizmetlerden faydalanma arzusu veya bir nevi sosyal güvenlik unsuru olarak kabul edebileceğimiz "akrabalarla birlikte olma" ihtiyacı.

Grafik 49: (Göçle geldiyseniz) Göç Ettiği Kişiler

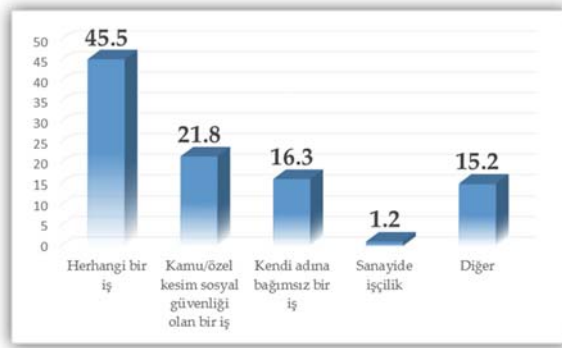
Yapılan araştırmaya göre katılımcıların yüzde 64,4'ü, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, ailesi (veya akrabaları) ile Diyarbakır'a göç etmiştir. Katılımcıların yüzde 19,7'si bir bölümü ise, Diyarbakır'a tek başına yerleştiğini açıklamıştır. Bu insanların bir kesiminin ailesi sonradan yanlarına gelip Diyarbakır'a yerleşmiş olabilir. Ancak beşte birlik katılımcı kitlesinin bir bölümünün de gerçekten tek başına Diyarbakır'a yerleştiğini düşünebiliriz. Bu durumda bireysel tercihe dayalı, modern bir göç olgusu ile karşı karşıya bulunduğumuzu söyleyebiliriz. Bu katılımcıların, eğitimini sürdürme veya iş bulma amaçlı olarak göç eden fakat aynı zamanda kırsal kesimde ve küçük ilçelerde rastlanabilecek geleneksel aile, aşiret veya çevre baskısından uzaklaşmaya çalışan bekâr erkeklerden (ve bazen kadınlardan), oluştuklarını ileri sürebiliriz.

Grafik 50: Göç Etme Sayısı

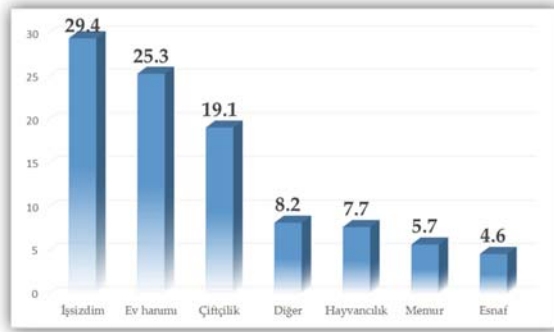
Katılımcıların çoğunluğu (%78) hayatlarında sadece Diyarbakır'a göç etmiştir. Yani göç öyküleri bir tek aşama içermektedir. Ancak katılımcıların azımsanamayacak (yüzde 20) bir bölümü de Diyarbakır'a yerleşene kadar bir veya iki aşamalı (veya sekmeli) bir göç öyküsüne sahip olduklarını açıklamışlardır.

Grafik 51: (Göç Kararı Verirken) Diyarbakır'daki İş Beklentisi

Diyarbakır'a göç ile yerleşenlerin yarısına yakını (%46) ekonomik geleceği hakkında bir bilgi veya projesi olmadan yerleşmiştir. Dörtte bire yakın bir oran (%23), kamu veya özel sektörde sosyal güvenli bir iş ararken; yüzde 16'lık bir oran ise iktisadi bir girişimcilikte bulunacağını, yani kendi işini kuracağını (serbest meslek sahibi olacağını) düşünerek Diyarbakır'a göçmüştür.

Grafik 52: (Göçle Geldiyseniz) Önceki Temel İş

Grafikte göç öncesindeki iktisadi etkinlikler hakkında bilgi verilmektedir. Diyarbakır'a göç ile yerleşenlerin yüzde 29'u işsiz olduğunu açıklamıştır. Bu grubun önemli bir kısmını muhtemelen topraksız köylüler ve mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. İkinci en büyük "göç öncesi iktisadi etkinlik" kategorisini yüzde 27'lik oranla tarım oluşturmaktadır (çiftçilik, hayvancılık). Göç yolunda eşlerini izleyen veya evlenerek şehre yerleşen kadınların oluşturduğu "ev hanımı" kategorisi ise, yüzde 25'lik bir oranı temsil etmektedir.

Grafik 53: Göç Öncesi/Sonrası Durum Kıyaslaması

Diyarbakır'a göç etmiş katılımcıların yarısına göre (%51), göç öncesi ve sonrası durum değerlendirmesi olumlu çıkmaktadır. Bu değerlendirme yüzde 27'lik bir katılımcı grubu için olumsuz olarak belirmektedir. Burada dikkati en çok çeken aslında "kararsızlar" grubudur. Diyarbakır'a göçmüş 5 katılımcıdan en az biri gerçekleştirdiği göçün değerlendirmesinde olumlu ya da olumsuz görüş belirt(e)memiştir.

Diyarbakır'a yerleştikten sonra, katılımcıların yüzde 20 ila 25'lik bir bölümünde daha önce oturdukları sosyo-ekonomik seviyesi düşük ilçelerden (özellikle Sur ilçesinden) göreceli olarak daha müreffeh ilçelere (özellikle Kayapınar ilçesi) taşındıkları gözlemlenmiştir. Diyarbakır'a göç ile yerleşmiş olanların yüzde 40'a tekabül eden bir bölümünün kent içinde en az bir kere taşınmış olduğu görülmektedir. Son olarak, göç ile Diyarbakır'a yerleşen katılımcıların yarısı, göç deneyimi sayesinde durumlarının göç öncesine göre daha iyi olduğunu belirtmiştir. Diyarbakır'a göç etmiş katılımcıların (örneklem içinde salt çoğunluk oluşturmaları bile) yarısına yakın kesiminin göç sonrası yaşantılarına dair olumu bir algıya sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 20: (Eğer göçle geldiyse) Akrabalar, İş Arkadaşları, Komşular, Arkadaş Ve Tanıdıklar İle İlişkilerin Geldiği Yere Kıyasla İlişki Düzeyi

	Çok daha iyi	Daha iyi	Ne daha iyi ne daha kötü	Daha kötü	Çok kötü
Akrabalar ile ilişkiler	12.9	32.9	42.9	8.9	2.4
İş arkadaşları ve üstler ile ilişkiler	13.2	34.7	44.4	5.9	1.8
Komşu, tanıdık ve arkadaşlar ile	16.3	35.3	40.6	5.5	2.3

Katılımcılar sosyal ilişkilerinin (akrabalar, meslektaşlar, komşular) Diyarbakır'a göç sonrası önemli bir değişikliği uğramadığını; eğer değişiklik varsa, bunun iyileşme yönünde olduğunu ifade etmişler.

Tablo 21: (Eğer Göçle Geldiyseniz) Ekonomik Durum, Güvenlik Durumu ve Çalışma Ortamının Geldiği Yere Göre Değerlendirilmesi

	Ekonomik Durum	Güvenlik Durumu	Çalışma Ortamı
Çok daha iyi	13.3	8.6	11.2
Daha iyi	30.2	28.6	31.9
Ne daha iyi ne daha kötü	33.0	32.4	31.3
Daha kötü	16.6	18.3	16.2
Çok kötü	6.9	12.2	9.3

Katılımcıların yüzde 43'ü için Diyarbakır'a göç ettikten sonraki ekonomik durumları ve çalışma ortamlarının kalitesi: "iyi" ya da "çok daha iyi" olarak ifade edilmiş. Güvenlik durumu açısından verilen cevaplar daha çekimser. Göç ile Diyarbakır'a yerleşenler için güvenlik durumu algıları, yüzde 38'lik bir oranla "iyi" veya "çok daha iyi". Ancak neredeyse aynı oranda ters algıya sahip olanlar da mevcut. Güvenlik durumumuz "kötü" veya "çok kötü" diyenlerin oranı yüzde 31. Soruya konu olan üç algıya (ekonomik durum, güvenlik durumu, çalışma ortamı), bir belirsizlik ifadesi olan "ne daha iyi ne daha kötü" cevabını verenlerin sayısının da her 10 katılımcıdan 3'ünü temsil ettiğinin altını çizelim.

Kente göç ve kentsel uyum konularında katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplara bir kez daha topluca bakacak olursak, Diyarbakır'a göç eden katılımcıların yarısına yakını bu deneyimi özellikle ekonomik durum ve sosyal ilişkiler açılarından olumsuzdur. Burada yarıya yakın diğer bir katılımcı grubun ise, görece olarak bu deneyimi olumsuzdur bir şekilde yaşadığını ifade ettiğini de belirtmeliyiz. Güvenlik konusuna gelince, cevaplar burada da görece olarak olumsuzdur. Nicel anketin gerçekleştirildiği dönemde Diyarbakır'ın bazı semtlerinde sokağa çıkma yasağının uygulandığını ve her gün çatışmaların vuku bulduğunu aklımızda tutmamız gerek. Verilen cevapların kentteki ortamdan etkilenmiş olması muhtemeldir. Bundan dolayı bir ölçüde konjonktürel yanıtlarla karşı karşıya olduğumuzu düşünebiliriz.

Kente göç, kentsel uyum, göç değerlendirmesi temaları, nicel ankete destek olarak nitel bilgi edinmek amacıyla düzenlenen odak grup toplantılarında da seferber edilmiştir. Aşağıdaki çizelgede, odak grup toplantılarına davet edilen çeşitli katılımcı gruplarının "göç nedeni" ve "göç değerlendirmesi" konularında sarf ettikleri ifadelerin sentezi bulunmaktadır.

Tablo 22: Göç Olgusu Hakkındaki Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli

Katılımcı Kategorileri	Göç nedeni	Göç değerlendirmesi Beklentileriniz gerçekleşti mi?
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Köylerde güvenlik ve terör sorunu olması (1990'lar). * Şehirde eğitim ve iş imkânlarından dolayı. * Doğal afetler yüzünden (1975 Lice ve 2003 Bingöl depremleri). * Aile baskısından kaçma, özgür olma isteği. * Tayini çıkan memurlar. 	<ul style="list-style-type: none"> * Olumlu: Eğitim, sağlık, ulaşım, iş imkânları, sosyal hayat ve güvenlik * Olumsuz: Hayat pahalılığı, plansız göç, çarpık kentleşme ve kültürel yozlaşma, iş imkânları ve güvenlik yeniden sorun oldu.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Köylerin boşaltılması sonucu (1990'lar). 	<ul style="list-style-type: none"> * Olumsuz: Göç etmeden önce ekonomi durumumuz iyiydi. Yaşanan son olaylardan beri daha da kötüye doğru gidiyoruz.
LII. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Evlendikten sonra köyden Diyarbakır'a gelmişler. * Eş tayini ile Diyarbakır'a gelen de var. 	<ul style="list-style-type: none"> * Olumlu: Maddi olarak daha iyiyiz ve mutluyuz. Eğitim, sağlık, hukuk, sosyal ve kültürel faaliyetler köye göre daha iyi. * Olumsuz: İşsizlik önemli sorun.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * İş nedeniyle veya eğitim amaçlı, tek başına Diyarbakır'a yerleşen gençler var. 	<ul style="list-style-type: none"> * Olumlu: Çok beklentileri karşılanmış.
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Terör ortamından kaçmak, güvenli mekânda yaşamak ve köyler boşaltıldığı için. * Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı; daha hareketli iktisadi yaşam bulmak isteyen de göç ediyor. * 1990'lardan beri hızla artan sayıda yabancı sığınmacılar da var. 	<ul style="list-style-type: none"> * Olumlu: Sosyal hayatımız burada daha iyi oldu. Şehir hayatı bizi bireyselleştirdi: Kendimize güvenimiz arttı. * Olumlu: Eğitime erişimin artmasıyla çok fakir ailelerinin çocukları doktor, mühendis, vs. olabildi. Ailelerin gelirleri arttı. * Olumsuz: Bazıları kente uyum sağlayamadılar. Belki gelirleri arttı ama ihtiyaçları da çeşitlendi, çoğaldı. Sonuçta tutumlu olamadılar, dar gelirli kaldılar. Çünkü şiddetten kaçarken neden kente geldiklerini ve ne yapacaklarını bilmiyorlardı.
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * 1990'larda köylerimizden yaşanan çatışma ortamı ve terörden dolayı göç ettik. * Daha iyi eğitim ve iş imkânları için geldik. * Ailede bakım gerektiren hasta vardı. Sağlık hizmetlerinden faydalanmak için geldik. 	<ul style="list-style-type: none"> * Olumsuz: Kentte eve ekmek götürmek zor. Köyde mutluyduk. malımızı bırakıp gönülsüz göç ettik. Kentte ihtiyaçlarımızın ancak bir bölümü karşılanabildi. * Olumsuz: Şehirde çocuklara hükmetmek zor. Kültürel farklılaşma hızlı geliyor. Aile yapısı çözülüyor. * Olumsuz: Kente uyum yok. Göçmenlerin ileriye yönelik projeleri yok. Sosyal örgütlenme yok. Kenti sahiplenme yok.

Göç nedenleri

Odak grup toplantılarında en sık anılan veya en önemlisi olarak beliren göç nedeni, “Daha iyi eğitim ve iş imkânları bulmak için Diyarbakır’a yerleşme” olarak belirmektedir. “Eş tayini yoluyla Diyarbakır’a yerleşme” ya da “eşini izleyerek Diyarbakır’a gelme” nedenleri de bu kategoriye dahildir. Toplam 6 katılımcı grubundan 5 tanesi tarafından ifade edilen bu nedeni kısaca ekonomik göç olarak tanımlayabiliriz. Ekonomik göç nedeni sırayla; ilkokul öğrenci velileri, ADEM kursiyerleri, İŞKUR kursiyerleri, lise öğretmenleri ile sivil toplum kuruluşları ve vakıf yetkilileri odak grup toplantılarında dillendirilmiştir:

“1993’te çocuklar daha iyi eğitim imkânları bulsun diye geldik. Bazılarımız iş bulmak için geldi, bazılarımız ise evlenince iş arayan kocalarını izlediler.”

En çok ifade edilen ikinci önemli neden, “1990’larda köylerin terör nedeniyle boşaltılmasıyla Diyarbakır’a yerleşme” olmuştur. Bu neden, toplam 6 katılımcı grubundan 4 tanesinde söz konusu olmuştur. Zorunlu göç olarak adlandıracağımız bu Diyarbakır’a yerleşme nedeni; yine ilkokul öğrenci velileri, lise öğretmenleri, sivil toplum kuruluşları ve vakıf yetkilileri gruplarında, ayrıca sosyal hizmet faydalanıcıları grubunda ileri sürülmüştür.

“1990’larda Lice’de köyler terör nedeniyle boşaltıldı; biz de buraya geldik. Yakın olduğu için geldik, kendi ilimiz.”

“1991 yılında Bismil’den geldik. Zorunlu nedenlerle, terör nedeniyle yaşanan çatışma ortamından uzaklaşmak için geldik.”

Mevcut ama üçüncü derecede önemli olarak kabul edebileceğimiz başka nedenlerden de bahsedilmiştir. Her biri iki ayrı katılımcı grubu tarafından açıklanan bu nedenler birbirlerinden oldukça farklı olsalar da sosyal içerikli göç nedenleri çerçevesinde değerlendirilebilirler: (a) “aile baskısından kurtulmak, daha özgür bir yaşam için Diyarbakır’a yerleşme” (b) “daha iyi sağlık hizmetleri bulmak için Diyarbakır’a yerleşme”

Odak grup toplantılarında elde edilen bu bulguları nicel anketin göç nedenleri sorusuna verilen cevapları sunan Tablo 58’de beliren verilerle karşılaştırsak, bire bir benzediklerini görebiliriz. Bu tabloda sunulan verilerde en Diyarbakır’a yerleşmeyi etkileyenin en çok ekonomik nedenler olduğunu; bunun güvenlik konusu tarafından (güvenlik/terör nedeniyle) izlendiğini; en son ve üçüncü sırada ise, sosyal nedenlerin bulunduğunu görebiliriz.

Nicel ankette bu kadar ayrıntı ile belirmesi mümkün olmayan ama odak grup toplantılarında dillendirilen başka göç nedenleri de bulunmaktadır. Ancak bunları da dolaylı olarak sosyal göç nedenleri ile ilişkilendirmek mümkündür:

“Doğal afetler yüzünden Diyarbakır’a yerleşenler var (örneğin: 1975’teki Lice ve 2003’teki Bingöl depremleri).”

“Eşim cezaevinden çıktıktan sonra Diyarbakır’a çalışmak için geldiğini söyledi. Yaşanan olaylardan dolayı göç etti (kan davası). Eşimin yanına geldim.”

3.7.2.2. Göç Öncesi ve Sonrası Hayatını Değerlendirme Biçimi

Odak grup toplantılarının kayıtlarına bakarsak, göç öncesi ve göç sonrası yaşam muhasebesi (göç değerlendirmesi sütunu) öncelikli olarak olumsuz bir şekilde sonuçlanmaktadır. Biri dışında, katılımcı gruplarında duyulan söz alımlarına göre:

- 1- Diyarbakır’a yerleşenlerin ekonomik beklentileri karşılanmadı. Özellikle işsizlik ve hayat pahalılığı önemli birer sorun oluşturmaya devam ediyor.
- 2- Kentte kültürel uyum sorunları, yani aile ve komşuluk ilişkilerinde çözülme ve ahlaki yozlaşma olguları ortaya çıktı.
- 3- Yakın zamanda güvenlik yeniden sorun oldu.

“Kente yerleştiğimizden beri, yaşamımızda önemli iyileşme olduğunu düşünmüyorum. Yeni yerimizde beklentilerin yüksek olması bizleri aslında maddi ve manevi olarak daha fazla yordu. Köydeki yaşantımızı özliyoruz. Diyarbakır’a göç etmeden önce hayvanlarımız ve topraklarımız vardı. Aile ve komşuluk ilişkilerimiz daha güçlüydü, yardımlaşma vardı. Göçle birlikte olumsuzluklar arttı.”

“Eğitim, sağlık ve sosyal hayat alanında biraz iyileşme var, ancak iş imkânları ve güvenlik alanlarında aynı problemler devam ediyor veya daha da kötü hâle geldi.”

“Köyde iken misafir ağırlayanlar şehre yerleşince bunu imkânları olsa da yapmamaya başlıyorlar. Köyden göçenler şehirde hızlı bir dejenerasyona uğruyorlar. Burada günü kurtarmaya çalışıyorlar. Geleceğe yönelik hiç bir hayalleri veya yatırımları yok.”

Göç öncesi ve sonrası hayatı olumlu yönde karşılaştıranların da var olduğunu belirtmeliyiz. Odak gruplardaki 6 katılımcı grubundan 4 tanesinde bu yönde ifadeler sarf edildi. Göç muhasebesinde olumlu olarak beliren

unsurlar şu şekilde sıralanabilir: Diyarbakır'a yerleşenlerin daha kolay ve kaliteli eğitim olanaklarına erişebilmeleri, Diyarbakır'da, göç etmeden önce yaşanan yerde var olmayan iş ve iş bulma veya meslek edinme olanaklarına sahip olmak, büyük bir kent olan Diyarbakır'da daha bireysel bir hayat ve dolayısıyla daha fazla özgüvenli bir yaşam sürme olağanının varlığı.

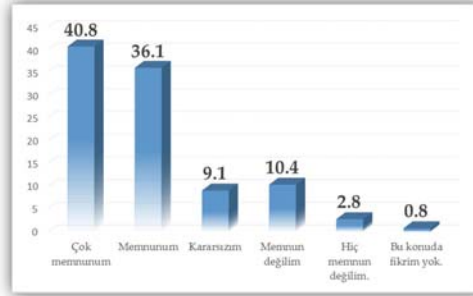
“Şehirdeki eğitim ve iş imkânları geldiğimiz yere göre kesinlikle daha iyi durumda.”

“Diyarbakır'a geldikten sonra hayatımız daha iyi oldu. Diyarbakır'daki sosyal yaşantımız daha iyi. Geldiğimiz yere göre buradaki imkânlar daha çok. Şehir hayatı bizi bireyselleştirdi. Kendimize güvenimiz arttı.”

Kente göç ve kentsel uyum konularında nicel anketin katılımcılara yönelttiği sorulara verilen cevaplarda, Diyarbakır'a göç eden katılımcıların yarısına yakını bu deneyimi ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından olumlu değerlendiriyor. Benzer bir olumlu yaklaşım yukarıda belirtildiği gibi odak grup toplantılarının sonuçlarında da karşımıza çıksa bile, bu toplantılarda kayıt altına alınan söylemin Diyarbakır'a göç deneyimini, özellikle kente kültürel uyum sorunsalını, nispeten daha olumsuz bir şekilde ifade ettiğini söyleyebiliriz.

3.7.3. Kentte Yaşamaktan Memnuniyet Durumu

Tablo 23: Kentsel Memnuniyet

Bir önceki bölümde, Diyarbakır'a göç eden katılımcıların göç deneyimlerinin aşağı yukarı eşit paylaşılan olumlu ve olumsuz yönlerini irdledik. Nicel anketin tüm katılımcılarının (yani Diyarbakırlı olup göç etmemişler dâhil) yüzde 77'sinin Diyarbakır'da yaşamaktan “memnun” veya çok “memnun” olduklarını görebiliriz. Bu bilgiyi aşağıdaki tabloda, Diyarbakır'da kent memnuniyeti konusunda odak grup toplantılarında elde edilmiş nitel verilerle karşılaştıralım.

Tablo 24: Kentte Yaşamaktan Memnuniyet Durumuna İlişkin Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli

Katılımcı Kategorileri	Kentin Olumlu Özellikleri	Kentin Olumsuz Özellikleri	Diyarbakır'ın Önemli Sorunları
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Tarihi mekânlar, yöresel gelenekler ve yemekler. * Gönül bağı (Doğup büyüdüğümüz yer). * Hoşgörü, mertlik, misafirperverlik ve yardımseverlik. 	<ul style="list-style-type: none"> * Bilinç ve eğitim eksikliği. * Kırsaldan gelenlerin kent kültürüne uyum sorunları. * Sorunları şiddet ve kan davası ile çözmek. 	<ul style="list-style-type: none"> * İşsizlik ve yetersiz ekonomik altyapı. * Cahillik. * Terör olayları ve terörün yarattığı sosyal sorunlar.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Tarihi eserler ve kültürün UNESCO tarafından tanınması. * Dürüstlük, yardımseverlik, sevecenlik, dostluk. 	<ul style="list-style-type: none"> * Çatışma, siyasal şiddet. * İşsizlik, fakirlik. * Ataerkillik. 	<ul style="list-style-type: none"> * Güvenlik sorunu. * Çatışma ortamında ortaya çıkan sosyal sorunlar. * Kadınların ekonomik bağımlılığı. * İşsizlik. * Çok sık elektrik kesintisi.
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Misafirperverlik, sevecenlik, müşterek saygı. * Özgün yöresel mutfak. * Gelişen kentsel alt yapı, kaliteli ve ucuz ürünler. 	<ul style="list-style-type: none"> * Çevre ve temizlik konusunda duyarlılık az. * Ataerkillik, töre cinayetleri. * Bazen kin beslenmesi * Erkeklerin küfürlü konuşması. * İşsizlik, fakirlik ve sonucunda hırsızlık ve kapkaççılık. 	<ul style="list-style-type: none"> * Çatışma ortamı. Huzur ve can güvenliği eksikliği. * Ulusal medyanın olumsuz etkisi. Batıdaki önyargı. * Çaresizlik, yani ne yapacağını nereye başvuracağını bilememe. * Fakirlik ve işsizlik. * Gençlerin işsizlik dışı diğer sosyal ve kimlik sorunları. * Kadınların eğitim ve çalışma sorunları. Ataerkillik. * Çevre kirliliği.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Geçmişe bağlı ama gelişime açık bir kent. * Çeşitli etnik ve dinî gruplar barış içinde yaşıyor. * Cana yakın, güven veren, cömert insanlar. * Zengin sofrâ kültürü. 	<ul style="list-style-type: none"> * Eğitim yetersizliği. * Sorunlara şiddet ile çözüm aramak. * Kentin ulusal medyadaki olumsuz imajı. * Çarpık kentleşme. * Gençlerin işsizliği ve doğurduğu sorunlar. 	<ul style="list-style-type: none"> * Halkın yeterince alt yapı yatırımdan yararlanamaması. * Terörden yatırımcıların ve memurların gelmemesi. * Yoksulluk, İşsizlik. * Çalışma hayatının yeterince denetlenmemesi. * Terör sorunu. Güvenlik zafiyeti. * Eğitim kalitesi düşük. * Kaçak elektrik sorunu.

Katılımcı Kategorileri	Kentin Olumlu Özellikleri	Kentin Olumsuz Özellikleri	Diyarbakır'ın Önemli Sorunları
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * İnsanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri. UNESCO tarafından tanınması. * Kentin yetiştirdiği şair, düşünürler ve din âlimleri. * Farklı kültür ve düşüncelerin bir arada olması. * Kentin suyu temiz. * Şehrinde, kafe ve parklarda neşe olması. 	<ul style="list-style-type: none"> * Eksik kentsel planlama, çarpık kentleşme * Diyarbakır'ın çok göç alması. * Kentin ulusal medyada kötü tanıtılması. * Çatışma ortamı. Gerginlik ve öfke birikimi var. 	<ul style="list-style-type: none"> * Huzur, güvenlik ve asayiş eksikliği. * Bölgenin sanayileşmemiş olması ve işsizlik. * Anadilde eğitim verilmemesi.
VI.GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Dinin tarihteki yeri, tarihî eserler, geleneksel zanaat. * Zengin tarihî, kültürel, dilsel doku. * Gelenek ve göreneklerine sahip çıkan kent. * Kentin yetiştirdiği sanat, bilim ve devlet insanları. * Diyarbakır güneydoğunun lokomotifidir. * Etkin sivil toplum örgütleri vardır. 	<ul style="list-style-type: none"> * Son olaylardan dolayı, ekonomik durgunluk. * Çocukların zor şartlarda yaşamaları ve çalıştırılması. * Çevre kirliliğine karşı duyarsız olunması. 	<ul style="list-style-type: none"> * Terör, güvenlik. * Diyarbakır'ın medyadaki olumsuz imajı. * Alınan yüklü göç. * Çarpık kentleşme. Oturmayan şehir kültürü. * Kentteki temizlik, sağlık ve ulaşım sorunları. * Ahlaki yozlaşma. * Gençliğin yoksulluk, işsizlik, suçluluk ve kimlik sorunları. * Ataerkillik ve şiddet kültürü. * Kentteki akademik kadroda eğitimde kalitesizlik. * Ana dilde eğitim verilememesi.

Kentin Olumlu Nitelikleri

Odak grup toplantılarının sonuçlarına göre, Diyarbakır'da kentsel yaşam memnuniyetinin oluşumunda rol oynayan üç önemli etken bulunmaktadır. Katılımcı gruplarının hepsinin mutabık olduğu ilk etken kentin tarihî niteliği ve kültürel zenginlikleri. Altı katılımcı gruptan 4 tanesinin (VEL, SHY, ADK, İŞK) ileri sürdüğü Diyarbakır'daki insan ilişkilerinin niteliği ikinci etkeni oluşturmaktadır. Kentsel yaşam memnuniyetini var eden üçüncü etken ise, katılımcı gruplardan üçünün (ADK, ÖĞR, STK) söyleminde beliren, kentsel yaşam kalitesi (örneğin: kaliteli ve ucuz ürünlerin bulunabilmesi, kente temin edilen suyun kalitesi).

Kentin Olumsuz Nitelikleri

Odak grup toplantılarının katılımcıları Diyarbakır'ın olumsuz yönlerini de belirlemişlerdir. İstisnasız her katılımcı grubunun ürettiği söylemde, kent yaşantısını olumsuz etkileyen şiddet (terör ve bununla beraber her şekliyle sosyal yaşantıda sorun çözme aracı olarak kullanılan şiddet), yerel halkın eğitim seviyesinin düşüklüğü ve buna bağlı olarak bilinç eksikliği (kente kültürel uyum eksikliği, çarpık kentleşme ve çevre temizliği sorunları) en ön sırada belirmektedir.

Ekonomik durumun getirdiği olumsuzluklar katılımcı gruplarından 4 tanesinin söyleminde belirlemekte ve ikinci sırada bulunmaktadır. Üçüncü sıradaki negatif nitelik, Diyarbakır'ın ulusal medyada ve Türkiye'nin batısının kamuoyunda sahip olduğu olumsuz imaj ise, katılımcı gruplarının ikisinin ifadelerinde belirlemektedir.

Kentin Önemli Sorunları

"Diyarbakır'ın Önemli Sorunları", odak grup toplantılarına katılanların kentin başlıca sorunlarını nasıl algıladıklarını ve kendilerine göre nasıl ifade ettiklerini özetlemektedir. Bu cevapları yukarıda değinilen "Kentin Olumsuz Nitelikleri" değerlendirmelerinin somut örnekleri olarak kabul edilebilir.

Sırayla: (1) "Çatışma Ortamı ve Yarattığı Sosyal Sorunlar" tüm katılımcı grupları tarafından söz konusu edilmiş, (2) "Kentleşme ve Eğitimsizlik Sorunları" ile "Diyarbakır'ın İktisadi Sorunları" katılımcı gruplarının 5'i tarafından dillendirilmiş, (3) "Kentsel Hizmetlerde Eksiklikler" katılımcı grupların 4'ü tarafından ifade edilmiş, (4) "Kadınlara ve Gençlere Özgü Sorunlar" katılımcı grupların 3'ü tarafından önemsenmiş, (5) "Tanıtım eksikliği ve Önyargı" katılımcı gruplarının 2'si tarafından hatırlatılmıştır.

Odak grup toplantılarının gerçekleştirildiği tarihleri göz önünde bulundurursak, kentin içinde bulunduğu çatışma ortamının cevapları açıkça etkilediğini görebiliriz. Dolayısıyla, "Şiddet, Güvenlik Zafiyeti ve Bunların Ortaya Çıkardığı Sosyal Sorunlar" diye tanımlayabileceğimiz bir kategorinin tüm katılımcı grupları tarafından Diyarbakır'ın ilk ve en önemli (en acil) sorunu olarak ileri sürülmesi şaşırtıcı değildir. Ayrıca, odak grup toplantılarının çoğunluğunda en uzun süre üzerinde konuşulan konu da budur.

"Çocuklarımız Sur'daki okullardaydı. Aradan 50 gün geçti ancak bugün kayıt işlemlerini bitirebildim. Üçüncü sınıftaki çocuğum 2 aydır daha 1 hafta ders görmedi. Artık

burada (Yenişehir'de) okuyacaklar ama evden oldukça uzakta olacaklar. Son günlerde çocuklar okullardan bir kaç kez tahliye edildiler. Biz okula varana kadar çocuklar okulda tutuldular. Bu durum çocukları şoke ediyor. Bu okul da aslında çatışma bölgesinin sınırında. Başka okullara gitmemize izin verilmiyor. Resmî ikamete dayalı olarak kapalı olmayan en yakın okullara göndermek zorundayız çocuklarımızı. Tercih kullanmakta zorluk çekiyoruz. Yalancı adres belirtip çocuklarımızı daha sakin ve daha az öğrencisi olan okullara göndermeyi de deneyebiliriz. Bu olaylardan önce, geçen yıl çocuğumun Sur'daki okulu yakıldı. O zaman da eğitimde aksamalar oldu. Son olaylarından beri kiralar ve gıda fiyatları çok yükseldi. Fırsat kollayanlar var. Son yıllarda milletin yüzü gülüyordu. Yine de iş bulmak zordu, ama şimdi bu imkânsızlaştı. 20.000'den fazla insan Sur'dan çıkmak zorunda kaldı. Orada oturmasa bile dükkânını kapatan ve hatta kaybeden esnaf da çok."

"Ailemin Sur'da yüzyılı aşkın bir geçmişi var. Biz Diyarbakır'ın soylularındanız. Halen okuyan iki çocuğum var. Eşim engelli ve işsiz. Oğullarımdan ikisi Sur içinde çalıştıklarından iş yerleri kapandı; şimdi onlar da işsizler. Sadece bir kızım hâlâ çalışmaya devam ediyor. Başka yere gidecek gücümüz yok. Hayatımız film oldu. Üzerimden roket geçti. Çocuğuma siper oldum. Sokağa atılan gazdan boğazım yandı. Yeter artık. Öldürsünler bari bizi; kurtulalım o zaman."

"Olayları sığağı sığağına yaşıyoruz. Sur'da yüzlerce dükkân kapalı. Şimdi oturduğum yerde 4. kattayım. Sur'dan gelen silah ve patlama seslerinden dolayı hiçbir iş yapamıyorum. Çocuklar da olaylardan etkilendi. Evde halı çırpısam bile irkiliyorlar. Kimin psikolojisi bozulmaz böyle bir durumda?"

"Sokağa çıkma yasağı olan yerlerdeki okulların öğrencileri en yakın okullara nakledildi. Resmî ikamete dayalı olarak, çocuklar en yakın okullara gönderilmek zorunda. Velilerin tercih hakkı yok. Bu durum Yenişehir okullarında yığılma yaratıyor. Çok kargaşa oldu. Yenişehir İlkokulu Sur'un ana giriş kapısına 300 metre mesafede. Özellikle bu okula yığılma oldu. Bir yandan, yer kalmadığı için kabul edilmeyen öğrencilerin velileri okul yetkililerinin üzerine yürüdü. İtiş kakış oldu. Hoş değildi. Diğer yandan, sınıflar birden 40 öğrenciden 65 öğrenciye çıktı. Sınıfların düzeni bozuldu. Çocukların arasında nasıl ilişkiler yaşıyor, düşünün artık. Okula geliş, gidiş saatleri düzensizleşti. Ders verilemez oldu. Son olaylardan önce de geçen yıl, eğitimde zaman zaman aksamalar oluyordu şiddet olaylarından dolayı. Sur'da sokağa çıkma yasağına tabi olmayan sokaklarda yaşayanlar çocuklarını okul zamanı bitmeden almaya geliyorlar. Hava kararmadan eve dönmek için veya ne olur ne olmaz diye. Bazen mahalleye giriş ve çıkış aniden yasaklanabiliyor. Veli olarak çocuklarımızı okula teslim ettikten sonra içimiz rahat etsin istiyoruz ama üç gün önce okulun karşısındaki yüksek binanın çatısına bir

roket isabet etti. Kimin attığı bilinmiyor. Parçalar okulun bahçesine düşmüş. Çocuklar teneffüse de rahat çıkamıyorlar. Okulun karşısındaki başka bir binada ise, camdan giren kurşun orada oturan bir bayan öğretmeni yaralamış.”

“Sur’daki çatışmalar başladığından beri hava karardığında, sokakta arkanızda insan yürüyorsa huzursuz oluyoruz. Önceden kadınlar bile gece yarısı dışarı çıkabilirdi. Bu artık mümkün değil. Eşim de öyle, işe giderken bile tedirgin olduğunu biliyorum. En işlek semt olan Ofis semti gece olunca ıssızlaşıyor.”

Güncel çatışma ortamından sonra, iki ayrı sorun kategorisi en sık ifade edilen diğer kentsel sorunları oluşturmuştur. Her biri, odak grup toplantılarında görüştüğümüz 6 katılımcı kategorisinden 5’i için söz konusu olmuştur. Bu sorun gruplarını, “Kentleşme ve Halkın Eğitimsizlik Sorunları (cahillik, ahlaki yozlaşma, eğitimcilerin vasıfsızlığı)” ve “Diyarbakır’ın, İktisadi Kalkınma, Alt Yapı ve İstihdam Eksiklikleri ve Yoksulluk” şeklinde tanımlayabiliriz.

Özellikle göç olgusu ile ilintili olarak kentte sosyal uyum ve bireylerin kente kültürel uyumu konularını içeren “Kentleşme ve Halkın Eğitimsizlik Sorunları” hakkında söz alımlarını aşağıdaki örneklerle temsil edebiliriz:

“Sur bu olaylardan önce de tekin değildi. Her türlü kökenden, yeni ve eski Surlu ailelerden gençler sokakta kendi kurallarını koyardı. Hırsızlık vardı, uyuşturucu vardı. Çocukları sokağa bırakmaya korkardık. Saddam zamanında (Halepçe katliamı, 1990), ilk Iraklı Kürtler geldi. Sonra, köylerini terkedener. Şimdi de Suriyeli sığınmacılar var. Dışarıdan gelen insanlarla yeni sorunların ortaya çıkacağı açıktır.”

“Cahillik yani çaresizlik. Ne yapacağını nereye başvuracağını bilememe. Bu ruh hali Diyarbakır’da çok yaygın.”

“Diyarbakır’a yeni gelin geldim, güzellik göremeden olumsuzluklar gördüm. Kapkaç olayları, uyuşturucu tarzı şeyler, ilkokul yaşındaki çocukların sigara içmesi, sigortasız işçi çalıştırılması ve işçilerin emeğinin verilmemesi. Uyarılara rağmen sokaklara tükürülüyor, sokaklara çöp atılıyor.”

“Olaylardan dolayı eğitimde önemli aksamalar oluyor. Çocuklarımızın okul eğitimi eksik kalıyor. Eğitimde meydana gelen aksaklıkların başında aslında eğitimcilerin kalitesinin düşük olması da var. Dışarıdan kaliteli öğretmenler buraya gelmek istemiyorlar.”

“Son yıllarda Diyarbakır’da, ahlaki yozlaşma ve lümpenleşme görülüyor. Kent çok göç aldı. Bunun olumlu olduğu kadar olumsuz yanları da var. Sur içindeki çarpık yapılaşma yüzünden tarihi eserler görünmez kılındı. 50 yıldır, en çok göç alan bölge Sur’dur.”

“Şehir kültürü daha henüz oturmadi. Halk bilinçsiz. Yoğun göç dalgalarının bir etkisi bu. Kentte yaşayan insan kentli gibi davranmıyor. Bazı insanlar olmadık yerde hayvan besliyor, kamu alanına çöp ve kirli su atıyor, aracını gerektiği gibi sürmüyor veya park etmiyor, vs. Bu bağlamda ortaya kentteki bazı sağlık ve ulaşım sorunları çıkıyor.”

“Devlet 90 yıldır buraya yatırım yapmıştır ama bizim sadece alt yapıya değil, sanayiye değil; kültür ve eğitime de ihtiyacımız var. Kentimizdeki akademik kadroda bile eğitimsizlik, ehilsizlik hissediliyor. Aslında üç temel sorunumuz var diyebiliriz: ihtilaf, cehalet ve fakirlik.”

“Şiddet de kültürel bir sorun. Sorunlarımızı (her türlü sorunumuzu, sadece terör değil) şiddete başvurarak çözmeye çalışıyoruz. Barışçı yollardan çözülmesi gereken şeyler için şiddet veya kutuplaşma yolu seçiliyor. Aile içinde, komşuluk ilişkilerinde, çalışma hayatında, vs. Ben de özetlersem: ataerkillik, şiddet, yoksulluk, bilinçsizlik.”

Odak grup toplantılarına davet edilen 6 ayrı katılımcı grubunun 5 tanesinde ekonomik içerikli olarak beliren “Diyarbakır’ın; İktisadi Kalkınma, Alt Yapı ve İstihdam Eksiklikleri ve Yoksulluk” sorunlar kategorisi de aşağıda birkaç örnekle temsil edildiği gibi dillendirilmiştir:

“Ekonomik ortam çok kötü. Devlet alt yapı inşa ediyor, yatırım yapıyor ama bunları kullanacak özel sektör yatırımcıları gelmeye çekiniyor. Yerel küçük sanayi var ama büyük sanayi yok. Birçok iş yeri kapalı. Müşteriler parasız. İnsanlar eve ekmek götürme çabasında çaresiz kalıyorlar. Aileler kalabalık ve geçim sorunları çok büyük. Her evde 10 nüfus var ama sadece kişinin işi veya emekli maaşı var. Çok yüksek oranda işsizlik ve yoksulluk diğer sorunlar için zemin hazırlıyor.”

“İşsizlik ve yoksulluk önde gelen sorunlarımız. İş güvencesinin olmaması ve çalışma hayatının devlet tarafından denetlenmemesi de ekonomik istikrarsızlığı arttırıyor.”

Yukarıda öncelikli olarak sunulan; güvenlik eksikliği, kentlileşememe ve işsizlik gibi sorunlardan başka söz konusu edilen toplumsal problemlerin olduğu belirtilmelidir. Odak grup toplantılarında söz alan 6 katılımcı grubundan 4 tanesinin söyleminde sunduğu “Kentsel Hizmetlerde Eksiklikler” bu sorunlardan bir tanesidir. Odak grup çalışmalarına katılanlar bu konuyu dile getirirken aşağıdaki örnekleri sıralamışlardır:

- *Gençlerin faydalanabileceği yeterince spor ve kültür tesisinin olmaması,*
- *Kentte kamu alanı temizliği, sağlık ve ulaşım hizmetleri konularında yaşanan eksiklikler,*
- *Sık sık tekrarlanan elektrik kesintileri ve kaçak elektrik kullanımı.*

Odak grup toplantılarda söylemleri kayıt edilen 6 katılımcı grubundan 3 tanesi (sosyal hizmetlerden faydalananlar grubu, ADEM kursiyerleri grubu ve sivil toplum kuruluşları yetkilileri grubu), “Kadınlara ve Gençlere Özgü Sorunlar” olarak tanımlayabileceğimiz ve toplumumuzdaki ataerkillik olgusu ile ilişkilendirdikleri konuları da sorun olarak ele almıştır. Aşağıda bu konu ile ilgili birkaç temsili görüş örneği sunulmuştur:

“Kadınların okuyamaması, kadınların ekonomik bağımsızlığının olmaması ve kadınların istihdamının kolaylaştırılmaması kentimizin sorunlarından biri.”

“Kadınların çalışmak istedikleri halde çalışamaması bir sorun teşkil ediyor. Kadın okuryazar oranının düşük olması, kadınların gerekli eğitimi alamamaları da öyle.”

“Ataerkillik önemli bir sorun. Kadınlar toplumda daha ön sırada olsa, daha söz sahibi olsa, daha az sorun ve şiddet yaşardık. Erkek çocuklarını, “Sen aileden sorumlusun.” diye altında ezildikleri bir yüke tabi tutmak; kız çocuklarını ise geri tutmak, sindirmek, pasifize etmek sorunların temelinde bulunuyor.”

“Gençlerimiz çoğunlukla sokaklarda. İşsizlik, korku, öfke, huzursuzluk, can güvenliği... Bunlar gençlerimizin günlük yaşantılarından kesitler. Gençlerde görülen kötü alışkanlıkların veya ideolojik sapmaların kökünde işsizlik bulunmaktadır.”

“Diyarbakır’ın nüfusu çok genç. Bu, ilk önce bir kozmuş gibi görünebilir. Ancak burada kaliteli eğitim kurumları yok, sanayi yok, yani iş yok. Bu şekilde ve bazen geleneksel aile baskısı şartlarında yaşayan genç nüfus bir sorun, hatta bir tehdit oluşturmaktadır. Son yıllarda suça eğilim (hırsızlık) ve uyuşturucu kullanımı artmakta. Gençlik, yoksulluk, işsizlik, kimlik sorunları bir sarmal hâlinde önümüzde duruyor.”

Odak grup toplantılarında dile getirilen ve Diyarbakır ile ilgili olarak algılanan sorunların sonuncusu “Kentin Tanıtım eksikliği ve Önyargı” konusu toplam 6 katılımcı kategorisinden 2 tanesinin söyleminde belirlemektedir. ADEM ve Sivil toplum kuruluşları yetkililerinin katıldığı toplantılarda, genelde Güneydoğu bölgesi halkının ve özelde Diyarbakırlıların, bilhassa ulusal medyanın yayınları yoluyla mağdur olduklarını düşündükleri önyargılar dillendirilmektedir. Aşağıda bu konu hakkında temsili birkaç söz alımı örnek olarak sunulmaktadır:

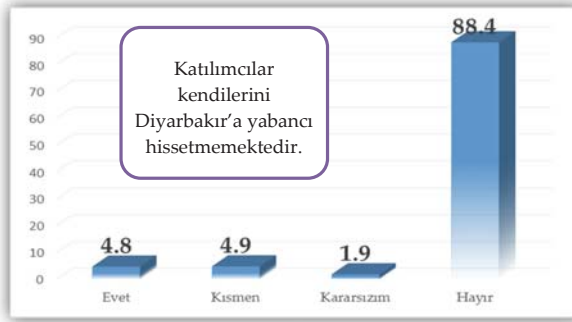
“Medyanın olumsuz etkisi çok büyük. Burayı yaşadığımızdan, bildiğimizden çok farklı gösteriyorlar. Dışarıdan kulaktan dolma bilgilerle insanlar artık buraya gelmeye korkuyor ama bir gelen bir daha gitmek istemiyor. Batıda bize karşı çok önyargı var. Türkçeyi konuşma şeklimizi garipsiyorlar. Olduğumuzdan çok farklı gösteriliyor.”

“Diyarbakır’ın diğer iller tarafından olumsuz algılanması başlı başına bir sorun. Şehrimiz iyi tanıtılmıyor. Hakkı verilmiyor. Kentin sembolü bir karpuz dilimi! Burada karpuz festivali yapılıyor. Yapılsın ama Diyarbakır’ı simgeleyebilecek çok daha derin şeyler var.”

3.7.4. Kente Uyum Problemi ve Dışlanma Algısı

3.7.4.1. Kente Uyum Problemi

Grafik 54: Kendinizi Diyarbakır’a yabancı hissediyor musunuz?

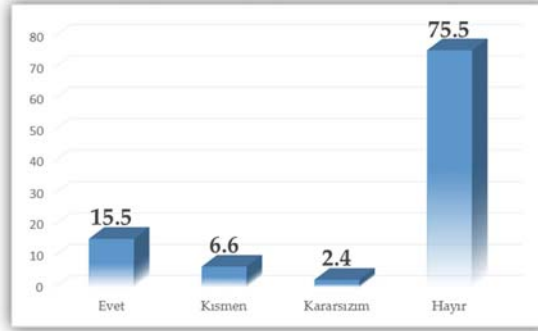
Her 10 Diyarbakırlıdan 9'u kentte kendini yabancı hissetmemektedir. Aşağıda sunulan Çizelgede görülebileceği gibi odak grup toplantılarında kayıt altına alınan nitel veriler ile benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Odak grup toplantılarına katılan tüm katılımcı kategorileri mutabık olarak Diyarbakır'da yabancılık hissetmenin zor olduğunu beyan etmişlerdir.

Ancak altı değişik katılımcı grubundan üç tanesi (ilkokul öğrenci velileri, lise öğretmenleri ve sivil toplum kuruluşları yetkilileri) ile düzenlenen odak grup toplantılarında; kentteki yeni yaşam şartlarının, Diyarbakır'ın aldığı yoğun göç ve toplantılar esnasında sürmekte olan çatışma ortamının kentlilerin ruh hâlini etkilediği belirtilmiştir. Endişe duyanlar ve aslen Diyarbakırlı olup eski kentini tanıyamayan insanların ortaya çıktığı söylenmiştir.

“Diyarbakır’a kendimizi hiçbir şekilde yabancı hissetmiyoruz. Şehrimizi çok seviyoruz. Fakat Diyarbakır'da yaşamak artık zorlaştı ve çocuklarımızın geleceği için bu şehirdeki şartlardan dolayı uyum problemi yaşadık ve kendimizi mutlu hissedemiyoruz.”

“Karnı doyuyorsa, insan kendini Diyarbakırlı hissediyor. Bazıları kendilerini Diyarbakır’a ait hissetmiyorsa, bu hissi engelleyen ideolojik bağlılıkları güçlü olduğundandır. Şimdi Sur bize yasak. Sanki evinizin bir odası başkaları tarafından işgal edilmiş, ev sahibine oraya girmek yasaklanmış. Kendi şehrimizde yabancı gibiyiz. Ben de haftada bir, iki kez orada dolaşsam kendimi iyi hissetmem. Orada gezememek beni alışkanlıklarımdan mahrum bıraktığı için yaşantıma yabancılaşıyorum diyebilirim.”

Grafik 55: Sosyal Dışlanma Algısı

Dışlanma ve ayrımcılık konusunda da Diyarbakırlılar arasında önemli bir mevcuttur. Nicel anketin örneklemeden elde edilen sonuca göre yüzde 75,5’lik bir oranla katılımcılar, insanların Diyarbakır’da dışlamaya veya ayrımcılığa uğramadıklarını beyan etmişlerdir. Verilerde kayda değer bir diğer husus da “Kararsızım” diyenlerin oranının sadece yüzde 2,4 olmasıdır. Bu oran, katılımcıların soruya cevabı tereddütsüz verdikleri anlamına gelmektedir. Beşte biri biraz aşan, yüzde 22’lik katılımcı oranı ise, Diyarbakır’da dışlama veya ayrımcılık mağduru insanların olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 25: Devletin Sunduğu Hizmetlerde Ayrımcılık Algısı

	Kesinlikle Evet	Evet	Kararsızım	Hayır	Kesinlikle Hayır
Eğitim	26.5	20.6	7.7	32.0	13.2
Sağlık	25.6	19.1	6.9	33.5	14.9
Adalet	36.8	22.5	11.7	19.4	9.6
Güvenlik	34.5	22.1	9.7	22.5	11.2
Ulaşım	20.8	12.1	8.7	39.6	18.8

Diyarbakır'ın temsili örneklemeden elde edilen nicel anket bulgularına göre, devletin sunduğu çeşitli hizmetlerden katılımcılar şahsen faydalanırken veya bu hizmetlerden yararlanmak amacıyla başvururken, ayrımcılığa uğrama algısı irdelenmektedir.

“Kesinlikle evet” ve “Evet” cevap değerlerinin toplamlarına baktığımızda, Diyarbakır'da sunulan adalet ve güvenlik hizmetlerinde göz ardı edilemeyecek oranda ayrımcılık mağduriyeti algısının var olduğunu görülmektedir. Her iki devlet hizmeti için yüzde 60'a yaklaşan “ayrımcılığa uğradığıma inanmıyorum” yanıtı verilirken “Hayır” ve “Kesinlikle hayır” cevaplarını verenler örneklemin yüzde 30'u ile üçte birini oluşturmaktadır. Soru genel olarak sorulduğunda katılımcıların dörtte üçü Diyarbakır'da ayrımcılık mağduru olmadığını beyan etmektedir. Soru bir kez daha, ama bu sefer adalet ve güvenlik hizmetleri açısından ve katılımcının şahsi durumu söz konusu edilerek, yöneltildiğinde ayrımcılık mağduriyeti oranı yüzde 60'a yaklaşmaktadır. Devlet otoritesi, milli birlik ve toplumsal barış açısından can alıcı bir öneme sahip bu iki alanda açık bir farkla yaşandığına inanılan ayrımcılık deneyimlerinin daha yakından araştırılmasının gerektiğini düşünülmektedir. Bu çelişkili sonuç daha derin bir sorgulama gerektirmektedir.

Buna karşıt olarak, ulaşım hizmetleri konusunda katılımcıların yüzde 60'ı ayrımcılık hissine sahip olmadığını belirtirken, bu alanda ayrımcılığa uğradığını açıklayanlar üçte bir oranında kalmıştır.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunulmasında var olduğuna inanılan ayrımcılık, katılımcıların sırayla yüzde 47 ve yüzde 45'i tarafından ifade edilmiştir. Ancak benzer oranlarda (sırayla: %45 ve %48) katılımcı ise bu kanının aksi olan, “Hayır” ve “Kesinlikle hayır” cevaplarını vermiştir. Bu iki hizmet alanında verilen “Karasızım” cevaplarında, yüzde 7 gibi, küçük kabul edilebilecek oranda seçildiği düşünülürse (yani cevapların kararlı bir şekilde verildiği de göz önünde bulundurularak), eğitim ve sağlık alanlarında daha ayrıntılı birer araştırma ile sorun yaşayanların hangi sorunları yaşadıklarının ve neden böyle bir algıya sahip olduklarının sorgulanması gerektiğini belirtebiliriz.

3.7.4.2. Dışlanma Algısı

Tablo 26: Sosyal Dışlanma Nedenleri

	Kesinlikle Evet	Evet	Kararsızım	Hayır	Kesinlikle Hayır
İnancımдан dolayı	4.7	4.9	3.5	47.1	39.8
Konuştuğum dil veya lehçe nedeniyle	3.8	8.2	4.3	45.9	37.8
Kadın olduğumdan dolayı	4.6	9.0	4.3	46.4	35.6
Yoksul olduğumdan dolayı	2.6	5.5	4.5	49.6	37.8
Dini görüşümden dolayı	2.6	4.6	3.2	48.2	41.4
Geldiğim yer nedeniyle	1.3	3.5	2.8	52.9	39.4
Giyimim-kuşamım nedeniyle	1.8	4.5	4.2	51.1	38.4
Aşiretimden dolayı	1.1	1.3	2.3	57.5	37.7
Etnik kimliğimden dolayı	2.2	6.3	5.1	48.0	38.4

Sunulan veriler ışığında nicel anket örnekleminin Diyarbakır'daki yaşantısında önemli bir oranda dışlanmaya tabi tutulmadığı görülmektedir. Katılımcılar oldukça az dışlanma mağduru olduklarını ifade etmişler. Dışlanma mağduru olduklarını söyleyenlere daha yakından bakıldığında.

En çok göze batan dışlanmışlık olgusu kadınların mağdur kaldıklarını beyan ettikleri cinsiyetçiliktir. Kadın katılımcıların yüzde 14'ünün cinsiyetçilik mağduriyeti yaşadığını görülmektedir. ("Kesinlikle Evet" ve "Evet" yanıtlarının toplamı). Dil/lehçe, etnik köken ve dinî inanç nedeniyle dışlanma yaşadıklarını ifade edenlerin oranı tabloda da hesaplanabileceği gibi, yüzde 9 ila 12 arasında değişmektedir.

Tabloda ise, ayrımcılık nedenleri sorgulanmaktadır. Bulguların gösterdiklerine göre, katılımcıların sadece küçük kabul edilebilecek bir kesimi etnik ve/veya kültürel özelliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ediyor. Dikkati çeken en önemli mağduriyet, katılımcı kadınların yüzde 14 oranında karşı karşıya kaldıkları cinsiyetçi ayrımcılıktır. Tabloda belirttiği gibi, devlet kurumlarında yüzde 60'lara yaklaşan, etnik ve dilsel farklılıklardan kaynaklandığını düşünebileceğimiz ayrımcılığın belirtsine rastlanmamaktadır. Devlet tarafından ayrımcılığa uğrama veya dışlama mağduru edilme fikri katılımcılar nezdinde yaygın çıkmaktadır. Ancak sorular bireyselleştirilerek şahısların somut deneyimlerine yöneltilince, ayrıma veya dışlanmaya uğrama değerleri genel kanunun oldukça altında çıkmaktadır.

Tablo 27: Kente Uyum Problemi ve Dışlanma Algısına İlişkin Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkali

Katılımcı Kategorileri	Diyarbakır'da yabancılik çekme	Ayrımcılığa uğrama hissi
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Kendimizi hiçbir şekilde yabancı hissetmiyoruz. * Diyarbakır'da yaşamak zorlaştı ve çocuklarımızın geleceğinden endişeliyiz. 	<ul style="list-style-type: none"> * Çarşaf giyenler aşağılamalara maruz kalıyor. * Çoğunluktaki siyasi düşünceye sahip olmayanlar dışlanıyor.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Yaşadığımız çevrede hiçbir şekilde yabancılik çekmiyoruz. 	<ul style="list-style-type: none"> * Yaşadığımız çevrede hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramıyoruz.
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Kendimizi yabancı hissetmiyoruz, memleketimizden memnunuz. Buralı olmayanlar da kabulleniliyorlar. 	<ul style="list-style-type: none"> * Devlet tarafından ayrımcılık: Köyümüzden, evimizden edildik. Verilen tazminat adil değildi. * Batı insanı ve medyası tarafından ırkçılık ve etnik ayrımcılığa maruz kalıyoruz. * Cinsel ayrımcılık: Çalışma hayatında, trafikte, günlük hayatta kadın-erkek eşitsizliği var.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Kendilerini yabancı hissetmiyorlar. 	<ul style="list-style-type: none"> * Batının doğuya bakış açısı genellikle olumsuz, yargılayıcı ve dışlayıcı. * İşe alımlar ve atamalar adil değil. Adam kayırmacılık var. Torpil ve rüşvet talebi çok fazla. * Öğrenim kredi ve bursları adaletli dağıtılmıyor. * Trafikte kadınlar ayrımcılığa ve hakarete uğruyorlar.
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Çok ideolojik yaklaşılmıyorsa burada yaşarken kendini Diyarbakır'a ait hissetmemek olanaksız. * Sur'daki çatışma, yasaklar ve yıkım bizi kentimize yabancılaştırdı sayılır. 	<ul style="list-style-type: none"> * Siyasi muhaliflere de saygı var ama onlarda dışlanmışlık hissi mevcut olabilir. * TÜBİTAK'ın desteklediği ortaöğretim araştırma projelerinde sosyal bilimler dalında araştırma konularımız neden iptal edildi. * Batının doğuya bakış açısı genellikle olumsuz. Etnik kimliğimizi Diyarbakır'da açıklayabiliyoruz ama batıya gittiğimizde açıklayamıyoruz.
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Yabancılik hissi yok ama kadınlar erkeklere göre gittikleri yerlere daha kolay uyum sağlıyor. * Göç Diyarbakır'ı o kadar değiştirdi ki aslen Diyarbakırlı olanlar kendilerini yabancı hissedebilirler. 	<ul style="list-style-type: none"> * Eğitimde yapısal eşitsizlikler var. Ana dilini bilmeyen bir çocuk resmî eğitim dili Türkçe olan okulda zorlanıyor. Ailesinden de tutarlı bir yardım alamıyor. Türkçeyi iyi konuşamıyor, iyi yazamıyor. Matematik zekâsı yüksek olsa bile, Türkçe ve sosyal bilimler derslerinde zorlanıyor.

Yaşadığımız çevrede farklı nedenlerden dolayı ayrımcılığa uğradığımızı düşünüyor musunuz?

Odak grup toplantılarının sonuçları ayrımcılık-dışlanma konusuna daha ayrıntılı ve nüanslı bilgiler sağlamaktadır. Bu sonuçlardan, genelde bölge insanını ve özelde Diyarbakırlıları hedef aldığı düşünülen üç ayrı ayrımcılık türü olduğu ileri sürülmektedir.

İlki, devlet kurumlarının “normal” işleyişinin bölgesel etnik ve dilsel farklılıkları gözetmediği için ortaya çıkardığı “kurumsal” ayrımcalıktır. İkincisi, yöre insanı veya yerel toplum tarafından kendi içinde uygulanan “sosyal” ayrımcalıktır. Üçüncüsü, Türkiye’nin Güneydoğu bölgeleri dışındaki bölgelerinde bu bölgeye veya bölgeden gelenlere karşı uygulanan “etnik” ayrımcalıktır.

“Resmi kurumlardaki memurlar tarafından yeterince dikkate alınmıyoruz. Bunun dışında herhangi bir dışlanmışlık hissetmiyoruz. Bir de hukuk çok yavaş işlediğinden kendimizi dışlanmış hissediyoruz.”

“Köylerde evlerimiz yakıldı. Bir evin bedeli kadar tazminat ödemedi devlet. Verilen para ile hiçbir şey yapılmadı.”

“Güvenlik nedeniyle kamulaştırılan mülkümüze ve yıkılan evlerimize tazminat olarak değerinin altında miktar veriliyor.”

“Ana dilini bilmeyen bir çocuk resmi eğitim dili Türkçe olan okulda zorlanıyor. Ailesinden de tutarlı bir yardım alamıyor. Türkçeyi iyi konuşamıyor, iyi yazamıyor. Matematik zekâsı yüksek olsa bile Türkçe ve sosyal bilimler derslerinde zorlanıyor. Bu durum başlı başına bir ayrımcılık içermektedir. Resmen böyle bir niyet ve uygulama olmasa bile kendiliğinden bu öğrenciler başarısız öğrenci durumuna düşüyorlar. Ana dilde eğitim bundan dolayı bizim en önemli talebimiz. Devletin geçmişteki hatalarını silmesi için gerekli gördüğümüz bir pozitif ayrımcılık adımı.”

Odak grup toplantılarında not edilen söylemlerde öne çıkan ikinci tür ayrımcılık, yöre insanının hemşehrisine uyguladığı “sosyal” ayrımcılık olarak belirmektedir. Sosyal ayrımcılığın Diyarbakır’daki varlığı ve aldığı şekiller, toplantılara katılan 6 katılımcı grubundan 4 tanesi tarafından ifade edilmiştir. edildi. Bu gruplar; İlkokul velileri, ADEM ve İŞKUR kursiyerleri ve lise öğretmenleridir. Eldeki örneklerden yola çıkarak ve nicel anket verilerine de uygun bir şekilde, bu tür dışlama tavırlarının özellikle kadın-erkek eşitsizliği

konusunda ve yörede azınlıkta olan siyasi ideoloji taraftarlarına karşı gerçekleştiğini düşünebiliriz.

“Toplumda çarşaf giyenler bazı aşağılamalara maruz kalmakta ve buradaki siyasi düşünceye ait olmayanlar dışlanmaktadır.”

“Trafikte bayan olduğum için ayrımcılığa uğradığımı düşünüyorum.”

“Buraya eşimin tayini dolayısıyla Ankara’dan geldim ve ilk defa burada, düzgün Türkçe konuştuğum için bana, “Sen Türk müsün, Kürt müsün?” diye sordular. Batıda yapılmayan ayrımcılığı bir tek burada gördüm.”

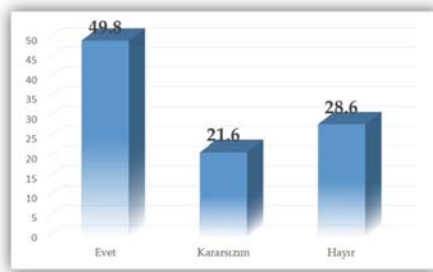
Odak grup toplantılarına katılan 6 kategoriden oluşanlar tarafından dillendirilen sonuncu ayrımcılık türü, Batılı vatandaşlar ve medya tarafından Güneydoğulu ve özellikle Diyarbakırlıları hedeflediği düşünülen “etnik” ayrımcılıktır.

“Batı’ya aile ziyaretine gittik. Bize orada sordular: “Siz Türk müsünüz?” diye. Konuşma şeklimiz onlara garip geldi. Batı’da bize farklı baktılar. Burun kıvrıldılar. Öcüyümüz gibi davrandılar. Batı’yı beğenmedik.”

3.7.5. Geri Dönmeye İlişkin Tutumlar ve Başka Bir İle Göç Etme Düşünceleri

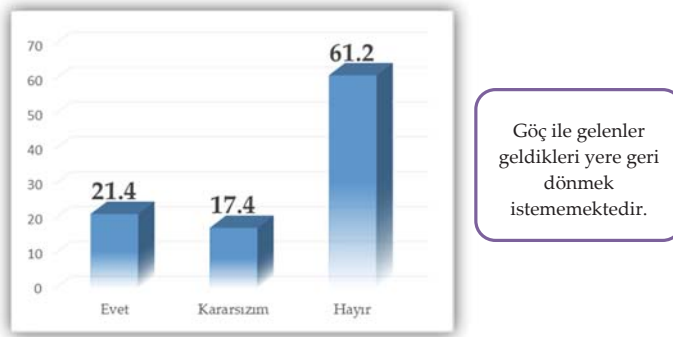
3.7.5.1. Geri Dönmeye İlişkin Tutumlar

Grafik 56: Diyarbakır’a Göç Etme İsteyenlere Tavsiyeler

Katılımcıların yarısına yakını Göç'ü tavsiye etmektedir.

Grafik 57: (Göçle Geldiyse) Önceki Yere Geri Dönme Düşüncesi

Katılımcıların yarısı Diyarbakır'a yerleşilmesini tavsiye ederken, kendisinin Diyarbakır'a dönmeden önce yaşadığı yere dönmeyeceğini ifade edenler yüzde 61 oranındadır. Bu arada, her iki tabloda da yüzde 20 civarında beliren kararsız yanıt kategorisine de dikkat etmek gerekmektedir. Katılımcılar bölgenin içinde bulunduğu çatışma ortamı ve siyasi istikrarsızlığın yarattığı rahatsızlığı bu şekilde dışa vurmaktadırlar.

Geriye dönüş göçü gerçekleştirerek Diyarbakır'a yerleşmeden önce yaşanan yere geri dönmek isteyen katılımcılar (yani yüzde 21 oranında "Evet" cevabını vermiş olanlar) tabloda sunulan verilerde geri dönüş nedenlerini sıralamışlardır. Anket soru listesinde verilen değişik olasılıklardan en çok seçilenler ekonomik içerikli nedenler olarak belirtilmiştir. Diyarbakır'daki hayat pahalılığı ve işsizlik (yani bir başka ifadeyle Diyarbakır'da yaşanan yoksulluk) nedeniyle geri dönmek isteyenler yüzde 40 oranını bulmuştur. Sosyal uyum eksikliği, yani kent yaşamına alışamama ve daha rahat yaşama isteği nedeniyle geri dönmek isteyenlerin oranı yüzde 27'dir. En son, Diyarbakır'da yabancılaşma ve sınırsız hasreti yüzünden geri dönme arzusu, yani psikolojik boyutlu bir geri dönüş güdüsü, geri dönme isteğini ifade etmiş katılımcıların yüzde 19'unu oluşturmaktadır.

Tablo 28: Göçle Geri Dönme İsteği Nedenleri

	Yüzde
Kent Hayatının Pahahlığı	23.6
Kent yaşamına alışamama	14.6
İşsizlik	15.9
Memleket özlemi	15.4
Dışlanmaktan kurtulmak	3.7
Daha rahat yaşama isteği	13.0
Diğer	13.8

Tablo 29: Göçle Geri Dönme İstememe Nedenleri

	Evet
Geçim sıkıntısı-işsizlik çekme endişesi	48.7
Eğitim olanaklarının olmaması	34.5
Kan davası	11.3
Sağlık hizmetlerine erişememe endişesi	18.1
Can güvenliği sorunu yaşama endişesi	27.6
Diğer	21.8

(*Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

Diyarbakır'a yerleşmeden önce yaşanan yere geri dönmek istemeyen katılımcılar (yani %61 oranında "Hayır" cevabını vermiş olanlar), tabloda sunulan verilerde kendilerini Diyarbakır'a bağlayan ya da geldikleri yere geri dönmelerini engelleyen nedenleri sıralamışlardır. Anket soru listesinde verilen değişik olasılıklardan en çok seçilenler kentsel hizmetlere dair seçenekler olarak belirmiştir. Diyarbakır'dan ayrılmak istemeyenlerin yarısından fazlası (%53), burada sahip oldukları eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilmek amacıyla göç etmek istememektedir. Benzer bir orandaki katılımcı grubu (%49); daha önce yaşanan yerde (köy veya ilçede) Diyarbakır'dakine benzer istihdam olanaklarının olmadığını düşündüğünden geri dönmeyi red etmektedir. Diyarbakır'da yaşamaya devam etmeye karar vermiş katılımcılardan; kan davaları dâhil, can güvenliği açısından geldikleri yere geri dönmeyi düşünmeyenlerin oranı ise yüzde 30 oranındadır.

Tablo 30: Geri Dönüş Göçü ve Yeniden Göç Olgusu Hakkındaki Sorulara Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli

Katılımcı Kategorileri	Geri dönüş göçü	Yeniden göç
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Yaşlılar geri dönmek ister. Ancak gençlerin köye yerleşmeleri mümkün değil. * Köyde; ekonomik, sağlık, eğitim ve güvenlik alanında yetersizlikler var. 	<ul style="list-style-type: none"> * Hayır ama yaşanan olaylar göçe zorlayabilir. Fakat Batı'ya gitmek isteyen az (dışlanmaktan korkuyorlar). * Yurt dışına göç etmeyi isteyenlerin sayısı olaylardan beri yeniden artmaya başladı.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Geri dönerdim ama orada işsizlik ve fakirlik hâlâ var. * Göç eden ailemiz. Biz burada büyüdük. Buradan ayrılmayız. * Orayı özleyorum ama artık dönemem. Yaşlıyım; çocuklar, torunlar burada. 	<ul style="list-style-type: none"> * Hayır. Çatışmalar olmasa, Diyarbakır en huzurlu yer. * Ancak zorda kalırsa köye geri dönülür. * Parası olan İstanbul'a gider.
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Gençler şehir hayatına alışık, köye dönemez. Tarım konusunda bilgi ve becerileri yok. Emekli olduklarında olabilir. * Yaşlılar geldikleri köyün doğal güzelliklerini, temiz havasını ve bağ-bahçe işlerini özleyiyor. İmkân olsa dönecekler. 	<ul style="list-style-type: none"> * İnsanlar ikinci bir göç yaşamak istemiyor. * Batı'ya göç edilmez, çünkü orada dışlanma ve ayrımcılık var. Batı'daki Kürtler Diyarbakır'a yerleşmek istiyor. * Şiddet olayları devam ederse köye dönüşler olabilir.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Sosyal yaşam, eğitim, iş ve kolay ulaşım imkânları sağlanırsa köye dönülebilir veya ilçede oturulabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> * Hayır, göç etmek istemiyoruz. Turist olarak gezebiliriz.
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Emekli olduktan sonra dönenler olabilir. Şartlar iyileşirse köyümüze, ilçemize dönebiliriz. Ancak şehre alıştık çoğumuzun köye dönebileceği meçhul. 	<ul style="list-style-type: none"> * Zorunluluk durumunda gidebiliriz ama buraya alıştık, burada kalmak isteriz.
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Artık tazminat alarak köye geri dönmek mümkün ama vaat edilen destek kolay verilmiyor. Gençler zaten dönmek istemiyor. * Bazı durumlarda, köyler kent merkezinden daha güvenli ve huzurlu bir durumda. Son yıllarda toplumsal hizmetlerin sayısı ve niteliği de arttı kırsal kesimde. 	<ul style="list-style-type: none"> * Diyarbakır'da kalma fikri öne çıkmaktadır. Ama geçmişte bir köşe kapmaca oyunu yaşandı. Köklü Diyarbakırlı aileler burayı terk ettiler. Onların yerini burayı kentli bir kimlikle sahiplenemeyen yeni göçmüş Diyarbakırlılar ve burada doğan, köy göçmeni ailelerin çocukları aldı.

Geri dönüş göçü

Odak grup toplantılarında olası bir geri dönüş göçü hakkında sorular sorulmuş olup bu konuda alınan cevaplar aynı konudaki nicel anket sorularının yanıtlarını hem onaylayıcı hem de derinleyici niteliktedir.

Dikkati ilk çeken bulgu, 6 katılımcı kategorisinden 5'inin hazır bulunduğu toplantılarda dile getirilenlere dayanılarak şu tespitite bulunulabilir: Yaşlılar köylerinin özlemini çekmektedir. Geri dönmeyi arzulamalarına rağmen bu daha çok hayalden öteye geçememektedir. Yaşlı kişiler özellikle kentte kalacak olan çocuk ve torunlarından ve köyde aynı seviyede bulamayacakları sağlık hizmetlerinden uzaklaşmak istememektedirler. Gençler ise, köye iktisadi ve sosyal uyum sağlayamayacaklarını ileri sürüyorlar ve olasılığı reddetmektedirler.

“Orayı özliyorum ama artık dönmem. Eski yerimde huzur olsa da artık bu şehri bırakamam.”

“Şehir hayatına alıştığım için köy hayatına dönemem. Tarım konusunda bilgi ve becerim yok. Şartlar oluşursa, emekli olduğumda belki dönerim. Kentlerdeki olanaklara benzer olanaklar orada da sağlanırsa, olur.”

“Eski yerimize göç etmek isterdik ancak çocuklarımız uyum sorunu yaşayabilir. İlk alışkanlıklarımızı devam ettirmek isterdik.”

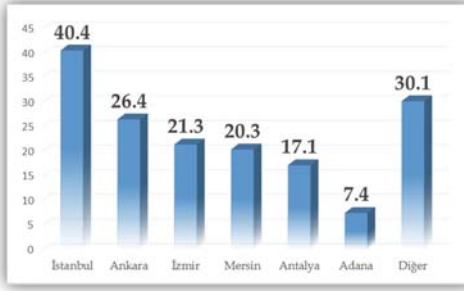
“Göç eden ailemizdi. Biz burada doğduk, kentte büyüdük. Buralıyız.” Göç etmeyiz.

Katılımcı kategorilerinde 5 tanesi köye geri dönmelerin gerçekleşebilmesi için ortadan kaldırılması gereken yapısal engellerden bahsetmiştir. Sözü edilen engeller; 1990'larda zorla göç ettirilmişlerin alacağı tazminat konusu, kırsal kesimde sunulan (veya sunulamayan) sosyal, eğitim ve sağlık hizmetleri, köylerdeki istihdam olanaklarıdır. Odak grup katılımcıları büyük bir çoğunlukla, söz konusu yapısal sorunlar aşılmadıkça köylere kayda değer bir geri dönüş hareketi yaşanamayacağını ifade etmişlerdir.

“Artık tazminat alarak köylere geri dönmek mümkün. Ama gençler pek geri dönmek istemiyorlar. Tek tük örnekler dışında geri dönen yok. Her şeye rağmen dönenler vaat edilen desteği alamıyorlar.”

3.7.5.2. Başka Bir İle Göç Etme Düşünceleri

Grafik 58: Göç Edilmek İstenen İller

Göç büyükşehirlere yapılmak istenmektedir.

(* Birden çok seçenек tercih edilmiştir)

Diyarbakır'dan başka bir yere göç etmek isteyenlerin yüzde 40'ı İstanbul'a yerleşmeyi düşünürken neredeyse bir o kadarı da (%38) Ege ve Batı Akdeniz'in başkentleri olan İzmir ve Antalya gibi büyük güneybatı sahil şehirlerine göç etmeyi istemektedir. Güneydoğu'ya Gaziantep dışındaki en yakın sanayi havzası olan Adana-Mersin bölgesi yüzde 28'lik bir tercih oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Ankara ise, yüzde 26'lık bir tercih bildiriyle, göç hedefleri sırasında dördüncü olarak yerini almaktadır.

Odak grup toplantılarının tutanaklarının yeniden göç olgusuna dair içerik çözümlemesine göre, Diyarbakır'dan başka bir yere göç etmek isteyen insan sayısının oldukça az olduğu düşünülebilir. Toplantılarda söz alan tüm katılımcı grupları, mutabık olarak, yeniden göç sürecinin ancak Diyarbakır'daki güvenlik ve ekonomik şartların çok kötüye gitmesi durumunda söz konusu olabileceğini, kentte böyle bir gündemin halen söz konusu olmadığını ifade etmişlerdir.

Bu konu gündeme gelecek olsa bile göç hedefinde batıdaki büyük kentlerden önce Diyarbakır'ın ilçelerinin veya bölgedeki diğer illerin daha ön sıralarda olabileceği belirtilmiştir. Katılımcı kategorilerinin beş tanesi tarafından şu anda Türkiye'nin batısından Diyarbakır'a doğru bir Kürt göçünün yaşandığı ifade edilmiştir. Batı bölgelerinde ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşünen, kendilerine karşı şiddet eylemlerinin düzenlenmesinden endişe eden bazı Güneydoğu kökenlilerin Diyarbakır'a yerleştikleri bu şekilde aktarılmıştır.

“Şehrimizden ayrılmak veya başka yere gitmek istemiyoruz ama yaşanan olaylar neticesinde yeniden göçe zorlanırsak gideriz. Fakat Doğu-Batı arasında bir toplum kargaşası var. Batı’ya gidersek dışlanırsak.”

“Çatışmalar olmasa bu şehir dünyada en huzurlu yerdir. Yaşanan çatışmaların devam etmemesi durumunda köyümüze tekrar geri dönebiliriz.”

“Yeniden göç etmek zorunda kalırsak Batı’ya göç etmeyiz.Çünkü Batı’da Doğuluların çoğu kez dışlandığını ve ayrımcılığa tabii tuttuklarını biliyoruz.”

“Çatışma/terör ortamı devam ederse herkes gitmek isteyecektir. Fakat gidecek yer yok ki! Batıdaki Kürtler bile artık Diyarbakır’a geri yerleşmeye başladılar!”

“Geçmişte garip bir köşe kapmaca oyunu yaşandı. Köklü Diyarbakırlı aileler burayı terk ettiler. Olanakları vardı. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Mersin’e gittiler. Onların yerini burayı kentli bir kimlikle sahiplenemeyen yeni göçmüş Diyarbakırlular ve burada doğan, köy göçmeni ailelerin çocukları aldı. Diyarbakır’ın zenginleri hem burayı terk ettiler hem de buraya hiçbir yatırım yapmadılar. Buraya yerleşenler hiçbir yere geri dönmeyecek. Fakat Sur olayları uzarsa başka mahallelere sığırsa veya 6-8 Ekim olayları gibi olaylar tekrarlanırsa, bir grup insan Diyarbakır’ı da bırakıp Batı’ya göçecektir. Örneğin savaştan kaçan Suriyeliler deneyimli, burada da can güvenliğimiz yok diye gidiyorlar. Bu ülkenin vatandaşları da aynı şekilde yollara düşebilir.”

3.8. Kamusal Hizmetlere Erişim ve Memnuniyet Durumu

Tablo 31: Yurttaş Memnuniyeti ve Yaşanan Sorunlar Konularında Elde Edilen Söylem Eşkali

Katılımcı Kategorileri	Devletin sunduğu hizmetlerden memnun musunuz?	Belediyenin sunduğu hizmetlerden memnun musunuz?
I. GRUP	<p>* Devlet (-): Vatandaşa karşı ilgisizlik. Devlet bu sorunları çözmede yeterince duyarlı ve istekli değil:</p> <ul style="list-style-type: none">- Devlet hastaneleri yetersiz. Doktorlarla iletişim kötü.- Şehirler arası ulaşım yetersiz. Hızlı tren ve otoyol yok. Plansızlık: Alt yapı sorunu çözülmeden üst yapı girişimi olmaz. Bölge istekleri ve imkânları değerlendirilmeden (istihdam, şirket, teknik elemen) yatırım yapıyor.- Sosyal yardımlaşmada sorun var. İŞKUR ve Kaymakamlıklar yardımdan ziyade vatandaşa kendini ayakta tutacak anlayış sağlamalı; balık vermemeli, balık avlamasını öğretmeliler.- Adalet ve hukuk hizmetleri tatmin edici değil. Muhatap bulunamıyor. Mahkemeler ağır işliyor.	<p>* Belediye (-):</p> <ul style="list-style-type: none">- Bazı mahalleler gecekondü görünümünde; altyapı, yeşil alanların ve parklar eksiklikleri var.- Şehir içi ulaşım, su ve emlak hizmetleri yetersiz. <p>* Belediye (+): Çöp toplama iyi.</p>
II. GRUP	<p>* Devlet (-): Memurlar insanlarla ilgilenmiyorlar, bize değersizlik duygusu veriyorlar.</p> <ul style="list-style-type: none">- Sağlık konusunda sorunlar var. Ambulans sıkıntı çekiyoruz. Sadece bir tane çocuk hastanesi var.	<p>* Belediye (-): Çevre kirliliği. Park ve yeşil alanlar yetersiz. Yolların yetersiz ve çamurlu olması.</p> <ul style="list-style-type: none">- Gençler için tesis ve spor sahaları/salonları yok. Sosyal yardım yetersiz.- Şehir içi ulaşım düzensiz. <p>* Belediye (+): 65 yaş üstü için bedava hizmet. Kent merkezi temiz, protestolar kirliliyor.</p>
III. GRUP	<p>* Devlet (+): Aile Destek Merkezleri'nden memnunuz. Sağlık hizmetleri şu an eskiye oranla daha iyi.</p> <p>* İŞKUR'da sorun var. Torpilsiz size sıra gelmiyor.</p>	<p>* Belediye (-): Devletin aktardığı kaynaklar halka hizmet için harcanmıyor. Temizlikte eksiklikler var. Yeşil alanlar yetersiz. Kent içi ulaşım sorunlu. Raylı sistem gerek.</p> <p>* Belediye (+): Hizmetler iyileşti ama devletten yeterince destek alamıyor. Çöp konteynırları yerleştirildi. Yardıma muhtaçlarla ilgileniliyor. Çocuklara spor kompleksleri açıldı.</p>

Katılımcı Kategorileri	Devletin sunduğu hizmetlerden memnun musunuz?	Belediyenin sunduğu hizmetlerden memnun musunuz?
IV. GRUP	* Devlet (-): Sağlık hizmetleri ve Adalet dışında devletten memnunuz. DSİ, İŞKUR ve TEDAŞ'ta çalışan memurların vatandaşla iletişim sorunları var. Etkin, sorun çözücü değiller. Belediye bütçesinin hizmetler için yetmediğini düşünüyoruz.	* Belediye (+): Park ve bahçe alanında başarılı. * Belediye (-): İşleyiş ağır ve bürokratik. - Şehir içi ulaşım sistemi yetersiz. - Yol, kaldırım çalışmaları sokak ve çevre temizliği kötü. - Sosyal yardımlar yetersiz.
V. GRUP	* Devlet (-): Bazı devlet kurumlarında hizmet alma zorluğu bir sorun. Bölgeye ekonomi, sağlık ve eğitim alanlarında pozitif ayrımcılık yapılmıyor. Devlet yönetiminde merkezîyetçilik sorun. Hizmet tasarımları yeterince yerel ihtiyaçlara göre yapılmıyor. Eğitimde kötüleşme var. Öğretmenlerin kalitesi düşüyor. Eğitim iktidara göre şekilleniyor. Okul yöneticileri konunun uzmanı değil.	* Belediye (+): Yol inşaatları, sokak ve kaldırım düzenlemeleri. * Belediye (-): Erişimsizlik önemli bir sorun. Vatandaşın sorunu çözümsüz kalıyor. Sorunlar: Planlı imar, temizlik ve geri dönüşüm, şehir suyu, kafe ve lokantaların denetimsizliği. Toplu taşıma.
VI. GRUP	* Devlet (+): Sağlık hizmetleri, sosyal hizmet, rehabilitasyon, sosyal yardım, meslek eğitimi konusunda iyileşmeler var. * Devlet (-): Devlet herkese eşit davranmalı. Etkin bir hukuk devleti yok. Adalet kurumu çok ağır ve (zengin ve güçlüden yana) taraflı. Eğitim oldukça sorunlu bir alan. Öğretmen atamaları yetersiz ve gerekli nitelikte değil. Okul binaları daha yeni hale getirilebilir. Sürdürülebilir kalkınma için kaynak sağlanmıyor. İŞKUR işlevsel değil. * Belediye (-): Seçim zamanı hizmet var, sonra yok. Devlele ve STK'larla eşgüdüm yol. Çevre düzenlemesi ve temizliği sorunlu, kaldırım üstü kahvelerin denetimi yok. Engellilere ilgi yok.	* Belediye (+): Kanalizasyon ve su tedariki.

Tablo 32: Devletin/Belediyenin Sunduğu Hizmetlerden Memnuniyet

	Devlet	Belediye
Olumlu	1- Sosyal hizmet ve yardım, meslek eğitimi ve sağlık hizmetlerinde iyileşme var (ama yetersiz). 2/6 (ADK, STK)	1- Kent temizliği. 3/6 (VEL, SHY, ADK) 2- Sosyal hizmet ve yardımlar (yaşlılar için) 2/6 (SHY, ADK) 2- Altyapı (kanalizasyon, yol, kaldırım, su tedariki). 2/6 (ÖĞR, STK)
Olumsuz	1- Sorunlara merkezietçi yaklaşım, yatırımlarda eşgüdüm sorunu. 5/6 2- İŞKUR, DSİ, TEDAŞ gibi kurumlar hizmet kalitesi yönünden irdelenmeli 4/6 (VEL, ADK, İŞK, STK) 2- Adalet ve Emniyet ile ilgili sorunlar yaşanabiliyor; 4/6 (VEL, ADK, İŞK, STK) 3- Sağlık hizmetleri yetersiz (çocuk hastanesi, ambulans), doktorlarla iletişim zor . 3/6 (VEL, SHY, İŞK)	1- Alt yapı (yol, kaldırım, su tedariki), çevre düzenlemesi ve temizliği yok, yeşil alan az, kaldırım üstü kafelerin denetimsizliği. 6/6 2- Toplu taşıma, raylı sistem olmayışı. 5/6 2- Belediye iyi yönetilmiyor, çok bürokratik. Belediyeye erişim zor. Devletle eşgüdüm yok, kaynaklar iyi harcanmıyor. 5/6 3- Sosyal hizmet birimleri ve etkinlikleri yetersiz (gençler için mekân ve engelliler için hizmet). 3/6 (SHY, İŞK, STK)

3.8.1. Kamu Hizmetlerine Erişim ve Memnuniyet Durumu

Kamu hizmetlerine erişim ve hizmetlerin kalitesinden memnuniyet noktasında odak grup görüşmesine katılanların genel olarak memnun oldukları gözlenmiştir. Özellikle son dönemlerde hizmet alanların niteliklerine göre verilen hizmetlerde iyileşmelerden memnuniyetin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda özellikle ADEM ve İş-Kur hizmet alıcılarının kurum çalışanlarından ve hizmetlerinden memnun oldukları ifade edilmiştir. İş-Kur'un son dönemlerde uygulamaya koyduğu "meslek danışmanlığı" uygulamasının çok beğenildiği eski sisteme göre daha verimli olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

ADEM kursiyerleriyle yapılan görüşmelerde ise bu tip merkezlerin, hem bir meslek öğrenme noktasında kendileri için önemli olduğu hem de bir sosyalleşme mekanı olarak işlev gördüğu belirtilmiştir. Bu tür merkezlerin; kreşlerde oyun alanı vb. yerlerin bulunması, aileye ilişkin seminerlerin verilmesi, yöneticilerin kendilerine sıcak, samimi davranması ve herhangi bir ayırımı tabii tutulmamalarından dolayı beğenildiği tespit edilmiştir.

Sağlık ve eğitim hizmetleri konusunda eleştiriler olmakla beraber sağlık sisteminin genelde beğenildiği görülmektedir. Sağlık sistemiyle ilişkili

eleştiriler genelde dil ile iletişimle ilgili olmakla birlikte son dönemlerde Kürtçe ve Zazaca bilen personellerin (doktor, hemşire, tıbbi sekreter) görevlendirilmesiyle kısmen iyileştiği belirtilmiştir.

Kamu hizmetlerinin en fazla eleştirildiği alanın eğitim hizmetleri alanı olduğu görülmüştür. Buradaki eleştirilerin bir kısmı ülkenin genel eğitim politikalarına ilişkinken bir kısmı da yerel eğitim hizmetlerine yöneliktir. Genel eğitim politikalarına ilişkin olanların; eğitim sisteminin ve liseye, üniversiteye geçiş sistemlerinin sık sık değişmesine yönelik eleştiriler olduğu söylenebilir. Yerel eğitim hizmetlerine yönelik eleştiriler ise özellikle Bağlar ve Sur ilçelerinin okullarının fiziki koşullarının yetersiz olması, sınıfların kalabalık olması, okul çevrelerinde esrar, uyuşturucu hap vb. madde satıcılarının bulunması ve güvenlik ile ilgili konulardır.

Eğitim hususunda getirilen eleştirilerin bir diğeri ise son dönemlerde gelen öğretmenlerin nitelik olarak yetersiz olduğuyla ilgilidir. Öğretmen konusundaki diğer eleştiriler ise; bölge dışından gelen öğretmenlerin bir an önce ilden gitme isteğinde olması, bölge içinden atanan öğretmenlerin önemli bir kısmının ideolojik yaklaşımla hareket etmesi, yer yer boykot vb. olaylara destek verme, bu tür olaylara öğrencileri teşvik etme vb. gibi tutumlara yöneliktir ve her iki tür öğretmenlik anlayışının ilin eğitim kalitesini düşürdüğü belirtilmektedir.

Kamu hizmetlerinin eleştirilmesi noktasındaki diğer bir husus ise işsizliktir. Kamunun eğitimle birlikte en çok eleştirildiği konuların başında ekonomik konular gelmektedir. İş olanaklarının iyileştirilmesi, bunun için de şehirdeki huzurun sağlanması ve güvenliğin sağlanmasının gerekliliği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. İş konusunda özellikle tüm katılımcılar iş imkânlarının yetersizliğini belirtmektedirler. Bunun yanında az olan iş imkânlarında, yeterliliği olan kişiler yerine “torpil” ve “akraba kayırmacılığı” ile ehliyetsiz ve vasıfsız kişilerin istihdam edildiği belirtilmiştir.

Hem kamu hizmetlerinden ve yerel hizmetlerden memnuniyet ve eleştiri noktasında hem de çözüm sürecine ilişkin değerlendirilmelerin yapıldığı konularda, odak grup çalışmalarında dikkati çeken diğer bir husus ise; katılımcıların kamu hizmetlerini, kamu personelini, devlet ve hükümet yetkili ve hizmetlerini eleştirirken rahat tavır ve tutum içinde olmalarına karşın; belediye, belediye yöneticileri, belediye hizmetleri bahis olduğunda derin bir sessizlik ve fikir beyan etmede isteksiz olmalarıdır. Böyle bir tavır alışı bahsi geçen yerel kurumlara ve siyasi anlayışa “sempati duyma” ve bu kurum ve

yapılardan “korkma” duygusunun ağır bastığı söylenebilir. Nitekim odak grup görüşmeleri sonrasında birebir görüşmelerde katılımcıların hem bu durumu belirtmeleri hem de daha rahat bir tavır sergilemeleri “korkma” duygusunun ağır bastığını göstermektedir.

3.8.2. Yerel Yönetimlere Erişim ve Memnuniyet Durumu

Yerel yönetimler demokratik toplumların en önemli unsurlarıdır. Hizmetlerin yerinden yürütülmesini sağlayan kuruluşlardır. Birçok hizmet, özellikle halkın denetimi ve tercihi sonucu söz sahibi olan belediyeler tarafından yürütülmektedir. Yerel yönetimlerin güçlenmesi için 2004 yılında 5216 sayılı büyükşehir belediyesi kanunu çıkarılmış ve halen 30 ilde büyükşehir belediyesi statüsünde hizmet verilmektedir. İlin tüm sınırları belediyelere katılmış, il özel idareleri ile köy muhtarlıkları kaldırılmış, köyler mahalleye dönüşmüş ve köylere büyükşehir belediyeleri tarafından hizmetler verilmiştir.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ilk büyükşehirlerdendir. Gelişmiş devletler yerel yönetimlere çok yetki ve sorumluluk vererek yerel sorunları yerelde çözmeye çalışmaktadır. Diyarbakır’da dört merkez ilçe bulunmaktadır. Özellikle çözüm süreci sonrası bölgede yaşanan olaylar ve terör olaylarından sonra ilin Sur ilçesi büyük zarar görmüş, bölgeye konuşlanan teröristlerden şehir temizlenmiş ve diğer merkez ilçelere de sıçrayan olaylar sonucunda şehir ciddi bir sarsıntı geçirmiştir.

Bölgede iki tür yatırım vardır. Devletin hizmet, faaliyet ve yatırımları bölgeyi kuşatır biçimde valilik ve kamu kurumları üzerinden yürürken, belediyeler kendi çapında farklı bir hizmet politikası gütmektedir. Yani devlet ve belediyeler eşgüdüm hâlinde çalışmamaktadır. Bu durum her iki alanın da hizmet sunumlarını zorlaştırmaktadır.

Yapılan araştırmanın derinliği açısından halkın kanaatleri ve görüşleri çok önem arz etmektedir. Ciddi bir kesimi kapsadığını düşündüğümüz odak grupların, belediye hizmetleri hakkındaki düşünceleri üzerinden belediye hizmetleri hakkında halkın görüşlerini ortaya çıkarmak üzere kendilerine, “Belediye hizmetleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve gruplar arasında tartışılan soru hakkındaki yorumlar çıplak hâliyle aşağıya çıkarılmıştır. Aşağıdaki görüşlerin bir kısmı grupların ortak görüşleri, bir kısmı bazı grupların görüşleri ve bazıları da şahısların bireysel görüşleridir.

- *Belediyecilik siyasi çekişme alanıdır. Devlet, belediyeye yeterince kaynak sağlamıyor. Belediye-devlet arasında siyasi çekişme var ve hizmetler karşılıklı engelleniyor. Belediye*

siyasetle ilgilenip asli görevini yapmıyor. Belediye yeterince sosyal tesis açamıyor, ayrıca belediyenin hizmet sunumunda tarafsızlık söz konusu değil.

- Genel anlamda belediyeden memnunuz. Yerel yönetimlere devlet kurumlarından daha çok güveniniz. Ama Diyarbakır'da yaşadığımız yerin gecekondu şeklinde olması, ciddi altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmemesi ve yeşil alanlarının yeterli olmaması bizi rahatsız ediyor.

- Çöp toplama hizmetleri iyi ancak şehir içi ulaşım, su ve emlak hizmetlerinde yeterli hizmet vermemektedir. Belediye ihalelerinde yolsuzluklar olduğu söyleniyor.

- Çevre kirliliği, park ve yeşil alanların yetersiz olması. Ulaşımın yetersizliği (şehir içi araçlarının düzensiz çalışması, uygun saatlerde çalışmaması). Yolların yetersiz olması ve çamurlu olması. Belediyeden pek yardım görmedik.

- Belediye devlete kızıyor, otobüsleri çalıştırmıyor, bir yerden bir yere gidemiyoruz. 65 yaş üzerindeki için bedava hizmet var. Bu manada iyidir. Ama çatışmalar olduğu zaman temizlik yapılmıyor daha doğrusu yapılamıyor genelde temiz ama protesto olduğu zaman temizlik yapılmıyor.

- Gençler için hiç zaman geçirecek yer ve spor aletleri yok.

- Belediye hizmet açısından yeterli değil. Şehrin fiziki görünümünü olaylardan dolayı çok kötü. Her gösteri anında toplu taşıma tamamıyla duruyor (kontakt kapama). Çöpçüler, bırakın çöpleri toplamayı topladıklarını sokaklara saçıyorlar. Valilik güvenlik nedeniyle çöp konteynurlarını kaldırttı sokaklardan, belediye ise her fırsatta çöpleri yerlere saçıyor. Şimdi kış ama havalar ısındığında hijyen sorunları olacak.

- Yeşil alanların eksikliği giderilmeli.

- Belediyeden memnunuz. Urfa'ya göre daha iyi çalışıyor. Yardıma muhtaçlarla ilgileniyor. Açtığı kurumlar oldukça fazla. Çocuklar için spor kompleksleri, mesela. Devletin belediyelere desteğinin artması gerekir.

- Belediye'den memnun değiliz. Sokak çöp dolu, temizlik yeterli değil.

- Belediyenin çalışmaları çok yetersiz. Şehir merkezinde gelişmiş ulaşım sistemi yok. Diğer şehirlere göre Diyarbakır oldukça geride. Park ve bahçe alanında başarılı ama kaldırım çalışmaları kötü. Çöp ve temizlik sorunu var. Belediyenin sosyal yardımları yetersiz.

- Diyarbakır'da Belediye hizmetlerinde bazı aksaklıklar var. Belediyede çalışan temizlik işçilerinin müteahhitte bağlı olması nedeniyle az sayıda işçilerle temizlik işlerini

yürütmeye çalışmaları temizlik aşamasında aksaklıklar meydana getirmektedir. Bürokrasinin çok fazla olmasından dolayı yeterince hizmet edilememektedir. Yapılan hizmetlerin çok geç yapılması.

- Devletin belediyeye verdiği az bütçeden dolayı belediye hizmetlerini tam olarak yerine getirememekte. Belediyelerde çöp konteynırların olmaması nedeniyle (Güvenlik açısından sakıncalı olduğundan valilikçe kaldırıldılar) çöplerin yere atılmasının beraberinde çevre kirliliğini getirmesi.

- Toplu ulaşım, temizlik ve geri dönüşüm, şehir suyu ve alt yapı çalışmaları belediye tarafından gerçekleştirilmeli. Diyarbakır bu konularda yetersiz. Alt yapıda ilerlemeler (yol inşaatları, sokak ve kaldırım düzenlemeleri) var ama hâlâ imar sorunu önümüzde durmakta. Kaldırımlar işgal altında (kafeler, seyyar satıcılar, yanlış yere park edenler). Belediyede denetim yok. Kime başvurulacağı meçhul. Başvurulanlar yardım etmek istese de risk almaktan çekiniyor. Sonuçta vatandaşın sorunu çözümsüz kalıyor. Belediye yetkililerine kolaylıkla ulaşılamaması önemli bir sorun.

- Belediyenin iyi çalışmasıyla kanalizasyon ve su kesintileri azalmıştır.

- Kentte birçoğu belediyeden şikâyetçi. Belediye seçim zamanı daha fazla hizmet veriyor bunun dışında iyi çalışmıyorlar. Ne vaatlerle ve bizim oylarımızla geldiler ama diğer büyükşehirlerden daha kötü yönetiliyor Diyarbakır. İlk akla gelenler: Çevre düzenlemesi yok, çevre temizliği yok, engellilerin sorunlarına ilgi yok. Şanlıurfa, Elazığ gibi komşu kentlerle karşılaştırmak bile yeter bunu anlamak için.

- Bugün belediye kente gerçekten ne katmaktadır? Belediye devlet kurumlarıyla eşgüdüm halinde çalışmıyor ya da çalışmak istemiyor. Olaylar olduğu zaman tüm otobüsler seferden kaldırılıyor. Çöpler toplanmıyor. Kilit taşları bizzat belediye işçileri tarafından sökülüyor. Bu tüm halkı cezalandırmaktır (Bazı katılımcılar, “Şehirde çatışmalar oluyor, belediye nasıl hizmet versin? Ayrıca yolları çatışmalar, ağır silahlar ve patlamalar bozuyor. Bununla beraber belediyenin yetkileri sınırlı ve kaynakları kısıtlı”, diye bu beyana karşı çıktılar).

- Sivil toplum kuruluşları, hem belediye hem de devlet kurumlarıyla koordine olmalı. Ortak eylemlerde bulunmalılar. Bizler STK'lar olarak gerektiğinde bu kurumları çekinmeden eleştirebilmeliyiz. STK'lar olarak ateş üzerinde yürüyoruz. Attığımız her adımda özellikle, “Devlet mekanizmaları nasıl tepki verir, başımıza ne düşer” diye düşünüyoruz.

- Kaldırımında kahvelerin olması hem yolu kapatıyor hem de çevrede oturan aileleri rahatsız ediyor. Belediye bu soruna çözüm bulmalı.

Bazı grup üyeleri, belediye hizmetlerinden memnun olmadıklarını, devletin belediyeye gönderdiği kaynakların halka sunulmayıp harcandığını belirtmişlerdir.

Bu görüşler dikkate alındığında vatandaşların çoğu, belediyeden memnun gözükmemektedir. En çok şikâyet konusu olan alanlar belediyenin yerel hizmetleri olan temizlik, ulaşım, su, kaldırımlar ve sosyal hizmetlerdir. Belediyeden memnun olan insanların sayısı ve genellemesi memnun olmayanlardan daha azdır.

Odak grup çalışmalarında vatandaşlar özellikle belediye ve bölge hakkında kanaatlerini kullanırken oldukça tedirgin davranmaktadırlar. Kamu yatırımları ve devletin faaliyetleri oldukça rahat bir şekilde eleştirilebilirken belediye, bölgesel davranışlar ve terör örgütü ile ilgili eleştiriler oldukça temkinli yapılmaktadır. Hatta belediyeye karşı yapılan eleştirilerde vatandaşlar korkak davranmakta ve eleştirmemeleri için baskı bile kurulabilmektedir.

3.9. Güncel, Toplumsal ve Siyasal Tutumlar

3.9.1. Siyasal Tercihlerde Göz Önünde Bulundurulanan Faktörler

Tablo 33: Oy Verme Tercih

	Yüzde
Partinin savunduğu siyasi ilke ve görüşlere göre	70.5
Partinin seçim kampanyası ve vaatlerine göre	14.1
Parti liderlerinin etkisine (parti liderine) göre	5.4
Adayın/adayların kişiliğine göre	2.5
Adayın/adayların etnik kimliğine göre	1.9
Diğer	5.6

Katılımcıların yüzde 70,5 gibi önemli bir oranı, partilerin ilke ve görüşleri doğrultusunda seçim tercihinde bulunduğunu açıklamaktadır. Kampanyanın göz boyayıcılığı ve seçim vaatlerinin çekiciliğine göre siyasi tercihte bulunanların oranı ise yüzde 14 oranındadır. Parti lideri ve/veya adaylarının kişisel niteliklerine önem veren katılımcılar ise yüzde 10 oranındadır.

Tabloda beliren bilgiler odak grup toplantılarında duyulan bazı söylemlerle karşılaştırıldığında ortaya biraz çelişkili bir durumun çıktığı düşünülebilir. Nicel anket katılımcılarının seçim tercihlerinde bulunurken parti liderlerine ve siyasi şahsiyetlerin niteliklerine bu kadar az önem verdiğini beyan etmeleri (%5,4) biraz şaşırtıcıdır. Zira araştırmacılar olarak, özellikle eğitim seviyesi düşük insanların üyesi olduğu odak grup katılımcı kategorilerinin toplantılarında, yol gösterici ve çözüm getirici lider veya büyük tarihi şahsiyetlerin özleildiği izlenimine sahip olunmuştur.

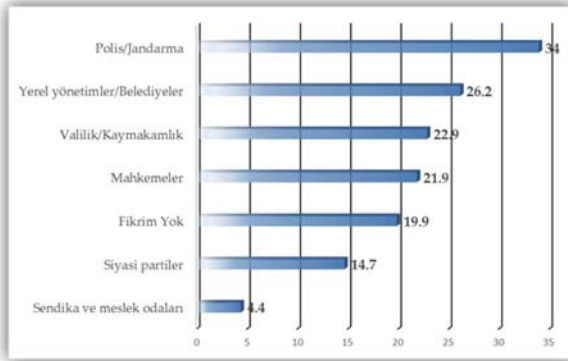
“İstendiği takdirde güven ve barış ortamı yaratılabilir. Gaffar Okkan zamanında olduğu gibi. Bize yeni bir Gaffar Okkan gerekli (2001 yılında faili meçhul bir saldırıda hayatını kaybeden ve Diyarbakır halkı tarafından sevilen, sayılan eski Diyarbakır Emniyet Müdürü)”.

“Gaffar Okkan adının bu şehirde her semtte mağazalara, dükkânlara verildiğini görebilirsiniz. Yok mu onun gibi halka saygılı ve şefkatli yaklaşan başka bir büyük adam? Devlet onu göndersin.”

“Önderlerin öne çıkması gerek. Onların örnek olması gerek. Biz kadınlar ne yapacağımızı bilmiyoruz. Biri yolu gösterebilir, destek olabilir. İlk adımı devlet büyüklerinin atması gerektiğine inanıyorum. Önce Allah var sonra devlet.”

3.9.2. Kurumlara Güven Durumu

Grafik 59: Kurumlara Güven

(* Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

Diyarbakır'da en çok güvenilen kurum, üçte birlik bir tercih oranıyla, güvenlik güçleridir. Polis ve jandarma güçlerini dörtte birlik bir oranda belediyeler izlemektedir. Beşte birlik bir oranda ise; valilik, kaymakamlıklar ve adalet kurumları üçüncü sırada bulunuyorlar. Yüzde 15'e yakın bir tercih oranıyla siyasi partiler, güvenilen kurumlar arasında dördüncü sırada bulunmaktadır.

Katılımcıların beşte birinin (%20) bu konuda fikri olmaması kararsızlık oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonucu, ilgili konuda cevap vermeye çekinme göstergesi olarak da yorumlayabiliriz. Bununla beraber, devlet kurumlarına güven değerlerinin Türkiye genelinde elde edilen benzer anket sorusu sonuçlarından daha düşük çıktıklarının da altını çizmemiz gerekir.

“Kurumlara güven” sorusu, Türkiye genelinde gerçekleştirilen kamuoyu yoklamalarında sıklıkla tekrarlanan bir konudur. Son yıllarda Türkiye’de gerçekleştirilmiş siyasal kültür eğilimlerini ele alan bazı kamuoyu yoklamalarında (Örneğin: Kadir Has Üniversitesi, Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması, 2013 Gezici Araştırma, 2015 MetroPOLL Stratejik Araştırmalar Merkezi, Temmuz 2015 Araştırması) kurumlara güven sorusuna verilen yanıtlara bakarsak; bir yandan ordu ve emniyet güçlerine duyulan güven, diğer yandan adalete duyulan güven, Diyarbakır’da “polis/jandarma” veya “mahkemeler” için elde edilen değerlerin yaklaşık iki katına (sırayla: %60 ve %50) tekabül etmektedir. Siyasi partiler ve yerel yönetimlere duyulan güvenin azlığı, Türkiye çapında gerçekleştirilen araştırmalarda da aynı şekilde ortaya çıkan bir sonuçtur.

Diyarbakır’da devlet kurumlara duyulan güvenin azlığı not edilmesi gereken en önemli bulgudur. (polis/jandarma: %34, valilik ve mahkemeler: sırayla %23 ve %22). Zira odak grup toplantılarında aynı soruya alınan nitel karakterli yanıtlar kesinlikle tabloda belirenlerden de olumsuzdur. Aşağıda bulunan tablo odak grup toplantılarında kurumlara duyulan güven sorusuna verilen yanıtları özetlemektedir.

Tablo 34: Kurumlara Güven Hakkında Verilen Yanıtların Söylem Eşkâli

Katılımcı Kategorileri	Diyarbakır'da en çok hangi kurum/kurumlara güveniyorsunuz? Neden?
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none">* Devlet kurumlarına güvenmiyoruz ve samimi bulmuyoruz.* Milli Eğitim ve öğretmenlerimize güveniyoruz.* Yerel yönetimlere güveniyoruz.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none">* Devletin sosyal hizmetlerine güveniyoruz. Üniversite hastanesine güveniliyor.* Adalet ve emniyetten memnun değiliz. Ne biz polislere ne de onlar artık bize güveniyor.
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none">* Yörenin insanları devlete güven konusunda kafa karışıklığı içinde.* Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının açmış olduğu kurumlara ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma kurumlarına güveniyoruz.* Belediyelere güveniyoruz.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none">* Türkcell, Diski ve Tarım İl Müdürlüğüne güveniyoruz.* Hastanelere güvenilmiyor.* En güvenilir kurum valilik, isteyene yardım eli uzatıyor.
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none">* Devlete güven ve saygıda zayıflama var. Bütün kurumlara daha çok güvenilmesine ihtiyaç var. Kurumlara erişimde zorluk çekiliyor.
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none">* Devlete de belediyeye de güvenmiyoruz. Üst yöneticilerle görüşmede zorluk yaşıyoruz.* En çok güvendiğimiz kurumlar; BAĞ-KUR, SGK ve Sosyal yardımlaşma kuruluşlarıdır (STK).

Yapılabilecek ilk yorum, odak grup toplantılarına katılanlar güvendiklerinden önce ve daha büyük bir oranda güvenmedikleri kurumların adlarını saymış olmalarıdır. Devlet kurumlarından bazıları valilik, emniyet, adalet ve hastaneler açık bir şekilde güvenilmeyen kurumların başında gelmektedirler. Katılımcı kategorilerinin 5 tanesi bu yönde cevap vermiştir. Bu durum, nicel anket ve odak grup toplantıları arasında aynı soruya verilen yanıtlar açısından önemli bir farklılığın olduğuna işaret etmektedir. Odak grup katılımcılarına göre, güvenlik başta olmak üzere, Diyarbakır'da devletin en önemli yerel kurumlarına güvenilmiyor. Oysaki nicel anket sonuçlarına göre; Türkiye geneline elde edilen sonuçlara göre hissedilir bir şekilde daha az oranda olsa da Diyarbakır'da en çok güvenilen kurumlar (yerel yönetimler haricinde); güvenlik kuvvetleri, valilik ve adalet gibi resmî kurumlar olarak belirmektedir.

Aşağıda, odak grup toplantılarında bu konuda sarf edilmiş birkaç söylem örneği bulunmaktadır.

Sosyal yardımlaşmada sorun var. Kaymakamlık ve valilik hizmet ve yardım anlayışlarını modernleştirmeliler. Bize balık vermesinler, balık avlamasını öğretsinler. Yerel yönetimlere daha çok güveniyoruz.”

“Kurumlar özellikle erişim hususunda güvenimiz az. Yerel halkın devlet kurumlarına karşı endemik olan güvensizliği şu günlerde zirve yaptı. Yaşadıklarımız bize çok şeyler öğretiyor. Devlete güven ve saygımızı yitiriyoruz. Devlet fikrini kendi elleriyle, toplu tüfele yok ediyorlar.”

“Diyarbakırlılar olarak artık hiçbir kuruma güvenemiyoruz. Ne devlet ne belediye ne siyasi partiler ne de adalet. Bir diğeri belediyeden randevu talep ediyor, yine gerçek veya farz edilen siyasi eğiliminden dolayı kimseyle görüşemiyor. Herkes kendisine yakın bulunduğu sivil toplum kuruluşlarına yöneliyor.”

Şimdiye kadar gerçekleştirdiğimiz nicel anket ve odak grup toplantıları sonuçlarının karşılaştırmaları, yorumlarımızda tamamlayıcı ve aydınlatıcı bir rol oynamıştır. Her iki yöntemin benzer temalarda ortaya çıkarttığı sonuçlar birbirine zıtlık niteliğinde değildi. Devlet kurumlarına güven duyulması/duyulmaması konusunda, iki araştırma yönteminin eriştiği sonuçlar arasındaki önemli farklılığı tespit edilmiştir. Ancak bu konuda da eldeki sonuçlar, farklılıkların ötesinde sosyal gerçeklik anlayışımızı arttırmaktadır. Nitel odak grup toplantısı bulguları ve nicel anket verileri neticede konunun daha ayrıntılı olarak araştırılması gerektiğine işaret etmektedir. Burada söz konusu olan önemli bir konu, yöre halkının, resmî kurumlara duyduğu güven aracılığıyla, yurttaş olarak devletine bağlılığıdır.

Güvenilen kurumların başında belediyeler gelmektedir. Ancak daha yakından bakacak olursak belediyeler, 6 katılımcı kategorisi içinde sadece 3 tanesinde en güvenilen kurumlar olarak belirlemektedirler. Bunlar; ilkokul velileri, ADEM ve İŞKUR kursiyerleri gruplarıdır. Yani odak grup toplantılarının verileri doğrultusunda belediyelerin yerel halka verdiği güven görece bir olgu olarak kabul edilebilir. Söz konusu sonuç aynı konuda nicel ankete verilen cevaplarla (yerel yönetimlerin %26'lık bir oranla Diyarbakır'da ikinci en güvenilen kurum olarak belirmesi) çelişki içinde değildir.

Belediyelerden sonra 6 katılımcı kategorisinden sadece 2'ser tanesinde en güvenilen kurumlar olarak beliren başka devlet teşekkülleri bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kuruluşlar ve Sosyal Güvenlik Kurumu; ADEM kursiyerleri ve sivil toplum kuruluşları yetkilileri tarafından güvene layık görülmektedirler. İlkokul velileri ve sosyal hizmet faydalanıcıları grupları ise en güvenilir kurum olarak, katılımcıların tanıyıp takdir ettikleri öğretmenler aracılığıyla, İl Milli Eğitim Müdürlüğünü seçmişlerdir.

“En çok güvendiğimiz kurumlar; BAĞKUR, İŞKUR ve sosyal yardımlaşma kuruluşlarıdır.”

“Milli Eğitim en güvendiğimiz kurumdur. Öğretmenlerimiz görevlerini zor şartlarda yapıyorlar.”

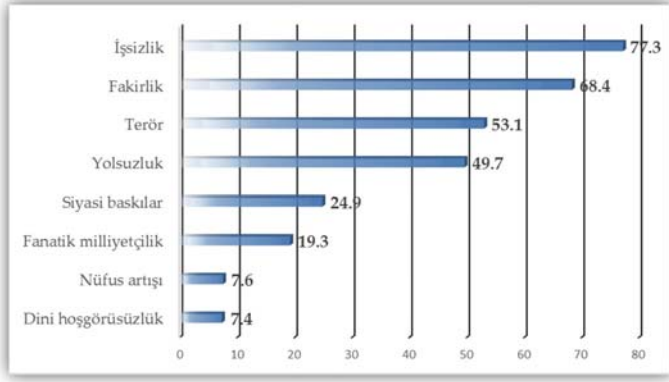
“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının açmış olduğu kurumlara ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumlarına güveniyoruz. Onlar bizim elimizden tutuyor.”

Grafikte sunulan bulgular doğrultusunda, Diyarbakır örnekleminin nicel anketimizin “Ülkenin en önemli üç sorunu nedir?” sorusuna verdiği cevap aslında üç değil, iki ana sorun grubuna işaret etmektedir. En başta açık bir şekilde ekonomik içerikli sorunlar beliriyor, sonra siyasi içerikli sorunlardır.

İlgili soru'nun yanıt listesinde beliren seçeneklerden en çok seçilenler olan; “işsizlik”, “fakirlik” ve “yolsuzluk” olgularını tek bir kalemde birleştirip “ekonomik içerikli sorunlar” olarak tanımlayabiliriz. Katılımcıların yüzde 77'si “işsizlik” sorununu en başa koyarken, yüzde 68'lik bir tercih oranıyla işsizliğin dolaysız bir sonucu olan “fakirlik” olgusunu net bir şekilde ikinci sıraya yerleştirmektedirler. Katılımcıların yüzde 50'ye yakını ise, siyasal sistemin serbest piyasa ekonomisini yetkin ve tarafsız olarak yürütmemesinin ortaya çıkardığı sosyal ve iktisadi eşitsizlik kaynağını, yani “yolsuzluk” olgusunu üçüncü ekonomik nitelikli sorun olarak seçmektedirler.

3.9.3. Ülkenin En Önemli Sorununu Tanımlama Biçimleri

Grafik 60: En Önemli Ülke Sorunu

(* Birden çok seçenek tercih edilmiştir)

Bir başka kalemde toplayabileceğimiz “terör”, “siyasi baskılar” ve “fanatik milliyetçilik” olgularını da siyasi içerikli sorunlar başlığı altında tanımlayabiliriz. Katılımcıların yarısından biraz fazlası tarafından (%53) seçilen “terör” bu kategorinin birinci sorunudur. Siyasal sistemin barındırdığı çeşitli vesayet odakları ve demokratik işleyiş eksikliği olarak tanımlayabileceğimiz “siyasi baskılar”, yüzde 25’lik bir tercih oranı ile kategorinin ikinci sorununu oluşturmaktadır. Siyasi sorunlar grubunun son elemanı, yüzde 19’luk cevap oranı ile ülkemizde “fanatik milliyetçi” ideolojilerin varlığıdır.

Diyarbakırlılara göre ülkenin en önemli sorunlarının işsizlik, fakirlik, yolsuzluk gibi, ekonomik nitelikli olması şaşırtıcı değildir. Türkiye genelinde gerçekleştirilen anketlerde benzer sorulara, sıklıkla ve yaklaşık olarak aynı oranlarda, benzer yanıtlar verilmektedir. Ancak Diyarbakır anketinin gerçekleştirildiği dönem göz önünde bulundurulursa, terör konusunun daha büyük bir oranda sorun olarak algılanması beklenebilirdi. Bu durum odak grup toplantılarının sonuçlarına açıkça yansımıştır.

Tablo 35: Ülkenin Önemli Sorunları Hakkında Verilen Yanıtların Söylem Eşkali

Katılımcı Kategorileri	Türkiye'nin Önemli Sorunları
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Bölgeler arasında dengesiz zenginlik ve kalkınma. * Liyakatsiz insanların göreve getirilmesi. * Hatalı dış politika iç politikaya malzeme ediliyor. * Tahammülsüzlük, milliyetçilik ve ırkçılık. * Medyada nefret söylemi. * Kürt sorunu ideolojik değil gerçekçi olarak ele alınmalı.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Demokrasiye ve insan haklarına saygı gösterilmemesi. * Terör sorunu. * Eğitim sisteminden kaynaklanan eşitsizlikler. * İşsizlik. * Göçmenlerin çok fazla olması.
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Eşitsiz bölgesel kalkınma. * Ülkedeki çatışma ortamı. * Ülkede birlik ve beraberliğin olmaması. * Medyanın doğuda yaşanan olayları çarpıtması. * Eğitim ve sağlık sistemleri tam oturmamış. * Asgari ücret çok düşük.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Din ve siyaseti birbirinden ayıramıyorlar. * Ortak değer ve paydalara sahip değiliz. Uzlaşma yok. Ahlaki yozlaşma. * Taraflı medya. * Ekonomik sorunlar (işsizlik, vergiler, zamlar, yoksulluk). * Kadına karşı şiddet.
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Aşırı toplumsal kutuplaşma ve ideolojik ayrışma. * Sivil anayasa eksikliği. * Adalete güven olmaması ve siyasi yozlaşma. * "Kürt sorunu". * Ataerkillik sorunu ve kadın hakları.
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * İstikrarsızlık ve çatışma ortamındayız. * Muhalefet ve çoğulculuk eksikliği var. Farklılıklara saygı yok. Güçler ayrılığı silinmiş durumda. * Genelleşmiş egoizm, hoşgörüsüzlük ve toplumsal iletişimsizlik ortamındayız. * Ortak ve ahlaki değerler erozyona uğruyor. * Adam kayırmacılık had safhada. Ehil insanlar gerekli yerlere gelemiyor. * Devlet işleyiş mekanizmaları keyfiyete göre çalışıyor.

Ülkenin Önemli Sorunları

Odak grup toplantılarında “Türkiye’nin önemli sorunları nelerdir?” sorusuna alınan cevaplar nicel anket verilerini tamamıyla ters yüz etmektedir. Odak grup toplantıları konjonktürel gelişmelere bağlı olarak üretilen duygusal ifadelerin kayıt altına alınmasına daha çok olanak sağlayan nitel bir araştırma yöntemi olduğundan; toplantıların gerçekleştirildiği dönemde, kenti olumsuz bir şekilde etkileyen çatışma ortamı ve bu ortamın getirdiği siyasi sistemin yapısına dair yorumlar/algular burada önemli oranda mevcuttur.

Odak grup toplantılarına katılanlar nezdinde Türkiye’nin en önemli sorunları siyasal içerikli olarak tanımlanmıştır. Bu sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- (1) Siyasal sistemin işleyişindeki tıkanma ve kutuplaşma,
- (2) Demokrasi eksikliği, insan hakları ihlalleri,
- (3) Siyasi ve adli kurumlara güven eksiklikleri,
- (4) Bölgede yaşanan gerginlik/çatışma ortamı,

Yukarıda sıralanan olgular ülkenin en önemli sorunları olarak tüm katılımcı kategorileri tarafından dillendirilmiştir. Bu konudaki birkaç söz alımı örneği aşağıda sunulmuştur:

“İyi yönetilmiyoruz. Siyasi istikrarsızlık ve çatışma ortamındayız. İç savaşa doğru tehlikeli bir kayış hissi uyandırılıyor. Siyasi tek sesleşme. Farklılıklara saygı gösterilmemesi ve hatta izin verilmemesi. Muhalefet ve çok seslilik eksikliği var.”

Neye göre yönetiliyoruz tereddütler yaşandığı oluyor. Güçler ayrılığı muğlaklaşmış durumda. Yasalar netleştirilmeli. Herkese aynı şekilde uygulanmalı ve güçler ayrılığı (yasama, yürütme, yargılama) efektif hale getirilmeli.”

“İnsanlar arasında birlik ve beraberliğin olmaması. Doğu-Batı ayrımcılığının yaşanması (doğu bölgelerinden batıdaki illere gidenlerin batılılarca dışlanıp kendilerine değer verilmemesi). Medyanın olayları çarpıtması, özellikle doğuda yaşanan olaylarda gerçeklerin tam olarak yansıtılmaması. Ülkede savaş ortamının getirmiş olduğu kaos ortamı.”

“Uzlaşma kültürünün olmaması. Batı’nın Doğu’ya bakış açısının olumsuz, yargılayıcı ve ayrımcı olması. Doğuluların batıda ayrımcılığa tabii tutulup dışlanması. Terör olayları ve insan haklarına saygı gösterilmemesi.”

“Huzur, Güvenlik ve asayiş eksikliği. Eğitimdeki en önemli sorun, anadilde eğitim verilmemesi.”

“Eskiden Kürt sorunu vardı. Bugün terör devam ediyor ama 1990’ların tersine Kürtlere karşı ayrımcılık azaldı.”

Ekonomik içerikli olarak adlandırılabilen sorunlar, odak grup toplantılarında ikinci derece önemli sorunlar olarak belirmiştir. Bunların ilki, bölgesel eşitsizlikler ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin muzdarip olduğu ileri sürülen yapısal ayrımcılık olgusudur. Ekonomik içerikli sorunlar, 6 katılımcı grubundan 4 tanesinin hazır bulunduğu toplantılarda söz konusu olmuştur. Bunlar özellikle en düşük seviyedeki sosyo-ekonomik katmanlardan gelen katılımcıların çoğunlukta olduğu gruplar olan ilkokul velileri, sosyal hizmet faydalanıcıları, ADEM ve İŞKUR kursiyerleridir.

“İşsizlik. Doğu’da iş imkânlarının Batı’ya oranla çok az olması. Yatırımların dengesiz dağılımı. Ülkemizde yaşanan siyasi olaylardan dolayı doğu illerinin batıdaki illere oranla ekonomik olarak daha da gerilemesi.”

“Eşitsizlik, ayrımcılık, düzensizlik var. Eğitim ve sağlık sistemleri tam oturmamış. Vergi ödüyoruz, karşılığını görmüyoruz. Asgari ücret çok düşük. Türkiye’nin gelişmişliği bütün illere eşit dağılmalı. Kaliteli yerli üretime ağırlık verilmeli.”

“Türkiye’de yapılan işe alımlar ve atamaların adil bir şekilde gerçekleştirilmemesi. Merkezi atamaların öncelikli olması, mülakatların adil olmasını talep ediyoruz.”

Nicel anket sonuçlarında belirmeyen bir sorun türü odak grup toplantılarında kayıt edilen yanıtlarda belirmiştir. Altı katılımcı grubundan iki tanesi (İŞKUR kursiyerleri ve lise öğretmenleri), ülkenin en önemli sorunlarından biri olarak ataerkillik ve kadına karşı şiddeti de sıralamışlardır.

3.9.4. Kendisi, Ailesi ve Ülkenin Geleceğini Değerlendiriş Biçimleri

Odak grup toplantılarında katılımcılara yöneltilen sorulardan biri de gelecek algısını içermiştir. Sırayla; Türkiye’nin geleceği, Diyarbakır’ın geleceği ve katılımcının şahsi geleceğinin tasvir edilmesini talep eden soruya katılımcı gruplarının verdikleri yanıtlar sonucunda beliren söylem eşkâlleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 36: Gelecek Beklentileri Konusundaki Söylem Eşkâli

Katılımcı Kategorileri	Türkiye'nin Geleceği	Diyarbakır'ın Geleceği	Kendi Geleceğiniz
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Tarafgirlik ve toplumsal ayrışma görüyoruz. İnsanlarımız arasında olumsuz bir hava hâkim. Ülkenin Batı'sı yeterince dertlerimizi paylaşmıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> * Devlete karşı öfkeli ve kindar bir nesil yetişiyor. Gelecek daha da umutsuz, karanlık, güvensiz olacak korkusu mevcut. * Ekonomik alanda yatırımlar çatışma ortamı dolayısıyla durdu. İstihdam olanakları artmadıkça bölge insanın dağa çıkma yolu açık kalıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> * Gelecekte huzurlu yaşayabileceğimiz bir ülke ve özgürlük ortamında, düşüncelerimizi rahat ifade etme imkânı istiyoruz. * Doğu-Batı ve ırk ayrımı olmadan, her şeyi kardeşçe yaşamak istiyoruz. * Halkın istekleri göz önünde alınarak barış sürecine geri dönülmesini istiyoruz.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Terör biterse Türkiye ekonomik, yönetim ve diğer yönlerden rahat eder. * Batılılar Doğuluları benimsemiyor. Doğulu halka karşı linç girişimleri oldu. Batı'daki Doğulular tekrar buraya gelmek istiyor. 	<ul style="list-style-type: none"> * Şiddet yıllar önce köylerdeydi, şimdi şehirlere indi. Bu yaşantıyı olumsuz etkiledi. Terör biterse bölge'de Diyarbakır'da kalkınır, gelişir. Hepimizin beklentisi de budur. 	<ul style="list-style-type: none"> * Gençler ölmesin. Barış, huzurlu bir ortam olması bekliyoruz. * Eğitim aksaklıkları giderilsin ki kendi ayaklarımızın üstünde durabilelim.
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Türkiye'nin kendi vatandaşına daha fazla değer vermesi gerekiyor. * Dış politikanın iyileşmesi gerek. Devlet barış ve huzur ortamını uygun politikalarla kurmalı. Tarım ve hayvancılık konusu daha fazla önemsenmeli, gıda konusunda dışa bağımlı olmamalıyız. Devlet isterse güzel şeyler olabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> * Durum iyi değil, ortalık karışık. Diyarbakırlılar gelecekte kaygılı, mutluluğa ihtiyaçları var. Tekrar güven gelmesini, minarelerden tekrar ezan sesini duymak istiyorlar. * Bu yaşanan olaylar gelip geçici. 	<ul style="list-style-type: none"> * Çocuklara iş bulunmalı. Çocuğum okuyup bir yerlere gelsin ülkesine, insanlara faydalı olsun. Kendi iş imkânımı oluşturup burada çalışmak istiyorum. İş kurmak gibi bir düşüncem var ama imkânlarım yok. Devletin yardım eli uzatmasını isterim. * Kadına yönelik şiddete karşı önlem konusunda daha ileri adımlar atılmalı. Eğitimde cinsel eşitlik talebi. Kadınların okuma talepleri ön planda. Bir meslek sahibi olup çalışmak istiyorlar. Aileler tarafından kadınların okumasına ve çalışmasına izin verilmeli. Cinsiyet ayrımı önlenmeli.

IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Kürt-Türk vb ayrımlar herkese, herşeye zarar verir. Şiddetin varlığı gelişmeye, huzura engeldir; bitirilmeli. * Çatışmalar durur ve tekrar bir uzlaşma süreci olursa, ülke geleceğe olumlu bakılabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> * Sur ilçesindeki olaylar sonucunda çok yara açıldı. Orada yaşayan insanlar dışarı atıldı. Olaylardan sonra, kentsel dönüşüm adı altında şehrin dokusu bozulacak. 	<ul style="list-style-type: none"> * Çoğunluk Diyarbakır'dan ayrılmak istemiyor ama huzurlu bir ortam bulunmazsa, ilçe ve köylere geri dönüşler olabilir. * Meslek, kariyer sahibi olmak. Ama olaylardan dolayı eğitim aksaklıkları yaşanıyor.
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Demokrasi kültürünün daha gelişmesine ihtiyaç var. Ortak geleceğimiz için bu durum sorun teşkil ediyor. 	<ul style="list-style-type: none"> * Muzdaribiz, Diyarbakır'da kendimizi güvende hissetmiyoruz. * Çatışma durumu psikolojileri bozdu. Görünen boyutta kanıksama var. Patlama sesi geldiği zaman, öğrenciler artık tepki vermiyor. Travmanın etkisi sonradan ortaya çıkacaktır. Türkiye'nin Batısı'ndaki apolitik zihniyete yakın, her koşulda normal yaşantısı sürdüren insanlar grubu oluştu. Gelecekte sayıları artacak mı? 	<ul style="list-style-type: none"> * Gelecek hakkında kaygılıyız. Sorunlarımızdan, özellikle çatışmalardan, dolayı önümüzü göremiyoruz. Olumsuzluklardan dolayı karamsarız. Şahsi normal hayatlarımızı askıya alınmış durumda.
VII. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * İç sorunlar hakkaniyet ile çözümlerse ve komşu ülkelerle ilişkiler iyi olursa, önümüz açık olur. * Yerel halk kimin barış, eşitlik, özgürlük dediğini ve kimin çatışmacı olduğunu seçebiliyor. 	<ul style="list-style-type: none"> * 1990'larda köyler zorla boşaltıldı. Faili meçhul cinayetler işlendi. Bugün, ilçe ve kent merkezleri boşaltılıyor. Halk, devlet ve PKK arasındaki çatışma arasında kaldı. * Terör var, can güvenliği yok ve ekonomi yavaşladı. * Diyarbakır'da geçinmek diğer büyük şehirlere göre daha kolaydır. 	<ul style="list-style-type: none"> * Genç göçmenler veya göçmen çocukları kültürel, manevi yozlaşma yaşıyor. Vasıfsızlık, işsizlik ve madde bağımlılığı. Siyasi ideoloji taraftarları işsizleri kandırıyor. İşadamlarının Diyarbakır'a yatırımlarla sahip çıkmaları gerek.

Bulguları aşağıdaki şekilde, “olumlu gelecek” tasvirleri ve “olumsuz gelecek” tasvirlerini birbirlerinden ayırarak sentez hâline getirebiliriz. Parantez içindeki kısaltmalar söz konusu cevapların hangi katılımcı kategorileri tarafından verildiğini hatırlatmaktadır.

Tablo 37: “Olumlu Gelecek” Tasvirleri ve “Olumsuz Gelecek” Tasvirleri

	Türkiye	Diyarbakır	Kendiniz
Olumlu Gelecek	1- Devlet isterse güzel şeyler olur, yeni çözüm süreci yeniden başlayabilir ve şiddet son bulur 3/6 (SHY, ADK, İŞK)	1- Olaylar geçici. Diyarbakır zenginleşecek. Çatışma varken bile Diyarbakır ucuz bir şehir. Militan Kürtçü siyasete ilgi azalıyor. 4/6 (SHY, ADK, ÖGR, STK)	1- Huzur ortamı, ifade özgürlüğü şartları, doğu-batı kardeşliği geliştirilmeli. 2/6 (VEL, İŞK)
Olumsuz Gelecek	1- Türk/Kürt ayrımı, farklılıklara saygı, doğu ve batı arasında empati yokluğu, ifade özgürlüğü, siyasi uzlaşma, eşitlik, hakkaniyet eksikliği... geleceği karartan bu olaylardır. 6/6 2- Dış ilişkiler kötü. Savaş tehlikesi var. 4/6 (VEL, ADK, İŞK, STK) 3- Siyasetçiler ve devlet vatandaşa yakın durmuyor. Ekonomi ve tarım politikaları yeterince önemsenmiyor. 3/6 (SHY, ADK, STK)	1- Diyarbakırlılar kaygılı. Yine şiddete maruzlar, yine yerlerinden oldular, yine öfkeli ve kindar bir kuşak yetişiyor. 6/6 2- Ekonomi kötüye gidiyor. İstihdam yoksa gençler dağa çıkar. 3/6 (VEL, SHY, STK)	1- Ekonomik aksaklıklar, işsizlik yüzünden yakın çevremizde manevi yozlaşma ve siyasi radikalleşme var. 4/6 (SHY, ADK, İŞK, STK) 2- Önümüzü göremiyoruz. Karamsarız. Halka da söz hakkı verilen yeni bir çözüm süreci geliştirilmezse durum düzelmaz 3/6 (VEL, SHY, ÖGR)

Hem Türkiye ve Diyarbakır için hem de katılımcıların kendilerine dair ifade edilen olumsuz gelecek algıları açık ara ile çoğunluktadır. Bu nedenle öncelikle “olumsuz gelecek” tasvirlerinin yorumlanması uygun bulunmuştur.

Türkiye’nin geleceği hakkındaki endişeler, istisnasız tüm katılımcı kategorileri için; Türk/Kürt kutuplaşmasını, bölgeler arası empati eksikliğini ve bunun ürettiği psikolojik ayrışmayı içermektedir. Bu olumsuz algılara dış politika sorunları ve savaş tehlikesi yukarıdaki sentez tablosunda belirtildiği gibi, dört katılımcı kategorisi tarafından eklenmektedir. Türkiye’nin geleceğine olumsuz bakışlar, 6 katılımcı kategorisinden 3 tanesinin ifade ettiği ve bugün gibi, gelecekte de baş edilmesi gereken ekonomik sorunlarla tamamlanmaktadır.

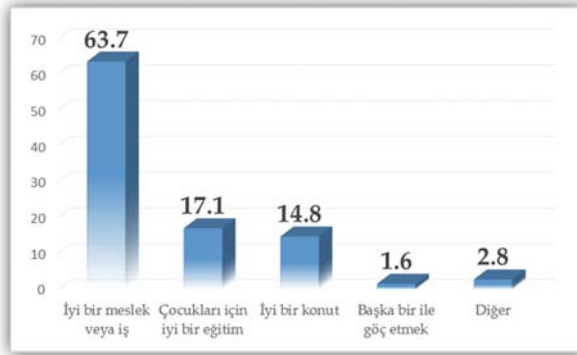
Katılımcı kategorilerinin yarısı, Diyarbakır’ın geleceğinde ekonomik olumsuzlukların olabileceğini ifade etmektedir. Özellikle işsizlik neticesinde “dağa çıkan” gençlerin olabileceği düşünülmektedir.

Kişilerin kendilerine dair “olumsuz gelecek” tasvirleri öncelikle deneyimlemekten veya deneyimlemeye devam etmekten korktukları işsizlik, manevi yozlaşma ve siyasi radikalleşme ile şekillenmektedir. Katılımcı kategorilerinden 4 tanesi bu söyleme yer vermiştir. Kategorilerden 3 tanesi ise yakın çevrelerinde karamsarlığın hüküm sürdüğünü, çözüm süreci dâhilinde halka verilen sözler tutulmadığı için aldatıldıklarını düşündüklerini eklemiştir.

“Olumlu gelecek” algıları daha sınırlı sayıda ve her defasında daha az sayıda katılımcı kategorisi tarafından dillendirilmiştir. Türkiye’ye dair, üç katılımcı kategorisi tarafından ifade edilen talep, devletin elini yeniden taşın altına koymasındır. Bu katılımcılar için, yeni bir çözüm sürecinin başlatılması Türkiye’nin önünü açacaktır. Diyarbakır’ın geleceği ile ilgili olarak, 4 katılımcı kategorisinin sözünü ettiği bir iktisadi iyileşme olasılığı vardır. Ancak bu durum çatışma ortamının bitmesine bağlıdır. Ayrıca, gelecekte Kürt hareketine ideolojik ve radikal bir şekilde yaklaşanların sayısının azalacağına dair bir düşünce öne çıkmaktadır. Katılımcıların kendi istikballeri konusundaki “olumlu gelecek” algıları, toplam 6 katılımcı kategorisinden sadece iki tanesinde söz konusu olmuştur. Bu kategorilerde söz alan katılımcılardan bazılarında geleceklerinin mutlu olması, milli birlik ve beraberlik duygusunun yeniden inşasına koşut gözükmektedir. Katılımcılar, Doğu-Batı kardeşliği ve ifade özgürlüğü ortamı yeniden gelişirse, geleceklerinin daha güzel olacağını düşünmektedir.

3.9.5. Gelecek Beklentileri

Tablo 38: Gelecekte En Önemli Beklentiler

Tabloda ankete katılanların bireysel gelecek beklentileri hakkında kendilerine sunulan yanıt seçeneklerini tercihlerine göre nasıl sıraladıkları

gösterilmektedir. İş bulma ve çalışılan işte maddi/manevi memnuniyet beklentisi tartışmasız en ön sırada belirmiştir (%64). Ekonomik ağırlıklı bu beklentiyi, çocukların eğitimine bağlı (eğitim kalitesi) bir temenni izlemektedir (%17). Barınma şartlarının olumluluğuna dair beklenti ise, yüzde 15'lik bir tercih payıyla üçüncü sırada bulunmaktadır.

Katılımcıların şahsi istikballeri konusundaki “olumlu gelecek” algıları tartışılmıştır. Bu konuda odak grup toplantılarında söz alan az sayıda katılımcı, yukarıda belirtildiği gibi, gelecekte mutlu olabilmeleri için barış ortamının, milli birlik ve beraberlik duygusunun yeniden inşasının gerektiğini söylemiş fakat sosyal ve ekonomik refah veya istihdam konularından bahseden olmamıştır. Bu açıdan, nicel anketin söz konusu sonucu ve odak grup toplantılarında kayıt edilmiş bazı söz alımları arasında çelişki olduğu düşünülebilir.

Ancak daha sağlıklı bir yorum sunabilmek amacıyla, nicel anket bulguları ve odak grup toplantılarının sonuçları arasındaki karşılaştırma genişletilebilir. Yukarıda analiz edilen odak grup toplantıları bulgularından yararlanarak, katılımcıların söylemlerinde beliren “Diyarbakır’ın önemli sorunları” listesi ortaya çıkarılmıştır. Listede, analiz sonuçlarıyla uyumlu olarak Diyarbakır’da halen yaşanan çatışma ortamı ve bu durumun yarattığı sosyal sorunlar konusu ilk sırada bulunmuştur. Konjonktürel durumun doğurduğu endişe ve zorlukların ifadesi olarak bu sıralama beklenen bir söylem olarak kabul edilebilir. Ancak söz konusu ilk tercihin hemen ardından neredeyse aynı önemle vurgulanan ikinci sorunun konusu şu şekilde ifade edilmiştir: “Diyarbakır’ın İktisadi Kalkınma, Alt Yapı ve İstihdam Eksiklikleri ve Yoksulluk” Bu ikinci sorun türüne yankı olarak katılımcılar tarafından belirtilen gelecek beklentilerinin; ekonomik yaşam şartlarını, eğitim olanakları ve barınma kalitesini kapsamı şaşırtıcı değildir.

“Başka bir ile göç etmek” dileği veya beklentisi yüzde 2’den az oranda tercih edilmiştir. Bu sonuç, yukarıda irdelenen, bulgulardan türetilen yorumlar ile uyusmaktadır. Odak grup toplantılarında “yeniden göç” konusunda kaydedilen söylem de sunduğu bulgularla uyumludur. Diyarbakırlı katılımcıların verdikleri tüm bu cevaplardan yola çıkarak çoğunun geleceğe dair gündemlerinde bir başka yere göç arzusunun bulunmadığı söylenebilir.

3.9.6. Milli Birlik ve Kardeşlik Projesine Yaklaşımlar ve Beklentiler

Grafik 61: “Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci”ne Destek

Grafik 62: Milli Birlik ve Kardeşlik Sürecinden Beklentiler

Ortaya çıkan sonuçlara göre nicel anket katılımcıları yeniden bir barış ve huzur ortamı beklemektedir. Grafikte katılımcıların yüzde 94’ü bu yönde cevap vermiştir. Adı ne olursa olsun, “Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci” ya da “Müzakere Süreci”, “Çözüm Süreci” veya “Barış Süreci”, Diyarbakırlı katılımcıların yüzde 84’ü, barış ve anlaşma amaçlı politikaları destekleyeceklerini belirtmektedir. Katılımcılar için izlenecek politikanın içeriğinin ve amacının, bu politikaya verilen isimden daha önemli olduğu söylenebilir. Bu kanı, odak grup toplantılarında benzer sorulara verilen cevapların analizi sayesinde belirmektedir.

Aşağıdaki tabloda odak grup toplantılarının katılımcıları terör sorununa çözüm bulma politikalarını değerlendirmiş, bu konudaki beklentilerini sıralamış ve varsa şahsi önerilerini belirtmiştir.

Tablo 39: Terör Sorununa ve Milli Birlik ve Kardeşlik (Çözüm Süreci) Projesine Dair Söylem Eşkâli

Katılımcı Kategorileri	Başarısız çözüm süreci hakkında düşünceler. Ne oldu?	Başarılı bir süreç nasıl gerçekleşir? Ne olmalıydı?	Bu konuya katkı sağlamanız gerekseydi, önerileriniz ne olurdu?
I. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Çözüm süreci halka tanıtılmadı yine de halkın %90'ı barışa destek verdi. * Partiler çözüm süreci içinde etkin ve başarılı olamadılar. 	<ul style="list-style-type: none"> * Anayasada eşit T.C. vatandaşlığı garantilenmeli ama farklı kolektif kimlikler olabilmeli. * Eşit şartlar altında katılan Kürt temsilcileri (partileri, STK) olmadan çözüm süreci olmaz. * Siyasiler daha samimi olmalı. Kutuplaşma ve tahammülsüzlük sona ermeli. Mecliste, sağduyu, empati ve uzlaşmada başrollerde değildiler. * Seçimlerden önce adayların sıralamasını halk belirlemeli. Milletvekillerini halk şahsi tercihle seçmeli. * Yerel yönetimler güçlendirilmeli. * Genel af ilan edilmeli. * Anadilde eğitim konusunda verilen haklar kullanılmasın diye teknik problemler öne sürülmektedir. Yerel isim ve simgelere izin verilmesi gerekir. 	<ul style="list-style-type: none"> * Gerginlikle değil, konuşarak çözüm üretilmeli. Yapıcı olmak şartıyla herkes fikrini korkmadan beyan edebilmeli.
II. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Çözüm sürecinde huzurlu bir ortam mevcuttu ama başarı gelmedi. 	<ul style="list-style-type: none"> * Müzakere süreci tekrar başlasın. Barışın sağlanabilmesi için siyasi partiler daha çok iyi niyet göstermeli ve daha çok çalışmalıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> * Güven sorunumuz var, düşüncelerimizi ifade etmekte zorlanıyoruz. Konuşmak istiyoruz ama konuşamıyoruz.

Katılımcı Kategorileri	Başarısız çözüm süreci hakkında düşünceler. Ne oldu?	Başarılı bir süreç nasıl gerçekleşir? Ne olmalıydı?	Bu konuya katkı sağlamanız gerekseydi, önerileriniz ne olurdu?
III. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Çözüm süreci herkese iyi anlatılmadı. Milli Birlik ve Beraberlik süreci iyi bilinmedi. * Örgüt hatalı davrandı. Sur ilçesinde mücadele edenler orali değiller. Başka ülkelerden geliyorlar. * Sürece tüm patiler katılmadı. Katılanların aşırı talepleri oldu. * Bölgemizde yeterince yatırım yapılsa ve bölgemiz kalkınsaydı, şu an çatışma olmazdı. 	<ul style="list-style-type: none"> * Devlet işe sahip çıkıp yapıcı adımlarla işi çözmeli. Kürt halkı muhatap alınmalı, iş diyalogla çözmeli. * Güvensizlik ortamı ortadan kaldırılmalı. İnsanlar kendilerini rahat ifade edebilmeli. 	<ul style="list-style-type: none"> * Halk, devlet ve örgütün arasında kaldı. Her ailede her iki taraftan olan akrabalar var. Önce kendi içimizde diyalog ortamı kurmalıyız. * Biz kadınlar bir şeyler yapabiliriz ama ne yapacağımızı bilmiyoruz. Önderler yolu gösterson, biz de destek olalım.
IV. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Bölge, il oy alınacak yer olarak görülmemeli. Barışa giden süreçler gerçekçi politikalarla başarılı kılınması için daha çok emek verilmeli. 	<ul style="list-style-type: none"> * Yöneticiler işini hakkıyla yapsın. Tekrar konuşarak çözüm sürecini devam ettirsinler. * Her iki tarafın da siyasi söylemi yatıştırıcı olmalı. 	<ul style="list-style-type: none"> * Barışçı tüm çözüm süreçlerini destekliyoruz. Masaya geri dönülmesi gerek. Şehrimize yazık oluyor. Güvenlik riski hat safhadadır. Tarihi mirasımızı kaybediyoruz. İmajımız zedeleniyor. Kötü bir tanıtım oluyor. * PKK'nın silah yığınağı yapmasını yerel halk savunmuyor. Biz devletimizi seviyoruz.
V. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * İş bozan; sürecin içeriğinin belli olmamasıydı, şeffaf olmamasıydı ve halkla paylaşılmamış olmasıydı. * Kürtlerin siyasette güçlenmesi bir takım huzursuzluklara zemin oluşturdu. * Suriye'deki gelişmeler de olayı bozdu. * Bölge halkı lehine acil ekonomik yatırımların yapılması gerekti. 	<ul style="list-style-type: none"> * 1990'larda çok daha kötü bir durumdaydık. Geçmişten ders almalydık. * Çözüm sürecinin bir somut kriterleri belirlenmeli. Müzakere yolu ile devlet projesi olarak meclis tarafından halka sunulmalı. * Anayasa değişikliği, kültür ve demokrasi konularında yeni haklar verilmli.. 	<ul style="list-style-type: none"> * Yetişkinler gençler üzerindeki kontrolü kaybetti. Çocuklarda ve gençlerde öfke birikimi var. Travmalar var. Eğitimciler olarak onları yakından tanıyoruz ve gerekince (şimdi olduğu gibi) alarm kolunu çekiyoruz.

Katılımcı Kategorileri	Başarısız çözüm süreci hakkında düşünceler. Ne oldu?	Başarılı bir süreç nasıl gerçekleşir? Ne olmalıydı?	Bu konuya katkı sağlamanız gerekseydi, önerileriniz ne olurdu?
VI. GRUP	<ul style="list-style-type: none"> * Çözüm süreci boyunca silah yığınakları yapıldı, 10-12 yaşındaki çocuklar dağa kaçırıldı. Tekrar çatışma hazırlığı yapıldı. Başarısızlığın sorumluluğu siyasetçilerdedir. Kutuplaştırıcı, çatışmacı davrandılar. * Her şeye rağmen, çözüm süreci önemli bir kazanımdır. Barışın değerini anladık. 	<ul style="list-style-type: none"> * Şeffaf devlet yapısı ve anayasal haklar güvence altında gerçek hayata geçerse bölge halkının üzerindeki endişenin dağılmasına ve özgüvenin geri gelmesine katkıda bulunur. TBMM bu konuda daha çok çalışmalı. Bölgeyle ilgili olarak inisiyatif mecliste olmalı. * Bölgede anadilde eğitim. Kürt kimliğinin resmen tanınması. Yeni anayasada Türklüğün değil, vatandaşlığın tanımı. Etkin bir bölgesel kalkınma politikası. * Toplum içinde ve medyadaki nefret söyleminin ve ırkçı eylemlerin engellenmesi, caydırıcı bir şekilde cezalandırılması gerekir. 	<ul style="list-style-type: none"> * Açık ve uzlaşmacı bir süreç olmalı. Empati kurma, birbirini dinleme, hoşgörümeye ve kabul etme samimiyeti ve cesaretine sahip olsak, gerçek düşüncelerimizi çekinmeden ifade edebilsek, çözemeyeceğimiz sorun yok. * Halkın sevdiği ve güvendiği ünlü insanlara, kanaat önderlerine ve STK'lara görev verilmeli.

Ne oldu? Başarısız çözüm süreci hakkında düşünceler

İlk sütunda odak grup toplantılarındaki değişik katılımcı grupları barış ve huzur ortamını sağlamak amacıyla yürütülen müzakere veya barış sürecini değerlendirmiş ve sürecin başarısızlığının nedenlerini açıklamaya çalışmıştır.

Tüm katılımcı kategorileri tarafından paylaşılan, bu vesileyle ilk öne sürülen başarısızlık nedeni, siyasi partilerin uzlaşmaz tavırlardır. Bundan sonra sıralanan nedenlerin hiçbiri aynı mutabakat seviyesinde değildir. İkinci en çok paylaşılan neden, sürecin yeterince şeffaf olmaması veya halkın yeterince bilgilendirilmemiş olmasıdır. Odak grup toplantılarının katılımcılarına göre ortaya çıkan üçüncü neden, siyasi anlaşmadan çok işin sosyal hizmet ve ekonomik yatırımlarla devlet tarafından yürütülebileceğinin düşünülmesidir. Beliren dördüncü başarısızlık nedeni ise, yerel Kürt sorununun Suriye'deki iç savaştan olumsuz etkilenmesidir.

“Bölgemizde yeterince yatırım yapılsa ve bölgemiz kalkınsaydı şu anki bu süreç belki de yaşanmayabilirdi.”

“Diyarbakır da Sur ilçesinde çok bol miktarda yabancı ajan var. Mücadele edenler oralı değiller, başka ülkelerden geliyorlar.”

Barış sürecinin başarısızlık nedenleri bağlamında altının çizilmesi gereken bir konu daha bulunmaktadır. Üç katılımcı kategorisi olumlu bir yorumda bulunarak her şeye rağmen çözüm sürecinin halk tarafından benimsendiğini, artık masa başında anlaşma dışında bir çözüm olmayacağını herkesin bildiğini ifade etmiştir.

“Süreçten çok umutluyduk. Bu sürecin tekrar yürürlüğe konmasını istiyoruz. Partilerin dayattığı tek tip bakış açısından rahatsızız, gerçek düşüncelerimizi ifade edersek sorun yaşıyoruz. Her şeyi devletten beklemek doğru değildir ancak iyi de olsa kötü de olsa devlet mutlaka olmalıdır. Şu an devletin bu sorunu çözmesini istiyoruz.

“Çözüm sürecini destekliyoruz. Tekrar geri dönülmesi gerek. Buzdolabından çıkarılmalı. Şehrimize yazık oluyor. Güvenlik riski hat safhadadır. Tarihi miraslarımızı kaybediyoruz. İmajımız zedeleniyor. Kötü bir tanıtım oluyor.”

“Çözüm süreci şu anda başarısız gözükse de aslında çok önemli bir kazanımdır. Bundan sonra başka çıkış yolu yok. Er veya geç toplantı masasına geri dönülecek. Bu arada barışın ne kadar değerli bir şey olduğunu anladık.”

Ne olmalıydı? Başarılı bir süreç nasıl gerçekleşir?

Odak grup toplantılarının katılımcıları, başarılı barış prosedürünün ideal olarak nasıl gerçekleşmesi gerektiği hakkındaki fikir belirtmişlerdir. Öne çıkan teklifler doğrultusunda ilk önce, tüm Kürt halkının herhangi bir parti veya harekete indirgenmeden bir bütün olarak muhatap alınması gerektiği vurgulanmıştır. İkinci olarak, birtakım demokratik ve anayasal reformların gerçekleştirilmesi teklif edilmiş ve aynı zamanda siyasetçilerin söylem ve tavırlarında daha uzlaşmacı olmaları gerektiği belirtilmiştir. Üçüncü olarak, Kürtleri temsil ettiğini iddia eden parti ve hareketlerin de reformdan geçmesinin gerekliliği vurgulanmakta ve daha yapıcı ve şeffaf niteliklere sahip olmaları istenmektedir.

Tüm katılımcı kategorilerinin ortaklaşa ifade ettiklerine göre, bölgeye barış getirecek ve terörü bitirecek süreç siyaset üstü olmalıdır.

“Çatışmalar dursun. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar ölmesin. Sokağa çıkma yasakları kalksın. Ayrımcılık yapılmasın yeter. Her şeyden önce devlet olarak buna bir çözüm hemen çözüm bulunması gerekir. İnsanların devlete tepkisi artıyor. Artık sırtımızı dayayacak bir duvar kalmıyor. Güven olarak bu yörenin insanları devletine güvenemiyor. Biz kendi benlik ve kimliğimizle temsil edilmek istiyoruz.”

Yine beş katılımcı kategorisinin üzerinde durduğu bir konu da siyasilerin söylem ve eylemleriyle ilgilidir. Siyasilerin daha şeffaf, samimi, sağduyulu, empatik ve uzlaşıcı olmaları istenmekte, yine siyasilerin ve resmî kurumların toplumda, medyada ve sosyal medyada her türlü aşırılığı, nefret söylemini ve ırkçı eylemi kınamaları gerektiği dile getirilmekte ve bu tip davranışların caydırıcı bir şekilde cezalandırılması talep edilmektedir.

“Siyasi partiler birbirlerine güvenerek tekrar barış ortamı sağlamalıdır. Belirsizliğin ortadan kaldırılması gerek. Güvensizlik ortamı olduğu için düşünceler, istekler net bir şekilde ifade edilemiyor. Tarafların yumuşaması ve üsluplarını düzeltmeleri gerekir.”

“Öldürmekle bu iş son bulmaz. Kan davasına döndü bu iş. Her ailede her iki taraftan olan akrabalar var. Biz ne yapalım? Bizi anlamak için mutlaka burada yaşamak gerek. Bizi tanımak gerek. Dışarıdan bakmak ve karar vermekle olmaz.”

“Toplum ve medyadaki nefret söyleminin ve ırkçı eylemlerin engellenmesi ve caydırıcı bir şekilde cezalandırılması. Bölge halkının ötekileştirilmesi ve her türlü ayrımcılığa maruz kalması konusunda samimi bir mücadele. Her alanda şiddet doğuran sorunlar ele alınmalı. TBMM bu konuda daha çok çalışmalı. Bölgeyle ilgili olarak inisiyatif mecliste olmalı.”

Katılımcı gruplarından üç tanesi (sosyal hizmet faydalanıcıları, lise öğretmenleri ve sivil toplum kuruluşu yetkilileri) diğerlerinin tersine, Kürtleri temsil ettiklerini iddia eden parti ve hareketleri de eleştirmiştir. Katılımcılara göre, bu oluşumlar da değişim geçirmelidir. Geçmişten ders almalı, daha şeffaf olmalıdırlar. Öncelikle seçilmiş yerel yöneticiler siyaset değil, belediyeçilik yapmalıdır.

“PKK şehre indi. Hata yaptı. Aileler, esnaf perişan oldu. Bu durum 1978'den beri devam ediyor. Elde edilen sonuç nedir? Her iki tarafın da bir şeyleri kabullenmesi gerek. Üç yıldır devlet buraya giren silahları görmüyor muydu? Neden daha önce harekete geçilmedi?”

“Ben haklıya haklı derim, biz burada devletin tüm imkânlarını kullanıyor ve yardımını alıyoruz fakat bazılarımız ihanet içinde.”

“Bölgedeki belediyelerin vatandaşa etkin hizmet ilkesine uyarak hizmet vermesi şarttır.”

“Şeffaf yapıya sahip Kürt temsilcileri olmalı. Bölge insanı adına söz söylenmeli ve iş yapılmalıdır.”

Bu konuya katkı sağlamanız gerekseydi, önerileriniz ne olurdu.

Tüm katılımcı gruplarının hemfikir olduğu söylem; diyalog, hoşgörü ve anlayış ortamının sağlanması için herkesin önce kendi kapısının önünü süpürmesi gerektiği yönündedir. İnsanlar fikirlerini yapıcı ve suçlayıcı

olmadan beyan edebilmelidir. Her ailenin içinde çeşitli kesimlerden insanlar vardır. Aileler önce kendi aralarında mutabık olmalıdır. Zira çözümsüzlüğün bedelini ilk önce ve herkesten çok yöre halkı ödemektedir.

“Barış ve huzur için hem kendimiz hem de ailenin anne ve babası olarak yardım edebiliriz. Bu süreçten en çok fakir aileler ve çocukları etkilenmektedir. Ailelerimize daha fazla sahip çıkılmalı. Aileler ve büyükler çocuklar üzerinde etkili olacaklarından bu sürecin önemini onlara daha iyi anlatacaklardır.”

“Birbirimize güven sorunumuz var, birbirimize düşüncelerimizi ifade etmekte zorlanıyoruz, birbirimizden çekiniyoruz, birbirimizin fikirlerine tahammülümüz yok bu konuda konuşmak istiyoruz ancak konuşamıyoruz.”

“Birbirimizi dinleme, hoşgörü, kabul etme samimiyeti ve cesaretine sahip olsak çözemeyeceğimiz sorun yok. Sevgi ve saygı ilişkileri oluşturmalıyız aramızda.”

“Toplumda adaleti sağlamak, insanlarla bire bir iletişim kurmak, farklı diyaloglara girmekte fayda vardır.”

Katılımcı kategorilerinin beş tanesine göre, barış ve huzur ortamının oluşturulması için uğraş verecek iyi niyetli insan çoktur. Ama bu kişiler harekete geçmek için; yol gösterecek, teşvik edecek, tehlikeleri işaret edecek, örnek teşkil edecek güçlü liderlere veya kitlelere ön ayak olabilen sivil toplum kuruluşlarının varlığına ihtiyaç duymaktadırlar. Kanaat önderleri ve STK yönetiminde ilerlenebileceğini ifade etmektedirler.

“İstendiği takdirde güven ve barış ortamı hızlı bir şekilde tekrar yaratılabilir. Gaffar Okkan zamanında olduğu gibi. Bize yeni bir Gaffar Okkan gerekli.”

“Yedi ay öncesine kadar bölge halkı olarak devletle sükûnet içinde bir balayı yaşadık. Her kesim her kesimle rahat konuşuyordu. Sokakta polisle bile şakalaşabiliyorduk. Bundan önce ben devletten böyle şefkat görmemiştım. Halk devlet için olmamalı, devlet halk için olmalı ama devlet babamız olmak istiyor mu?”

“Yeniden akil insanlar heyetleri oluşturulmalı. İçinde gazeteci ve sanatçılar olmamalı, bölgenin önderleri, din âlimleri bu heyetlerde olmalı.”

“Bazı önderlerin öne çıkması gerek. Onların örnek olması gerek. Biz kadınlar olarak ne yapabiliriz? Bir şeyler yapmak isteriz ama ne yapacağımızı bilmiyoruz. Biri yolu gösterebilirsin, destek olalım. Ben, ilk adımı devletin atması gerektiğine inanıyorum. Önce Allah var sonra devlet. Devlet bizim devletimiz, bizim büyüğümüz olmalı ama şiddet içermeyen adımlar atmalı.”

“Makul kişilerin, bazı sanatçılar gibi, devreye girerek devletten ricacı olmalarını isterdim: bu çatışmaların bir an önce sonlandırılmasını talep etmelerini isterdim.”

3.10. Diyarbakır Gençlik Durum Analiz Anketi

Diyarbakır göç araştırması kapsamında 2016 yılında, Diyarbakır merkez ilçelere bağlı liselerinde okuyan 2.528 öğrenciye “gençlik durum analiz anketi” uygulanmıştır. Ankete farklı kategoriden 20 lisenin tüm ikinci sınıf öğrencileri katılmıştır. Uygulamada cinsiyet yönünden sayıların eşit olmasına özen gösterilmiştir. Ankete katılan tüm öğrencilerin, yaklaşık %60’ını yerleşik ve %40’ını göçle gelenler oluşturmuştur. Anketler, “yerleşik” olanlar ve “göçle gelenler” olarak iki kategoriye ayrılarak istatistiki işlemlere tabi tutulmuş ve tablolaştırılarak bir arada analiz edilmiştir.

Tablo 40: Ailenin Demografik Durumu

Siz dâhil, kaç kardeşiniz?				
	SEÇENEKLER	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Ben tekim	1.6	1.4	1.50
B)	İki kardeş	9.1	7.0	8.05
C)	Üçkardeş	14.3	16.6	15.45
D)	Üçten fazla	75.0	75.0	75.00

Tablo 41: Evde Yaşayan Kişi Sayısı

Evinizde sizinle yaşayan hala, amca, dayı, teyze, nine, dede gibi yakınlarınızla var mı?				
	SEÇENEKLER	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Dede/nine var	10.8	10.2	10.50
B)	Amca/hala var	3.7	1.7	2.70
C)	Teyze/dayı var	2.3	1.2	1.75
D)	Çekirdek aileyiz	83.1	87.0	85.05

Tablo 40 ve Tablo 41 bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Diyarbakır’da aile yapısının güçlü bir şekilde çekirdek aile lehine (%85) evirilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu olgunun kentleşme ve modernleşmenin tabi bir sonucunda meydana geldiği söylenebilir. Bu dönüşümle birlikte ailelerin yaklaşık %15 kadarının yanında dede, nine, hala, teyze, dayı, amca gibi ikinci dereceden akrabalar da barınmaktadır. Bu durum, Diyarbakır’ın çocuk sayısı boyutunda “çekirdek aile” formunda bir modernleşme sürecini geçirmiş olmanın yanında

kayda değer ölçüde hala toplumsal dayanışmaya imkân veren geleneksel değerleri de yaşattığını göstermektedir. SWOT analizlerinde ilin güçlü taraflarından biri olarak görülmesi gereken bu sonuç, yaşatılması, korunması ve yaygınlaştırılması gereken temel insani ve toplumsal değerlerimizi ihtiva etmektedir.

Tablo 42: Ailenin Gelir Durumu

Ailenizin gelir durumu size göre hangi düzeydedir?				
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Çok iyi düzeyde	4.3	2.1	3.20
B)	İyi düzeyde	53.9	69.4	61.65
C)	Kötü düzeyde	32.8	24.0	28.40
D)	Çok kötü düzeyde	9.0	4.5	6.75

Tablo 42 genel olarak Diyarbakır'da önemli oranda nüfusun gelir durumunun "kötü" veya "çok kötü" olduğunu göstermektedir. Ancak bu olumsuz durum, göç eden aileler açısından belirgin ölçüde daha yüksektir. Şöyle ki, şehirde yerleşik olanların toplamda %29,5'inin gelir durumu "kötü" veya "çok kötü" düzeyde olmasına karşın, göçle gelenlerde bu oran %41,8'e karşılık gelmektedir. Bu dağılım, göç ile yoksulluk arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Tablo 43: Anne-Babadan Psikolojik Şiddet Görme

Annenizden-babanızdan psikolojik şiddet gördünüz mü?							
BABA				ANNE			
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		65.2	76.6	70.90	59.4	68.5	63.95
Evet		34.8	23.4	29.10	40.6	31.5	36.05
ŞİDDET GÖRME SIKLIĞI		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	11.0	7.1	9.05	18.9	12.8	15.85
B)	Ayda birkaç kez	6.7	6.5	6.60	11.5	8.2	9.85
C)	Yılda birkaç kez	17.0	9.9	13.45	10.3	10.5	10.40

Tablo 43'te psikolojik şiddet olgusunun anne-babadan ve göçmen-yerleşik değişkenleri açısından ortaya çıkan farkı gösterilmektedir. Tablodan göçmenlerin hem babadan (%34,8) hem de anneden (%40,6) yerleşik olanlara oranlara (baba %23,4; anne %31,5) daha çok psikolojik şiddet gördükleri anlaşılmaktadır. Tablo 43'ten, psikolojik şiddetin en çok göçmenlerin anneleri tarafından (%40,6) uygulandığı anlaşılmaktadır. Psikolojik şiddeti en az uygulayan grubun ise %23,4 oranıyla yerleşiklerin babaları olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 44: Anne-Babadan Fiziksel Şiddet Görme Durumu

Annenizden-babanızdan fiziksel şiddet gördünüz mü?							
BABA				ANNE			
SEÇENEKLER		Göçmen	Yerleşik	Genel	Göçmen	Yerleşik	Genel %
Hayır		72.6	83.1	77.85	61.5	70.8	66.15
Evet		27.4	16.9	22.15	38.5	29.2	33.85
ŞİDDET GÖRME SIKLIĞI		Göçmen	Yerleşik	Genel	Göçmen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	6.0	2.7	4.35	10.7	5.7	8.20
B)	Ayda birkaç kez	6.0	3.9	4.95	7.5	8.5	8.00
C)	Yılda birkaç kez	15.5	10.3	12.90	20.3	15.0	17.65

Anne-babadan fiziksel şiddet görmeyi konu alan Tablo 44, psikolojik şiddeti konu alan Tablo 43'tekine benzer bir dağılım göstermektedir. Zira fiziksel şiddet görme konusunda da göçmenlerin oranı yerleşiklerden; anneden fiziksel şiddet görenlerin oranı (%33,8) babadan fiziksel şiddetten görenlerin oranından (%22,15) hayli yüksektir. Tablo 44'ten en çok fiziksel şiddet uygulayan kesimin göçmen gençlerin anneleri (%38,5) olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 43 ve Tablo 44'ten çıkarılan önemli bir sonuç, hem yerleşiklerde hem de göçmenlerde annenin babaya kıyasen kayda değer oranda daha çok psikolojik ve fiziksel şiddet uygulamakta olduğudur. Güneydoğu Anadolu Bölgemizin ataerkil aile geleneği ve anneliğin fitri yapısı dikkate alındığında varsa bu farkın erkeler aleyhine olması beklenirdi. Buna rağmen, anneler hakkında Tablo 43'te ve Tablo 44'te ortaya çıkan sonucun, bölgede kadınların eğitim seviyesi, sosyal ve demokratik katılım düzeyinin erkeklere oranla

daha düşük olması; dışarıda çalışan babaların çocuklarıyla daha az görüşmesi ve buna bağlı olarak daha az çatışmacı durumla karşı karşıya kalmaları ile açıklamanın mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 45: Varsa Ağabey ve Abladan Fiziksel Şiddet Görme

Varsa ağabeyiniz ve ablanızdan fiziksel şiddet gördünüz mü?							
AĞABEY				ABLA			
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		73.4	79.7	76.55	79.5	84.90	82.20
Evet		26.6	20.3	23.45	20.5	15.10	17.80
ŞİDDET GÖRME SIKLIĞI		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	7.5	4.5	6.00	7.1	3.5	5.30
B)	Ayda birkaç kez	7.2	6.6	6.90	6.8	3.2	5.00
C)	Yılda birkaç kez	11.8	9.2	10.50	6.3	8.2	7.25

Tablo 45'ten anlaşılacağı üzere lise öğrencilerinden aileleri göç yoluyla gelmiş olanlar, ailesi yerleşik olanlara oranla daha yüksek oranda ağabeylerinden (%26,6) ve ablalarından (%20,5) fiziksel şiddet görmektedirler. Tablo 45'te dikkati çeken diğer bir husus da "haftada birkaç kez" fiziksel şiddet görme oranı açısından da, göçmelerde ağabey ve abladan şiddet görme durumunun belirgin ölçüde yüksek oranlarda görünmesidir. Şöyle ki: yerleşik gençlerin %4,5'i ağabeylerinden, %3,5 ablalarından haftada birkaç kez fiziksel şiddet görürken bu oran ailesi göçmen olan gençlerin ağabeyleri açısından %7,5; ablaları açısından da %7,1 olarak görünmektedir. Tablo 43 ve Tablo 44'te babalara oranla annelerin belirgin ölçüde yüksek olan psikolojik ve fiziksel şiddet uygulama durumuna karşılık, Tablo 45'te ablaya oranla ağabeyin fiziksel şiddet uygulama oranının yüksek olması, "Babadan beklenen otoriter tutum acaba ağabey üzerinden mi icra ediliyor?" sorusunu akla getirmektedir.

Tablo 46: Öğretmenlerden/Yöneticilerden Psikolojik veya Fiziksel Şiddet Görme

Öğretmenlerinize/okul yöneticilerinden psikolojik ve/veya fiziksel şiddet gördünüz mü?							
PSİKOLOJİK ŞİDDET				FİZİKSEL ŞİDDET			
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		51.4	58.3	54.85	58.9	66.8	62.85
Evet		48.6	41.7	45.15	41.1	33.2	37.15
ŞİDDET GÖRME SIKLIĞI		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	18.7	16.8	17.75	15.2	9.7	12.45
B)	Ayda birkaç kez	15.2	10.0	12.60	9.7	7.5	8.60
C)	Yılda birkaç kez	14.7	14.9	14.80	16.2	15.9	16.05

Tablo 46, gençlerin okulda gördükleri şiddetin oranını göstermektedir. Tablo 46'daki dağılımdan şiddetin önemli ölçüde eğitim hayatında yaşanarak öğrenilen ve her gün yeniden üretilen bir sosyal olgu haline geldiği anlaşılmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin %45,15'i öğretmen veya yöneticilerden psikolojik; %37,15'i fiziksel şiddet görmüştür. %17,75'i haftada birkaç kez psikolojik şiddet görürken, %12,45'i fiziksel şiddet görmüştür. Psikolojik ve fiziksel şiddet görmenin oranı göçmen gençler açısından anlamlı ölçüde daha yüksek görünmektedir. Şiddet ile eğitim kurumunda normatif bağlamda olmaması gereken bu durum, kısmen eğitim tarihimizin süregelen kültürel kodu olan "eti senin kemiği benim", "dayak cennetten çıkmıştır" ve benzeri anlayışların sonucu olsa da göç, yoksulluk, yoksunluk, aile içi şiddet, gecekondulaşma, giderek zayıflayan aile değerleri, bölgede uzun süreden beri var olan terör, umutsuzluk, popüler kültürün etkileri, bireyselleşme, zararlı madde kullanımı gibi sorunların da söz konusu sonucu besleyen faktörler olduğu düşünülmektedir.

Tablo 47: Varsa Kardeşe veya Arkadaşa (Geçmişte) Fiziksel Şiddet Uygulama

Kardeşinize veya arkadaşınıza (geçmişte) fiziksel şiddet uyguladınız mı?							
KARDEŞ				ARKADAŞ			
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		56.5	66.3	61.40	61.5	72.9	67.20
Evet		43.5	33.7	38.60	38.5	27.1	32.80
ŞİDDET UYGULAMA		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	16.5	11.4	13.95	10.4	7.3	8.85
B)	Ayda birkaç kez	11.3	8.8	10.05	9.9	5.2	7.55
C)	Yılda birkaç kez	15.8	13.4	14.60	18.2	14.6	16.40

Kaçınılmaz bir durum olmamakla birlikte, çoğunlukla şiddetin nesnesi durumuna düşün bir birey, yaşadığı mağduriyet duygusunu nefrete dönüştürerek zamanla şiddetin öznesi haline gelebilmektedir. Zayıfken uğradığı, bizzat yaşayarak öğrendiği şiddeti gücü eline geçirdiği zaman başkası üzerinde denemeyi kendisi için bir hak olarak görebilir. Tablo 47’de bu durumun çarpıcı sonuçlarını görmekteyiz. Şöyle ki, ankete katılan gençlerin %38,60’ı kardeşine, %32,80’i arkadaşına fiziksel şiddet uygulamaktadır. Ağabey (%23,45) ve abladan (%17,80) görülen şiddetin daha fazlasının (%38,60) kardeşe yöneltilmiş olması, şiddetin artan ve derinleşen etkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Diğer yandan haftada birkaç kez kardeşe şiddet uygulama göçmen aile gençlerinde %16,5 oranında görünmektedir. Aynı olgu yerleşik gençlerde %11,4 olarak tespit edilmiştir. Bu iki değer arasındaki anlamlı fark göç olgusunun aile içi şiddeti artırmada etkili rol oynadığını göstermektedir. Diğer yandan arkadaşına yönelik fiziksel şiddetin gösteren %32,8’lik değer ev/aile dışı (okul, sokak, mahalle, şehir) boyutunda görülen ve görülme potansiyeli olan fiziksel şiddetin boyutları hakkında ipucu vermektedir. Yağmur yüklü bulutlar gibi, nefret ve şiddet yüklü bir gençliğin toplumun geleceği açısından içerdiği sosyal riskleri doğru okumak ve gerekli tedbirleri almak hiç şüphesiz ki önem arz etmektedir.

Tablo 48: Anne-baba Arasında Yaşanan Fiziksel Şiddete Doğrudan Tanık Olma Durumu

Anne-babanız arasında yaşanan fiziksel şiddete doğrudan tanık oldunuz mu?				
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		72.5	79.6	76.05
Evet		27.5	20.4	23.95
ŞİDDETE TANIKLIK SIKLIĞI		Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	6.6	2.6	4.60
B)	Ayda birkaç kez	5.2	3.6	4.40
C)	Yılda birkaç kez	15.7	14.2	14.95

Şiddete tanık olmak, şiddeti öğrenme ve meşrulaştırma yöntemlerinden biridir. Anne-baba arasında yaşanan şiddete tanık olan çocuklardan bazılarında şiddeti sorgulama, olumsuzlama anlayışı gelişir. Kimi durumda da şiddet bir etkileşim, itaat ettirme ve terbiye etme yöntemi olarak öğrenilir ve benimsenir. Tablo 48'den göçmen gençlerin %27,5'inin, yerleşik gençlerin de %20,4'ünün anne-baba arasında yaşanan fiziksel şiddete tanık oldukları anlaşılmaktadır. Şiddete tanık olma sıklığı ve diğer toplam değerler açısından göçmen gençlerin şiddete dair daha olumsuz koşullar içinde olmaları göç ile şiddet arasındaki nedensellik ilişkisi hakkında fikir vermektedir.

Tablo 49: Evde-Okulda Kendini Mutsuz, Gergin Hissetme

Kendinizi ev-okul ortamında gergin, mutsuz hissediyor musunuz?							
EV ORTAMINDA				OKUL ORTAMINDA			
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		19.1	25.5	22.30	14.3	14.4	14.35
Evet		80.9	74.5	77.70	85.7	85.6	85.65
HİSSETME SIKLIĞI		Göçen	Yerleşik	Genel	Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Haftada birkaç kez	30.9	21.8	26.35	33.5	30.4	31.95
B)	Ayda birkaç kez	28.2	28.4	28.30	31.5	32.6	32.05
C)	Yılda birkaç kez	21.8	24.3	23.05	20.8	22.5	21.65

Şiddete maruz kalan gençlerin ev ve okul ortamında kendilerini mutsuz ve gergin hissetme oranını konu alan Tablo 49'a göre göçmen gençlerin %80,9'u kendilerini ev ortamında; %85,7'si de okul ortamında gergin ve mutsuz hissediyor. Aynı duygular bağlamında yerleşik gençlerin ev ortamındaki oranı %74,5; okul ortamında ise %85,6'dır. Tabloda göçmen gençler ile yerleşik gençler arasında ev ortamındaki gerginlik ve mutsuzluk oranında %5 kadar fark görülmesine karşın, okul ortamındaki mutsuzluk ve gerginlik oranı hemen hemen eşit düzeydedir. Okul ortamındaki gerginlik ve mutsuzluğun ev ortamına kıyasen daha yüksek olmasının, bu iki ortamda yaşanan şiddetin biçimi, sıklığı ve oranı arasında bir ilişki olup olmadığı derinliğine ayrı bir araştırmaya konu edilebilir. Ancak, ev ve aile ortamı için söz konusu farkın varsayımsal olarak ve kısmen "kol kırılır, yen içinde kalır" anlayışından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 50: Evde öfkeli davranışlar sergileme durumu.

Evde öfkeli davranışlar sergiliyor musunuz?				
SEÇENEKLER		Göçmen	Yerleşik	Genel %
Hayır		20.9	22.9	21.90
Evet		79.10	77.1	78.10
ÖFKELİ DAVRANIŞ SIKLIĞI		Göçmen	Yerleşik	Genel%
A)	Haftada birkaç kez	37.6	33.1	35.35
B)	Ayda birkaç kez	23.7	25.9	24.80
C)	Yılda birkaç kez	20.9	22.9	21.90

Her cezalandırma eylemi çocukta bir nefret duygusu geliştirir (Topçu, 1976). Şiddetin doğal sonuçlarından biri öfkedir. Tablo 50, ev ortamında bile öfkeli bir gençlikle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Lise gençliğinin %35,35'i haftada birkaç kez olmak üzere toplamda %78,10'u ev ortamında öfkeli davranışlar sergilemektedir. Bu bağlamda göçmen gençler ile yerleşik gençler arasında kayda değer bir fark bulunmamaktadır. Ev ortamında sergilenen öfkeli davranışların muhatabının ailenin diğer bireyleri olduğu dikkate alındığında aile içi şiddetin potansiyel kayanları ve boyutlarını anlamak zor olmayacaktır. Bu nedenle gençlere yönelik uygulanacak eğitim programlarının mutlaka öfke kontrolü vb. modülleri de içermesi önem arz etmektedir.

Tablo 51: Katılanın Şiddet ve Saldırganlık Duyguları Yaşama Durumu

Saldırganlık ve şiddet duyguları yaşar mısınız?				
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel %
Hayır		9.9	14.8	12.35
Evet		90.1	85.2	87.65
Duygu sıklığı		Göçen	Yerleşik	Genel
A)	Haftada birkaç kez	42.6	35.5	39.05
B)	Ayda birkaç kez	30.8	31.9	31.35
C)	Yılda birkaç kez	16.6	17.8	17.20

Tablo 51'den lise gençliğinin şiddet ve saldırganlık duygusunun oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Şiddet ve saldırganlık duygularını yaşamak açısından göçmen lise gençlerinde sıklık derecesi %42,6'sı haftada birkaç kez olmak üzere toplamda %90.1'dir. Bu bağlamda yerleşik gençlerin oranı %35,5'i haftada birkaç kez olmak üzere toplamda %85,2'dir. Tablodan anlaşıldığı üzere gençlikte duygu boyutunda da olsa yüksek oranda şiddet ve saldırganlık potansiyeli bulunmaktadır. Bu normal bir durum değildir. Gençliği bu noktaya getiren sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve eğitsel nedenler iyi sorgulanmalıdır. Daha barışçı bir Türkiye, daha barışçı bir gençlikle mümkündür. Gençlikte biriken öfke, şiddet ve saldırganlık duygularını minimize edici faaliyetlere öncelik verilmez ve başarılmazsa geleceğimizi garantisi olmasını beklediğimiz gençlerimiz bizzat geleceğimizin tehdidi olabilirler.

Tablo 52: Birine Şiddet Uygulama Sonrasında Yaşanan Duygular

Birine şiddet uygularsanız, sonrasında nasıl bir ruh hali yaşarsınız?				
SEÇENEKLER		Göçen	Yerleşik	Genel %
A)	Üzülürüm	48.1	55.0	51.00
B)	Ağlarım	14.9	11.3	13.10
C)	Kendimi rahatlamış hissedirim	23.8	11.8	17.80
D)	Herhangi bir şey hissetmem	13.2	11.8	12.50

Tablo 52, gençlerin birine şiddet uyguladıktan sonra yaşadıkları durumları konu almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi bir şiddet eyleminden sonra “rahatladığını” söyleyenlerin oranı %17,8’dir. Şiddet uygulayanlardan %51’i bu davranışından sonra üzülüğünü; %13,10’u ağladığını, %12,5’de herhangi bir şey hissetmediğini belirtmiştir. Bu dağılımda şiddeti duygusal ve/veya zihinsel zeminde meşrulaştırılanların, yani şiddet uyguladıktan sonra rahatlayanların oranı yaklaşık %17,8’dir. Bu kesim için şiddetin kanıksanan ve öncelikli bir ifade şekli haline geldiği söylenebilir. Birine şiddet uyguladıktan sonra “üzüldüğünü”, “ağladığını” belirten toplam %64,1’lik kesimin ise kendi hayatlarında şiddeti bir şekilde sorguladıkları, her şiddet eyleminden sonra pişman oldukları, bu hususta kendileriyle mücadele ettikleri söylenebilir. Bu kapsama girenler ile şiddet eyleminden sonra “herhangi bir şey hissetmediğini” belirten %12,5’lik etkili yöntemlerle yaklaşıldığında kazanılmasının zor olmayacağı düşünülmektedir. Tablo 52’de dikkati çeken diğer bir husus da, şiddet uyguladıktan sonra kendini rahatlamış hissetme konusunda yerleşik öğrenciler (%11,8) ile göçmen öğrenciler arasında (%23,8) görülen iki misli farktır. Bu veri, göçmen gençlerde şiddeti sorgulama eğiliminin daha zayıf olduğunu göstermektedir.

Tablo 53’de, anket katılımcılarının “günelik yaşamda şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama durumu” ile ilgili bulgulara yer verilmiştir:

Tablo 53		Saldırganlık/şiddet duyguları yaşar mısınız?		
SEÇENEKLER		GÖÇMEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		9.9	14.8	12.35
EVET		90.1	85.2	87.65
ŞİDDET UYGULAMA DUYGU SIKLIĞI		GÖÇMEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	42.6	35.5	39.05
B)	Ayda birkaç kez	30.8	31.9	31.35
C)	Yılda birkaç kez	16.6	17.8	17.20

Katılımcılardan yerleşik yaşayanların saldırganlık ve şiddet duyguları yaşama durumu %85,2, göç edenlerin ise şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama durumu %90,1 olarak belirlenmiştir. Göç edenlerin saldırganlık ve şiddet duyguları yaşama durumu yerleşik yaşayanların şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama durumuna göre yüksek bulunmuştur. Toplamda ise katılımcıların günelik yaşamda saldırganlık ve şiddet duyguları yaşama oranı

%87.65 olarak belirlenmiştir. Görüldüğü gibi sonuçlar, ister göç eden ister yerleşik yaşayan olarak ele alınsın düşündürücüdür.

Katılımcıların saldırganlık ve şiddet duyguları yaşama sıklığına bakıldığında haftada birkaç kez yaşama durumu göçen katılımcılarda %42.6 ve yerleşik yaşayanlarda %35.5 olarak bulunmuştur. Genel olarak bu durum %39.05 olarak belirlenmiştir Ayda bir kez şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama sıklığı göçenlerde %30.8, yerleşiklerde %31.35 toplamda da %39.05'tir. Katılımcıların gündelik yaşamda şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama sıklığı göçenlerde %16.6, yerleşiklerde %17.8, toplamda ise %17.20 dir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında katılımcıların şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama sıklığında haftada bir kez yaşamanın oranı ayda bir kez ve yılda bir kez yaşayanlara göre yüksek bulunmuştur. Göç edenlerde yerleşik yaşayanlara göre şiddet ve saldırganlık duyguları yaşama sıklığı yüksek bulunmuştur.

Tablo 54'de gençlerin uyuşturucu kullanma düşüncesine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 54	Geçmişte keyif verici maddeleri kullandınız mı?			
	SEÇENEKLER	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
	HAYIR	81.8	88.1	84.95
	EVET	18.2	11.9	15.05
	DÜŞÜNME SIKLIĞI	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	7.7	4.3	6.00
B)	Ayda birkaç kez	4.5	2.5	3.50
C)	Yılda birkaç kez	6.0	5,1	5.50

Yukarıdaki tablo incelendiğinde katılımcıların uyuşturucu kullanma düşüncesi göçenlerde %18.2, yerleşik olanlarda %11.9 oranında bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerin uyuşturucu kullanma düşüncesi yerleşik olanlara göre daha yüksektir. Genel toplamda uyuşturucu kullanma düşüncesine sahip olma oranı %15.05 olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların uyuşturucu kullanma düşüncesi sıklığına bakıldığında haftada bir kez göçenlerde (%7.7) yerleşiklere göre (%4.3) göre yüksek bulunmuştur. Ayda birkaç kez ve yılda birkaç kez uyuşturucu kullanma düşüncesi yine göçenlerde (%4.5 ve %6.0) yerleşik olanlara (%2.5 ve %5.1) göre

yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerde haftada birkaç kez intiharı düşünme sıklığının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 55		Okuduğunuz okullarda öğrenciler birbirine fiziksel şiddet uygular mıydı?			
		SEÇENEKLER	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
		HAYIR	23.9	30.9	27.40
		EVET	76.1	69.1	72.60
		ŞİDDET KULLANMA SIKLIĞI	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	23.1	17.7	20.40	
B)	Ayda birkaç kez	27.0	23.0	25.00	
C)	Yılda birkaç kez	26.0	28.4	27.20	

Ankete katılan öğrencilerden %73'ü çevresindeki öğrencilerin birbirine fiziksel şiddet uyguladıklarını ifade etmiştir. Bu yönde ifade belirten göçmenlerin oranı %76 ve yerleşik olanların oranı %69'dur. Bu oranlara göre göçmen öğrencilerin yerleşik olanlara göre %6 daha fazla şiddet uygulayan arkadaş çevresine sahip olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin birbirine şiddet uygulama sıklığı yönünden, haftada/ayda birkaç kere şiddet yaşandığını beyan eden yerleşik öğrenci oranı %40 ve göçmen öğrenci oranı %50'dir.

Çocuğun şiddete uğradığı ortamlardan biri de okul ortamıdır. Yapılan incelemeler, okullarda karşılaşılan şiddet olaylarının değerlendirilmesinde aile içi şiddetin ve toplumsal alanda gözlemlenen şiddet eylemlerinin birbirinden bağımsız olarak ele alınıp incelenemeyeceğini, okullarda gözlemlenen şiddet olaylarının aile içinde ve toplumsal alanda yaşanan şiddet olaylarının bir yansıması olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Ayan, 2010: 210).

Tablo 56		İlköğretimdeyken, diğer bir öğrencinin şiddetine maruz kaldığında hangi yolu izlerdiniz?			
		SEÇENEKLER	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
A)	Karşılık verirdim	55.5	52.5	54.00	
B)	Öğretmenlerime söyledim	25.4	28.1	26.75	
C)	Aile büyüklerime söyledim	9.2	10.1	9.65	
D)	Arkadaşlarımdan yardım isterdim	9.9	9.3	9.60	

Tablo 56'da ankete katılan öğrencilerin ilköğretimdeyken, diğer bir öğrencinin şiddetine maruz kaldığında hangi yolu izlediniz sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde göçenlerin %55.5'i, yerleşik olanların %52.5'i, toplamda %54'ü karşılık verirdim demiştir. Öğretmenime söyledim diyenlerin oranı göçenlerde %25.4, yerleşik olanlarda %28, toplamda %26.75'dir. Aile büyüklerine söyledim diyenlerin oranı göçenlerde %92, yerleşik olanlarda %10.1, toplamda %9.65'dir. Arkadaşlarımdan yardım isterdim diyenlerin oranı ise göçenlerde %9.9, yerleşik olanlarda %9.3 ve toplamda %9.60 olarak bulunmuştur. Sonuçlara bakıldığında göçenlerin daha çok karşılık verdikleri ve arkadaşlarından yardım aldıkları, yerleşik yaşayanların ise öğretmenlerine ve aile büyüklerine söyledikleri belirlenmiştir. Buna göre yerleşik yaşayanların daha çok aile ve öğretmen desteği aldıkları, göçenlerin ise karşılık verdikleri ve arkadaş desteği söylenebilir.

Tablo 57		İnsanları suç işlemekten alıkoyan en önemli korku sizce aşağıdakilerden hangisidir?			
		SEÇENEKLER	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
A)		Ceza korkusu	19.0	17.8	18.40
B)		Allah korkusu	58.4	60.0	59.20
C)		Aile korkusu	12.7	12.4	12.50
D)		Toplum korkusu	10.0	9.8	9.90

Tablo 57'de ankete katılan öğrencilerin "İnsanları suç işlemekten alıkoyan en önemli korku sizce aşağıdakilerden hangisidir?" sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde göçenlerin %19'u, yerleşik olanların %17.8'i, toplamda %18.40'ı ceza korkusu olarak belirtmişlerdir. Allah korkusu diyenlerin oranı göçenlerde %58.4, yerleşik olanlarda %60.0 ve toplamda %59.20 olarak belirtmişlerdir. Aile korkusu diyenlerde oran göçenlerde %12.7, yerleşik olanlarda %12.4, toplamda %12.50'dir. Toplum korkusu diyenlerde ise göçenlerde oran %10, yerleşik olanlarda %9.8, toplamda ise %9.90 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerde ceza, aile ve toplum korkusunun daha fazla, yerleşik yaşayanlarda ise Allah korkusunun daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 58		Çocukken kavgaya karışır mıydınız?			
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %	
HAYIR		27.2	36.8	32.00	
EVET		62.8	63.2	68.00	
KAVGA SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL	
A)	Haftada birkaç kez	25.8	17.8	21.80	
B)	Ayda birkaç kez	23.3	17.7	20.50	
C)	Yılda birkaç kez	23.6	27.6	25.60	

Tablo 58’de çocukken kavgaya karışır mıydınız sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde göçenlerin %27.2’si, yerleşik olanların %36.8’i, toplamda %32’si hayır cevabını vermişlerdir. Evet diyenlerin oranı göçenlerde %62.8, yerleşik olanlarda %63.2, toplamda %68’dir. Göçenlerin çocukken kavgaya karışma oranları yerleşik olanlara göre yüksek bulunmuştur. Toplamda ise katılımcıların %68’inin çocukken kavgaya karışması oldukça yüksek ve düşündürücü bir orandır. Çocukken kavgaya karışanlarda yerleşik olanlarda oranın daha fazla olduğu görülmektedir. Sıklığına bakıldığında ise haftada bir oranı göçenlerde %25.8, yerleşik olanlarda %17.8, toplamda %21.8; ayda bir kez diyenlerin oranı göçenlerde %23.3, yerleşik olanlarda %17.7, toplamda %20.5; yılda birkaç kez diyenlerde ise oran göçenlerde %23.6, yerleşik olanlarda %27.6 ve toplamda %25.60 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre göçenleri haftada birkaç kez ve ayda birkaç kez, yerleşik olanların ise yılda birkaç kez çocukken kavgaya daha çok karıştıkları belirlenmiştir.

Tablo 59		Çocukken eşyalara (masa, sandalye, kanepeler, tabella, araba, vb.) zarar verdiniz mi?			
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %	
HAYIR		32.2	43.6	37.90	
EVET		67.8	56.4	62.10	
ZARAR VERME SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL	
A)	Haftada birkaç kez	19.9	14.4	17.15	
B)	Ayda birkaç kez	20.9	16.8	18.85	
C)	Yılda birkaç kez	27.0	25.2	26.10	

Tablo 59’da çocukken eşyalara (masa, sandalye, kanepeler, tabakalar, arabalar, vb.) zarar verdiniz mi? Sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %32.2, yerleşik olanlarda %43.6, toplamda %37.90’dır. Evet diyenlerin oranı göçenlerde %67.8, yerleşik olanlarda %56.4’tür. Göçenlerde çocukken eşyalara zarar verme oranı daha yüksek bulunmuştur. Zarar verme sıklığına bakıldığında haftada birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %19.9, yerleşik olanlarda %14.4, toplamda %17.14’tir. Ayda birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %20.9, yerleşik olanlarda %16.8, toplamda %18.85’dir. Yılda birkaç kez diyenlerin oranı ise göçenlerde %27, yerleşik olanlarda ise %25.2, toplamda da %26.10 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerin haftada, ayda ve yılda birkaç kez zarar verme oranı yerleşik olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 60 Çevredeki gençler delici-kesici alet (jilet, çakı, bıçak, şiş vb.) taşıyor mu?		SEÇENEKLER	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
		HAYIR	36.2	42.5	39.35
		EVET	63.8	57.5	60.65
		DAVRANIŞ SIKLIĞI	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Her gün	42.3	35.4	38.85	
B)	Haftada birkaç kez	10.3	9.1	9.70	
C)	Ayda birkaç kez	11.2	12.9	12.05	

Tablo 60’da çevredeki gençler delici-kesici alet (jilet, çakı, bıçak, şiş vb.) taşıyor mu? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %36.2, yerleşik olanlarda %42.5, toplamda %39.35’dir. Evet diyenlerin oranı ise göçenlerde %63.8, yerleşik olanlarda %57.5, toplamda %60.65’tir. Göçenlerin yerleşik olanlara göre çevredeki gençlerin delici, kesici alet taşıdığı belirlenmiştir. Davranış sıklığına bakıldığında her gün diyenlerin oranı göçenlerde %42.3, yerleşik olanlarda %35.4, toplamda %38.85’dir. Haftada birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %10.3, yerleşik olanlarda %9.1, toplamda %9.70’dir. Ayda birkaç kez diyenlerde oran göçenlerde %11.2, yerleşik olanlarda %12.9, toplamda da %12.05 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerde her gün ve haftada birkaç kez de daha fazla, yerleşik olanların ise ayda birkaç kezden fazla çevredeki gençlerin davranış sıklığı yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo 61		Son on beş yılda, ailenizde intihara teşebbüs eden oldu mu?		
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		74.2	75.4	74.80
EVET		25.8	24.6	25.20
TEŞEBBÜS EDEN		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Evet, Babam	17.9	18.1	18.00
B)	Evet, Annem	2.6	1.8	2.20
C)	Evet, Kardeşim	5.3	4.7	5.00

Tablo 61’de son on beş yılda, ailenizde intihara teşebbüs eden oldu mu? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %74.2, yerleşik olanlarda %75.4, toplamda %74.80’dir. Evet diyenlerin oranı ise göçenlerde %25.8, yerleşik olanlarda %24.6, toplamda %25.20’dir. Göçenlerde ailesinde intihar oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Kimde görüldüğünün sıklığına bakıldığında babam diyenlerin oranı göçenlerde %17.9, yerleşik olanlarda %18.1, toplamda %18’dir. Annem diyenlerin oranı göçenlerde %2.6, yerleşik olanlarda %1.8, toplamda %2.20’dir. Kardeşim diyenlerde bu oran ise göçenlerde %5.3, yerleşik olanlarda %4.7 ve toplamda da %5 olarak bulunmuştur. Yerleşik olanlarda babada intihar teşebbüs oranı, göçenlerde de anne ve kardeşte intihar teşebbüs oranı yüksek bulunmuştur.

Tablo 62		Ailenizde, sürekli hasta ya da engelli biri var mı?		
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		73.6	76.6	75.10
EVET		26.4	23.4	24.90
SORUNLU AİLE YAKINI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
A)	Evet; babam	17.6	17.7	17.65
B)	Evet; annem	3.6	1.5	2.55
C)	Evet; kardeşim	5.2	4.1	4.65

Tablo 62’de ailenizde, sürekli hasta ya da engelli biri var mı ?sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %73.6, yerleşik olanlarda %76.6, toplamda %75.10’dur. Evet diyenlerin oranı

göçenlerde %26.4, yerleşik olanlarda %23.4, toplamda 24.90'dır. Göçenlerde ailede sürekli hasta ya da engelli birey oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sorunlu aile yakını oranlarına bakıldığında babam diyenlerin oranı göçenlerde %17.6, yerleşik olanlarda %17.7, toplamda %17.65'dir. Annem diyenlerin oranı göçenlerde %3.6, yerleşik olanlarda %1.5, toplamda %2.55'dir. Kardeşim diyenlerin oranı ise göçenlerde %5.2, yerleşik olanlarda %4.1, toplamda %4.65 olarak bulunmuştur. Yerleşik olanlarda babada, göçenlerde anne ve kardeşte ailede sürekli hasta ya da engelli birey oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 63		Yakın akrabalarınız arasında aile içi şiddete tanık oldunuz mu?		
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		44.3	53.3	48.80
EVET		55.7	46.7	51.20
ŞİDDETE TANIK OLMA SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	22.3	16.3	19.30
B)	Ayda birkaç kez	21.2	21.4	21.30
C)	Yılda birkaç kez	12.2	8.9	10.55

Tablo 63'te yakın akrabalarınız arasında aile içi şiddete tanık oldunuz mu? Sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %44.3, yerleşik olanlarda %53.3, toplamda %48.80'dir. Evet diyenlerin oranı ise göçenlerde %55.7, yerleşik olanlarda %46.7, toplamda %51.20 olarak bulunmuştur. Göçenlerin yakın akraba şiddetine uğrama oranları daha yüksek bulunmuştur. Şiddete tanık olma sıklığındaki oranlara bakıldığında haftada birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %22.3, yerleşik olanlarda %16.3, toplamda %19.30'dur. Ayda birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %21.2, yerleşik olanlarda %21.4, toplamda %21.30'dur. Yılda birkaç kez diyenlerin oranı ise göçenlerde %12.2, yerleşik olanlarda %8.9, toplamda da %10.55 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre haftada birkaç kez ve yılda birkaç kez göçenlerin lehine, ayda birkaç kez de yerleşik olanların lehine sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 64 Ailenizden, son on beş yılda suçla karışan bir yakınınız oldu mu?				
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		72.7	74.7	73.70
EVET		27.3	25.3	26.30
SUÇLA KARIŞANIN KİM OLDUĞU		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Babası	19.6	18.8	19.20
B)	Annesi	4.1	1.8	2.95
C)	Kardeşi	3.6	4.7	4,15

Tablo 64'te ailenizden, son on beş yılda suçla karışan bir yakınınız oldu mu? sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %72.7, yerleşik olanlarda %74.7, toplamda %73.70'dir. Evet diyenlerin oranı göçenlerde %27.3, yerleşik olanlarda %25.3 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre yerleşik olanlarda ailesinde son on beş yılda suçla karışma oranı daha yüksek bulunmuştur. Suçla karışanın kim olduğuna ilişkin sonuçlara bakıldığında göçenlerin %19.6'sının, yerleşik olanların %18.8'inin toplamda %19.20'sinin baba; göçenlerin %4.1'inin, yerleşik olanların %1.8'inin, toplamda %2.95'inin anne; göçenlerin %3.6'sının, yerleşik olanların %4.7'sinin, toplamda %4.15'inin kardeş olarak belirttikleri bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerde anne ve babanın, yerleşik olanlarda da kardeşin daha yüksek oranda suçla karışan kişiler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 65 Vücudunda dış etkenli fiziki iz var mı ?				
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		56.3	64.5	60.40
EVET		43.7	35.5	39.60
VAR OLAN İZİN NİTELİĞİ		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Jilet izi var	10.2	10.1	10.15
B)	Dövme var	4.3	5.5	4.90
C)	Derin yara izi var	29.2	19.9	24.55

Tablo 65'te vücudunda dış etkenli fiziki iz var mı? sorusu incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %56.3, yerleşik olanlarda %64.5, toplamda

%60.40'dır. Evet diyenlerin oranı ise göçenlerde %43.7, yerleşik olanlarda %35,5, toplamda %60.40 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre göçenlerin vücudunda dış etkenli fiziki ize sahip olma oranı daha yüksek bulunmuştur. Var olan izin niteliğine bakıldığında göçenlerde %10.2, yerleşik olanlarda %10.1, toplamda %10.15 jilet izi; göçenlerde %4.3, yerleşik olanlarda %5.5, toplamda %10.15 dövme izi; göçenlerde %29.2, yerleşik olanlarda %19.9, toplamda 24.55 derin yara izi olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuca göre göçenlerde derin yara izi ve jilet izi, yerleşik olanlarda da dövme izi oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 66		Yaşadığınız ortamlarda, cinsel taciz olaylarına tanık oldunuz mu?			
		SEÇENEKLER	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
		HAYIR	43.8	55.4	49.60
		EVET	56.2	44.6	50.40
		TACİZE TANIK OLMA SIKLIĞI	GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)		Haftada birkaç kez	13.5	11.0	12.25
B)		Ayda birkaç kez	17.1	14.2	15.65
C)		Yılda birkaç kez	25.5	19.5	22.50

Tablo 66'da yaşadığınız ortamlarda, cinsel taciz olaylarına tanık oldunuz mu? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hayır diyenlerin oranı göçenlerde %43.8, yerleşik yaşayanlarda %55.4, toplamda %49.60'dır. Evet diyenlerin oranı ise göçenlerde %56.2, yerleşik olanlarda %44.6, toplamda %50.40 olarak bulunmuştur. Göçenlerde cinsel taciz olaylarına tanık olma oranı yüksek bulunmuştur. Tacize tanık olma sıklığına bakıldığında haftada birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %13.5, yerleşik olanlarda %11, toplamda %12.25; ayda birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %17.1, yerleşik olanlarda %14.2, toplamda %15.65; yılda birkaç kez diyenlerin oranı yerleşik olanlarda %25.5, yerleşik olanlarda %19.5, toplamda ise %22.50 olarak belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre göçenlerin cinsel şiddete tanık olma durumu haftada, ayda ve yılda birkaç kez de daha yüksek oranda bulunmuştur.

Tablo 67		Suçluluk duygusu yaşar mısınız?			
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %	
HAYIR		34.6	41.8	38.20	
EVET		65.4	58.2	61.80	
DUYGU YAŞAMA SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL	
A)	Haftada birkaç kez	17.3	11.9	14.60	
B)	Ayda birkaç kez	20.7	18.1	19.40	
C)	Yılda birkaç kez	27.5	28.2	27.85	

Tablo 67’de suçluluk duygusu yaşar mısınız? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde hayır diyenlerin oranları göçenlerde %34.6, yerleşik olanlarda %41.8, toplamda %38.20’dir. Evet diyenlerin oranları ise göçenlerde %65.4, yerleşik olanlarda %58.2, toplamda %61.80 olarak bulunmuştur. Göçenlerde suçluluk duygusu yaşama oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Suçluluk duygusu yaşama sıklığına bakıldığında haftada birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %17.3, yerleşik olanlarda %11.9, toplamda %14.60; ayda birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %20.7, yerleşik olanlarda %18.1, toplamda %19.40; yılda birkaç kez diyenlerin oranı göçenlerde %27.5, yerleşik olanlarda %28.2, toplamda ise %27.85’dir. Bu sonuçlara göre göçenlerde haftada ve ayda birkaç kez suçluluk yaşama durumu, yerleşik olanlarda ise yılda birkaç kez suçluluk yaşam duygusu yüksek çıkmıştır.

Tablo 68		Okul arkadaşlarınız anlaşmazlık yaşadıklarında, sorunlarını daha çok nasıl çözüyorlar?			
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %	
A)	Birbirine küserek	19.4	18.6	19.00	
B)	Karşılıklı ağız münakaşası yaparak	23.0	22.7	22.85	
C)	Fiziksel şiddet uygulayarak	11.6	8.4	10.00	
D)	Yaşanan sorunu karşılıklı konuşarak	46.0	50.3	48.15	

Öğrencilerin anlaşmazlıklarını nasıl giderdiği yönündeki tabloyu incelediğimizde, olumlu tavır olan “yaşanan sorunun karşılıklı konuşarak halledilmesi” yolunun izlendiğini ifade eden öğrenci oranı yerleşik olanlarda %50 ve göçerek gelenlerde %46’dır.

Bu tablo bize, göçmen olsun yerleşik olsun öğrencilerin en az yarısının bir sorun/anlaşmazlık yaşadıklarında çatışma da yaşadıklarını göstermektedir. Çatışmada ise sözel şiddet (%23) ve psikolojik şiddet (%19) izlenen olumsuz davranışlar olarak öne çıkmaktadır. Anlaşmazlıkların fiziksel şiddete dönüşme oranı ise yerleşik olanlarda %8 ve göçerek gelenlerde %12'dir.

Tablo 69 Gündelik yaşantınızda sınırlı ve gergin olur musunuz?				
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		8.0	10.3	9.15
EVET		92.0	89.7	91.85
DUYGU SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	54.5	47.2	50.85
B)	Ayda birkaç kez	28.6	30.7	29.65
C)	Yılda birkaç kez	9.0	11.8	10.40

Araştırma anket verilerine göre Diyarbakır ilinde liseye devam eden gençlik ciddi düzeyde sınırlı ve gergin özellikler taşımaktadır. Hem yerleşik ve hem de göçerek gelen gençliğin %90 ve üzeri oranda sınırlı ve gergin olması düşündürücüdür. Sınırlılık ve gerginlik yaşanma sıklığı yerleşik olan gençlerde haftada/ayda %78 ve göçerek gelenlerde %83'tür.

Tablo 70 Geçmişte kendinize kasten fiziki zarar verdiniz mi?				
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		65.5	75.1	70.30
EVET		34.5	24.9	29.70
ZARAR VERME SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	9.5	6.5	8.00
B)	Ayda birkaç kez	8.1	5.4	6.75
C)	Yılda birkaç kez	16.9	13.0	14.95

Kendine zarar verme tutum ve davranışları ciddi bir sağlık sorunudur. Bu yönden bakıldığında, yerleşik öğrencilerin %25'i ve göçerek gelen öğrencilerin %35'inin bedenine fiziki zarar verdiği tespit edilmiştir. Haftada/ayda birkaç kez kendine fiziki zarar verme durumu yerleşik öğrencilerde %12 ve göçerek gelen öğrencilerde %18'dir. Okullardaki genel öğrenci sayısına oranla düşündüğümüzde ciddi bir gençlik sorunuyla karşı karşıya bir toplum olduğumuz söylenebilir.

Tablo 71		Çevrenizdeki insanlardan/toplumdan nefret etme hissi yaşıyor musunuz?		
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
HAYIR		19.5	26.3	22.90
EVET		80.5	73.7	77.10
NEFRET ETME SIKLIĞI		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL
A)	Haftada birkaç kez	26.0	21.5	23.75
B)	Ayda birkaç kez	25.8	26.3	26.05
C)	Yılda birkaç kez	28.6	26.0	27.30

Diğer insanlardan nefret hissi sorulduğunda yerleşik olsun göçerek gelenler olsun liseye devam eden gençlerin büyük oranda (%77) olumsuz duygular taşıdığını görüyoruz. Çevresindeki insanlardan/toplumdan nefret etme hissi yerleşik öğrencilerde %74 ve göçerek gelen öğrencilerde %81'dir. Özellikle bu duygunun yerleşik olanlarda haftada/ayda %78 ve göçerek gelenlerde %52 gibi yüksek oranlarda olması sorgulanması gereken bir durumdur. Esasında "göç" hem geleni ve hem de ginen yerde yaşayanları sosyal zorlanmalara sürükleyebilen bir olgudur.

Bütün mülteciler, kendi kültürlerinin, kendi kimliklerinin ve kendi alışkanlıklarının yitimiyle karşı karşıya kalırlar. Bu tür ifadelerin ardında, kültürlerinden koparılan ve böylece "çıplak" kalan insanların, kendi içlerinde yaslanabilecekleri bir şeye sahip olmadıkları görüşü yatmaktadır. Bu durum, kimlik kavramımızı tekrar gözden geçirmek için yeterli bir neden oluşturmaktadır. (Gruen, 2007: 30)

Tablo 72	Önemli bir sıkıntınızı, öncelikle kiminle paylaşmayı tercih edersiniz?			
SEÇENEKLER		GÖÇEN	YERLEŞİK	GENEL %
A)	Anne	36.9	41.2	39.5
B)	Baba	6.5	6.7	6.60
C)	Arkadaş	52.3	48.7	50.50
D)	Rehber Öğretmen	3.4	4.3	3.85

Liseye devam eden öğrencilerin önemli sorunlarında öncelikli başvurulacak kişiler olarak rehber öğretmenleri son sırada görmeleri (yerleşikler %4,3 ve göçenler %3,4) eğitimde rehberlik ve psikolojik yardım hizmetleri bağlamında oldukça sıkıntılı bir tablo ile karşı karşıya olduğumuzun açık kanıtıdır.

Lise gençliği için, sıkıntılıların öncelikle paylaşıldığı kişiler (hem yerleşik ve hem de göçenler için) arkadaşlardır. Oysa tablo 55'te, "Okuduğunuz okullarda öğrenciler birbirine fiziksel şiddet uygular mıydı?" sorusuna verilen "EVET" şeklindeki cevaplar, yerleşik olanlarda %69 ve göçmenlerde %76 idi. Öğrencilerin böyle yüksek oranlarda olumsuz iletişim seyri, dahası fiziksel şiddet yoğunluğu içerisinde yaşıyor olmaları, önemli sorunların arkadaşlarla paylaşılması tercihinin riskli bir yol olduğunu açıkça göstermektedir.

Yukarıda özetle sunulan HEGEM "Gençlik Araştırmaları" Diyarbakır ili verilerinde elde edilen bulgular, günümüz gençliğinin şiddetten, suçtan, uyuşturucudan korunması için, suç öncesi ve sonrası etkili psikososyal ve eğitsel destek hizmetlerinde; koruyucu rehberlik, onarıcı adalet ve sorun/ olay sonrası iyileştirme hizmetlerinde yeni modellere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Özellikle göçle gelenlerin yüksek oranda olması Diyarbakır ve benzer ilerde eğitimde rehberlik sistemlerinin ihtiyaca göre yeniden şekillenmesini zorunlu kılmaktadır. Göç, başlı başına hem yaşayanlar ve hem de göç edilen yerdeki yerleşik toplum tarafından bir çok psikolojik, sosyal, ekonomik, kültürel hatta siyasi sorunlar doğuran bir olgudur.

Volkan bu sorunu şöyle ifade eder;

Ötekilerin elinde travmatize olan toplulukların sığınmacı duyguları taşımaları için ille de fiziksel olarak yer değiştirmeye zorlanmaları gerekmez. Aynı yerde yaşamayı sürdürseler bile, tanıdıkları / bildikleri çevre onlara sürgün edilmiş veya ötekileştirilmiş hissi verebilir. Sözelimi, bir yerin fiziksel görünümü muazzam biçimde değiştiğinde, evler yıkılıp ağaçlar söküldüğünde

veya tarlalar düşman sayılanlarca yıkıldığında, kaybedilen insanların ve şeylerin imgeleriyle cebelleşen topluluk yasa girebilir; suçluluk, utanç ve aşağılanma duyguları yaşayabilir, kısacası sığınmacı/dışlanmışlık psikolojisi geliştirebilir. Travmaya uğramış bir grup, çaresizlik ve aşağılanmışlık duygularını tersine çeviremez ve yas tutmayı başaramazsa, bitirilmemiş bu psikolojik ödevleri sonraki kuşaklara aktarır(Volkan, 2009:106, 210)

Araştırmacılar tarafından, böylesine ciddi sorunlarla karşı kaşıya kalan gençler için ulusal ve bölgesel çözüm önerileri getirilmesi zorunluluğu olduğu belirtilmektedirler. Yeni bir model olarak, gençlerin bunalım ve kriz durumlarında öne çıkan, bireyin yaşam amacının belirlenmesinde ve hayatta karşılaşacağı problemlerin çözümünde kendi kaynaklarını açığa çıkaran “felsefe ağırlıklı rehberlik/terapi modeli” önerilmektedir. Bu modelle gençler, gerginliklerini, anlam arayışlarını ve yaşayabilecekleri anlaşmazlıkları nasıl tanıyıp düzeltebileceklerini ve kişilerarası ilişki sorunlarında nasıl yapıcı uzlaşmalar üretebileceklerini öğreten, “kendini tanıma, müzakere etme ve anlaşmazlık çözme odaklı eğitim” uygulamaları önermektedirler.

Araştırma ile ortaya konan gerçekliklerden hareketle Diyarbakır ilinde okullarda RAM'larda ve ilgili sosyal projelerde “Koruyucu Rehberlik” ve “Onarıcı Adalet” ağırlıklı bir modele geçmenin zorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de rehber öğretmen başına ortalama bin öğrenci düşmektedir. Rehber öğretmeni olmayan okullar vardır. Günümüzde okullarda yaşanan öğrenci sorunlarının sadece psikolojik olmadığı gerçeği vardır. Günümüz gençliği için aile de, çevre de, sanal alem de riskler oluşturmaktadır. Bu ise okul rehberlik servislerinin ortaya çıkan riskler karşısında fazla işlevsel olamayacağını, yeni bir modele geçme zamanının geldiğini açıkça göstermektedir. Yeni yapılanmada ise sistemde mutlaka sosyologlara, sosyal hizmet elemanlarına, psikologlara, müzakere ve arabuluculuk, aile danışmanlığı, insan ilişkileri ve iletişim alanlarında yüksek lisans yapmış uzmanlara yer verilmelidir. Şiddeti, suçu ortaya çıkmadan önlemeye çalışmak, sonuçlarına katlanmaktan daha insani, daha akıllı ve daha ucuz bir karardır.

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Sonuç

Diyarbakır göç süreci ve özelliklerine ilişkin resmî kamu istatistikleri, odak grup görüşmeleri, derinlemesine görüşmeler ve alan taramasıyla elde edilen veriler neticesinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır;

Aile Yapısı ve İlişkileri

Çoğu eş, hem dinî hem de resmî nikâhla evlidir. Resmî nikâh olmaksızın dinî nikâhla evlilerin oranı yüzde 7,2'dir.

Diyarbakır alan taramasında 18 yaş altındaki evlilikleri ifade eden erken evlilik oranı yüzde 19,4 olarak tespit edilmiştir. Özellikle kanunen de suç olan 15 yaş altı evliliklerin oranı yüzde 6,7'dir. Diyarbakır'daki erken evlilik oranları, Türkiye ortalamasının (%17,6) biraz üzerindedir. Ayrıca araştırma verilerine göre en erken evlilik yaşı 13 olarak tespit edilmiştir.

Diyarbakır'daki ailelerde çocuk sayısı yüksektir. Diyarbakır ailelerinin üçte birinden fazlası, 5 ve daha fazla çocuğa sahiptir. Hanelerdeki ortalama çocuk sayısı ise 4,02'dir.

Hanelerin yüzde 13,8'inde birden fazla aile yaşamaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,4'tür. Türkiye'de hanehalkı büyüklüğü, 3,6'dır. 7'nin üzerinde kişinin ikamet ettiği hane yüzde 26,4'tür.

Eşlerin ve ailenin tüm fertlerinin aile içi ilişkilerde birlikte karar verme oranı yüzde 46,8'dir. Sadece erkeğin ve aile büyüklerinin karar verme oranı, yüzde 47,9'dur.

Eşler anlaşamadıklarında boşanmaları gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 53,3'tür. Aldatmayı boşanma nedeni olarak görenlerin oranı yüzde 78,5'tir. Şiddetin boşanma nedeni olduğunu ifade edenler yüzde 75,3'tür. Boşanmayı hiçbir nedenin haklı göstermediğini düşünenler ise %23,6'dır.

Erkeklerin okutulması gerektiğini düşünenler (%87,8), kız çocuğunun okutulması düşünenlerden daha fazladır (%82,3).

Ailelerin en temel sorunları sırasıyla; yoksulluk “(%71,1), işsizlik (%68,3), eğitim-sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama (%33,6), beslenme sorunu (%32,2), konut sorunu (%31,3), nüfus artışı (%8) ve aile içi şiddettir (%4,8).

Dil, Kimlik ve Aidiyet

Diyarbakır’da yaşayanların büyük çoğunluğu (%87,8) etnik kimliğini her ortamda ifade edebilmekte, Türkçe (%84,7) ve Kürtçe (%74,4) konuşabilmekte, üçte ikisi aile ve ev ortamlarında *daha çok* Türkçe (%64,6) konuşmakta, yarısından biraz azı Kürtçe (%41,8) konuşmaktadır. Diyarbakır’da Kürtçe günlük hayatın alanında yaygın dil olarak kullanılmasına rağmen, Türkçe her ortamda mevcut. Genç yaş gruplarına mensup olanlar ve yükseköğrenim seviyesine sahip olanlar öncelikle Türkçe konuşuyorlar. Sosyal yaşantıda, örneğin çarşı-pazarda, Türkçe dışında genellikle Kürtçe konuşuluyor. Odak grup toplantılarına katılanların hemen hepsi kendilerini Kürt olarak tanımlamasına rağmen, sosyal yaşantıda en çok kullandıkları dil Türkçe.

İş, Meslek ve Ekonomik Durum

İŞKUR 2015 yılı Diyarbakır faaliyet raporuna göre, Türkiye genelinde Diyarbakır, işgücüne katılmada 80., işsizlikte 5. ve istihdamda 77. sırada yer almaktadır. İldeki işsizlik sorunu başka sorunları tetiklemektedir. Özellikle işsiz gençler daha riskli alanlara kaymakta ve kimi zaman da terör örgütlerinin potansiyel adayları hâline gelmektedirler. Özellikle uyuşturucu, terör, kapkaç, hırsızlık ve yağmalama gibi risk ortamları bu gençler için daha cazip olmaktadır.

Diyarbakırlıların yüzde 8,3’ü mevsimlik işçiliğe gitmektedir. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların dörtte biri fındık işçiliğini tercih etmekte, beşte biri Adana’ya gitmektedir. Mevsimlik tarım işçiliğinde çocuklar dâhil aile bireylerinin tamamı çalışmakta, bu tarihin özellikle çocukların eğitim çağına denk gelmesi nedeniyle çocukların okullara devamsızlık yapmaları söz konusu olmakta ve eğitimleri aksamakta, bu durum lise ve üniversite sınavlarına da olumsuz yansımaktadır. Öte yandan mevsimlik işçi olarak gidilen yerlerde çadır hayatı yaşanmakta, çok fazla yer değiştirilmekte, aile birliği bozulmasa da düzenli bir hayat yaşanmamaktadır. Barınma şartlarının getirdiği tüm sağlıksız koşullar, altyapı eksiklikleri ve bu eksikliklerin yol açtığı hijyen koşulları, ulaşım koşullarının güvensizliği, çalışma koşullarının güvencesizliği, değişkenliği ve denetimsizliği, bu sürecin içine doğan, içinde büyümeye,

yaşamaya çalışan çocukların yaşamları ve sağlıkları başta olmak üzere tüm haklarını tehdit etmektedir.

Göç yoluyla Diyarbakır'a gelen vatandaşların köylerinde toprakları bulunmaktadır. Araştırmamıza katılanların yüzde 17,5'inin köyde arazileri bulunmaktadır. Bu insanlar şehirde işsiz kalmayı köylerine geri dönmeye tercih etmektedirler. Köylerinde toprağı bulunan bireylerin üçte birinin arazisini akrabaları işletmektedir. Bir kısmı ortağına vermekte, bir kısmı kiraya vermekte, yüzde 17'si kendisi ilgilenmektedir. Katılımcıların dörtte birinin arazisi ise işlenmemektedir. Diyarbakırlıların büyük bir çoğunluğu (%86,6) hiçbir ekonomik yatırım yapmamakta, üçte ikisine yakınının (%61) para kazandığı bir işi bulunmamaktadır. Ailelerinin aylık gelirinin yetersiz olduğunu, geçinemediklerini ve zor idare ettiklerini ifade edenler ise çoğunluktadır (%81,7).

Çocuk işçiliğı, önemli sorunlarından birisidir. Diyarbakır'da çalışan çocuk sayısı oldukça fazladır. Çalışan çocukların çoğı, kayıt dışı, kontrolsüz işlerde çalışmaktadır. Bir kısmı, temel eğitim çağındadır. Kadınların yüzde 81'inin herhangi bir ekonomik faaliyeti bulunmamaktadır. Yüzde 19'luk kesimin de yüzde 5,6'sı gündelik temizlik işi, yüzde 6,6'sı evde el işi yapmaktadır. 2015 yılı İŞKUR verilerine göre 16.283 kadın iş için başvurmuş, bunlardan 1724 kişi işe yerleşmiştir. Kadınlardan kayıtlı işgücü sayısı 35.517 ve kayıtlı işsiz sayısı 19.584 kişidir.

Diyarbakır Büyükşehir kentsel bölge içinde, kişi başına 23,07 m² konut yerleşim alanı, 1,72 m² merkezi iş alanı düşmektedir. Kişi başına sosyal donatı alanları açısından, 0,64 m² ilköğretim alanı, 0,90 m² orta ve mesleki öğretim alanı, 0,42 m² sağlık tesisi alanı, 1,00 m² yeşil alan, 0,31 m² spor tesisleri alanı, 0,17 m² sosyal ve kültürel tesis alanı düşmektedir.

Yapılan araştırmada Diyarbakır'da konutların yüzde 86,6'sının imarlı olduğu anlaşılmıştır. Diyarbakır'da nüfusun yaklaşık yüzde 60'ı kendi evinde oturmaktadır. Bu Diyarbakır için oldukça makul bir orandır. Nüfusun büyük bir bölümü (%45,7) 4 odalı evleri tercih etmektedir.

Halkın yarısına yakını (%46,3) kentsel dönüşüme ve buna karşılık yer değiştirmeye sıcak bakmakta, yüzde 11,6'sı hâlâ kararsızdır. Katılımcıların üçte biri (%33,8) kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak yeni bir evin bedeli karşılanamaması durumunda ödenemeyen bedeli, kira öder gibi borçlanmak istemektedir. Halkın yarısından biraz fazlası (%54,2) ise böyle bir yöntemi tercih etmemektedir.

Sağlık ve Sosyal Güvenlik

İlde yüzde 24,3 oranında sosyal güvencesi olmayan birey bulunmaktadır.

Her ne kadar vatandaşların çoğunluğu (%84), herhangi ulusal ve uluslararası kuruluştan yardım almadığını söylese de 2015 yılı verilerine göre SYDV'den yararlananların oranı yüzde 40,21'dir.

Hanelerin yüzde 89,9'unda engelli birey yoktur. Nüfusun yüzde 10'u hafif veya yüksek oranda engellilerden oluşmuştur. Görme engelliler yüzde 1,4, işitme engelliler yüzde 1,2, ortopedik engelliler yüzde 3,8, zihinsel engelliler ise yüzde 2,3 olarak tespit edilmiştir.

İlde hamileliği (gebeliği) önleme için herhangi bir yöntem bilmeyenlerin oranı yüzde 25,9'dur. Diyarbakır'da evli çiftlerin yaklaşık yüzde 75'i doğum kontrol yöntemlerinden haberdardır ve bilgi sahibi olunan yöntemler ise sırasıyla hap kullanma (%79), prezervatif kullanma (%7,4), iğne yaptırma (%5,5), rahim içi araç kullanma (%4,6) ve diğer yöntemlerdir (%3,5).

Diyarbakır nüfusunun yüzde 92'si çocuklarının aşılarını düzenli olarak yaptırdığını ifade etmiştir. Devletin aldığı önlemler, takip sistemi, okul ve konutlarda uygulanan aşılama yöntemleri düşünüldüğünde yüzde 8,2'lik aşılanmamış bebek-çocuk nüfus kitlesi yüksek bir orandır.

Araştırmaya göre nüfusun yüzde 52,9'u herhangi bir zararlı madde ve kötü alışkanlığa sahip değildir. Yüzde 44,6'sı sigara kullanıcısıdır. Alkol (%1,5) ve diğer zararlı maddeleri kullanım oranları oldukça düşük (%1) düzeydedir.

Tüketim Kalıpları ve Gündelik Hayat

Diyarbakır'da yaşayanlar, gelirlerini en çok gıdaya (%66,6) harcamaktadırlar. Bunu sırasıyla elektrik, su, telefon vb. faturası (%8,7), kira (%8,5), ulaşım (%5,3), sağlık (%4,2), giyim (%3,1), eğitim (%2,3) ve eğlence, sinema, tiyatro gibi boş zaman değerlendirmeleri (%1,3) takip etmektedir. Diyarbakırlılar günlük alışverişlerini en çok (%66,4) semt pazarlarından karşıladıklarını belirtmişlerdir. Diğerleri ise alışveriş merkezlerinden (%16,3), bakkallardan (%12,6) ve işportacılardan (%2,8'i) alışveriş etmektedir. Boş zamanlarını en çok televizyon izleyerek (%70,1), ailesiyle vakit geçirerek (%16,7), sinemaya giderek (%4,4), kitap okuyarak (%3,1) değerlendirmekte olduklarını ifade etmişlerdir.

Kente Göç

Diyarbakır'da görüşülen kişilerin çoğunluğu, 11 yılı aşkın bir süredir (en az 2000'li yılların başından beri), Diyarbakır'da yaşıyor. Diyarbakır'a göç, yüzde 44 ilçe merkezlerinden, yüzde 30 kırsal kesimden, yüzde 18 diğer il merkezlerindedir. Diyarbakır'a en çok göç, sırasıyla Mardin (%18,9), Şanlıurfa (%12,6) ve Bingöl'den (%10,2) gelmektedir. Her 5 kişiden 1'inin Diyarbakır'a yerleştikten sonra kent içinde göç ettiği (taşındığı) yer, Kayapınar ilçesidir. Buna karşın, en çok terk edilen ilçe, Sur'dur.

Diyarbakır'a göç nedenleri: 1- Yoksulluk ve istihdam arayışı (veya buraya tayin edildiği için), 2- Güvenlik, 3- Sağlık ve eğitim gibi kentsel hizmetlerden faydalanma arzusu, 4- Bir nevi sosyal güvenlik unsuru olarak kabul edebileceğimiz "akrabalarla birlikte olma" ihtiyacı, 5- Aile baskısından kurtulmak, daha özgür bir yaşam.

Göç edenlerin çoğunluğu (%72), ailesi ve/ya akrabaları ile Diyarbakır'a göç etmiş. Yüzde 20'lik bir bölümü ise, Diyarbakır'a tek başına göç etmiş. Diyarbakır'a göç ile yerleşenlerin yarısına yakını (%46) ekonomik geleceği hakkında bir bilgi veya projesi olmadan yerleşmiş kente. Dörtte bire yakın bir oran (%23), kamu veya özel sektörde sosyal güvenli bir iş ararken, yüzde 16'lık bir oran ise iktisadi bir girişimcilikte bulunacağını, yani kendi işini kuracağını (serbest meslek sahibi olacağını) düşünerek göçmüş Diyarbakır'a göçle yerleşenlerin yüzde 29'u -göç öncesinden- işsiz. Bu grubun önemli bir kısmını topraksız köylüler ve mevsimlik tarım işçileri oluşturuyor. Göç öncesi iktisadi etkinlikleri, yüzde 27'lik oranla tarım ve hayvancılık oluşturuyor. Göç yolunda eşlerini izleyen veya evlenerek şehre yerleşen kadınların oluşturduğu "ev hanımı" kategorisi ise, yüzde 25'tir.

Diyarbakır'a göç edenlerin yarısına göre (%51) göç öncesi ve sonrası durum değerlendirmesi olumlu, yüzde 27'si ise olumsuzdur. Yüzde 43'ü için Diyarbakır'a göç ettikten sonraki *ekonomik durumları ve çalışma ortamlarının kalitesi* "iyi/çok daha iyi", Yüzde 38'i için *güvenlik durumu* "iyi/çok daha iyi" dir.

Göçün sonuçlarıyla ilgili 3 temel görüş:

- 1- Diyarbakır'a yerleşenlerin ekonomik beklentileri karşılanmadı. Özellikle işsizlik ve hayat pahalılığı önemli birer sorun oluşturmaya devam ediyor.

2- Kentte kültürel uyum sorunları, yani aile ve komşuluk ilişkilerinde çözülme ve ahlaki yozlaşma olguları ortaya çıktı.

3- Yakın zamanda güvenlik yeniden sorun oldu.

Kentsel Memnuniyet

Diyarbakırlıların çoğunluğu (%77), Diyarbakır'da yaşamaktan memnundur. Diyarbakır'da kentsel memnuniyetin üç önemli nedeni, 1- Kentin tarihi niteliği ve kültürel zenginlikleri, 2- Diyarbakır'daki insan ilişkilerinin niteliği, 3- Kentsel yaşam kalitesidir (kaliteli ve ucuz ürünlerin bulunabilmesi, kente temin edilen suyun kalitesi vb.).

Diyarbakır'ın olumsuz yönleri: 1- Terör ve şiddet, 2- Yerel halkın eğitim seviyesinin düşüklüğü ve buna bağlı olarak bilinç eksikliği (kente kültürel uyum eksikliği, çarpık kentleşme ve çevre temizliği sorunları), 3- Ekonomik sorunlar, 4- Kentsel hizmetlerde eksikliklerdir. Diyarbakır'ın önemli sorunları, 1- Diyarbakır'da hâlen yaşanan çatışma ortamı ve bu durumun yarattığı sosyal sorunlar, 2- Diyarbakır'ın iktisadi kalkınma, alt yapı ve istihdam eksiklikleri, 3- Yoksulluktur.

Çalışmaya katılanların yüzde 75,5'i, Diyarbakır'da dışlamaya veya ayrımcılığa uğramadıklarını beyan etmektedir. Ancak farklı nitelik ve nicelik taşıyan ayrımcılık yaşandığı da çalışmaya katılanlarca ifade edilmiştir. Katılımcıların belirlemesine göre üç tür ayrımcılık algısı vardır: 1- Kurumsal ayrımcılık (Devlet sorumlu tutuluyor ve en fazla algılanan ayrımcılık), 2- Yöre insanı veya yerel toplum tarafından kendi içinde uygulanan "sosyal" ayrımcılık, 3- Türkiye'nin Güneydoğu bölgeleri dışındaki bölgelerinde bu bölgeye veya bölgeden gelenlere karşı uygulanan "etnik" ayrımcılık.

Diyarbakır'dan geriye dönüş için nedenler: 1- Diyarbakır'daki hayat pahalılığı ve işsizlik yani bir başka ifadeyle Diyarbakır'da yaşanan yoksulluk (yüzde 40), 2- Sosyal uyum eksikliği yani kent yaşamına alışamama ve daha rahat yaşama isteği nedeniyle geri dönmek isteyenler (yüzde 27), 3- Diyarbakır'da yabancılaşma çekme ve sıla hasreti yüzünden geri dönme arzusu yani psikolojik boyutlu bir geri dönüş güdüsü, geri dönme isteği (yüzde 19). Diyarbakır'dan ayrılmak istemeyenlerin yarısından fazlası (%53), burada sahip oldukları eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilmek amacıyla göç etmek istemiyor. Yüzde 49'u daha önce yaşanan yerde (köy veya ilçede) Diyarbakır'dakine benzer istihdam olanaklarının

olmadığını düşündüğünden geri dönmeyi reddediyor. Diyarbakır'da yaşamaya devam etmeye karar vermiş katılımcılardan kan davaları dâhil, can güvenliği açısından geldikleri yere geri dönmeyi düşünmeyenlerin oranı ise yüzde 39'dur.

Güncel, Toplumsal ve Siyasal Tutumlar

Diyarbakır'da en çok güvenilen kurumlar sırasıyla; üçte bir güvenlik güçleri, dörtte bir belediyeler, beşte bir valilik, kaymakamlıklar ve adalet kurumları, yüzde 15 siyasi partilerdir. Ülkenin en önemli dört sorunu Diyarbakırlılara göre, "işsizlik" (%77), "yoksulluk" (%68), "terör" (%53) ve "yolsuzluk"tur (%50). Odak grup görüşmelerinde ise öne çıkan sorunlar şunlardır: (1) Siyasal sistemin işleyişindeki tıkanma ve kutuplaşma, (2) Demokrasi eksikliği, insanları hakları ihlalleri, (3) Siyasal ve adli kurumlara güven eksiklikleri, (4) Kürt sorununa bağlı olarak gelişen çatışma ortamı, (5) Bölgesel eşitsizlikler ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin muzdarip olduğu yapısal ayrımcılık, (6) Ataerkillik ve kadına yönelik şiddet.

Türkiye'nin geleceği hakkındaki endişeler istisnasız tüm katılımcı kategorileri için; Türk/Kürt kutuplaşmasını, bölgeler arası empati eksikliğini ve bunun ürettiği psikolojik ayrışmayı içeriyor. Diyarbakır'ın geleceğine olumsuz bakışlarda da tüm katılımcı kategorilerinin mutabık oldukları bir nokta; "Bugün maruz kaldıklarını düşündükleri siyasal şiddetin sonucunda", çocukların, gençlerin olumsuz etkileneneğidir. Katılımcıların yarısının söyleminde Diyarbakır'ın geleceğinde ekonomik olumsuzlukların olabileceği de ifade ediliyor. Özellikle, işsizlik neticesinde "dağa çıkan" gençlerin olabileceği düşünülmektedir. Kişilerin kendilerine dair "olumsuz gelecek" tasvirleri, öncelikle deneyimlemekten veya deneyimlemeye devam etmekten korktukları işsizlik, manevi yozlaşma ve siyasal radikalleşme ile şekilleniyor.

Katılımcıların yüzde 94'ü barış ve huzur ortamı istemektedir. "Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci" ya da "Müzakere Süreci", "Çözüm Süreci" veya "Barış Süreci" desteği, yüzde 84'tür. Diyarbakır'da yaşayanlara göre "sürecin başarısızlığı" için nedenler, 1- Siyasal partilerin uzlaşmaz tavırları, 2- Sürecin yeterince şeffaf olmaması veya halkın yeterince bilgilendirilmemiş olması, 3- Siyasal anlaşmadan çok işin sosyal hizmet ve ekonomik yatırımlarla devlet tarafından yürütülebileceğinin düşünülmesi, 4- Yerel Kürt sorununun Suriye'deki iç savaştan olumsuz etkilenmesidir.

Odak grup görüşmelerinde öne sürülen “süreç için öneriler”, (1) Sürece bir anayasal reform paketi dâhil olmalı (farklılıklara saygılı, her yurttaşa eşit vatandaşlık hakları ve kültürel haklar veren bir anayasa), (2) Seçim sistemi değiştirilmeli, (3) Yerel yönetimler güçlendirilmeli, (4) Genel af ilan edilmeli, (5) Ana dilde eğitim hakkı sağlanmalı, (6) Süreç, yerel isim ve simgeleri kullanma hakkı getirmeli, (7) Daha şeffaf, samimi, sağduyulu, empatik ve uzlaşıcı olunmalı. Siyasiler ve resmî kurumlar; toplumda, medyada ve sosyal medyada her türlü aşırılığı, nefret söylemini ve ırkçı eylemi kınamalı, bu tip davranışların caydırıcı bir şekilde cezalandırılması, (7) Kürtleri temsil ettiklerini iddia eden parti ve hareketler değişim geçirmeli, geçmişten ders almalı, daha şeffaf olmalıdır. Tüm katılımcı gruplarının hemfikir olduğu söylem, diyalog, hoşgörü ve anlayış ortamının sağlanması için herkesin önce kendi kapısının önünü süpürmesi gerektiği yönündedir.

Genel Değerlendirme

Araştırma neticesinde elde edilen bulguları genel olarak değerlendirecek olursak;

Diyarbakır göç alan ve göç veren bir ilimizdir. Bölgedeki merkez olma rolü ve büyükşehir olması, göç alma konumunu olumlu yönde etkilemektedir. Verdiği göç, aldığından fazladır. İlçe, köy ve komşu illerden göç alırken; İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Mersin, Adana gibi illere göç vermektedir. Diyarbakır’a göç yoluyla gelenler de gidenler de daha az vasıflı ve işsiz insanlardır. Göç sirkülasyonunun yoğun olduğu bu ilimizde meydana gelen hareketlilik, aile ve toplumun işgücü piyasasını da olumsuz etkilemektedir. Çalışma hayatında istikrarın sağlanamaması üretim ve verimi düşürmektedir. İşsizlik açısından ülkenin en son illerinden birisi olan Diyarbakır’da nüfus yoğunluğuna göre yeterli iş sahasının olmaması, terör ve güvenlik sorunları, yatırımların eksik olması, yerel yönetimlerdeki çekişmeler göçü hızlandırmaktadır. İle göç yoluyla gelenlerin varoş kültürü yaşaması, kontrollerinin sağlanmasını ve kent kültürünün oluşmasını geciktirmektedir.

Diyarbakır’a göç edenlerin büyük çoğunluğu köylerden gelmekte ve geldiği yerde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. İnsanlar köylerinde tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta iken şehirde işsiz ve yeni kentli yoksul olarak yaşamaktadırlar. Özellikle şehir hayatına olan özlem ve eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik açısından şehirlerin cazip olması talebi artırmakta, insanları kontrolsüz ve bilinçsiz göçe itmektedir.

Göç yoluyla gelen birey ve aileler işgücü piyasasına yeterli düzeyde katılamamaktadır. İşsizlik, işgücüne katılım ve istihdam imkânlarıyla doğrudan ilişkilidir. İl iş gücüne katılım oranı ile ülke geneline göre sonuncu sıralardadır. İldeki işsizlik sorunu diğer sorunları tetiklemektedir. Özellikle işsiz gençlerin terör örgütü ile ilişkilendirilmesini ve onların gücünden yararlanmayı hızlandırmaktadır. Bunun yanında uyuşturucu, terör, kapkaç, hırsızlık ve yağmalama gibi risk ortamları da bu işsiz gençler için potansiyel ortamdır. Bu olumsuzluklar, iş adamlarının bölgeye yatırım yapmasını engellemektedir. Hane halkı sayısı fazla, çalışan azdır. Bu durum da geçimi zorlaştırmaktadır. Vatandaşlar terörü, işsizliği ve yoksulluğu önemli sorunları olarak görmektedirler.

Bölgenin bir diğer sorunu çocuk işçiliğidir. İşsizlik oranının yüksek olması çocuk işçiliğini engelleyememiştir. Ucuz işçilik olarak adlandırılan bu alan; girişimci, işveren ve atölyeler açısından cazip gözükmektedir. Çocukların çalıştırılması enformel bir yaklaşımdır. Özellikle mevsimlik işlerde çalıştırılan bu çocukların eğitim süreci olumsuz etkilenmektedir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak koşuluyla en fazla günde iki saat ve haftada on saattir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri günde yedi ve haftada otuz beş saati aşamaz. Bir çıraklık okuluna veya meslek lisesine devam etmeyen çocukların çalıştıkları işyerlerinde sigortalı olarak çalıştırılması gerekir. Ancak çalışan çocuk ve kadınların kayıt dışılığı önemli bir sorundur. Diyarbakır'da çalışan çocuk sayısı oldukça fazladır. Çocukların çalıştırılması, aileleri tarafından desteklenmektedir. Çünkü geçim sıkıntısı yaşayan ailelerde çocukların eve ekonomik destek vermesi beklenmektedir. Çocuklar daha ucuz ve vasıfsız işlerde çalıştırıldığı için iş bulmaları, yetişkinlere göre daha kolay olmaktadır.

Bölge halkının çoğu, sürekli iş bulamadığından beden gücü gerektiren işlerde mevsimlik olarak çalışmak istemektedir. Çok az kısmı da uzun süreli işlerde çalışmayı tercih etmediği için bu çalışma yöntemini alışkanlık haline getirmiştir. Diyarbakır merkez ve ilçelerinde birçok aile ve birey ülkenin çeşitli bölgelerinde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Mevsimlik işler tarım, fındık, zeytin, pamuk, sebze ve meyve, orman işçiliği gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Mevsimlik işçilik daha çok bireysel bir hareket olmayıp ailece yapılan bir sirkülasyondur. Bu süreç riskli alanı ve ailevi düzensizliği getirmektedir. Çocukların eğitim dönemine denk gelmesi dolayısıyla çocukların okullara devamsızlık yapmaları hatta okuldan ayrılmaları söz konusu olmakta ve eğitimleri aksamaktadır. Bu durum lise ve üniversite sınavlarına da olumsuz

yansımaktadır. Barınma şartlarının getirdiği tüm sağlıksız koşullar, altyapı eksiklikleri ve hijyen sorunu, çalışma koşullarının güvencesizliği, değişkenliği ve denetimsizliği, bu sürecin içine doğan, içinde büyümeye, yaşamaya çalışan çocukların yaşamları ve sağlıkları başta olmak üzere tüm hayatlarını tehdit etmektedir. Mevsimlik işçilik kayıt dışı istihdamı körüklediği, sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkilediği, birey ve ailelerin geleceklerini güvensiz kıldığı da bir gerçektir. Ayrıca işçi olarak gidilen bölgelere uyum sağlanması ve asli ihtiyaçların giderilmesi, mahrem ilişkilerin sağlıklı kurulması, sağlıklı aile ortamı oluşturulması mümkün olmamaktadır.

Diyarbakır'da kadınların çalışması ve sosyal hayatta yer almaları ülke ortalamasının altındadır. Çalışanlar da hizmet sektöründe gündelik temizlik işleri ve evlerde el işleri yapmaktadır. Erkeklerde işe yerleşme sayısı kadınların dört katına yakındır. İşverenlerin işçi tercihleri daha çok erkeklerden yana olmaktadır. Kadın kimliğinin çalışacağı işler konusunda ayrışma da söz konusudur. Kadınların çalışma şartlarının erkeklere göre daha düzenli olmasının gerekliliği, her işte çalışamamaları, cinsiyetleri gereği istismar risklerinin daha yüksek olması, çalışma saatleri ve mesafeler işe girmelerini ve çalışmalarını zorlaştırmaktadır. İŞKUR'un kamusal alanlarda istihdam anlayışında kadınların daha çok iş talebinin olduğu da görülmektedir. Ayrıca çalışmak istediği halde hâlen İŞKUR'a başvurmayan kadınlar da mevcuttur. Toplama bakıldığında kadın nüfus içerisinde çalışanlar ve çalışma talebinde bulunanlar dikkate alındığında kadınların çalışma talepleri oldukça düşüktür. Son zamanlarda kızların okuma oranının yükseldiği ve aynı oranda işe yerleştirmenin yapılmadığı görülmektedir. Erkeklerle göre kadınların eğitim seviyesi daha iyi olmasına rağmen erkelerin işe yerleşme oranları daha yüksektir. Bu durum kadınlarda da eğitilmiş işsizlerin sayısını artıracaklarını göstermektedir.

Bölgenin yapısı ve ekonomik gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle bölge için sosyal yardımlar oldukça önemlidir. Araştırma hedef kitlemizin sosyal yardımlardan çok yararlanmadığı görülmektedir. Ancak vatandaşların aldıkları yardımları deşifre etmediklerini de düşünmekteyiz. SYDV'nin yaptığı yardımlar, bu kanaati doğrulamaktadır. Bu veriler arasında çelişkiler bulunmaktadır. Bir kısım vatandaşlar, devletin yaptığı sosyal yardımların bireyleri incittiğini ve devletin vatandaşı kendisine çekmek için bu yola başvurduğunu, bir kısmı ise sosyal yardımların gerekli olduğunu ve yapılanın doğru olduğunu düşünmektedir.

Çoğu eş, hem dinî hem de resmî nikâhla evlidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde poligami (çok eşlilik) diğer bölgelere göre daha sık rastlanan bir durumdur. Çok eşlilik yasal olarak mümkün olmadığından iki ve üzeri evliliklerde sadece dinî nikâh kısılmaktadır. Böylece evlilikler, yasal olmasa da toplumsal ve dinî olarak meşrulaştırılmış olmaktadır. Son zamanlarda özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Suriyeli mülteci kız/kadınlarla evliliklerde artışların olduğu tartışılmaktadır. 18 yaş altı evlilikleri ifade eden erken evlilikler, Türkiye ortalamasının biraz üzerindedir. Erken evlilikler, sağlıktan (adölesan gebelik, anne ve bebek ölümleri) eğitime (düşük eğitim seviyesi, okulu erken terk), toplumsal yaşamdan (sosyal izolasyon, yoksulluk) intiharlara kadar birçok soruna yol açmaktadır. Diyarbakır'da ailelerde çocuk sayısı yüksektir. Diyarbakır ailelerinin üçte birinden fazlası, 5 ve daha fazla çocuğa sahiptir. Çocuk sayısının çokluğu, uygun politikalarla desteklenmediğinde ekonomik, eğitim, sağlık ve sosyal birçok sorunu ve eksikliği beraberinde getirmektedir. Hanelerin bazılarında birden fazla aile yaşamaktadır. Birden çok ailenin aynı evde ikamet etmesinin; barınma, sağlık, sosyal, ekonomik birçok sorunu beraberinde getirmesi, özellikle eşler arası problemlere yol açabilmesi ve çocuklar açısından (çocuk ihmali ve istismarı başta olmak üzere) olumsuz etkisi vardır.

Aldatma, şiddete göre daha yüksek bir boşanma nedenidir. Aslında şiddete daha çok kadınların maruz kaldığını hesaba kattığımızda, maruz kalınan şiddetin boşanma gerekçesi olmasının meşru değerlendirilmesi geleneksel aile değerlerinin daha yaygın olduğunu düşündüğümüz Diyarbakır için şaşırtıcı bir veri ve tespittir. Ayrıca yasal olarak çiftlerin boşanması için önemli nedenlerden olan anlaşamamanın eşlerin boşanma nedeni olmaması gerektiğini düşünenler azımsanmayacak ölçüdedir. Ailelerin çoğunluğu kız çocuğunun okutulması gerektiğini belirtse de erkek çocukların okutulması gerektiğini düşünenler daha çoğunluktadır. Son yıllarda toplumdaki değişmelere paralel olarak aile yapısında da değişimler meydana gelmiş, örneğin kız çocuğun okutulmasının artan oranı gözlenen bir olgu olmuştur.

Ailelerin en temel sorunları sırasıyla yoksulluk, işsizlik, eğitim-sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamama, beslenme sorunu, konut sorunu, nüfus artışı ve aile içi şiddettir. Bu sorunlar içinde özellikle yoksulluk ve işsizlik en başta gelen ve oldukça çok sayıda katılımcının muzdarip olduğu sorunlardandır. Ekonomik nedenler, diğer nedenlerden çok daha önceliklidir ve ivedilikle çözülmesi gereken bir sorun olarak gözükmektedir.

Diyarbakır gibi büyükşehirlerde, bireysel faktörlere ek olarak, nüfus artışı, hanehalkı miktarının yüksekliği, gelir düzeyinin düşüklüğü, iş bulma sorunu vb. nedenlerin de eklenmesi ile bakılabileceği kadar çocuk sahibi olma anlayışı ve doğum kontrol yöntemi daha bir önemli hâle gelmektedir. Diyarbakır'da evli çiftlerin dörtte üçü doğum kontrol yöntemlerinden haberdardır.

Örnekleme nüfusunun yarısına yakını sigara kullanıcısıdır. Alkol ve diğer zararlı maddeleri kullanım oranları oldukça düşük düzeydedir. Bununla birlikte az da olsa uyuşturucu maddelerin kullanılması ve kullanan nüfusun genç olması, gençler ve aileleri için önemli bir sorundur.

Yoğun nüfus, Diyarbakır kenti alan kullanımındaki ve fiziksel yapılaşmasındaki düzensizliğin en önemli nedenlerinden biridir. Bu neden öylesine bir sosyal faktöre dönüşmektedir ki kaynak dağılımını ve ekonominin kaderini tayin etmekte, toplumsal yapıyı belirlemektedir. Bunun yaşanması ise özellik genişleyen şehirlere ve gelen sorunlara karşı bir türlü çözüm tabanı oluşturamadığımızı açıkça göstermektedir. Artan şehir nüfusuyla birlikte ortaya çıkan gelişigüzel yapılaşma, plansız şehirleşme bakımından önüne geçilemeyecek sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle plansız yerleşim, şehir merkezlerinde başlı başına bir sorun oluşturmakta ve birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

1940'lı yıllara kadar ilin nüfusunun hemen hemen hepsi surlarla çevrili bir kale kent içerisinde ve kendine özgü avlulu evlerde yaşarken, günümüzde ilin toplam nüfusunun yüzde 80'inden fazlası sorun dışındaki kısmen planlı ama büyük bir çoğunluğu çarpık kentleşme diye adlandırabileceğimiz bölgelerde yaşamaktadır. 1990 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan güvenlik sorunları bölgedeki kırsal göçü daha da hızlandırmıştır. Bu göç yoğunluğu Diyarbakır kent nüfusunun artış hızını 2- 3 katına ulaştırmıştır. Bu olumsuz gelişmeler zaten yetersiz olan kentsel altyapı sorunlarını artırmış, kentsel hizmetleri yetersiz kılmış ve tarihi dokunun tahribatında hızlandırıcı bir faktör olmuştur.

Diyarbakır kentinde 1990'dan günümüze kadar 34.000 konut yapıldığı ya da kullanıma alındığı araştırma bulgularından çıkarılabilmektedir. Ancak bu denli büyük bir yapılaşma sürecinde ve yine aynı dönemde 882 konuta belediye tarafından ruhsat verilebilmiş olması kaçak yapılaşmanın delillerinden birisidir. Mevcut konut stoku dağılımı bakımından en fazla yoğunluğun yüzde 42,6 ile Bağlar Semtinde olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun

bu bölgede fazla olması ve yapıların birçoğunun eski ve ruhsatsız olarak inşa edilmesi nedeniyle bu semt en fazla çarpık kentleşmenin yoğunlaştığı bölge konumundadır. Yapı stokunun çok büyük bir bölümü kötü kalitede yapılardan oluşan bölge kentlerinde, sürdürülebilir gelişme açısından en büyük riski afet tehlikesi oluşturmaktadır. Diyarbakır Suriçi bölgesi, 04.11.2012 tarih ve 28457 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” kapsamında riskli alan ilan edilmiştir.

Halkın çoğunluğu kentsel dönüşüme ve buna karşılık yer değiştirmeye sıcak bakmaktadır. Bununla birlikte evlerinin üzerine ödeme yapma fikri cazip gelmemektedir. Yani halk, devlet veya belediyenin evlerine karşılık olarak vereceği konuta razıdır fakat ek külfete sıcak bakmamaktadır. Katılımcıların üçte birinin, kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak yeni bir evin bedelinin karşılanamaması durumunda ödenemeyen bedeli kira öder gibi borçlanmaya istekli olmasına karşın, yarısından biraz fazlası böyle bir yöntemi tercih etmemektedir.

Halk, belediye hizmetleri hakkındaki kanaatleri dile getirme konusunda çoğunlukla tedirgin davranmaktadır. Özellikle odak grup görüşmelerinde bazı vatandaşlar bireysel görüşme talep edip bölge, belediye, bölgesel siyasi parti ve terör örgütü hakkında birçok eleştiri getirmişlerdir. Devletin belediyeye yaptığı mali katkının halkın ihtiyaçları ve belediyenin temel görev alanları için kullanılmadığı, illegal yapılanmalara belediyeler tarafından yardımlar yapıldığı, hendek ve çukur kazma işlemlerinde belediyelerin araçlarının kullanıldığı ifade edilmiştir. Büyükşehir belediyesinin, halkın gözünde devletin itibarını düşürmek amacıyla yeterli hizmet vermediği ve kaynakları kasıtlı olarak kullanmadığı görüşü hâkimdir. Bir kısım katılımcılar bu durumu desteklemektedirler. Diyarbakır’da belediyenin yapması gereken birçok işin valilik ve diğer devlet kuruluşları tarafından yapıldığı ve bunun için yeterli araç ve gerecin olmadığı, bu vesile ile birçok hizmette gecikme olduğu söylenmektedir. İmkanlar itibarıyla belediyenin devletten daha avantajlı olduğu görüşü de mevcuttur. Devlet birimleri ile belediye birimleri arasında eşgüdüm olmadığı gibi ayrışmanın aleni olduğu, yerel yönetimlerin devletin bazı hizmetlerini engellediği de söylenmektedir. Vatandaşlar, belediye ile devlet arasında siyasi çekişme olduğunu ve hizmetlerin karşılıklı engellendiğini ileri sürmektedirler. Devletin de belediyeye hizmet ettirmediği ve halkın gözünde belediyeyi itibarsızlaştırmaya çalıştığı tartışması vardır.

Belediyeden şikâyetçi olanlar; belediyenin siyasallaştığını, yeterince sosyal tesis açmadığını, hizmet sunumunda taraflı davrandığını, ulaşım, su ve emlak hizmetlerinde yeterli hizmet vermediğini, çevre kirliliği, park ve yeşil alanların yetersiz olduğunu, yolların yetersiz ve çamurlu olduğunu, devlete kızarak yeterince çalışmadığını, yol ve sokaklarda temizlik yapmadığını dile getirmektedirler. Bu grup; yeşil alanlarının yetersiz olduğunu, gençler için hiç zaman geçirecek yer ve spor alanlarının olmadığını, güvenlik açısından da olsa çöp konteynurlarının toplanmasının doğru olmadığını, kaldırım çalışmalarının kötü olduğunu, sosyal yardımların yetersiz olduğunu, temizlik işçilerinin art niyetli davrandığını, yapılan hizmetlerin de çok geç yapıldığını belirtmektedirler. Bunların yanında; toplu taşıma, temizlik ve geri dönüşüm, şehir suyu ve alt yapı çalışmaları belediye tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği, hâlâ imar sorununun çözülemediği, kaldırımların kafeler, seyyar satıcılar, yanlış yere park edenler yüzünden işgal altında olduğu, seçim zamanında daha fazla hizmet verildiği belirtilmektedir. Ayrıca; engellilerin sorunları ile ilgilenilmediği, başarısızlıkların saklanması için siyasi durumun bahane edildiği, kilitli taşların bizzat belediye işçileri tarafından söküldüğü, çatışmalar üzerinden tüm halkın cezalandırıldığı konularında belediyeyi eleştirmekten korktukları görülmektedir.

Belediyeden memnun olanlar; genel anlamda belediyeden memnun olduklarını, yerel yönetimlere devlet kurumlarından daha çok güvendiklerini, çöp toplama hizmetlerinin iyi olduğunu, yardıma muhtaçlarla ilgilenildiğini, çok kurum açıldığını, devletin belediyelere desteğinin artması gerektiğini, park ve bahçe alanında başarılı olunduğunu, kanalizasyon ve su kesintilerinin azaldığını ifade etmektedirler. Ayrıca atılan her adımda özellikle “devlet mekanizmalarından” korktuklarını ifade etmişlerdir.

Gözlemlerimize göre, vatandaşlar özellikle belediye ve terör örgütü ile ilgili konularda kanaatlerini kullanırken oldukça tedirgin davranmaktadırlar. Devlet kolay ve rahat eleştirilmekte hatta hakaretler bile edilebilmektedir. Ancak belediye, bölgesel davranışlar ve terör örgütü ile ilgili eleştiriler konusunda oldukça temkinli davranılmakta hatta bu tür eleştirilerde bulunulmamaktadır. Halkın terör örgütünden korkması yüzünden rahat konuşamadığı ve gerçek görüşünü ifade edemediği görülmektedir. Bu söylemlerinden dolayı terör örgütü ve yandaşları tarafından sorguya çekilecekleri, hatta can tehlikesi yaşadıkları da söylemler arasındadır. Yargısız infazın hâlen devam ettiği, kimseden hesap sorulamadığı ve zaman zaman da devlet zafiyeti yaşandığı beyanlar arasındadır.

Diyarbakır kent merkezine göç, daha çok ilçe merkezlerinden (muhtemelen büyük bir ölçüde Diyarbakır'ın ilçelerinden) ve kırsal kesimden gerçekleşmektedir. Öne çıkan üç önemli göç nedeni arasında, ilk anılması gereken, *ekonomik* niteliklerdir. Fakirlikten ve istihdam arayışından Diyarbakır'a yerleşme, tartışmasız ilk sırayı oluşturuyor. Bu bilgiye paralel olarak, Diyarbakır'a göç ile yerleşenlerin üçte birine yakını Diyarbakır'a gelmeden önce işsiz olduğunu açıklamış. Bu grubun önemli bir kısmını topraksız köylüler ve mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğunu söyleyebiliriz. İşsizlik ve yoksulluk ile karşı karşıya olan kırsal kesim insanın çözümü kente göç etmekte bulması olağandışı bir durum değildir. Ancak çoğunluğu iktisadi nedenlerden Diyarbakır'a göç etmiş olsa bile göç edenlerin yarısına yakını, ekonomik geleceği hakkında bir bilgi veya projesi olmadan kente yerleşmiştir. Bu son bulgu dikkate değer bir çelişki içermekte; geleceğini planlamak için herhangi bir eylemde bulunmadan, geleceğini tasarlamadan kente yerleşme olgusu, göçmenlerin yaşayabileceği kente uyumla ilgili bazı sorunların kaynağını oluşturabilir.

Ekonomiden sonra, ikinci önemli göç nedeni *güvenlik* konusu ile ilintilidir. Kendini güvende hissetme amacıyla kaçan veya terör nedeniyle köylerin boşaltılması yoluyla zorunlu göçe tabi tutularak Diyarbakır'a yerleşenler bu kategoride bulunuyorlar. Üçüncü göç nedeni ise, sağlık ve eğitim gibi kentsel hizmetlerden faydalanma arzusu veya bir nevi sosyal güvenlik unsuru olarak kabul edebileceğimiz "akrabalarla birlikte olma" ihtiyacıdır (*Sosyal* nedenler). Ayrıca katılımcıların çoğunun ailesi ile Diyarbakır'a göç etmiş olduğunu göz önünde bulundurursak bireysel tercihe dayalı, ileriye dönük modern bir göç olgusu ile karşı karşıya bulunduğumuzu söyleyebiliriz.

Diyarbakır'a göçenlerin en çok yerleştiği yerlerin, Bağlar ve Sur ilçeleri olduğunu söyleyebiliriz.. Göçü izleyen yıllarda kent içindeki hareketlilik, özellikle Kayapınar gibi, sosyal ve ekonomik seviyesi görece olarak daha yüksek ve yeni imarlı bir ilçeyi hedef alıyor. Diyarbakır'a göç edenlerin çoğunluğunu oluşturmasalar bile göçle gelen ailelerin bir kısmının zaman içinde iktisadi durumlarının iyileşmesi, *kentiçi hareketlilik* ile ilişkilendirilebilir. Diyarbakır'a yerleştikten sonra, katılımcıların dörtte biri daha önce oturdukları sosyo-ekonomik seviyesi düşük ilçelerden (özellikle Sur ilçesinden) göreceli olarak daha müreffeh ilçelere (özellikle Kayapınar ilçesi) taşındıkları gözlemlenmiştir.

Diyarbakır'a göç etmiş katılımcıların göç sonrası yaşantılarına dair algılarının *hem olumlu hem olumsuz* olduğu söylenebilir. Diyarbakır'a göç eden katılımcıların yarısına yakını, bu deneyimi özellikle ekonomik durum

ve sosyal ilişkiler açısından olumlu değerlendiriyor. Göç öncesi ve sonrası hayatı olumlu yönde karşılaştıran ama ikinci derece önemli bir yaklaşımın da var olduğunu belirtmeliyiz. Örneğin, Diyarbakır'a yerleşenlerin daha kolay ve kaliteli eğitim ve sağlık hizmeti olanaklarına erişebildikleri kabul ediliyor. Büyük bir kent olan Diyarbakır'da daha bireysel bir hayat ve dolayısıyla daha fazla özgüvenli bir yaşam sürme olanağının varlığı ileri sürülüyor. Bu arada, yarıya yakın diğer bir katılımcı grubu ise, göç deneyimini ekonomik ve sosyal açıdan tam tersine olumsuz bir şekilde yaşadığını ifade ediyor. Göç öncesi ve göç sonrasında *olumsuz bir şekilde* sonuçlandığını düşünenlere göre: (a) Göç edenlerin ekonomik beklentileri karşılanmamaktadır (işsizlik ve yoksulluk/hayat pahalılığı sorun oluşturuyor). (b) Göçle beraber, kente kültürel uyum sorunları ortaya çıkmaktadır (aile içi ve komşuluk ilişkilerinde çözülme ve ahlaki yozlaşma).

Diyarbakır'ın sorunlarını önem sırasına göre şöyle sıralayabiliriz: (1) Çatışma ortamı ve yarattığı sosyal sorunlar, (2) Kentleşme ve eğitimsizlik sorunları, (3) İşsizlik, yoksulluk gibi iktisadi sorunlar, (3) Kentsel hizmetlerde eksiklikler, (4) Kadınlara ve gençlere özgü sorunlar, (5) Tanıtım eksikliği ve maruz kalınan önyargı.

Devlet tarafından ayrımcılığa uğrama veya dışlanarak mağdur edilme algısı katılımcılar nezdinde yaygın gözüküyor. Ancak sorular bireyselleştirilerek şahısların deneyimlerine yöneltince, ayrıma veya dışlanmaya uğrama değerleri bu genel kanının oldukça altında kalıyor. Genel ayrımcılık algısı ve bireysel olarak yaşanmış ayrımcılık deneyimi arasında, özellikle devlet kurumlarının sunduğu hizmetlere yönelik büyük bir farklılık bulunmakta. Ankette ayrımcılığın nedenleri de sorgulanmakta. Bulguların gösterdiğine göre, katılımcıların sadece küçük kabul edilebilecek bir kesimi etnik ve/veya kültürel özelliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldığını söylüyor. Bu bağlamda dikkati çeken en önemli mağduriyet, katılımcı kadınların karşı karşıya kaldıkları cinsiyetçi ayrımcılıktır.

Nicel anket verilerinde üç ayrımcılık türünün izini buluyoruz. Ayrımcılık algısı önem sırasına göre; 1-Etnik ve dilsel farklılıkları nedeniyle devlet kurumlarının gösterdiği *kurumsal ayrımcılık*, 2- Yöre insanı veya yerel toplum tarafından kendi içinde uygulanan *sosyal ayrımcılık*, 3-Türkiye'nin Güneydoğu bölgeleri dışındaki bölgelerinde bu bölgeye veya bölgeden gelenlere karşı uygulanan *etnik ayrımcılıktır*.

Odak grup toplantılarında not edilen söylemlerde öne çıkan farklı bir tür ayrımcılık, yöre insanının hemşehrisine uyguladığı *sosyal ayrımcılıktır*. Eldeki örneklerden ve nicel anket verilerinden yola çıkarak bu tür dışlama tavırlarının özellikle kadın-erkek eşitsizliği konusunda ve yörede azınlıkta olan siyasi ideolojilerin taraftarlarına karşı gerçekleştiğini düşünebiliriz. Odak grup toplantılarına katılanlar tarafından dillendirilen sonuncu ayrımcılık türü, Batılı vatandaşlar ve medya tarafından Güneydoğuluları, özellikle Diyarbakırlıları hedeflediği düşünülen *etnik ayrımcılıktır*.

Göçle Diyarbakır'a gelenlerden yaşlılar köylerinin özlemini çekiyor, geri dönmeyi arzuluyorlar ama bu daha çok bir hayal olarak kalıyor. Yaşlılar, özellikle kentte kalacak olan çocuk ve torunlarından ve sağlık hizmetlerinden uzaklaşmak istemiyorlar. Gençler ise, köye iktisadi ve sosyal uyum sağlayamayacaklarını ileri sürüyorlar ve geri dönme olasılığını reddediyorlar. Bazıları ise köye geri dönmenin gerçekleşebilmesi için; kırsal kesimde sunulan (veya sunulamayan) sosyal, eğitim ve sağlık hizmetleri, istihdam olanakları gibi ortadan kaldırılması gereken yapısal engellerden bahsedebiliyor.

Sonuç olarak, Diyarbakır'dan başka bir yere göç etmek isteyen (bu Diyarbakır'a göç etmeden önce yaşanan yer olsa bile) kişi sayısının oldukça az olduğu düşünülebilir. Katılımcılar bu durumun ancak Diyarbakır'daki güvenlik şartlarının ve ekonomik şartların çok kötüye gitmesi durumunda söz konusu olabileceğini, kentte böyle bir gündemin hâlen söz konusu olmadığını söylemektedirler.

Diyarbakır'da *en çok güvenilen kurum*, üçte birlik bir tercih oranıyla *güvenlik güçleridir*. Bunu dörtte birlik bir oranla *belediyeler* izlemektedir. Beşte birlik bir oranla tercih edilenler ise, *valilik* ve *adalet* kurumlarıdır. Son sırada *siyasi partiler* yer almaktadır. Devlet kurumlarına güven duyulması/duyulmaması konusunda, iki araştırma yöntemiyle ulaşılan sonuçlar arasındaki farkı tespit ettik. Ancak eldeki sonuçlar, farklılıklarının ötesinde, bir sosyal gerçekliği anlamamızı sağlıyor. Devlet kurumlarına güven duygusu kayıt edilse bile bu duygunun seviyesi Türkiye ortalamasının sadece yarısı kadardır. Burada söz konusu olan önemli bir olgu, yöre halkının resmî kurumlara duyduğu güven aracılığıyla yurttaş olarak devletine bağlılığıdır. Yerel yönetimler açısından da güvenden daha çok güvensizlik hâkim diyebiliriz.

Diyarbakırlılara göre ülkenin en önemli sorunları; işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk gibi ekonomik nitelikli sorunlardır. Odak grup toplantılarına katılanlar nezdinde, nicel anket sıralamasından farklı bir şekilde, Türkiye'nin en önemli sorunları *siyasi* içerikli olarak tanımlandı.

Diyarbakır'ın önemli sorunlarını;

- 1- Konjonktürel veya geçici çatışma durumunun doğurduğu endişe ve olumsuzlukları,
- 2- Diyarbakır'ın yoksulluk ve iktisadi kalkınma sorunu, alt yapı ve istihdam eksiklikleri,
- 3- Ekonomik yaşam şartları, eğitim olanakları, barınma kalitesini içeren gelecek beklentileri biçiminde sıralayabiliriz.

ÖNERİLER

- Göç, insanlık tarihinin en önemli sorunlarından biridir. Sorundur; zira bizatihi göçün kendisi, yaşanan yerden ayrılma nedenleri, göç süreci, gidilen yerde karşılaşılan her tür sıkıntılar, yerleşim sonrası uyum problemleri vb bağlamda olmak üzere, göç edenlere bir çok zorluklar yaşatır. Konu “Diyarbakır ve Göç” ise, iç içe geçmiş bir takım travmalar dizisinin akla gelmesi doğal oluyor. Göç, şiddet/çatışma sarmalı içinde zorunlu ise, gidişler bir sosyal politika gereği değil de plansız ve rastgele ise, gidilen yerde bir çok ağır psiko-sosyal sorunlarla karşılaşmalar kaçınılmaz olacak demektir. Bu ise, travmatik kitleler ve travmatize insanları akla getirir. Vamik Volkan (2012: 71) konu ile ilgili şu tespitlerde bulunur:

Tarihte yaşanmış olan örselenmelerin “seçilmiş örselenmeler” olarak kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığını anlamadan, bugünkü çatışmaların birçoğu tam olarak anlaşılabilir. Bu psikolojik ‘genler’ bir çok geniş grupta vardır ve bu özelliğin, sonraki kuşaktan liderler tarafından grubu seferber etmek için manipülasyon amaçlı kullanılma olasılığı yüksektir. Ve böylece, seçilmiş bir örselenmenin yeniden canlandırılması akıldışı kararların verilmesine ve insanlık dışı davranışlara yol açabilir. Anderson Thomson, doğamızda var olan ilkel davranışlar arasında “erkekleri birbirine bağlayan şiddet koalisyonu” adını verdiği bir davranışın da bulunduğu inanır. Thomson’a göre, içsel dört düzenek veya kapasite söz konusudur: 1) Kolayca erkek koalisyonları kurma kapasitesi; 2) Bu koalisyonları öldürme amaçlı vahşi akınlar düzenlemek üzere kullanma kapasitesi; 3) Bu ölümcül akınları daha önce hiç karşılaşmadıkları ve onları doğrudan kışkırtmamış insanlara yöneltme kapasitesi; 4) Dışarıdaki grubun üyelerine, avımıza bakarken kullandığımız bilişsel düzeneklerle bakma kapasitesi.

Bu belirlemeler ışığında, “Diyarbakır ve Göç” çalışmasını aşağıdaki genel önerilerle bitirebiliriz:

- Göç hareketlerinin yoğun olması her zaman ve zeminde gelişmeyi engelleyen bir durumdur, Diyarbakır ili için de böyle olmuştur. Bu nedenle Diyarbakır kent merkezi nüfusunun daha çok küçük haneli köylerden, ekonomik, terör, aile ve akrabalar arası çatışmalar gibi

nedenlerle zorunlu olarak göç eden (hatta, kaçıp gelen) insanlarla rastlantısal olarak büyüdüğü gerçeği iyi analiz edilmeli, Diyarbakır ilinin her tür hizmet planlamasında ona göre stratejiler geliştirilmelidir.

- Şehrin yönetimi, her tür hizmetin planlanması ve dağıtımını ilin demografik nitelikleri göz önünde tutularak yürütülmelidir. Öncelikle yakın ya da uzak tarihlerde göçle gelenlerin, ortak şehir kültürüne uyumları yönünden sosyal projeler içinde tutulmaları, risk unsurları ile kolay temas sağlaması muhtemel olan bu kesimin sağlıklı ve güvenli kuruluşlarla muhatap kılınması; sosyal, çalışma ve eğitim hayatına katılımlarının sağlanması çok ciddi bir ihtiyaçtır.
- Diyarbakır ilinin aldığı, verdiği göç gerçekliği nedir? Göç bağlamında yaşanan sorunların nitelik ve nicelik yönünden anlamı/değeri nedir? gibi temel sorular ekseninde Diyarbakır ve tüm ilçeleri, sürekli yenilenen bir “Risk Belirleme Sistemi” ile sosyal izleme altında tutulmalıdır.
- İçinde yaşanan zaman diliminden başlamak üzere, her türlü göçün önlenmesi ya da en azından sosyolojik gerçeklik seviyesinde tutulması; bunun için yeni yaşam alanlarının, iş sahalarının oluşturulması, yöredeki kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması ve kadınların da iş hayatına katılımının sağlanabilmesiyle mümkündür. İşgücü piyasasındaki hizmet alanlarının ve ücretlerin artırılması; vatandaşların alım gücünü iyileştirecek, ihtiyaçların teminini kolaylaştıracak ve aileleri yoksulluktan kurtaracaktır.
- Eğitim çağındaki gençlerin iş hayatında yer alması oldukça sorunlu bir alandır. Özellikle mevsimlik işlerde çalıştırılan gençlerin istismar edildiği de söylenebilir. Küçük yaşta çalıştırılan ve çok az da olsa gelir elde eden çocuklar için, paranın ve çalışma hayatının cazip gözükmesi okuldan kopmalarına ve sokağa düşmelerine zemin hazırlamaktadır. Çocukların çalışma hayatı kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Buna uyulması için ilgili kurumların ve işgücü piyasasının da bilinçli olması gerekir. Çalışma hayatı çocukların eğitimini asla engellememelidir. Aileler, çocuklarından ev ekonomisini desteklemesini beklemektedir. Eğitim çağını geçmiş aile bireyleri iş hayatına ve çocuklar da eğitim sürecine tabi tutulmalıdır.
- Diyarbakır bölgesinin bir diğer sorunu; mevsimlik işçi olarak vatandaşların başka illere gitmesi ve sağlıksız ortamlarda, kayıt dışı olarak çalışmasının sağlıklı aile yaşamını zedelemesidir. Önlenemeyen bu durumun iyileştirilmesi ve üzerinde çalışılması gerekmektedir. Vatandaşın mevsimlik olarak hijyen olmayan barınma şartlarında ailece

çalışıyor olması hem kendileri hem de çocukları için risk taşımaktadır. Aile bireylerinin sürekli işlerde ve kayıt altında çalışması oldukça önemlidir. Bu konuda gerekli önlemlerin alınması önemlidir.

- Mevsimlik olarak başka yerlere çalışmak için gidenlere yönelik kamusal mevzuat geliştirilmeli ve bu hizmet resmî makamlar üzerinden yürütülmeli, kontrol altına alınmalıdır. Bu süreçte eğitimleri aksayan çocukların eğitim hayatına tabi tutulmaları hususu da dikkate alınmalıdır. GAP projeleri daha etkin hâle getirilmeli, bölgenin kalkınmasına olumlu etkisi artırılmalıdır. Bu durum vatandaşları kendi bölgelerinde kalmaya teşvik edecektir.
- İşsizliğin en fazla vurduğu hedef kitle kadınlardır. Kadınların meslek sahibi olması için İŞKUR ve halk eğitim merkezi meslek edindirme kursları önemli bir işlev görmektedir. Diyarbakır'da kadınların çalışma alışkanlığı oldukça zayıftır. Kadınlar için vasıflı ve düzenli iş hayatı teşvik edilmelidir. Kadınların çalışması önemli olmakla birlikte çalışacakları iş sahasının olmaması ayrı bir sorundur. Bölgede istihdam alanlarının oluşturulması, iş atölyelerinin kurulması, fabrika ve yatırımların çoğalması gerekmektedir. İş yerlerinin kadınların da çalışabileceği şekilde dizayn edilmesi, çalışma konusunda kadınları daha istekli hâle getirecektir.
- Bölgenin güvenlik sorunu, yatırımcıları ve yeni iş sahalarının açılmasını olumsuz etkilemektedir. Terör olayları bu engelin temel nedenini oluşturmaktadır. Özel yatırımcının ilgisizliğini kamu yatırımları bir miktar kapatabilir. Vatandaş da yatırımı zaten kamudan beklemektedir. Bölgeye kalkınmada öncelik verilmesi devletin duyarlılığının ve sorunu fark etmesinin bir göstergesidir.
- Vatandaşların genel temayülü, yatırım ve iş sahalarını devletin açması yönündedir. Özel teşebbüsün bölgede iş yapmaya yönelik tereddütleri giderilmeli bölgenin istikrarı sağlanmalı, bunu özendirmek için ise bölgede kamusal yatırımlara ağırlık verilmelidir. Bu bölgede yap-işlet-devret politikası desteklenebilir.
- Vatandaşların şehre göç etmesi ile köylerdeki tarım arazileri boş kalmıştır. Arazi köyde boş, vatandaş ise şehirde işsizdir. Köylerin cazibesi artırılarak boş olan arazilerin tekrar tarıma kazandırılması gerekir. Geri dönecek vatandaşların, arazilerinin başkalarınca işgal edilmediği, köyüne dönünce yapıp ettikleri/ürettikleriyle geçinebileceği yönünde devleti yanında hissedeceği düzenlemelere gidilmelidir. Arazilerden elde edilen ürünlerin gelir getiriciliği yetersiz kalınca bazı ürünlerde sübvansiyonuna gidilmelidir.

- Geri dönüş sonrası köylere yerleşenler şehir standartlarına yakın nitelikte sağlık, eğitim, alışveriş yapabilme, ulaşım vb. hizmetlerden yararlanacak imkânlarla kavuşturulmalıdır. SYDV'nin İŞKUR'la olan eşgüdümse çalışma anlayışı geliştirilmeli, istihdam kaynakları oluşturma yönünde geriye dönüş yapan aileler etkin biçimde desteklenmelidir.
- Sosyal yardımlar sosyal devletin önemli görevlerindedir. Bölgede devletin dağıttığı sosyal yardımlar oldukça yüksektir. Vatandaşların, devletin yaptığı yardımların amacına uygun kullanılmadığı ve hakkaniyet konusunda da tam isabetli olunamadığı yönündeki kanaatleri değiştirilmelidir. Sosyal yardımlar insanların geçimlerini sağlama unsuru olmaktan ziyade yetişemedikleri ihtiyaçlarını karşılama özelliği taşınmalıdır. Yoksulluk kültürü doğuran, insanları tembelleğe iten ve "çalışmasak da devlet bizi bakmak zorundadır" felsefesine insanları taşıyan yanlış algı ortadan kalkmalıdır.
- Belediyeler, rutin ve zaruri hizmetlerini aksatmamalı; yol, su, kanalizasyon gibi alt yapı ve imar gibi üst yapı hizmetleri çağdaş nitelikte olmalı ve vatandaşlar arasında ayırım yapılmamalıdır. Belediyeler; yeşil alanlar, gençler, dezavantajlı gruplar, spor kompleksleri, kültürel faaliyetler, sosyal hizmet ve yardımlar, ilin kalkınması için gerekli adımları atma konularında azami gayret göstermelidir.
- Bölgenin kalkınması, göçün önlenmesi, sosyal huzurun sağlanması, bölgeye yatırımların artması, kamusal ve yerel hizmetlerin daha verimli hâle gelmesi, ülkenin diğer illeri ile bağının güçlenmesi ve istihdam alanlarının çoğaltılabilmesi için belediye ve merkezi yönetim arasında uyumlu idari ve siyasi yakınlığın olması için yerel yönetimlerin valilikle ilişkilerini gözden geçirmesi gerekmektedir. Devletin bütünlüğüne ve vatandaşın devlete bağlılığına yönelik davranış, uygulama ve söylemler kullanılmalıdır.
- Türkiye'nin son yıllarda gerçekleştirdiği demokratik açılımlar, ildeki vatandaşlar üzerindeki olumlu etkiler bırakmakta bu bağlamda geçmişte farklı sosyal çevrelerde açıklanmakta zorlanan hususlar daha rahatça dile getirilebilmektedir. Bunlardan biri olan etnik kimliğin açıklanabilmesi hususunda önemli ölçüde yol alındığı gözlenmektedir. Bununla birlikte sosyal dışlanmaya maruz kalma kaygısı taşıyanlar az da olsa hâlâ mevcuttur. Bu durumun düzeltilmesi için atılan demokratikleşme adımlarının daha da geliştirilmesi ile önyargıların giderilmesine yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerine hız verilmelidir. Bunun için de mevcut önyargıları tespit etmek ve bunu

besleyen sosyal dokuyu anlayabilmek ve bu konuda etkili politikalar üretebilmek için sosyal içerikli yeni projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

- Günümüz modern toplumlarında eğitim ve sağlık alanlarına ayrılan paylar incelendiğinde söz konusu alanların gerek ülkemizde ve gerekse Diyarbakır halkı evreninde ne derece düşük seviyede kaldığı görülecektir. Bu durumun iyileştirilebilmesi için ülkemiz genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da yaşayan göçmenlerin de bu hususta bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Diyarbakır'ın sosyal yönden güçlendirilmesi ildeki sosyo-kültürel yapının gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda ilde yeni sosyal mekanların inşa edilmesi, dinlenme ve eğlence alanları ile sinema ve tiyatro salonlarının artırılması gerekmektedir. Bu durum, bir taraftan gündelik hayatın daha verimli değerlendirilmesini sağlarken, öbür taraftan özellikle de gençlerin kendileri için hayati derecede riskler taşıyan ortam ve mekânlardan uzak tutulmasını sağlayacaktır.
- Özellikle dar ve orta gelirli kadınların meslek edindiği ve bununla birlikte önemli bir sosyalleşme mekânı olarak değerlendirdikleri Aile Destek Merkezlerinin (ADEM) özellikle ilin dar gelirli, sosyal donatıların az olduğu bölgelerde sayısının artırılması sağlanmalı, buradaki faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve malzeme temini noktasındaki taleplerin karşılanması, bu merkezlerde yapılan mesleki faaliyetlerin yanında "aile içi iletişim", "aile içi şiddet", "girişimcilik" "insani/ahlaki değerler eğitimi", "koruyucu hukuk" vb. seminerlerin uzmanlar davet edilerek verilmesi ve en azından haftanın belli günlerinde psikolog veya aile danışmanları görevlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Yaygın demokrasi/barış kültürünün oluşması için öğretmenlerin niteliklerinin artırılması; asker, polis ve doktor mesleklerinde olduğu gibi öğretmenlerde de zorunlu hizmetin getirilmesi ve en az 4 yıllığına batı illerinde çalışan öğretmenlerin de bu bölgelerde çalıştırılması yararlı olacaktır.
- Özellikle Bağlar ve Sur ilçelerindeki okulların koşulları iyileştirilmeli ve sınıf mevcutları azaltılmalıdır. Sorunlu bölge okullarında rehberlik hizmetleri etkin hale getirilmeli; bu bağlamda eğitim ortamlarında yeni yapılanmaya gidilerek "Okul Rehberlik, Araştırma ve Aile Destek Merkezleri" kurulmalıdır. Bu merkezlerde rehber öğretmenlerden başka mutlaka, sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacı olmak üzere farklı branş elemanları da yer almalıdır. Dahası bu merkez hizmetleri Aile ve Sosyal

Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün de içinde bulunacağı bakanlıklar arası bir hizmet birimine dönüştürülmelidir.

- Bölge halkı sorunların kaynağını birinci derecede ekonomik faktörlerle tanımlamaktadır. Bunlar içinde de işsizlik başı çekmektedir. Bölgenin ekonomik geri kalmışlığına köklü, kalıcı ve sahici çözümler bulunmalı, bölge devletleri ile vize ve gümrük ilişkileri kolaylaştırılmalı, sınır ticareti geliştirilmelidir. İl içindeki istihdam olanaklarının artırılması; il bütününde turizm, hayvancılık ve tarım faaliyetlerinin etkin bir şekilde desteklenmesi ciddi ve sürekliliği olan bir politika olarak benimsenmelidir.
- İlde merkezi kararlarla alınan ve yörenin ihtiyaçlarıyla örtüşmeyen projeler bir fayda sağlayamamaktadır. Bölgenin dokusu, merkezi anlayışla yapılan bir çok işleri dışlamaktadır. Bölge için ve bölgeye özgü mikro ölçekli kalkınma modelleri, sosyal politikalar ve istihdam politikaları geliştirilmelidir. Bu politikaların içten/yerelden bir bakışla hazırlanması zorunludur.
- GAP projesi, ekonomik değeri yanında bir sosyal proje olarak ele alınıp bölgenin yararlarının sarılmasında öne çıkarılmalı, bunun için bölgeye sunulan her çeşit ekonomik yatırımın değeri sosyal projelerle vatandaşa çok iyi anlatılmalıdır.
- Doğu ile Batı bölgeleri arasında başlamış bulunan sivil yardımlaşma köprüleri güçlendirilmeli, bu etkinliklere devam edilmelidir. Bu bağlamda devlet yerel ve ulusal alanda yararlı faaliyetler gösteren STK'ların önünü açmalı ve onları daha etkin olabilmeleri yönünde desteklemelidir.
- Bölgenin sosyoekonomik yapısının üst sınıfını oluşturan ve bölgeyi kalkındıracak olan kanaat önderleri büyük şehirlere göç etmiştir. Bunu diğer orta sınıf kitle takip etmiştir. Vaki olan insan göçü, beyin göçü ve sermaye göçü sebebiyle kırsal bölgelerin insansızlaştırılması, yoksulluğun ve başka sorunların diğer bir sebebidir. Bu bağlamda nitelikli kitlelerin ilde kalmasını cazip hâle getirecek, gidenlerden bir kısmının geri dönmesini özendirecek nitelikte, ekonomik, kültürel, sosyal projeler hayata geçirilmelidir.
- Diyarbakır, sınır ticaretinin pazarı piyasası olacak bir sosyal ve iktisadi potansiyele sahiptir. Tarih boyunca bölge ticareti hiç bu kadar kopuk olmamıştı. Bölgede yaygın bir sınır ticareti ağı kurularak pazar büyütülebilir, bu durum ulusal ve uluslararası ekonomik alanlarla/ fuarlarla desteklenebilir.

- Bölgenin en temel ekonomik varlığı tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Bu sebeple zorunlu göçle kırsal alanlardan/küçük köylerden kente gelen insanlar ağırlıklı olarak eğitim düzeyi düşük kesimlerden oluşmuştur. Eğitim düzeyinin düşüklüğü ve kırsal kesimden geliş insanların şehre ve yeni işlere uyumu hususunda bir handikap oluşturmuştur. Yeni gelenlerle yerleşik olanların “ortak bir şehir kültürü” içinde sosyalleşmeleri sağlanmalıdır.
- Her türlü göç hareketleri bölgenin ve özellikle Diyarbakır’ın sosyal dokusunu bozmuştur. Köylerden boşalıp gelen kalabalıklar bölgede yer alan kentlerdeki gecekondulaşmayı kontrol edilemez boyutlara taşımış, yurtsuz ve işsiz insanlar, şehir yaşamında problemleri arttırmıştır. Bölgede/Diyarbakır’da geliştirilecek her tür proje ve hizmetler ve gerçeklikler hesaba katılarak planlanmalı/uygulanmalıdır.
- Var olan geriye dönüş plan, program ve uygulamaları çok yönlü olarak gözden geçirilmeli, aksaklıkları ve zorlukları üzerine bilimsel araştırmalarla gerçekçi tespitlerde bulunulmalıdır. Özellikle geri dönüşlerin güvenli şartlarda olması sağlanmalı, kente göç öncesi imkânlardan daha fazlasının elde edilebileceği imkânlara ulaşabilmeleri hususunda vatandaşlara gerekli, ekonomik ve sosyal destekler verilmelidir.
- Var olan geriye dönüş plan, program ve uygulamaları çok yönlü olarak gözden geçirilmeli, aksaklıkları ve zorlukları üzerine bilimsel araştırmalarla gerçekçi tespitlerde bulunulmalıdır. Özellikle geri dönüşlerin güvenli şartlarda olması sağlanmalı, kente göç öncesi imkânlardan daha fazlasının elde edilebileceği yaşantılara ulaşabilmeleri hususunda vatandaşlara gerekli, ekonomik ve sosyal destekler verilmelidir. Geri dönüş politikalarında, geçmişte yaşanan zorunlu göçlerin gerçek nedenleri, zorlanma biçimleri, şiddet/çatışma gerçekliğinin boyut ve nitelikleri önceden iyi analiz edilerek eyleme geçilmelidir. Aksi halde geri dönüşler bazı yeni sosyal, dahası adli sorunlar getirebilir. Bu bağlamda, bölgenin/ilin sıkıntılarında kendi çıkarına yararlanmak, sosyal projeleri ranta dönüştürmek isteyen, kişi ve yapılarla etkin bir biçimde mücadele edilmeli, her vatandaşa sosyal devlet güvencesi çok açık olarak hissettirilmelidir.
- Bölgedeki yoksulluk ve diğer ekonomik problemlerin bir nedeni de ulaşım yollarının yeterli olmamasıdır. Bölge en kısa zamanda, özellikle ilçe, belde ve en uzak köyler arası yollar da dâhil olmak üzere her türlü ulaşım imkânlarına kavuşturulmalıdır.

- Araştırmamıza göre bölge halkı; birinci sırada “terör sorunu,” ikinci sırada “Kürt sorunu” tanımlaması yapmaktadır. Ancak, Kürt sorununun tanımlanması, resmî politika olarak “Kürt kimliğinin tanınması” ve “Kürtçenin serbestleştirilmesi” üzerinden yürütülen milliyetçi yaklaşımlar, başta Kürt halkı olmak üzere yörede yaşayan her kesime zarar vermektedir. Çünkü yukarıdaki biçimi ile dillendirilen kimlik-dil sorunu, günümüzde özgürlük sorunu sayılmakta; bu durum kötü niyet taşıyanlarca istismar edilmeye zemin oluşturabilmektedir. Buna yönelik tedbirler alınırken ülkedeki birlik beraberliğe vurgu yapılmalı ve gerçekçi sosyal projelerle sosyal barış zemini desteklenmelidir.
- Ulus devlet bölgeye tekeli bir bakış açısıyla yaklaşmamalıdır. Bölgede yaşayan insanlar, biz Türk’üz, Kürt’üz ama hepimiz bu ülkenin vatandaşıyız; askere gidiyoruz, vergi veriyoruz, bu ülke Doğu’suyla Batı’sıyla birdir, Doğu zarar görünce Batı da zarar görür demektedir. Bu mesaj karşılıksız kalmamalı; değerli sayılmalı, sosyal projelerle daha da güçlendirilmelidir.
- Resmî dil Türkçe olmak üzere, anadili öğrenme biçimindeki sürece destek verilebilir. Ayrıca Kürtçe seçmeli ders olarak okutulabilir. İsteğe bağlı olarak bütün dil grupları, medya yoluyla kendilerini görünür kılmak isterlerse (gazete, dergi, kitap, TV, radyo, kaset, video, film, CD, DVD, internet vs.) kolaylık gösterecek anlayışlar ortaya konabilir.
- Etnik kimliğinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldığını söyleyen kesimlere göre çözüm, etnik kimliğin fırsat eşitliğine engel teşkil etmemesindedir. Objektiflik, esas alınmalı, liyakat, hizmet, ehliyet, faydalılık kıstas alınarak vatandaşlar iş için seçilmeli, gizli veya dolaylı ayrımcılıklara karşı etkili bir biçimde mücadele edilmelidir. Yöre insanının bu yöndeki istek, düşünce ve duyguları; yönetenler/inisiyatif kullananlarca dikkate alınmalıdır.
- İldeki üniversite geliştirilerek çok daha fazla yabancı ülke gençliğinin ile gelmesi sağlanabilir. Dahası Diyarbakır’da üniversite sayısı özel bir plan dâhilinde arttırılmalı, ilde uluslararası akademik bir kampüs oluşturularak evrensel bilim anlayışının/kültürün gücüyle etnik ayrımcılığın azaltılması yoluna gidilmelidir.
- Halkımızın genelinde ortak payda olan dinin adil, birleştirici ve bütünleştirici gücünden yararlanılmalı, kardeşlik ve işbirliği ruhu güçlendirilmeli, birlik ve beraberliğin bölünme ve parçalanmadan daha yararlı ve hayırlı olduğu fikri anlatılmalı, bu hem bir eğitim politikası ve hem de tüm sosyal projelerin temel hayat felsefesi olarak alınmalıdır.

- İnsan haklarının iyi işlediği bir adalet sistemi ve sosyal yapı öne çıkartılmalıdır. Her türlü etnik ve bölgesel ayrımlara son verilmelidir. Baskı, işkence, hukuk ihlalleri ve özel uygulamalara son verilmeli, faili meçhuller aydınlatılmalıdır.
- Irkçılığı ve nefreti körükleyen tutum ve davranışlara karşı tavizsiz önlemler alınırken, sorunun kendisi ve çözüm yollarıyla ilgili sağlıklı tartışmalar yapılmalı, ifade özgürlüğü özenle korunmalı, demokrasi müzakereci siyaset temelinde geliştirilmelidir. Devlet ile vatandaşlar arasında karşılıklı güven ortamının daha üst düzeyde tesis edilmesi gerekmektedir. Tarihi ve kültürel özellikleri bağlamında bölge halkı atılan olumlu bir adımı çabuk algılar ve o da devlete doğru adım atma / yakınlaşma / bütünleşme yolunu seçer.
- Bölge, devletten çok şey beklemektedir. Bu durum aslında çözüm umuduna işaretler. Devletin çok fazla eleştirilmesi, çözüm odağının merkezi yer olarak görünmesindedir. Bu olumlu bir durumdur ve soruna bütüncül yaklaşan bir zihniyetle problemin üstesinden gelinebilir.
- Bölgenin en öncelikli sorunlarından biri eğitim sorunudur. Okullaşma oranı yükseltilmeli ve okullara ulaşım imkânları geliştirilmelidir. Eğitim, toplumsal barışa katkı sağlayacak bir içerikle özellikle aileye ve toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılmalı. Bu çerçevede, dinî eğitimin birleştirici olma özelliği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Eğitim, tıpkı yatırım konusu gibi, güvenlik meselesi ile iç içe geçmiş olduğundan kısır bir döngüye kurban gitmekte, bu nedenle bir çok sosyal sorun çözümsüz kalmaktadır. Bu çıkmaz bölgenin/ilin yapı ve ihtiyaçlarına uygun sosyal projelerle aşılmalıdır. Örneğin mesleki teknik eğitimler yaygınlaştırılmalı, mesleki eğitimin önemli bir yanını, tarım ve hayvancılık eğitimleri teşkil etmelidir.
- Bölgenin/ilin sosyal sorunlarıyla mücadelede il, bölge ve ülke düzeyinde faaliyet gösteren pek çok STK'dan yararlanma yoluna gidilmelidir. SODES vb. proje sistemlerinin sadece ildeki kurum/kuruluşlara açık olması; ülke düzeyinde başarılı çalışmalar yürüten STK'lara kapılı tutulması yanlış bir uygulamadır ve terk edilmelidir.
- Bölgede/illerde ekonomik nitelikli projeler kadar sosyal projeler de hayata geçirilmelidir. Olumsuz siyasi ve sosyal algıların düzeltilmesi/ iyileştirilmesi en etkin olarak çocuklar ve aileler üzerinden gerçekleşebilir. Göç olgusu en çok da çocukları etkilemektedir. Yeni

yere ve yeni durumlara uyum hususu gençlerin de ciddi sorunudur. Ortak şehir kültüründe buluşmaya yönelik etkin sosyal projeler okullar ve aileleri kapsayacak biçimde planlanmalı ve etkin olarak hayata geçirilmelidir. Bu bağlamda demokrasi kültürünü güçlendirmesi yönü de hesaba katıldığında 'Okullarda Akran Arabuluculuğu' projesi tüm eğitim kurumlarında hayata geçirilebilir.

- İnsanların sosyal barışa inanmaları sağlanmalıdır. Bunun gerçekleşmesinin bir yönü, yaşanan şiddet/çatışma ortamının sorumlusu olarak bütün halkı gören genellemeci yaklaşım sona erdirilmesidir. Özellikle, bu hususta yayın yapan medya yönlendirmelerine karşı vatandaşlar bilinçlendirilmelidir. Türkiye'deki toplum kesimleri arasında, etnik kimlik kaynaklı bir sorun yoktur. Sorun, insanımızın şiddete/çatışmaya sürüklenmeye çalışılmasında, kasıtlı olarak böyle bir olgunun varmış gibi gösterilmesindedir. Türk ve Kürt halkı arasında derin/kalıcı husumetlere yol açabilecek tutum ve davranışlardan kaçınılmalı, kışkırtıcı yayın yapan medya üzerinde sivil baskılar artırılmalıdır. Farklı etnik gruplardan medya takibi yapan sivil izleme komiteleri oluşturulmalıdır.
- Araştırmaya katılanlara göre bölgenin bir diğer sorun kaynağı ise ağalık sistemidir. Medyada yansıtıldığı gibi olmamakla ve bir kısım koruyucu, kollayıcı etkileri olmasına rağmen, ağalık sistemi eleştirilmektedir. Siyaset ve ticaret ağalar eliyle yapılmaktadır. Sosyal yardımlarda, ekonomik yardım ve yatırımlarda ağalık etkisi vardır. Kimi sivil toplum kuruluşları bile ağalık sistemi tarafından kontrol edilmektedir. Bu antidemokratik yapılar orta ve uzun vadeli politikalarla çözülmelidir. Toprak reformu yapılmalı, siyaset ağalık sisteminin dışında kendine yeni işbirliği alanları yaratmalıdır.
- Bölgede bir türedi zenginler tabakası oluşmuştur. Bunun olumsuz ekonomik ve sosyal yansımaları sıradan halk üzerinde yıpratıcı etkiye sahiptir. Bu sebeple, yardım ve yatırımlar doğrudan halkın alacağı, faydalanacağı şekilde planlanmalı ve gerçekleştirilmelidir.
- Medya çoğu kez bölgede, ilde olup biten sorunları abartılı sunmakta bölge için, vatandaşlar için derin ve sarsıcı şekilde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Geliştirilecek sosyal projelerle bölgede ve bölge illerinde halkı provoke eden ya da edebilecek kişi, yapı, kuruluşlarla mücadele edilmeli, güvenilir ve şeffaf bilgi kaynakları/siteleri oluşturulmalıdır.
- İlde yürütülen her türlü saha çalışması verileri bağlamında tespit edilen farklı bir boyutta "devlet adına çalışanların (amir/memur vb.) önemli

bir kesiminde” travmatize duygular bağlamında yörede yaşanan anomik tabloya uyarak “**olumsuzda bütünleşme hâli**” söz konusudur. Genel olarak bölgenin bazı kesimlerinde olduğu gibi, Diyarbakır ilinde de hukukun kaynağı, geçerliliği ve adalete talep hususunda yaygın bir çelişki, şüphe ve inançsızlık olduğu bilinmektedir. Bölgede yaşanan gerilimler/çatışmalar sonucu kuşaktan kuşağa kültürel aktarımla geldiği anlaşılan bu durum, “devletin varlığını, resmî politikaları ve hukukun işlerliğini” en azından psikolojik anlamda değersiz, hatta geçersiz olma yönünde zorlamıştır. Bu ise, devletlerin tarihi ve istikbali açısından uzun sürede son derece risklerle dolu bir durum arz eder. Devlette devamlılık ve hukukun üstünlüğü/birliği bağlamında bu soruna mutlaka orta ve uzun vadede etkili/uygulanabilir çözümler üretilmelidir.

- Diyarbakır’da özellikle sosyal sorunların fazlaca yaşandığı Sur gibi bölgelerde, eğitim yöneticilerine, öğretmenlere, ailelere, din adamlarına, sağlıkçılara ve aile çocuk konularındaki diğer kurum çalışanlarına yönelik *travma* konusunda hizmet içi geliştirici/güçlendirici eğitimler verilmelidir. Öncelikle “barış” bireyde başlar düşüncesi ile, şiddetin de bireyde başladığı kabul edilmelidir. Bir “melek” olarak doğan insan yavrusunun yetişkin olduğunda bireysel ya da organize olarak nasıl aktif “şiddet uygulayan” ya da “şiddete maruz kalan” olduğu düşünülmelidir. Bu nedenle, hem okullarda ve hem de ailelerde, sosyal ve duygusal yaşam becerilerinin geliştirilmesine yönelik, şiddeti önlemeye yönelik sosyal projeler geliştirilmeli, uygulanmalıdır.
- Diyarbakır ili ile ülkenin değişik bölgelerindeki iller arasında gençlik değişim programları gerçekleştirilmelidir. Farklı bölgelerden gelen gençler ile yerel gençlerin birlikte zaman geçirip etkinlikler içine girmesi, gruplar arası etkileşim ve diyalogların gelişmesine, önyargıların ve ayrımcılığın azalmasına vesile olacaktır.
- Devlet ya da gönüllü kuruluşlarca yürütülen “her türlü yardım politika ve uygulamaları” bu araştırmada öne çıkan vatandaş eleştirileri bağlamında yeniden gözden geçirilmeli, yoksulların kayıtsız şartsız bakımı değil, yoksulluktan çıkartılmasına yönelik çözümler üretilmelidir.
- Önyargıların, dışlanmışlık, ötekileştirilmişlik algılarının azaltılması için gruplar arası, iller arası, bölgeler arası teması, diyalogu, birlikte iş görmeyi, yan yana barış içinde yaşamayı destekleyen, etnik gerginlikleri azaltan sosyal politikalar geliştirilmeli, bu bağlamda tutarlı/etkili sosyal projeler hayata geçirilmeli, örgütler, tesisler ve yeni kurumlar inşa edilmelidir.

- Diyarbakır ve çevresi için, halkın istekleri olan turizm, tarım ve hayvancılık gibi, yöreye uygun istihdam alanları, tüm bölge ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde geliştirilmeli, böylece bölgede Diyarbakır eksenli olmak üzere sürekli bir nüfus hareketi ve bölge ihtiyaçları düzeyinde istihdam sağlanmalıdır. Kentten köye dönüş artma eğilimindedir. Bu nedenle KÖYDES tarzı projelerin yeniden yapılandırılarak yaşama geçirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.
- Diyarbakır'da gerçekleştirilen sosyal analiz çalışmaları bağlamında, hem odak grup çalışmalarında hem de anketlerde elde edilen verilerde öne çıkan bir başka tema ise, şiddet olgusuna sıklıkla rastlanmasıdır. Şiddet kimi zaman birey-devlet ilişkisinde, kimi içsel duygularda (bireyin kendine şiddeti: alkol bağımlılığı, uyuşturucu kullanımı...) ve kimi zaman da kişiler arası ilişkilerde öne çıkmaktadır. Yazılı ve görsel medyada da sıklıkla şiddet olgusunun öne çıktığı, yaşandığı Diyarbakır'da, önleyici hukuk ve koruyucu rehberlik çalışmalarına gereksinim duyulduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Ne yazık ki ülkemiz, illerimiz proje çöplüğüne dönmüş, ama komşu, komşunun projesinden bihaber. Bu gerçekliğe karşılık farklı bakanlıkların kaynak sağladığı projelerin, nitelik, nicelik, uygulama anlayışı bakımından gerçek ihtiyaçlarla örtüşür halde planlanması, uygulanması gerekir.
- Ülkemizde, özellikle sosyal risklerin yüksek olduğu yerlerde okullarda ders başarısı, bilişsel akademik başarılar üzerine yapılan yatırım kadar, öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin, ilişki yönetim becerilerinin, müzakere ve anlaşmazlık çözümü becerilerinin daha geniş anlamda "barış inşası" becerilerinin geliştirilmesine gereksinim vardır. Barış kültürü; çocukların, bireyin kendisiyle, yakın çevresiyle, toplumuyla ve dünyayla uyumunu, dolayısıyla başarısını, mutluluğunu getirecektir. Yarının yetişkinleri olan bugünün gençlerinin eğitime ve davranışlarının dönüştürülmesine odaklanılmalı bu bağlamda ciddi emek harcanmalıdır. Yöre insanını tarihsel travmaların getirdiği sahipsizlik, savunmasızlık ve dolayısıyla kendini / varlığını koruma refleksi olarak şiddetin bir araç olarak kullanılabilmesi ön yargısını/ön kabulünü değiştirmeden, insanlara yeni idealler aşılardan onları yıkıcı tutum ve davranışlara iten travmalarından uzaklaştırmak mümkün olmayacağına göre, devletin ve var olan ilgili bütün kurum/kuruluşların demokrasi ve barış kültürünün, insani değerlerin geliştirilmesine yönelik etkili, inandırıcı, kabul edilebilir stratejilerle hareket etmeleri en doğru yol olacaktır.

Son söz olarak;

- Terör gerçekliği, terörün kötülüğü, vahşiliği, yıkıcılığı bölge insanına, örnekleri / argümanları Irak, Suriye içinde yaşanan olaylardan ve “15 Temmuz Vahşeti” üzerinden alınarak anlatılmalıdır. Çünkü, kendilerinin de taraf hissi içinde olabileceği yakın çevre olayları üzerinden gitmek, bölge sosyolojisi, iç ve dış mihraklar tarafından on yıllarca yürütülen ideolojik propagandalar sebebiyle bilinçaltı savunma mekanizmalarına takılarak yeterince etkili olmayabilir. Bölgede/ilde demokratik vatandaşlık ve barış kültürünü daha çok güçlendirmeye yönelik zihinsel dönüşüm projeleri geçmişte yaşanan sosyokültürel özellikler ve yaşanmış sosyal travmalar dikkate alınarak kurgulanmalı ve hayata geçirilmelidir.
- Türkiye geneli için yürürlükte olan “Beş Yıllık Kalkınma Planları” uygulama süreci, Diyarbakır gibi stratejik iller için (hatta bütün iller için) de düşünülmeli, hayata geçirilmelidir. Yani her ilin her bakanlık, tarafından “Beş Yıllık Ekonomik, Kültürel ve sosyal Gelişim Planları” öngörülmelidir. Stratejik değeri olacak bu gelişim planlarının altının doldurulabilmesi için, her ilin beş yıllık periyotlarla “Sosyal Analiz ve Sosyal Risk Raporları/Haritaları” çıkartılmalıdır. Hangi kaynaktan desteklenirse desteklensin tüm proje ilanları, proje kabulleri, değerlendirme ve izlenmeleri için ülke, bölge ve iller özelinde yeni politikalar belirlenmelidir. İnsan merkezli ve zihinsel iyileştirme amaçlı “Önleyici Psikoloji”, ‘Koruyucu Hukuk’ ve ‘Onarıcı Adalet’ projeleri yaygın ve etkin bir şekilde bölgede/ilde hayata geçirilmeli; başarılı olan model projelerin çıktıları bir şekilde örgün eğitimin tüm kademelerindeki programlarında yer almalı, hayatboyu eğitim projeleriyle de bu programların işlevselliği aile/toplum boyutunda genişletilmelidir. Demokrasi eğitimi, ahlaki ve evrensel insani değerler eğitimi, örgün eğitim ve hayatboyu eğitim yoluyla güncel sorunlarla bağlantılı, gündelik yaşam sosyolojisini öne çıkartarak işe koşulmalı, bu yönde ihtiyaç duyulan mevzuat çalışmaları çok sektörlü olacak biçimde acilen başlatılmalıdır.
- Değişik Bakanlıklar ve kurumlarca verilen projelerin dağıtım ve yürütülmesi, iller için / Diyarbakır için, belli bir sistematik üzerinden işlemeli, Bakanlıklar ülke ve iller düzeyinde hangi konu ve temalar için hangi STK’ların etkin/yetkin olduğuna dair belirlemeyi önceden yaparak ilan etmelidirler. Gerçek sosyal ihtiyaçlara göre proje ilanları yapılmalı, tüm ülke için öngörülen merkezi standart proje anlayışı yerine yerelin

ihtiyaçlarını esas alan proje planlamaları uygulamaya sokulmalıdır. Bu anlayıştaki yapılanma, Kalkınma Bakanlığı koordinatörlüğünde, Kalkınma Ajansları üzerinden gerçekleştirilebilir; böylece verilen bütün projelerin belirlenen esaslara göre yürütülmesi/izlenebilmesi yerelden sağlanabilir.

- Demokrasi ve barış kültürünün kalıcı olması çocuklardan, gençlerden başlamakla mümkündür. Bu nedenle aileleri de kapsayacak şekilde okullarda, etkin kişisel gelişim, insan ilişkileri ve iletişim beceriler öğrencilere öğretilerek, insan-insan ve insan-toplum ilişkilerde nefretin, öfkenin, şiddetin yerine ikame edilecek pozitif duygular ve yapıcı sosyal beceriler kazandırılmalıdır. Bu yol aynı zamanda insanlara, geçmişte yaşanan travmatik olayların daha geniş perspektiften ve daha objektif yaklaşımlarla değerlendirme duygusu, becerisi kazandıracaktır. Böylece geçmiş üzerinden değil, gelecek üzerinden idealler geliştirme becerisine sahip olacak yeni nesiller, travmaların kültürel aktarımını durdurabilir ve kendileri için, herkes için daha güvenli bir dünya yaratabilirler.
- TBMM İnsan Hakları Komisyonu ve TBMM dahliyle kurulan/kurulacak diğer ilgili yerinde araştırma/inceleme/geliştirme komisyonlarının, bütün illerde halkla doğrudan temasını sağlayacak ve “DEVLET-VATANDAŞ” yakınlığını güçlendirecek “Sivil Toplum Kurulları” oluşturulmalıdır. Bu yeni “insan odaklı” yapılar ilgili Bakanlıklar, Üniversiteler, STK’lar ve yeni kurulacak olan “Sivil Toplum Kurulları” elbirliği ile ortaklaşa sosyal projeler geliştirmeli/yürütmeli; bu tür çalışmalar sayesinde, bölge/il insanında kendi geleceğine yönelik olarak, Devleti ve bağlı kurumlarıyla ortak duygu, düşünce, strateji ve eylemleri hayata geçirme yönünde yeni bir güven, yeni bir ideal geliştirilmelidir.
- Göç, şiddet, terör ve travma konuları özellikle; Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı, YÖK ve diğer ilgili kurum ve kuruluşların stratejik eylem, plan ve programlarına alınmalıdır.
- Bu sosyal araştırma raporu bağlamında, yukarıda anılan Bakanlık yetkilileri ile HEGEM Vakfı projelerinde yer alan saha araştırmacısı bilim insanlarının bir araya geleceği, “bilgi paylaşım ve stratejik analizler çalıştay/çalıştayları” yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Aile Araştırma Kurumu (1998). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göçeden Ailelerin Sorunları, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Akkayan, T. (1979). Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- AL, Yonca Hürol (1998), "Eleştirel Mimarlık Dosyaları" Van Dosyası: Teknolojik Afet, Zorunlu Göç, Yoksulluk, Mimarlık, Ank: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları
- ARSLAN, Adile (1998), "Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Biçiminden Bir Kesit: Van'daki Dere Kenarları" Van Dosyası: Teknolojik Afet, Zorunlu Göç, Yoksulluk, Mimarlık, Ank: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları
- AYATA, Sencer (1996), "Varoşlar, Çatışma ve Şiddet" Görüş, Haziran temmuz,
- AYDEMİR, E. (2011), "Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler- Türkiye'de Çocuk Gelinler", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi, USAK Rapor No: 11-08.
- AYTAÇ, Ömer, AKDEMİR, İ.Oğuz (2003), "Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu", İst: Deniz Feneri Yay.
- BAUMAN, Zygmunt (1999), Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, İst: Sarmal Yay.
- Bayhan, V. (1997). "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme", Toplum ve Göç, (II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin), Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
- BRINKER, Paul and KLAS, Joseph (1976), Poverty Manpower and Social Security, Texas: Texas Austin Press,
- BUĞRA A., KEYDER Ç., (2003), Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, BM Raporu, Ankara.

- BUZ, Sema (2003), "Yoksulluk ve Göç", Yoksulluk Cilt 2 (içinde), İst: Deniz Feneri Yay.
- Çağlayandereli, M. (2005). Bir Sosyal Sorun Olarak Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri: Gedikpaşa Örneği, Cilt 1-2. Yayınlanmamış Doktora Tezi, S.B.E. Sosyoloji A.D. İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1992). İstatistik Göstergeler 1923-1990, DİE, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1997). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996 – 2000, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DİYARBAKIR İLİ İL İSTİHDAM VE MESLEKİ EĞİTİM KURULU 2015 Yılı Faaliyet Raporu (2015).
- ERDER, Sema (1995), "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları" Toplum ve Bilim, 66 Bahar
- ERDER, Sema (1997), Kentsel Gerilim, İst: Um:ag Yay.
- ERDER, Sema (2001), "Yoksulluğun Düzenlenmesinden, Zenginliğin Düzenlenmesine Kentleşme ve Kentsel Kurumlar" 21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, (Ed.F.Gümüsoğlu), İst: Bağlam Yayınları
- ERDOĞAN, Necmi (2002), "Garibanların Dünyası: Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar" Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri (Ed.N.Erdoğan), İst: Demokrasi Kitaplığı Yay.
- ERKAN, Rüstem, BAĞLI, Mazhar (2005), "Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,Cilt: 22 Sayı: 1 ss. 105–124
- EŞ, Muharrem, Güloğlu, Tuncay (2005), Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme Ve Kentsel Yoksulluk:İstanbul Örneği, www.bilgiyoneti.org, 21.07.2005
- Erder, S. (1996). İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, M. (1985). Göç ve Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırma Vakfı, Ankara.
- Es, M. ve Ateş H. (2004). "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48.
- FIELD, Frank (1983), The Minimum Wage, London:PolicyStudiesInstitute

- GEDİK, Ayşe, (1992), "The Effects of In-and Out-Migration on Urban Growth in Turkey (1965-1985) and a Comparison with the Developed Countries", Papers in Regional Science, 71(4), 405-419, Wiley Online Library, UK.
- GIDDENS, Anthony (2005), Sosyoloji, Haz.Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları
- GÜN, Mustafa (2003), "Şehirleşemeyen İşsiz Gençler Suç Örgütlerinin Kıskaçında", 16.2.2003 Zaman Gaz.
- Geray, C. (1962). Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı, 1923-1961, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Geray, C. (1997). "Kentleşme ve Konut Politikaları Açısından Yeni Yerleşmeler", Toplum ve Göç, (II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996, Mersin), Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
- Gökçe, B. vd. (1993). Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı. Ankara.
- Güneş, F. vd. (2013). Aile Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1975). Türkiye'de Nüfus, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", Der. Oya Baydar, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- IŞIK, Oğuz- PINARCIOĞLU, M.Melih (2001), Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği, İst:İletişim Yayınları
- IV. Aile Şurası Beşinci Komisyon "Kent Yoksulluğu ve Aile" Sonuç Rp., Mayıs, 2004
- İHH (2008), Kendi Dilinden Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Yoksulluk ve Sosyal Durum Raporu, Genar Arş. Danışmanlık, Ankara.
- Kartal, K. (1976). The Gecekondu: Rural Migration And Urbanization, Cambridge University Press, Cambridge and New York.
- Kartal, K. (1983). Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Yurt Yayınları: Ankara.
- Kartal,K. (1992). Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Adım, Ankara.

- Kartal, K. (2003). Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003
- KAVAK, Sinem, (2012) Strugglingfor Survival in the Village: New Ruralityand Patterns of Rural Restructuring in Responseto Agricultural Liberalization in Turkey, LAP LAMBERT Academic Publishing,
- Kaya,A. vd. (2009). Günümüz Türkiye’sinde İç Göçler: Geri Dönüş mü Entegrasyon mu? İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, Ankara.
- KEYDER Ç., ÜSTÜNDAĞ N., (2006), Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Kalkınmasında Sosyal Politikalar, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R. (1990). Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, Ankara.
- Keser, İ. (2011). Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç, Ütopya, İstanbul.
- Kıray, M. B. (1982a). Örgütlemeyen Kent, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Kıray, M. B. (1988). Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M.B. (1982b). Toplum Bilim Yazıları, G.Ü. İ.İ.F. Yayını, Ankara.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı: 3.
- Onat, Ü. (1993). Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranış Geliştirme Süreci, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Özbay, F. (1999). “İstanbul’a Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri (1985-1990)”,75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özbay, F. ve Yücel, B. (2001). “Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı”, Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yaşam Kalitesi. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- PINARCIOĞLU, M. Melih- IŞIK, Oğuz (2003), “Sultanbeyli: Enformelin Kurucu/Yıkıcı Gücü”, Cogito, Sayı 35

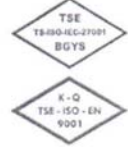
- Polat, G. (2007). "İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi ve Sosyal Hizmet Müdahalesi", Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt: 18; Sayı 1.
- RITTERSBERGER, Helga(), "Türkiye'de İç Göç ve Toplumsal Değişme", Karizma Dergisi, sayı 6, s...)
- Saraçoğlu, C. (2012). Türkiye'de Göç Çalışmalarında 1980 Sonrası Paradigma Değişimi, http://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/turkiyede_goc_calismalarinda_1980_sonrasi_paradigma_degisimi.pdf.
- Sezal, İ. (1992). Şehirleşme, Ağaç Yayınları, İstanbul.
- Solak, A. (2009a). Şiddeti Anlamak, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. (2009b). Mardin-Bilge Köyü Olayı, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. (2009c). Sosyal Risk Haritası, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. (2011a). Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. (2011a). Türkiye'nin Suç Haritası, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. vd. (2010a). Aile ve Şiddet, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. vd. (2010b). Şiddet ve Terör, HEGEM, Ankara.
- Solak, A. vd. (2016) Tunceli Sosyal Analiz Çalışması, HEGEM Yayınları, ANKARA
- Solak, A. (2016) Şiddet Kültürü, HEGEM Yayınları, ANKARA
- Sürmeli, M. (2016). Iğdır'ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Şenyapılı, Ö. (1981). Kentleşemeyen Ülke Kentlileşen Köylüler, O.D.T.Ü.M.F. Yayını, Ankara.
- Şenyapılı, T. (1979). Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu, O.D.T.Ü. Ankara.
- Şimşek, Ş. vd. (2014). "Diyarbakır Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezine Başvuran Hastaların Sosyo-demografik Özellikleri ve Kullandıkları Madde Türleri", Bağımlılık Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1.
- TAYLAN, H.H. (2003), "Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: Selçuk Köyü Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- TBMM (2007). Şiddet Araştırma Komisyonu Raporu, TBMM, Ankara.

- Tekeli, İ. (1982). Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ. (1990). "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi" Toplum ve Bilim, No 50.
- Tekeli, İ. (1998). "Türkiye'de İç göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi", Türkiye'de İçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2007). "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler", Der. A. Kaya ve B. Şahin, Kökler ve Güzergâhlar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. ve Erder, S. (1978). Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. ve Şenyapılı, T. (1992). "Development of İstanbul Metropolitan Area and Low Cost Housing", Turkish Social Science Association, İstanbul.
- TOPBAŞ, Ferhat, TANRIÖVER Banu, (2008), "Türkiye'de İç Göç Akımları Üzerine Bir Çalışma: Lowry Hipotezi," 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir.
- Tüfekçioğlu, H. (2003). "Varoşlarda Yoksulluğun Doğurduğu Toplumsal Değişmeler Üzerine" Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran-İstanbul 2003, cilt 1, Deniz Feneri Yayını, İstanbul.
- Tümertekin, E. (1994). Beşeri Coğrafyaya Giriş, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2012). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2012, No: 3902, TÜİK, Ankara.
- Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayınları, Ankara.
- Yasa, İ. (1966). Ankara'da Gecekondu Aileleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, A. (2004). Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yörükan, A. (1966). İzmir Gecekonduları, İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, Ankara.

EK

T.C.
KARACADAĞ KALKINMA AJANSI
Genel Sekreterlik

Sayı : 16267387-605.00-E.107
Konu : Diyarbakır Göç Araştırması

01.02.2016

İLGİLİ MAKAMA

İLGİ: Ajans Yönetim Kurulu'nun 07.04.2015 Tarih ve 2015/03-05 Nolu Kararı

Ajansımız Yönetim Kurulu'nun ilgi kararı doğrultusunda Diyarbakır merkez ilçelerinin göçe bağlı olarak yaşadığı sorunların ve bunların nedenleri ile göçün mekânsal yerleşim yapısıyla ilişkisini analiz etmek amacıyla Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından "**Diyarbakır Göç Araştırması**" çalışması yapılmaktadır. Çalışma kapsamında göçün çarpık kentleşmeye etkisi ve başta temel kamu hizmetlerinin sunulmasında yetersizliklere vb. bağlı olarak yaşanan sosyal sorunların incelenmesi hedeflenmiştir.

Karacadağ Kalkınma Ajansı sahipliğinde gerçekleştirilecek bu çalışma, **Şiddetle Mücadele Vakfı (HEGEM Vakfı)** tarafından yürütülmektedir. Çalışma kapsamında gereksinim duyulacak veri, bilgi ve belgeler **HEGEM Vakfı tarafından** ilgili kurum kuruluşlardan talep edilecektir. İlimiz açısından önem arz eden bu çalışmada **HEGEM Vakfı'na gerekli kolaylığın sağlanması hususunda** bilgi ve gereğini arz/rica ederim.

Hüseyin AKSOY
Diyarbakır Valisi
Yönetim Kurulu Başkan V.

Adres: Selahattini Eyyubi Mah. Urfa Bulvarı No:15/A 21080 Bağlar/DİYARBAKIR
Telefon: 0(412) 237 12 16-17 Faks: 0(412) 237 12 14
Elektronik Ağ: www.karacadag.org.tr

Bilgi için irtibat: Selman DELİL
sdelil@karacadag.org.tr

5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile üretilmiştir.
Evrak teyidi <https://ebys.karacadag.org.tr/sorgu> adresinden 5001-E26V-8BL4 kodu ile yapılabilir.

Çocuklarda
Şiddet Duyguları Açısından
ANNE BABA EĞİTİMİ

Adem SOLAK

24. Baskı

24. Baskı

ŞİDDET KÜLTÜRÜ

TÜRKİYE'NİN SUÇ VE SOSYAL RİSK HARİTASI

Adem SOLAK

Yeni Baskı

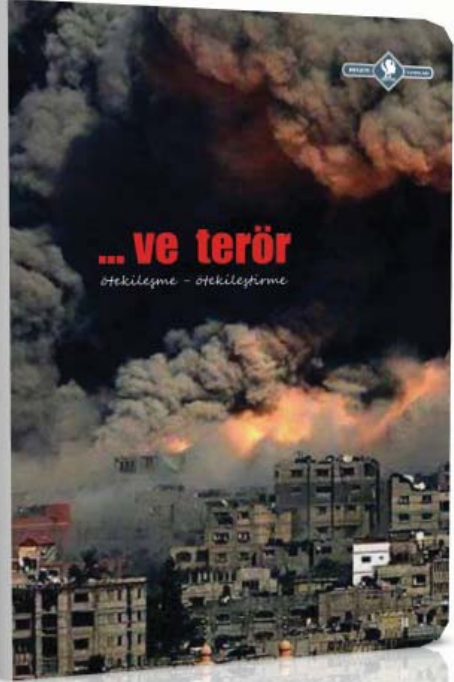

GÜNDELİK HAYAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN
SUÇ VE SUÇ KORKUSU

Editörler
Adem SOLAK & Öner SOLAK

... ve terör
otokileşme - otokileşime

Son 100 yılda ülkemizde toplumsal yıkım getiren büyük olaylar yaşandı. İhtilaller, isyan ve ayaklanmalar, suikastlar, radikal terör hareketleri, kitlesel göçler, depremler ve nihayet 15 Temmuz 2016 kanlı darbe vahşeti; bağlı olarak bütün bunların getirdiği yoksulluk, yoksunluk, hukuksuzluk, açlık ve sefaletler...

600 yıllık bir "Dünya İmparatorluğu" parçalandı. Yeni bir rejime geçişin doğal zorlukları, ihtişamlı bir devletten devralınan mirasın ağırlığı, stratejik bir coğrafyada yer almanın handikabı ve riskleri, uluslararası krizler, savaşlar yeni nesiller üzerinde ağır tahribatlarla yol açtı. Bir asra sığan bütün bu büyük ekonomik, askeri, kültürel ve siyasal krizler, ülkede büyük sosyal travmalar yarattı.

Nesilden nesile aktarılan travmaları gidermek için, daha güçlü bir toplumsal yapı oluşturmak için, zihinsel dönüşüm/gelişim sağlayacak sosyal politikalara ve sosyal projelere ihtiyaç var. Cumhuriyet toplumu olarak, daha kendimizden emin adımlarla ilerlemeye ihtiyaç var.

İşte bu bağlamda "Diyarbakır Göç Araştırması" siyasilere, bürokratlara ve diğer ilgililere "yeni hizmetlerde" bilimsel bir yol haritası olması düşüncesiyle gerçekleştirildi. Sosyal politika üretenlere, uygulayıcılara ve diğer ilgililere yararlı olması temennisiyle...

HEGEM Vakfı

